

VIII. ÉVFOLYAM. 1-2. SZÁM.

1919. JANUÁR-FEBRUÁR.

IRODALOM- TÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
HAVI FOLYÓIRATA.

SZERKESZTI :

PINTÉR JENŐ.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.
BUDAPEST. 1919.

TARTALOM.

Tanulmányok.

	Lap
Zsigmond Ferenc: Vas Gereben	1
Gyöngyösy László: Pósa Lajos. I. rész	23
Loósz István: Endrődi Sándor. I. rész	34

Értekezések.

Lakatos Vince: Arany János mint zeneszerző	40
Szigetvári Iván: Fáy András Bélteky Háza	44
Tolnai Vilmos: Csokonai Dorottyaéhoz	46

Tudományos irodalom.

BEÖTHY ZSOLT, a Szily-emlékkönyv, a Kisfaludy-Társaság Nemzeti Könyvtára, LUKÁCS GYÖRGY, VÁRADY IMRE, KÓRÖSI ALBIN, RIEDL FRIGYES, GORZÓ GELLÉRT, KÓRÖS ENDRE, KOVÁCS SÁNDOR, Borzovai NAGY OTTÓ, GULYÁS JÓZSEF, LÁZÁR BÉLA, MAUKS KORNÉLIA, SIKLÓSSY LÁSZLÓ könyveinek ismertetése és bírálata	48
---	----

Szépirodalom.

BAJZA JÓZSEF és GYULAI PÁL a kritikáról. — LENDVAI ISTVÁN, ZEMPLÉNI ÁRPÁD, TARCAI GYÖRGY, KASSÁK LAJOS, BIRÓ LAJOS, MOLY TAMÁS, RÁKOSI VIKTOR, OLÁH GÁBOR, VEÉR IMRE, MARIAY ÖDÖN, SZOMORY DEZSÓ, DRÉGELY GÁBOR, GORZÓ GELLÉRT, GÖMÖRI JENŐ, HUSS RICHARD könyveinek ismertetése és bírálata	67
--	----

Folyóiratok Szemléje.

A Cél, Akadémiai Értesítő, Budapesti Szemle, Esztendő, Ethnographia, Huszadik Század, Irodalomtörténeti Közlemények, Juventus, Ma, Magyar Figyelő, Magyar Kultura, Magyar Nyelvőr, Mult és Jövő, Nyugat, Uránia; — A Hét, Erdélyi Szemle, Élet, Figaró, Sárospataki Református Lapok, Színház és Divat, Új Idők, Új Nemzedék, Vasárnapi Ujság, Vágóhíd; — Alkotmány, Budapesti Hírlap, Komáromi Ujság, Magyarország, Népszava, Pesti Napló, Világ, Virradat; — Göteborgs Aftonblad, Nord und Süd irodalmi vonatkozású cikkeinek szemléje	94
--	----

Figyelő.

Négyesy László beszéde Beöthy Zsolthoz. — Andor József. — A magyar tudományos testületek szövetsége. — Az új esztétikai stílus. — A magyar futuristák. — Színészkultusz, szerzői ház. — A mozik államosítása. — Írói tiszteletdíjak. — A fővárosi ifjúság és a hírlap-irodalom. — Helyreigazítás. — Egy leveél körül. — Marót és Madách. — Egy Petőfi-cikkhez. — A megkorrigált Petőfi. — Mikszáth és Vahot Imre. — A magyar hunmondák eredete. — Német foglalat. — Magyar írók élete és munkái. — Régi magyar írók ízléses kiadásai. — A Bethlen-Könyvtár. — Magyar írók Társasága. — Elhunytak. — Egyetemi előadások. — A M. T. Akadémia. — A Kisfaludy-Társaság. — A Petőfi-Társaság. — A budapesti időszakos sajtó. — Új könyvek. — Társasági ügyek	115
A Magyar Irodalomtörténeti Társaság tagjainak névsora	151

~~757-1949~~

IRODALOMTÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
===== HAVI FOLYÓIRATA. =====

SZERKESZTI

PINTÉR JENŐ.

~~10526~~

ézet]

===== NYOLCADIK ÉVFOLYAM. =====
KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.
===== BUDAPEST. 1919. =====

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1911-ben alakult. Célja a magyar irodalomtörténet művelése. A Társaság felolvasásokat rendez, gyűléseket tart, kutatásokat támogat s havi folyóiratot ad ki. Tagja lehet a magyar irodalomtörténet minden barátja.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata, az Irodalomtörténet, július és augusztus kivételével havonként egyszer jelenik meg. Egy-egy füzet terjedelme átlag négy ív. A tagok évi tagsági díjuk fejében kapják. Iskolák, könyvtárak, társaskörök az évenként megállapított előfizetési árért rendelkezhetnek meg.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság tisztikara 1919-ben: Elnök: Beöthy Zsolt. Alelnökök: Dézsi Lajos, Négyesy László, Szász Károly, Zoltvány Irén. Titkár: Viszota Gyula. Szerkesztő: Pintér Jenő. Jegyző: Zolnai Béla. Pénztáros: Ágner Lajos.

Az Irodalomtörténet dolgozótársai 1919-ben: Alszegehy Zsolt, Ágner Lajos, Baranyai Zoltán, Baros Gyula, Battlay Geyza, Bélteky László, Binder Jenő, Császár Elemér, Császár Ernő, Dalmady Ödön, Galamb Sándor, Gulyás Pál, Gyalus István, Gyöngyösy László, Heinrich Gusztáv, Horváth János, Husztiné Révhegyi Rózsi, Király György, Lakatos Vince, Lám Frigyes, Leffler Béla, Loósz István, Marczinkó Ferenc, Négyesy László, Oberle Károly, Pais Dezső, Perényi József, Pétzeli Imre, Pintér Jenő, Riedl Frigyes, Rubinyi Mózes, Sik Sándor, Schuschny Henrik, Szász Károly, Szigetvári Iván, Szinnyei Ferenc, Szóts Gyula, Tolnai Vilmos, Vargha Gyula, Velezdi Mihály, Viszota Gyula, Zolnai Béla, Zoltvány Irén, Zsigmond Ferenc. Összesen: 44.

53

h 87

R. 21.

TARTALOM.

Tanulmányok.

	Lap
<i>Gyöngyösy László</i> : Pósa Lajos. I—II.	23, 177
<i>Loósz István</i> : Endrődi Sándor. I—II.	34, 218
<i>Zsigmond Ferenc</i> : Vas Gereben	1

Értekezések.

<i>Lakatos Vince</i> : Arany János mint zeneszerző	40
<i>Schuschny Henrik</i> : Toldy Ferenc és Goethe	259
<i>Szigetvári Iván</i> : Fáy András Bélteky Háza	44
<i>Szinnyei Ferenc</i> : Arany Toldi Szerelmének forrásai	246
<i>Tolnai Vilmos</i> : Csokonai Dorottyájához	46
<i>Tolnai Vilmos</i> : Egy Petőfi-adat	263

Tudományos irodalom.

(Munkatársak: *Baranyai Zoltán, Baros Gyula, Bélteky László, Gulyás Pál, Gyalus István, Heinrich Gusztáv, Husztiné Révhegyi Rózsi, Király György, Oberle Károly, Perényi József, Pétzeli Imre, Pintér Jenő, Szinnyei Ferenc, Szóts Gyula, Velezdi Mihály.*)

A Dugonics-Társaság jelentései. <i>B. Z.</i>	63
A Dugonics-Társaság Tömörkény-émlékünnepe. <i>B. Z.</i>	64
A Gyöngyösy Irodalmi Társaság Évkönyve. IV. köt. <i>Baros Gyula</i> ..	273
A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. 51. köt. <i>Velezdi Mihály</i>	272
A Kisfaludy-Társaság Nemzeti Könyvtára. <i>Pintér Jenő</i>	52
A nagyszalontai polg. leányisk. értesítője. 1918. (r.)	66
Anno 1919. (r.)	275
Bács-Bodrog Vármegyei Tört. Társ. Évkönyve. 33. évf.	65
Baros Gyula: Arany, Petőfi és a ponyvairodalom. <i>Pétzeli Imre</i> ..	269
Beöthy Zsolt: A magyar irodalom kis tükre. <i>Husztiné Révhegyi Rózsi</i>	48
Borzovai Nagy Ottó: Zsupra aggnő. <i>K. Gy.</i>	62
Daliás idők muzsikája. <i>B. Z.</i>	277
Emlék Szily Kálmánnak. <i>Baros Gyula</i>	50
Ferenozai Zoltán: Egy elfeledett regényről. <i>Szinnyei Ferenc</i> ..	264
Gopesa László: A magyar gyorsírás története. <i>oy.</i>	275

*

	<i>Lap</i>
Gorzó Gellért: Tompa. <i>V. M.</i>	61
Gulyás József: Tokaji református papok. — <i>i —y.</i>	62
Huss Richárd: A gótok háborús költészete. <i>Heinrich Gusztáv</i>	268
Jelentés a tanárkongresszusról. (<i>r.</i>)	66
Két jelentés. (<i>r.</i>)	64
Kovács Sándor: Petrőczy István és Révay Erzsébet levelei. <i>B. Gy.</i>	61
Körös Endre: Tompa, a nemzeti költő. <i>V. M.</i>	61
Kőrösi Albin: Cervantes élete és művei. <i>Gyalus István</i>	59
Lázár Béla: Írók és művészek között. <i>B. Z.</i>	62
Lukács György: Balázs Béla és akiknek nem kell. <i>Pétzeli Imre</i>	56
Mauks Kornélia: Képek Mikszáth Kálmán életéből. <i>V. M.</i>	63
Márki Sándor: Horváth Mihály. <i>Szóts Gyula</i>	270
Riedl Frigyes: Arany lelki élete. <i>V. M.</i>	60
Siklóssy László: Mit gyűjtünk kis pénzen? — <i>ay.</i>	63
Solyomossy Sándor: Adalékok a Toldi-mondához. — <i>i —y.</i>	274
Váczy János: Tompa Mihály emlékezete. <i>B. Gy.</i>	276
Várady Imre: Gellert hazánkban. <i>Perényi József</i>	58
Vörösváry Ferenc: Az Erzsébet Népakadémia működése. <i>B. Z.</i>	274
Wiesner Emil: A pornografiáról. (<i>r.</i>)	276

Szépirodalom.

(Munkatársak: *Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Battlay Geyza, Bélteky László, Császár Elemér, Császár Ernő, Galamb Sándor, Lám Frigyes, Marczinkó Ferenc, Pintér Jenő, Rubinyi Mózes, Szász Károly, Szinnyei Ferenc, Velezdi Mihály, Zolnai Béla, Zoltvány Irén, Zsigmond Ferenc.*)

Bíró Lajos: A Molitor ház. <i>Császár Elemér</i>	81
Csathó Kálmán: Blanche, avagy a szegény rokon. <i>r. r.</i>	287
Drasche-Lázár Alfréd: Tűzkereszt. — <i>k. —r.</i>	297
Drégely Gábor: Egy férj, aki mindent tud. <i>P. J.</i>	91
Farkas Pál: A zanzibári leány. — <i>nn.</i> —	289
Gorzó Gellért: Kapitány György. <i>B. Gy.</i>	91
Gömöri Jenő: A nagy háború katonanótái. <i>Velezdi Mihály</i>	92
Havas István: Versek. <i>lt.</i>	280
Herczeg Ferenc: Tilla. — <i>ay.</i>	299
Huss Richard: Ne bánts. <i>Baross Gyula</i>	93
Juhász Gyula: Késő szüret. <i>Z. B.</i>	278
Kaffka Margit: A révnél. — <i>ly.</i>	281
Kassák Lajos: Khababresz csodálatos púpja. — <i>b—</i>	79
Kóbor Tamás: A halál. <i>P. J.</i>	304
Krúdy Gyula: Napraforgó. <i>r. r.</i>	283
Lendvai István: Fáklyafüst. — <i>b—</i>	71
Mariay Ödön: A Rákóczi harang. <i>B. B.</i>	89
Mariay Ödön: Muzsikus történetek. <i>L. F.</i>	304
Moly Tamás: Vörösbegy. <i>Császár Elemér</i>	84

	<i>Lap</i>
Oláh Gábor: Balgatag szerelem. —ig—	87
Oláh Gábor: Két testvér. —ig—	293
Peterdy Sándor: A regéci boszorkány. —ig—	302
Rákosi Viktor: Palozsnaky Tamás. <i>i.</i>	86
Sík Sándor: Szent Alexius. <i>G. S.</i>	301
Somlay Károly: Boldogasszony szolgálja. <i>M. F.</i>	296
Szabó Dezső: Napló és elbeszélések. <i>L. F.</i>	291
Szomorj Dezső: Matuska. —ay.	90
Tarczai György: Vitus mester álma. —ig—	75
Veér Imre: Lygeia. <i>M. F.</i>	88
Zempléni Árpád: Vasfő és Ime. <i>Zoltvány Irén</i>	73

Folyóiratok Szemléje.

(Munkatársak: *Agner Lajos, Baranyai Zoltán, Baros Gyula, Béktye László, Leffler Béla, Pintér Jenő, Velezdi Mihály, Zolnai Béla.*)

A Cél, A Szent István Akadémia Értesítője, Akadémiai Értesítő, Budapesti Szemle, Egyetemes Philologiai Közlöny, Esztendő, Ethnographia, Huszadik Század, Irodalomtörténeti Közlemények, Juventus, Katholikus Szemle, Ma, Magyar Figyelő, Magyar Könyvszemle, Magyar Nyelv, Magyar Nyelvőr, Matematikai És Physikai Lapok, Mult És Jövő, Nyugat, Uránia; — A Hét, Erdélyi Szemle, Élet, Figaró, Országvilág, Sárospataki Református Lapok, Színház És Divat, Színházi Élet, Új Idők, Új Nemzedék, Vasárnapi Ujság, Vágóhíd; — Alkotmány, Budapesti Hírlap, Komáromi Ujság, Magyarország, Népszava, Pesti Napló, Világ, Virradat; — Göteborgs Aftonblad, Nord Und Süd — 94, 305

Figyelő.

Társasági ügyek	146, 329
Új könyvek	142, 325
Elhunytak	136, 322
Négyes László beszéde Beöthy Zsolthoz	115
† Andor József. <i>B. L.</i>	116
A magyar tudományos testületek szövetsége (<i>r.</i>)	117
Az új esztétikai stílus. <i>B. L.</i>	120
A magyar futuristák	121
Színész-kultusz — szerzői láz (<i>r.</i>)	123
A mozik államosítása. (<i>b.</i>)	124
Irói tiszteletdíjak. (<i>r.</i>)	124
A fővárosi ifjúság és a hírlapirodalom. (<i>p.</i>)	126
Helyreigazítás <i>P. J.</i>	127
Egy levél körül. <i>P. J.</i>	129
Marót és Madách? <i>Pais Dezső</i>	131
Egy Petőfi-cikkhez. <i>Horváth János</i>	132
A megkorrigált Petőfi. <i>Gyalus István</i>	132

	<i>Lap</i>
Mikszáth és Vahot Imre. <i>Rubinyi Mózes</i>	132
A magyar hunmondák eredete. —s.	133
Német foglalás. —s.	134
Magyar írók élete és munkái. <i>Gulyás Pál</i>	134
Régi magyar írók izléses kiadásai. (r.)	135
A Bethlen-Könyvtár. (r.)	135
Magyar írók Társasága	136
Magyar irodalomtörténeti előadások egyetemeinken	137
Új egyetemi magántanár	137
A Magyar Tudományos Akadémia 1918 végén	138
A Kisfaludy-Társaság 1918 végén	138
A Petőfi-Társaság 1918 végén	139
A budapesti időszakos sajtó 1918 végén	140
A Magyar Irodalomtörténeti Társaság tagjainak névsora 1918-ban	151
† Bayer József. <i>Marczinkó Ferenc</i>	312
Dalmady Győző írói hagyatéka. <i>D.</i>	313
Kölcsey rebellis verse. <i>Vargha Gyula</i>	316
Regényírás és történeti korrajz. <i>B. J.</i>	316
Verselésünk legújabb fejlődése. <i>Sik Sándor</i>	319
Kossuth Lajos drámája. <i>Erődi Jenő</i>	320
Sajtóhibák az 1919. évfolyamban	321
A Magyar Múza	321
Név- és tárgymutató	337

TANULMÁNYOK.

VAS GEREBEN.

Írta: ZSIGMOND FERENC.

Élete. — Vas Gereben, családí nevén Radákovics József, 1823 ápr. 7-én született a tolnamegyei fürgedi pusztán, ahol atyja: Radákovics (pontosabban Radankovits) Mihály Batthyány Fülöp horcegnek előbb huszárja, később ispánja volt. Az elemi iskolát Fürgeden járta, onnan Veszprémbe került középiskolai tanulmányokra s 1838-ig el is végezte az I- VI. osztályt. Ekkor anyja kívánságára a pécsi papnövelő intézetbe akart belépni, de ide nem vették fel. Hogy a szükséges képzést megszerezze, beiratkozott Pécssett a logikai évfolyamra, de a tanári kar 1840 febr. 26-án rossz magaviselete miatt kizárta az intézetből. Atyja ekkor hazavitte a fürgedi uradalomba s Vas Gereben az uradalmi irodában kapott gyakornoki állást. Itt sem változott meg nyughatatlan természeté; gúnyiratokkal bosszantotta főnökét: Farkas Inro enyingi tisztartót, ezért azután 1842 ápr. 1-én elvesztette hivatalát, sőt atyját is nyugdíjazták. Egy ideig Pápán tartózkodott, majd egy Radákovics Bódog nevű ismerősének bizonyítványát a tulajdonos tudta nélkül — magához vevén, ennek alapján beiratkozott Győrben jogásznak és a püspöki konviktusban kapott ebédet. Miután a jogi tanfolyamot elvégezte, Sopronba ment patvaristának, majd Pestre jurátusnak. 1847-ben ügyvéd lett és Győrben nyitott irodát. Ekkoriban már írásai révén ismert volt a neve. A Vas Gerebenév győri jogász korában ragadt rá csipős tréfiáért s ezt választotta írói nevéül. 1848-ban a kormány a Népbarát c. néplap szerkesztésével bízta meg. A szabadságharc leveretése után hónapokon át bujdosott, majd pedig önként jelentkezett a katonai bíróságnál, mely aránylag kíméletesen bánt vele (ezt félre is magyarázták sokan). Minthogy az ügyvédkedéstől eltiltatott, egészen az irodalomnak szentelte munkásságát. Önálló munkák írásán kívül több folyóirat szerkesztésével próbálkozott; munkatársa volt különféle magyar- és osztrák újságoknak. Kétszer házasodott. Első felesége Legény Katica, második felesége Szabó Eleonóra. 1868 január 25-én halt meg Bécsben. Hamvait 1885 január 18-án a bécsi währingi temetőből hazahozták Budapestre, a kerepesiúti temetőbe.

Munkái. — 1. *Irodalmi deres.* Írta Harapófogó Dániel. Kecskemét. 1847. — 2. *Életképek és Duvászfészek.* Pest. 1847. — 3. *Óreg ABC* vén emberek számára. Győr. 1848. — 4. *Partagi képek.* Pest. 1851. — 5. *Tormagyökerek.* U. o. 1855. — 6. *A régi jó idők.* 1855. — 7. *Nevecsünk.* 1855. — 8. *No még egyet nevecsünk.* 1856. — 9. *Nagy idők, nagy emberek.* 1856. — 10. *Ne búsulj.* Beszélygyűjtemény. 1856. — 11. *Régi*

képek. 1856. — 12. *A nemzet napszámosai.* 1857. — 13. *Egy alispán.* 1858. — 14. *A múltak emlékei.* 1859. — 15. *A pörös atyafiak.* 1860. — 16. *Életűnt ember.* 1863. — 17. *A tekintetes urak.* 1864. — 18. *Dixi.* 1865. — 19. *Garasos arisztokrácia.* 1865. — 20. *Jurátus élet.* 1866. — 21. *II. József császár kora Magyarországon.* 1867. — Ahol dolgozatomban Vas Gereben műveire a kiadás évszámának megjelölése nélkül hivatkozom, ott a következő kiadás értendő: *V. G. összes munkái.* Sajtó alá rendezte Váli Béla és Sziklay János. Budapest. 1886—1900. I—XII. köt. Irodalom. — Váli Béla: Vas Gereben. Budapest. 1883. — Váli B.: Vas Gereben családi nevérl. Figyelő. XV. köt. (1883.) — Váli B.: Vas Gereben. Figyelő. XVIII. köt. (1885.) — Vadnai Károly: Vas Gereben sírjánál. (1885.) Irodalmi emlékek. Bp. 1905. — Barabás Ábel: Vas Gereben. Bp. 1903., II. kiad. 1906. — Országh József: Vas Gereben és a népnyelv. Magyaróvári kegyesr. gimn. értes. 1911—1912. — Gárdonyi Albert: Vas Gereben a magyar nyelvért. Irodalomtörténet. 1913. — Szinyeyi József: Magyar Írók. XIV. köt. (1914.) — Mikszáth Kálmán: Vas Gereben. Magyar Regényírók. XVIII. köt.

Ötven éve az idén,¹ hogy a halál derékban törte ketté egy érdemes és népszerű magyar író pályáját, a Vas Gerebenét. Ha kétszáz esztendeig élne is, szokta volt mondani, találna elég megírni való anyagot;² de negyvenöt éves sem volt, mikor meg kellett halnia. A sors csak annyit engedett meg neki, hogy egy pillantást vethessen a királyával kibékült nemzet biztató új korszakára, a másfél évtizedes ború utáni virradatra, melynek előkészítésében az ő hazafias, bátor tolla is közreműködött. Jólleső elégtétellel írta le utolsó regényének befejező sorait: «Mire munkám sajtó alá kerül, nem kell félnem, hogy a német cenzor egy sort is áthúzzon vörös rajzójával.»³ Az önkényuralom politikai cenzurájának dőreségéről az utókornak sem lehet más a véleménye, mint a Vas Gerebené s a történelem régóta hálás emlékezetében őrzi azok neveit, akik a szabadságharcunk utáni szomorú időben is módját keresték és találták annak, hogy írásaikkal a nemzeti öntudat tüzét kialudni ne engedjék s az önkényuralom hamvasztó törekvéseit ellensúlyozzák. A kérdésnek ez az oldala véglegesen tisztázva van... Csakhogy Vas Gerebent (és sok kortársát) még egy más fajta cenzura is idegesítette: az, melyet a már megjelent költői műveken az esztétika nevében szoktak gyakorolni a kritikusok. A fogalmak sajnálatos összezavarása következtében Vas Gereben az egykorú szépirodalmi kritikát is önkénykedéssel, hatalmi

¹ Ezt a tanulmányt a szerző 1918 március 16-án olvasta föl a Magyar Irodalomtörténeti Társaság közgyűlésén.

² *Egy alispán.* 7., 13. l.

³ *II. József császár-kora.* 423. l.

visszaéléssel vádolta s hazafiás írói hivatásának teljesítése terén majdnem ugyanolyan ellenségéül érezte, akárcsak a politikai cenzurát... Régen halott immár Vas Gereben, halottak bírálói is; de az elhunyt író regényei és bennük a szerző kritika-ellenes panaszai ma is közkezen forognak s nem tudni, vajjon az olvasó az újabb kritika hallgatását nem tekinti-e jogosan a per eldöntésének egészen a panaszos fél javára. Igaz ugyan, hogy Váli Béla — Vas Gerebennek maig is egyetlen igazi életfrója — egy emberöltővel ezelőtt lelkiismeretes és hasznos munkában ismertette Vas Gereben életét és írói működését, de könyve rég eltűnt a forgalomból s különben is ő még érezte némileg a tárgy kényes voltát, melyhez nyúlni «régi sebek megújításától fél egyik, más okot sejtet más»¹. Ma már sokkal könnyebben megőrizhetjük tárgyilagosságunkat. Az irodalomtörténet, egy félszázad messzeségéből visszatekintve, kötelességét teljesíti, midőn újonnan mérlegre teszi Vas Gereben írói termelését, hogy megállapítsa az arányt ennek forgalmi értéke és valódi súlya, történeti fontossága és műbecse közt. Óvakodunk minden előzetes elfogultságtól. Elismerjük, hogy már maga az a körülmény is ritkaság, ha az író halála után ötven évvel még mindig beszélhetünk művei forgalmi értékéről. Vas Gerebennél ezt az örvendetes esetet látjuk; Petőfi novella-író kortársai közt, sőt a mult század ötvenes-hatvanas éveinek összes prózaírói közt is Jókai után Vas Gereben az, kinek elbeszélései és regényes korrajzai ma is kelendők s az olvasó nagyközönség előtt kedvesek. Ez mindenesetre egyik bizonyítéka az író tehetségének, de nem okvetetlenül mértéke is ennek. Ha az egykorú kritika már függetleníteni tudta magát ítélkezésében az olvasók hangos tetszésétől, az utókornak még inkább kötelessége higgadtan megfontolni, vajjon a Vas Gereben-művek népszerűségének forrása és eszközei mennyiben esztétikaiak s esetleg mennyiben nem.

Erre a feladatra már másfél évtizeddel ezelőtt (1903) vállalkozott — szintén a Vas Gereben népszerűségéből indulva ki — egy temperamentumos fiatal tanár, az azóta elhunyt Barabás Ábel. Egész könyvben méltatta Vas Gereben írói egyéniségét és műveit, ügyes élénkséggel, tetszetős fölkészültséggel, de a kellő tárgyilagosság híján s kijelentéseinek szigorú latolgatása nélkül. Könyvének a mi viszonyainkhoz képest jelentékeny sikere volt, hamarosan második kiadást ért; de a könyv kapóssága itt sincs arányban a belső értékkel; sokkal inkább védőbeszéd jellege van, hogysesem elfogulatlan ítélet

¹ Egyotemes Philologiai Közlöny. 1883. 891. l.

erejével hathatna ránk. Hogy a későbbi sorokban lehetőleg elkerüljük a vitatkozást Barabás Ábellel (aki Vas Gereben kritika-ellenes vádjait is jórészt magáévá teszi), itt kell megállapítanunk könyvének két sarkalatos hibáját. Az egyik az, hogy mondanivalóját általában magasabb hangnembe írja át, mint szabad volna; az örökös világirodalmi kiindulópontok és párhuzamok, Shakespeare-től Tolsztojig úgyszólván minden nagy író nevével való - bocsánat a kifejezésért — dobálódzás eléggé mutatják ugyan a szerző olvasottságát, de megtövesztik az olvasót Vas Gereben nevének teherbírása és jelentősége felől; az olyan szólamok, hogy a «Petőfi szubjektivitása és Arany objektivitása egyesül» Vas Gerebenben (42. l.), veszélyeztetik az egész könyv hatásának komolyságát. A másik alaphiba — a mi szempontunkból még nagyobb — pedig az, hogy Barabás a Vas Gereben egyéniségét kivételesnek, elszigetelt jelenségnek mondja, aki elzárkózik mindenféle hatás elől, semmi sem hagy nyomot nála, mesterei nincsenek, senkitől sem vett kölcsön, senkihez sem hasonlítható, az ő iránya új irány, melyen maga halad egyedül, az ő formája új forma, mellyel csak maga tud boldogulni (17., 53., 55., 88., 184. l.). Az irodalomtörténet nem fogadhat el ilyen álláspontot. A legeredetibb tehetséget is csak félig - - vagy félig sem - - érthetjük és értethetjük meg, ha előállításának és kifejlődésének feltételeit nem igyekszünk kikutatni, melyek erős szálakkal kapcsolják az írókat korához. Az ötven esztendő hiába telt volna el Vas Gereben halála óta, ha alakját nem tudná szemünk beilleszteni szellemi környezetébe,

Nem elszigetelt, hanem éppen nagyon jellegzetes alakja Vas Gereben a szabadságharc utáni magyar irodalomnak. Ehhez a korszakhoz kapcsolják őt írói erényei és hibái egyaránt, de különösen hibái. Így mindjárt a kritikáról vallott felfogása is, melyet fentebb már érintettünk. Vas Gereben szereplése nélkül nem volna teljes az a «kritikai interregnum», melyről olyan komoly aggodalommal mondta 1859-ben Erdélyi János: «Nem hiszem, hogy volt volna szembetűnőbb fölsembevés a kritika iránt, mi ma... Szabad legyen hallgatni a példák-
kal.»¹ Az elhallgatott példák között nemcsak lírikusaink nagy részére gondolt Erdélyi, hanem valószínűleg Vas Gerebenre is, aki egy helyt egészen a korabeli irodalmi divat ízléstelenségével hasonlított a kritikát ahhoz a kutya-hoz, amely mérgesen megugatja a haladó szekeret csak azért, mert ez halad, a kutya meg marad.² Mikor komolyabban

¹ *Tanulmányok.* Budapest. 1890. 6. l.

² *Pavlagi képek.* — *Tormagyökörek.* 355. l.

s jóhiszeműleg beszél is a kritikáról. úgy nézi ezt, mint az írók hazafias törekvésének kerékkötőjét, hiszen a kritika a művészet nevében épen azokat az írói fogásokat ítéli el, melyekkel az olvasástól még mindig idegenkedő magyar közönség szívéhez lehetne férközni. A kritikát teszi felelőssé azért a sok kárért, melyet ez azáltal okoz, hogy «még a látszatért is» megtámadja az írókat, hogy minduntalan külföldi példákat emleget s a gyomot nem írja, hanem a jó növény-nyel együtt agyoncsépli, ¹ mert hatalmát kimeríthetetlennek tartja, sőt gyanúsításra is vetemedik, nem maradván meg «az irodalmi formák mellett»²; a kritikusoknak nem tud élő ember okosat írni, «nálunk megvárják, míg valaki halódik s mikor kiment belőle a lélek, fölturkálják irományait, megtalálják a kincset s az üstökös farkába kapaszkodván, azt hiszik: beváltották magukat az égi dicsőségbe»³. Ezekkel az utóbbi szavakkal nyilván Arany és Gyulai *Bánk bán*-tanulmányaira céloz s nem lehetetlen, hogy a Katona József írói mártiromságának átérzésében — akár öntudatosan, akár félig öntudatlanul — a maga sajtó sebeinek enyhülését is keresi, melyeket az egykorú kritika ejtett lelkén. Vas Gereben is sokszor érzi a félreértetés keserűségét s kikifakad sorsa ellen. Tudja, hogy regényei nem valók akárki számára, csak azokéra. «kik ép eszűek azt megértenei.»⁴ (A legtöbb kritikus persze hogy' volna ilyen?!). Már-már követni akarja a Katona József tragikus példáját s hogy a tollat «a falhoz nem vágta», azt többek közt Doby Antal uramnak, a tiszaujlaki szabónak köszönhetjük, aki «oly édesdeden» kérte a további dolgozásra írókat, hogy ez csakugyan újra megszaporfította kalamárisában a tintát.⁵ Ha mindez tréfa, bizony meglehetősen kesernyés tréfa és senkinek se fáj úgy, mint neki magának. Vas Gereben meggyőződése szerint a kritikusok követeléseinak teljesítése az írókat műszabályok rabjává vagy külföldi minták utánzójává tenné; ezzel szemben ő — ép úgy mint sok kortársa — az *eredetiség* bástyái mögött keres menedéket.⁶ (Fel is sóhajt Erdélyi János: «Hát ki nem eredeti mai nap a magyar költők közül?»)⁷ ... Lehetetlen mindebben rá nem ismernünk a Petőfi tüneményes pályájától elkáprázott korszak felfogására. Vas Gerebent különben a kor

¹ *Egy alispán.* 8., 10. l.

² *U. o.* 411. l.

³ *U. o.* 166. l.

⁴ *A pörös atyafiak.* Pest. 1860. II. k. 185. l.

⁵ *II. József császár kora.* 370. l.

⁶ *Egy alispán.* 9. l.

⁷ *Tanulmányok.* 215. l.

divatán kívül egyéni jellemvonásai is ehhez a felfogáshoz terelték: fiatalkori rakoncátlan, dacos természete Petőfi egyéniségének árnyoldalára emlékeztet. Az ifjú Vas Gereben macskazenét «rendezett» annak, aki neki nem tetszett, gúnyiratokkal támadott ellenfeleire; de idegessé vált, ha később őt bírálta más; neki, a *vas gerebennek*, fájt a kritikusi toll szurása! Az olvasóközönség pártoló szeretetét nem tudta teljes kárpoztásnak tekinteni a kritika kifogásaival szemben, illetőleg nem volt megelegedve a magyar közönség irodalom-pártolásának arányaival sem, noha e tekintetben neki és Jókainak lehetett legkevesebb oka a panaszra. Panaszkodását néha persze maga sem akarja komolyra vétetni; mikor egy-egy művének vége felé a gyors befejezést emlegeti azzal a megokolással, hogy a közönség úgysem adna három-négy forintot egy regényért, ezért hát rövidre igyekszik szabni könyve terjedelmét: az ilyen enyelgő beszéd nem annyira panasz, mint inkább a népszerűsége tudatában levő író kacérkodása. Csakhogy sort kerít Vas Gereben erre a dologra komolyabb hangon és komolyabb célzattal is; ilyenkor elfogulttá lesz és panaszkodása közben szívesen szemet húny a legkétségtelenebb tény előtt is, kivált ha egyúttal a gyűlöletes kritikának is ellentmondhat. Köztudomású, hogy a szabadságharc után a magyar könyveket hazafias cselekedeteknek tekintette közönségünk s olykor selejtes termékeknek is kitüntetett buzgó részvételével. Kritikusaink mindnyájan örvendetesnek mondták az olvasókedv megnövekedését s épen erre való tekintettel kezdtek szigorúbb mértéket alkalmazni az írók műveinek megítélése terén. A legtekintélyesebb bírálók — köztük Erdélyi János¹ — megállapították, hogy «nem a szerzők részéről áll jobban az irodalom, hanem az olvasók részéről»; hiába, Vas Gereben felteszi magának a kérdést: «hol van az a közönség?» s fölényesen meg is felel rá: «nagyot hazudott az, ki el merte mondani, hogy olvasóközönségünk nagyobb, mint volt hajdan». ² Vas Gereben ennyire semmibe sem veszi a kritika állításait, de a maga számára csalhatatlanságot követel még fenyegetés árán is: «Ha valamikor megtudnám, hogy akadna magyar, ki népünkről el nem hinne ennyit e könyvnek elolvasása után, tekintse úgy, mintha e könyvet a fejéhez vágtam volna s azt mondanám: *vértagadó!*»³ Ime ez az a kritika iránti «fölszemvés»,

¹ *Tanulmányok.* 7. l.

² *Egy alispán.* 7. l.

³ *Életűnt ember.* Pest, 1862. 56. l.

melyről Erdélyiék panaszkodtak s mely nemcsak Vas Gerebent, hanem általánosságban egész korát jellemzi.

Szembeállítva egymással a kritika és közönség kívánalmait, természetesen az utóbbinak a szájaizéhez igyeckszik alkalmazkodni s ez a második körülmény, mely elválaszthatatlanul odafüzi Vas Gerebent a mult század ötvenes-hatvanas éveinek népszerű író-nemzedékéhez. A művészeti szempontot többé-kevésbé elnyomja egy másik: a magyarság szempontja, vagy ami ezzel azonos: a népszerűség. A gyászoló nemzet vigasztalása, bátorítása, a hiúságának való hizelgés tiszteletre méltó forrásból táplálkozott ugyan, de íróink nagyrésznél túlmént nemcsak a költői valószínűség, de a jóízlés határán is. A túltengő nemzeti önérzet nagyot-mondásaira is Petőfiiben kerestek mintát és igazolást; de ami Petőfinek a kezdeményező lángész kivételes jogánál fogva jól állt (a kritika különben ő nála is megrója az ilyesmit), a kisebb tehetségű utódok írásaiban sokszor olyan ízléstelen modorossággá fajult, hogy a költői igazságot szomorú hervadás fenyegette. Beleestek ebbe a hibába nem ritkán a tehetséges írók is: Jókai, Lévy, Vas Gereben stb. A «magyarok istené»-nek nevét mindenki az ajkán hordozta s Isten választott népéről, a magyarról, boldog-boldogtalan holmi együgyű mitológia-félet próbált kieszelni. Vas Gereben szerint Isten az özönvíz után új, romlatlan, erős fajt teremtett, melyet Mihály arkangyal kérésére «Magyar»-nak nevezett el, s persze mindjárt veres nadrágos cigányt is teremtett mulattatására.¹ Nem csoda hát, ha a magyar faj — férfi és nő egyaránt — kiváltságos díszje a világnak. Hát különösen a magyar huszár! A hazafias buzgóság itt már néha igazán émelgyós túlzásokkal vesztegeti el saját hitelét. Ez szintén az egész kor hibája, benne a Vas Gerebené is.² Az ilyesmi láttára fakadt ki fájdalmas iróniával Gyulai Pál: «Érzem, hogy én is magyar vagyok, ha nem is oly tösgyökeres, mint Vas Gereben, hogy én is hazafi vagyok, ha nem is oly nagy, mint Vahot Imre. Miért ne kérkedjem én is hazafisággommal legalább egyszer életemben?...»³ Gyulai máskor is meg-megcsipkedte Vas Gerebent, «a magyar nép választott esztétikusát s a leendő Petőfi-Társulat született elnökét».⁴ Ime, az ilyen kritika fajt oly nagyon írónk hazafias szí-

¹ *Parlagi képek. — Tormagyökerek.* 366. l.

² Barabás Ábel szerint (i. m. 82. l.) Vas G. «nem akar hízelegni a nemzeti hiúságnak». (!)

³ Gyulai Pál: *Dramaturgiai dolg.* (1908.) I. köt. 163. l.

⁴ *U. o.* I. köt. 569. l.

vének; de vajjon nem jogosult és szükséges volt-e ez vele és társai-
val szemben s vajjon nem volt-e még mindig kíméletesebb az ő
modoruknál? Igaz, hogy a nemzeti büszkeség érzete alapján véve
őszinte volt, de megérzékítése, költői kifejezése (művészeti szempontból
ez a fontos) a szabadságharc utáni korszak legtöbb írójánál túlmént
az őszinteség, sőt némelyiknél a józan ész határán. Petőfi magas
röptű képzelete s gazdag érzelmi skálája legtöbbször elbírta a fel-
lengző kifejezések áradatát is, ellenben az ötvenes-hatvanas évek írói
sokszor nagyzó, vakmerő, de üres stílus dagályába fúlasztották az
eszmei tartalmat. A lényeggel nem sokat törődtek, a *kelme*, sőt a
sallang volt vetélkedésük kedves tárgya; emelkedett gondolatok
helyett nagy mondásokat hajhásztak. Ez a vonás Vas Gerebennél
szerencsére kisebb mértékben érvényesül, mint igen sok kortársánál.
mégis a kritika iránti ellenszenv és a véglletes hazafiúi elfogultság
mellett ez az ő harmadik árnyoldala, mely korának irodalmi divatá-
hoz kapcsolja: a költői nyelv lesüllyesztése a hivalkodó nemzeti el-
fogultság szolgálatába. Nem elég, hogy e korszak legtöbb írójának
műveiben egyes magyar alakok minden tökéletességgel fel vannak
ruházva s tetteikkel feltűnően hirdetik nemzetünk kiválóságát: a
lélektani szertelenséget még tetézi néha a stílus nyeglesége. Vas
Gereben sem tudta egészen kivoónni magát ennek a káros divatnak
a hatása alól; nemcsak a jellemrajzolás terén, hanem kifejezéseiben
is «sulykot bizony nem egyszer elhagyít». Mikor Tanti cigány az ő
nagy szívességéért mindössze annyi jutalmat kér Pista csikóstól,
hogy «komá»-jának szólíthassa. Vas Gereben a sallangosok bizalmas-
kodó hangján foháskodik fel az égbe: «Boldog Isten, mikor ilyet
hallasz, egy-egy pillanatra tudom, hogy a földre kívánczol». ¹
Batthyány, Festetics és Baltay egymással összetalálkozván, egyenkint
érzi mindenik magáról és társairól, hogy «midőn három ilyen ember
összekekerül, az üstökös csillag bátran megindulhat az ég boltozatján». ²
Földváry Gábor szerint is (de persze inkább Vas Gereben szerint)
ha Pest-Pilis-Solt megye istenigazában elkiáltaná magát, «a magas
mennyországból a megrémült angyalok ijedtükben is lepottyantanának
egy kis áldást». ³ A magyar huszárra «Isten szeme néz le, talán az
titkon gyönyörködik benne. mikor ezt a jó fajt huszárnak teremti». ⁴

¹ *A régi jó idők.* 147. l.

² *Nagy idők, nagy emberek.* 75. l.

³ *Egy alispán.* 19. l.

⁴ *A régi jó idők.* 324. l.

«Még a vérszomjas halál is megcsóválta fejét a felhőkben, mikor a jó fiúkat (a Simonyi óbester huszárjait) pipázgatni látta.»¹ Az ilyen nagymondások a költői képzeletnek nem erejét, csak erőlködését mutatják s néha a «Kasernenblüthe»-féle adomák határát érintik.

Ezek mögött a fattyúhajtások mögött azonban jól lehet látni az egészséges anyatorzset, mely a magyar haza vér- és könnyáztatva talajába ereszti gyökereit s lombozatával a közhangulat levegőjét lélegzi be, de egyúttal táplálja és üdíti is ezt. Vas Gereben itt is, egész működésének súlypontja és célzata révén, kortársaival egy úton jár. Az az átalakulás, mely az ő gondolkozásmódjában 1849 után végbement, szimbólikus jelentőségű, az egész nemzetre jellemző. A szabadságharc előtt és alatt Vas Gereben is — mint a többi fiatal óriás — a radikális reformok lelkes harcosa, aki türelmetlen heves-séggel támadja a konzervatívabb pártot, az ú. n. táblabíró-osztályt, hangoztatva, hogy lejárt a tekintélyek kora.² A nagy nemzeti katasztrófa azonban megkomolyítja a viszálykodó hazafiakat; a veszélyben forgó közös kincsnek: magyarságuknak ösztönszerű védelmében egyesülnek az addigi ellenfelek és gyorsan általánossá lesz az a meggyőződés, hogy a közelmúlt: a XIX. század második negyede történelmünknek egyik legdicsebb korszaka volt, melyben nemzetünk évszázadok mulasztását tette jóvá s melyet elsősorban a magyar nemesség áldozatkész szabadelvűsége ragyog be. Vas Gereben elég jó hazafi volt ahhoz, hogy belássa tévedését; elismerte, hogy mikor valaha a tekintély ellen izgatott: «káromolta az eget»; érezte, hogy a tekintély iránti kegyelet adóját kell elégtételül felajánlania a megbántott és lenézett magyar úri rend számára.³ A demokratikus eszmékhez, melyeknek erőszak nélküli megvalósulását nemesi rendünk önzetlensége tette lehetővé, a felszabadult magyar nép hősi próbatétele után persze továbbra is ragaszkodott minden felvilágosodott hazafi, köztük Vas Gereben is, de megtanulta, hogy a magyar nemességben, nyolcszáz éves nemzeti múltunk képviselőjében, a szabadelvű reformoknak nem kerékkötőjét, hanem okos megérlelőjét kell látnia. Ettől kezdve a nemességet és a népet a *nemzet* fogalmában egyesítve öleli magához a történelem folyamán visszamenőleg is és áhitatos szeretettel nyomozza a létében annyiszor fenyegetett magyar faji és nemzeti lélek jellemző vonásait; a múltban a nemesség volt

¹ U. o. 83. l.

² *Jurátus élet.* 23. l.

³ *Egy alispán.* 12. l.

ennek igazi letéteményese, a satnyuló jelenben a testileg-lelkileg romlatlan falusi, sőt pusztai nép közt látja írónk az ezeréves magyar faji erények menedékvárát. Ezeknek az erényeknek vált ő is apostolává, hogy az eszményített múlt idők tükrével vigasztalja a legázolt magyarságot, hogy figyelmeztesse honfitársait az elődöktől rájuk hagyott örökség megőrzésére s a haladó kor igényeihez való alkalmazására. Hazafias és erkölcsi cél vezeteti tehát Vas Gerebent írásai-ban és minthogy ebből a szempontból joggal hivatkozhatott törekvé-seinek nemes voltára, annál inkább zokon vette a széptani kritika kifogásait, melynek elveit ő voltaképen nem is ismerte.¹ Mindenesetre sürgősebbnek és fontosabbnak tartotta a maga gyakorlati célját. Több ízben kijelenti, hogy első célja a tanulság s csak a második cél «egy kis mulattatás»;² nem az esztétikai gyönyörködés a fő, hanem a «tudat», melyre oly nagy szükségünk van.³ A letűnt idők mozgató eszméit akarja megismertetni Vas Gereben az utódokkal, a nemzeti múltat igyekszik megszerettetni. Meggyőződése szerint mindenkinek — az írónak különösen — kötelessége közreműködni, hogy a tisztas hagyományok fennmaradjanak a későbbi nemzedékek okulására.⁴ Ebből a szempontból kívánja műveit bírulat alá vétetni s minden törekvése oda irányul, hogy minél nagyobb olvasóközönségben keltsen érdeklődést a hamisítatlan, régi magyar élet sajátosságai iránt, melyeket az író idejében egyaránt sorvasztott a politikai önkény és a mindinkább terjedő anyagi világnézet. A kozmopolitizmus mételye ellen a régi spártai erkölcsök újraélesztésében remélne hathatós eszközt.⁵ Mindezt nagy hévvel és komolysággal hirdeti írónk; komoly erkölcsi álláspontjának tudatából merít jogot és bátorságot arra, hogy időnkint meg is dorgálja azokat, kik őt nemes törekvéseiben nem támogatják eléggé. Ki-kifakad a magyar közönség ellen, mely nem becsüli kellőképen a jó könyvet, áldozni meg épen nem hajlandó érte; pedig nincs jövője annak a nemzetnek, mely a múlt idők meg-örökítését nem kívánja. A sivár jelennel való elégedetlenség Vas Gerebennél is a múlthoz menekül (ha mindjárt a közelmúlthoz is); ez a vonás kapcsolja őt korának romanticizmusához. Saját vallomása szerint úgy van ő a szabadságharc előtti pár évtized átélt korszaká-

¹ Váli B.: *Vas Gereben*. Egyet. Philol. Közlöny. 1883. 867. l.

² *II. József császár kora*. 333. l.

³ *Nagy idők, nagy emberek*. 5. l.

⁴ *Jurátus élet*. 6. l.

⁵ *Pörös atyfiak*. Pest. 1860. II. k. 175. l.

val, mint Ádám a paradicsommal: csak akkor tudta meg, milyen szép volt az, mikor már kihajtották belőle.¹ Mások talán könnyen elfeledik a múltat, ő akkor legboldogabb, midőn azt megemlegetheti;² mert szerinte a múltnak emlékezetéből egy ízecskének is halálos vétek volna elveszni;³ nagy szerencsétlenségnek tartaná, ha rajta kívül senki sem, vagy igen kevesen foglalkoznának a legközelebbi múlttal;⁴ hej, milyen hasznos munkát tett volna néhány ember, ha a régi dolgokat már ezelőtt ötven évvel gyűjtögette volna;⁵ igen bölcs embereknek tartja Vas Gereben azokat, akik mindig előre vigyáznak, hanem még bölcsőbbek szerinte azok, akik hátra is néznek.⁶ Vas Gerebennek csak hátra kell néznie s szívéből eloszlik minden keserűség, mert csak a szépet, a lélekemelőt látja meg abban a közelmúltban, mellyel meglehetősen elégedetlen volt, mikor mint jelenben benne élt. Nem ok nélkül hálálkodik ő a múltba tekintő képzeteknek: «Áldott visszaemlékezés, mit érne nálad nélkül az élet? Te vagy az a rósta, mely a fájdalmat, mint a konkolyt, kirostálod és az eltartásra méltó szemet visszatartod, hogy a lelki sovány esztendőkből éhen ne haljon meg a lélek...»⁷

Elismerésre méltó szorgalommal lát a közelmúltra vonatkozó korrajzi adatok összegyűjtéséhez. Ő maga is hivatkozik arra a «tetemes fáradság»-ra, melybe művei anyagának felkutatása kerül, de egyúttal önérzetesen vállalja is adatai valóságáért a felelősséget s az érdeklődőknek kész bővebb felvilágosítással is szolgálni,⁸ azt hívén persze, hogy így a széptani kritika kifogásai ellen is felvértezte magát. Nagyobb műveit sohasem nevezi regényeknek, hanem *korrajzoknak* vagy *magyar korrajzoknak*. Búvárkodása a XIX. század első felére szorítkozik, csak legutolsó munkájában (*II. József császár kora*) lép át a XVIII. század nyolovanas éveibe. Korrajzai összefüggő sorozatot alkotnak, egy egységes és következetes írói programmal szolgálatában áll mindenik. Ugyanegy vezérmotívum hangzik ki valamennyiből: nyolcszáz éven át karddal védtük meg Árpád apánk örökségét s vívtuk ki a világ tiszteletét, ezentúl a tudás és békés

¹ *Régi jó idők.* 291. l.

² *Nagy idők, nagy emberek.* 314. l.

³ *Egy alispán.* 7. l.

⁴ *Nagy idők, nagy emberek.* 479. l.

⁵ *A nemzet napszámossai.* 137. l.

⁶ *Egy alispán.* 14.

⁷ *Jurátus élet.* 20. l.

⁸ *Egy alispán.* 410. l.

szorgalom terén is utól kell érniünk a nyugati művelt nemzeteket, hogy a népek világversenyében létünk jogosultságát el ne veszítsük. A «nemzeti gondolat»-ot Vas Gereben szerint II. József alkotmányellenes intézkedései ébresztették fel a magyarságban a XVIII. század végén,¹ a XIX. század első feléé az érdem, hogy a korszellem követelte újjáalakulás nagy munkáját elvégezte. Ez a félszázad is két részre osztható: a tulajdonképeni reformkor 1830-tól, Széchenyi István gróf irodalmi és közéleti fellépésétől számítható, de Vas Gereben a XIX. század három első évtizedéből is igen sok biztató körülményt tud az olvasó elé állítani s az irodalmi és politikai aranykor előkészítőiül feltüntetni. Bemutat egyes alakokat, akik szerinte egy-egy új eszmét előrelátólag felkaroltak, küzdöttek és szenvedtek érte, mint minden olyan ember, aki megelőzte korát. A fokozatosan magyarosodó és művelődő nemzeti élet különféle ágai elevenednek meg Vas Gereben regényeiben, illetőleg korrajzaiban, melyeknek tárgyai tehát egymással érintkeznek, sokszor egymásba át- meg átnyúlnak. A tárgyi időrend fonala ilyen sorozattá fűzi össze írónk nagyobb korrajzi műveit: *II. József császár kora Magyarországon, Régi jó idők, Nagy idők, nagy emberek, A nemzet napszámossai, Egy alispán, Tekintetes urak, Jurátus élet*. Az első mű vigasztalan háttéréből előlépteti Vas Gereben Dugonics Andrást, aki a magyar nyelv pallérozását s a jobbágnép sorsának enyhítését hirdeti nemzeti orvosságul. A többi könyvben pedig látjuk Festetics György gróf és Batthyány Lajos herceg kulturális újításait, Kisfaludy Sándor magyar tűzi költészetének varázshatását, a hazai színészet előítéletekkel és nyomorral küzdő lelkes előfutárait, Földváry Gábor pestmegyei alispán tevékenységét stb. Írónk történeti ismeretei — mint már említettük — komoly tanulmányozás eredményei s adataiban nagyobb tévedések nincsenek, legfeljebb egy-egy pontatlanság vall rá részint hevenyészett dolgozómódjára, részint nem szakember voltára.² De mi előttünk most nem is fontos az ilyesmi. Vas Gereben nem tudományos történeti fejtegetéseket akar a magyar olvasóközönség kezébe adni. A történeti tények csak háttérnek valók, melyből egy letűnt korszak

¹ *II. József császár kora*. 328. l.

² Dugonicsnak *«Etelka és Jolánka»* (?) c. regényéről, úgy látszik mint egy műről beszél, amely harmadik kiadást ért meg hamarosan (*II. József császár kora*. 426. l.). Széchenyi 40,000 (?) forinttal vetette meg a M. T. Akadémia alapját (*Régi jó idők*. 289. l.). Julius Caesar a spanyol (?) hadjárat eredményét üzenete meg a «Veni, vídi, vici» szavakkal. (*Garasos arisztokrácia*. Bp. 1912. M. Regényírók. XXX. köt. 171. l.)

szellemét, embereit, életét kell az írónak megelevenítenie és az olvasóval elképzeltetnie. Ez a feladat pedig — akár volt vele tisztában Vas Gereben, akár nem — csakis a művészet eszközeivel oldható meg s az író eljárása a műbírálat illetékessége alá tartozik.

Vas Gereben nem tud — nem is akar — tárgyilagos bírása lenni a múlt eseményeinek. Őt gyakorlati cél vezeti; ha ez összhangban van a művészeti igazság követeléseivel (mely utóbbiakról különben igen hiányos ismeretei vannak): annál jobb; de ha választani kell a kettő közül, akkor írónk az utóbbit feláldozza az előbbinek. Mielőtt a regény tárgyául szolgáló eseményeket bemutatná, az ő sajátos szemüvegét kínálja ide nekünk, mely nagyobbak és színebbnek mutat mindent, némely sugarat pedig egyáltalában nem bocsát magán keresztül. A jelek és a közelmúlt közt nem akar folytonossági kapcsolatot teremteni Vas Gereben. Az ő célja, mondhatni, éppen az ellenkező: az olvasó ne ismerje fel a mindennapi élet állandó bajait, saját helyzetének örök kicsinyességeit a regényekben, hanem tekintsen olthatatlan szomjúsággal apáinak letűnt kora felé s ennek láttára ne törődjék bele nemzetietlen jelenébe. Legelső regénye első fejezetének jellegje a következő:

«Nekünk csudadolog, amit elbeszélék
S aki még elhinné, az is ritka lélek,
De még az ilyen is a fejét csóválja
S egy-egy «ejnyé»-t nem is állna meg a szája.»

Kíváncsian nézzük, miről fog szólni ilyen előhang után az I. fejezet; hát látjuk, hogy a fejezet címe: «1809»! Vas Gereben csakugyan nem egy alkalommal bizonyítgatja, hogy az 1809-iki nemesi fölkelés siralmas kudarcát csakis az osztrák vezetőség rosszakarata és irigysége okozta, enélkül «a kudarc helyett fényes győzelemről írhatnánk most és nem lett volna szükség azon békére, mely harminfél millió alattvalót és egy nagy darab földet szelt le a térképről».¹ Ez a magyarázat a történelmi oknyomozásnak inkább csak paródiája, de az író célját jól szolgálta az ilyen adomajellegű alapra épített okoskodás, mert elősegítette, hogy az olvasóközönség az 1848—49-iki szabadságharc bukását is árulók cselszövésének tulajdoníthassa s ne kelljen elvesztenie a magyar katona legyőzhetetlenségébe vetett hitét, melyre a csüggesztő ötvenes években nagy szüksége volt. Tehát a művészeti szempontot, melynek mindig a lényegre kell irányulnia, háttérbe szorítja a hazafias buzdítás gyakorlati szempontja. Vas Ge-

¹ Nagy üdök, nagy emberek. 333. l. — V. ö. Dixi. 72. l.

reben a naiv ember szemével nézi az eseményeket, a dolgok lényege helyett anekdóták ragadják meg képzeletét s nála egyes történeti fontosságú jelenetek nemcsak fenséges voltukat nem tudják éreztetni, hanem komolyságukból is kivetkőznek; pl. az asperni csata leírása együgyűen naiv; Simonyi óbester és magyar huszárjai alig tesznek egyebet a franciák golyózápora közepette, csak nyomogatják pipájukban a tüzet.¹ A történeti alakok szerepeltetésében is gyakran elveszti írónk a helyes szemmértéket: Földváry alispánról olyan hangon beszél, mintha történelmünknek egyik legjelentékenyebb alakja volna.

Jóval szerencsésebben érvényesül Vas Gereben megelevenítő tehetsége a magánélet és a vármegyei élet költött alakjainak és jeleneitinek rajzában. Itt már nagy hasznát veszi személyes tapasztalatainak és emlékeinek s nem utolsó sorban annak a rengeteg adomának, melyek az ő írói egyéniségéhez szervesen hozzátartoznak. Egy-egy csattanós adoma, a nép humoros képzeletének e terméke, sokszor igazi kész kis műalkotás, mely egy-egy lényeges jellemvonás erős hangsúlyozásával egészséges torzképet tud adni, találóbbat akárhány komoly arcképnél. Ez az a genre, melyben Vas Gereben tehetsége legjobban érvényesül. A régi magyar patriarkális világból egész sereg jóízű alakot őriznek korrajzai. Ezek az alakok többnyire torzképek ugyan,² de mélységesen igaz vonások vannak bennök túlozva, az is tagadhatatlan, hogy rendszerint nem válnak igazán egyénekké s erősen hasonlítanak egymáshoz, de típusoknak annál sikerültebbek. Vas Gereben összes regényalakjai közül ezek maradnak meg legélénkebben emlékezetünkben. Ilyen pl. Tapadó bácsi,³ az elhízott, maradi, parlagias, kis dolgokban meglehetősen önző, de alapjában véve romlatlan lelkű nemesi osztálynak ez a jellegzetes képviselője. Ki ne emlékeznék az öreg Baltayra,⁴ akinél minden olyan cselekedet rovásra kerül, amely nem illik jóra való magyar emberhez — persze az öreg Baltay szerint; Dunay gróf pl. azért kapott rovást, mert 1. nem dohányzott, 2. bort nem ivott, 3. könyveket olvasott; Kovács István pedig azért, mert 1. a kocsmáját zsidónak adta árendába, 2. sört hágy neki mérni, 3. maga is megissza. Azután ott van Kállay Miklós,⁵ aki a faluja kocsmárosát elcsapta, mert ez egy úri vendég-

¹ *Régi jó idők.* 83. 85. l.

² Barabás Ábel azt mondja (i. m. 158. l.), hogy Vas G. «a torzalakokat nem szerette... Kerülte a torzvonásokat.» (!)

³ *Régi jó idők.*

⁴ *Nagy idők, nagy emberek.*

⁵ *A nemzet napszámossai.*

nek éjjeli szállást mert adni, holott szerződészerű kötelessége lett volna a kastélyba küldeni. Hát Józsi Gyuri, az ő «bolond társaság»-ával,¹ az öreg Faragó alispán² s mások! Mintha mindezeket a magyar anekdótakincs eleven ereje éltetné, a magyar anekdótakincsé, melyet senki sem aknázott ki jobban, de nem is gyarapított nagyobb mértékben, mint Vas Gereben. Kár, hogy azt a művészi folyamatot, mellyel ironknak a népével megegyező, adomaszerető képzelete a jellegzetes, pompás alakok egész sorát teremtette meg az ihlet öntudatlan hevében: a regények vége felé rendszerint meghamisítja és elrontja az író politikai célzatossága. Ugyanis a «régi» és az «új» Magyarország forrongó mérközésének rajzában Vas Gerebent szíve és faji büszkesége — talán szándéka ellenére is — a nyolcszázéves dicső hagyományokra visszatekintő, kiváltságaira feltékeny, mégis nagylelkű nemesi osztályhoz látszik húzni, — viszont korának demokratikus elveiből leszűrődött meggyőződése arra ösztönzi, hogy a szabadelvű átalakulás szükségességét hirdesse honfitársai előtt. Politikai és erkölcsi szempontból persze szép dolog Vas Gerebentől, hogy a jogegyenlőség híveinek s a korszerű műveltség terjesztőinek pártjára áll, de művészeti tekintetben csak sajnálható az az eljárás, mellyel a fentebb említett kitünő regényalakok tagjait a regények végén mintegy kifecamítja, «megtérítvén» őket az új eszmék malasztjával s büszke nemesi vállukat begörnyesztvén a demokratikus *módi* jármába. A pompásan megrajzolt Tapadó bácsi a «Befejezés» szerint az unokáját kereskedelmi iskolába adja, hogy «ne legyen a lánchordta tekintetes úr, hogy otthon időnek előtte felfalja mindenét, hanem legyen kereskedő, mesterember...» (Igaz, hogy a *Tekintetes urak* «befejezés»-e meg épen az ellenkezőre biztat bennünket). A Festetics-majoresco tragikuma is, melyet családjával és hazájával való meghasonlásából sejt és vár az olvasó, szintén melodramai «jó vég»-et ér.³ Az öreg Baltayból, aki nem régen még rovás alá vette Dunay grótot a könyvolvasás bűne miatt, Vas Gereben olyan szenvedélyes betűfalót csinál, hogy Kisfaludy Sándor regéinek olvasása közben még az ebédről is megfeledkezik. Faragó alispánt, aki egész életében folyvást a klasszikusokból idézett, latinul törvénykezett, a nyelvújítókat gyűlölte, a főispánt feőispánnak írta: a *Zalán futása* egészen megváltoztatja; elhagyja a latin beszédet és ötezer forintot

¹ *Egy alispán.*

² *Jurátus élet.*

³ *Régi jó időnk.*

ad az Akadémia létesítésére. Ilyen épületes példákat bőven lehetne még elősorolni. Vas Gereben itt a saját politikai óhaját és reményeit iktatja a történelmi fejlődés tényei helyébe. Azt az átalakulást mely több nemzedéken át érlelődve, nagy ingadozások közt, lassan-lassan ment végbe: azt Vas Gereben nemcsak *egy-egy* emberi élet határai közé, hanem sokszor néhány rövid esztendő tartamára sűríti össze; hiszen Baltay, Faragó Péter, Tapadó, Józsa Gyuri stb. öreg korukig a maradiság megrögzött képviselői s az ilyen emberek gyökeres megváltozásában vajmi nehéz hinnünk. Különben a történelmi tényekkel sem egyezik meg az az úgyszólván kivétel nélküli meghódolás a reformeszmék előtt, melyre Vas Gereben kényszeríti előbbutóbb minden regényalakját. A regény cselekvésének gyors haladására nézve persze előnyös a történelmi folyamatok egyszerűsítése és időbeli összevonása, erre joga is van a regényírónak, de vigyázatlan kézben könnyen erőszakosságra vezet a történelmi és lélektani igazsággal szemben. Az is érthető, sőt szinte kikerülhetetlen regénytechnikai fogás, hogy az író az egymás ellen küzdő eszmeáramlatok képviselőit családi, szerelmi stb. kötélekek segítségével minél természetesebb és minél többoldalú érintkezésbe hozza egymással, hogy így az eszmék harcát ne elvontságában szemléljük, hanem élethű jellemek következetes cselekedeteiben. Vas Gereben érzi, hogy így kell eljárnia, de itt ismét túlzásba és valószínűtlenségbe téved, midőn rendszerint ugyanazon család vagy szűkebb társaság tagjai közt osztja fel a lehető legellentétebb szerepeket, néha anélkül, hogy a ríktó ellentét magyarázatát megkísérelné. Egy-egy kedvenc hősről és hősnőről (pl. Pál úr és Berkes Aranka¹) el nem tudjuk gondolni, honnan vették s honnan tudták megőrizni eszményi hazafiasságukat egész környezetüknek ellentétes irányú gondolkozása és ostroma közepette. Különben Vas Gereben kedvenc regényalakjainak nem ez a legfőbb hibája, hanem az, hogy élettelen bábokká válnak épen a szerző dédelgető szeretete folytán. Azok a fiatal emberek, akiket írónk az új Magyarország apostolaiként mutat be s akik a regényeknek összes többi szereplőit elbájolják: voltaképen hihetetlenül unalmas árnyképek, nem élhetik a maguk mindennapias életét, örökös prédikálásban merül ki szerepük. Vas Gereben termékeny agya tele volt gyakorlatias, józan eszmékkel s a sok leckét mindet ezekkel a sajnálatra méltó regényhősökkel mondatja el. A Józsa Gyuri ifjú rokona:

¹ II. József császár kora.

Endre,¹ Egerszegi,² Pusztay Imre,³ Kapus Imre,⁴ Katona Mihály,⁵ Sipos,⁶ Vámosy Laci⁷ — mind egymásról vannak mintázva s nem egyebek, mint az író szócsovéi. Ezek a szépeknek és kedveseknek mondott jogvégzett fiatal hősök menyasszonyukkal is olyan tudákos, száraz, nagyképi modorban társalognak, hogy ilyenkor nem könnyű eldönteni: nevetségesek-e inkább vagy unalmasak. Annyi bizonyos, hogy ilyen fiatal emberek sohasem voltak a világon. Mikor Vámosy Laci Erdey gróf fia mellé kerül nevelőnek s a gróf kérdést tesz a Laci nevelési elvei iránt, nosza, az ifjú nevelő azonnal a helyzet magaslátára emelkedik s hozzákezd a mondókájához: «Méltóságodnak engedelmével harminc évre tekintsünk vissza. . . » stb. Ilyenek Vas Gerebennél ezek az ifjú óriások mind. De a leányalakokban sincs igazi élet. Agyonyomja őket az író nagy szeretete, mely minden jó tulajdonságot gyenge vállakra halmoz: az erélyes, kardos menyecskék közt már inkább akadnak sikerült alakok. Roppantul elrajzolt torzkép pl. a Nagy Pista színész alakja,⁸ mert ezt is minél megatöbbnek akarta festeni a szerző. Ez a célzatosság, mely odatolakodik a regényalakok és az olvasó közé, esztétikai szempontból Vas Gerebennél legsúlyosabb botlása. Ez még arra az alakra is árnyat vet szerintünk, amelyiket általában legnagyobb szabásúnak és legkitünőbbnek tartanak — és talán nem ok nélkül — Vas Gereben műveinek összes szereplői közt. Köntös Mihály ez,⁹ a szentmihályi öregbíró. Csakugyan van ebben az emberben valami zordon fenség, valami lenyűgöző akarat-erő, mely az Immermann *Münchhausen*-jének híres oberhofi Schulze-jét juttatja eszünkbe. De Vas Gereben ezt a nagyhatású jellemet csak gyengíti a beléje vegyített érzelmes vonásokkal. Arról a Köntös Mihályról, aki a községi előljáróságot nem eresztí beljebb háza tornácánál s aki «oly tekintéllyel, mint a bagdadi kalifa, ki előtt csak hasonmászva lehet beszélni», szokta kérdezni a hozzáforduló ügyesbajos emberektől: mi kell paraszt? — az ilyen emberről fel sem tételeznék azt az érzelmes ellágyulást, hogy tisztelete jeléül épen

¹ *Egy alispán.*

² *Tekintetes urak.*

³ *A nemzet napszámásai.*

⁴ *Jurátus élet.*

⁵ *Dixi.*

⁶ *Pörös atyafiak.*

⁷ *Élelűnt ember.*

⁸ *A nemzet napszámásai.*

⁹ *U. o.*

kezet és ökoljon Kállay alispánnak, vagy hogy az akkoriban ország-szerte komédiásoknak nevezett vándorszínészeket olyan szíves fogad-tatásban részesítse s úgy megbecsülje, holott a színi előadás után azon való esodálkozását fejezte ki, hogy a színészek nem nyeldestek kócot, spanyolviaszkot vagy kénkövet. A Köntös Mihály-féle hajlíthatatlan akarató jellemek inkább tragikai irányban volnának fejleszthetők, de Vas Gereben nem hagyja szomorú sorsra jutni kedves embereit. Egyébként Köntös Mihályban valósággal élt egyént rajzol írónk, csakhogy mindjárt el is homályosítja egyéni jellegét, midőn nyilatkozatához hozzáteszi, hogy «népünk között száz meg száz Köntös Mihály van.»¹ Ime, Köntös Mihály is típusá halványodott. Az öreg Schnellernéről² is megmondja Vas Gereben, hogy élő alak után mintázza, de azt is, hogy «úgyszólván minden körnek megvolt abban az időben az ilyenforma asszony-vicispánja». Vas Gereben jellemrajzai így maradnak meg mindig a típus határain belül.³ Mindig egy-egy egész csoportot, egész társadalmi osztályt állít elénk s abból választ ki egyet mulatóul. «Vannak emberek» — így kezdődik a *Jurátus élet* egyik fejezete — «kikről nem bírjuk elhinni, hogy valaha fiatalok lettek volna. Faragó Péter alispán úr szakasztott ilyen ember volt»; a következő fejezet kezdő sorai meg ezek: «Vannak emberek, kiket az idő sohasem tud megvéníteni», ezek közül való Csillag Pál megyei főjegyző. Ha egy rosszlelkű jószágigazgatót akar bemutatni, nem is veszteget szót az illető *egyén* jellemzésére; van elég sok rossz jószágigazgató Magyarországon, «tehát akihez hasonlít, képzelje el kiki magának a nevé».⁴ Az ilyen eljárás okszerűleg következik Vas Gereben sajátos tehetségéből. Aki — mint ő is — valósággal adomákban gondolkozik, annak a tipikus jellemvonások iránt van érzéke; az adomák, még ha egyéni nevekhez fűződnek is, rendszerint általánosabb érvényűek s egy-egy nép különféle rétegeinek legjellegzetesebb tulajdonságaiból táplálkoznak; és valamint az adomák célja legtöbbször a megnevetetés. Vas Gereben regényalakjai közül is azok a sikerültek, akiket mulatságos, adomaszerű jellemvonások éltetnek, ellenben «komoly» alakjainak többsége csak arra való, hogy Vas Ge-

¹ Lásd Az *enyngi bíró* című «kules»-ot A *nemzet napszámosai*-hoz. (453. l.)

² *Régi jó idők*.

³ Barabás Ábel (i. m. 124. l.): Vas G. «alakjai egyének ... nem típusok ...» (!)

⁴ A *nemzet napszámosai*. 100. l.

reben ne a maga nevében mondja el nézeteit egyes történelmi vagy társadalmi kérdésekről.

Szívvél-lélekkel osztozik Vas Gereben is korának romantikus vonzalmában a *nép* iránt. De a politikai célzat kedvéért néha itt is erőszakot kell elkövetnie szíve sugallatán. Hogy szabadelvű politikai következtetéseit levonhassa, olyanokat mondhat egyik szócsővével, az öreg Szántayval, hogy a magyar népnek «most (a XIX. sz. elején) rosszabb sorsa van, mint az amerikai rabszolgának»;¹ azonban úgy-szólván mindegyik munkája megcáfolja ezt a különben is nagyon túlzó vádat. Vas Gereben műveiben legfeljebb egy-egy gonosz jószág-kormányzó zsarnokoskodik, a földesúr csaknem mindegyik atyai jó-akaroja jobbágyainak; Keglevics Miklós pl. nem mert megnősülni, mert attól tartott, hogyha gyermekei születnének, nem tudná lelké-nek minden szeretetét osztatlanul jobbágyaira árasztani!² Ismétel-jük, Vas Gereben korrajzaiból első sorban a régi magyar patriarkális nemesi világ dicsérete hangzik ki, amely világban a legalsóbb nép-osztály is boldogul él. Irónk romantikus világításában a jobbágy-ság is jeleskedik a magyar faji jellem minden erényével. Az angol Bowring meglátogatván Batthyány Lajos herceg enyingi birtokát, nem akarja elhinni Kajári Pistáról, hogy ez közönséges béres; «Her-ceg!» - mondja Bowring — «hát ha minden magyar ember ily tisz-tán beszél és józan eszű, mint e béres, mit akarnak rajta civilizálni?»³ Vas Gereben szeretne emberkiállítást rendezni az első arisztokratától a csikósbojtárig, hogy a magyar faj kiválóságát az egész világ meg-ismerje; mert nálunk még a koldus sem olyan nyomorult, mint más-hol...⁴ Ime, ilyennek látja szerzőnk a *népet*: a magyar faj testileg-lelkileg legromlatlanabb, legboldogabb rétegének. Számos rövidebb elbeszélésben rajzolja ezt az eszményített népeletet és pedig szülő-földjét, a Dunántúlt. Vas Gereben is, mint Baksay Sándor, leg-szebbnek tartja valamennyi népviselet közt a dunántúli asszonyok fejdíszét: s Baksayval egyezőleg ő sem győzi eléggé ostorozni és csúfolni a városi elfajult életet, célzatosan szembeállítva ezzel a falu tisztas és józan egyszerűségét. A célzatosság ezekben a népies el-beszélésekben nem olyan hántó, mint Vas Gereben többi művében; az oktató hang inkább helyén való az ilyen novellákban, melyek első

¹ *Hégyi jó idők.* 100. l.

² *Egy alispán.* 158. l.

³ *Nagy idők, nagy emberek.* 34. l.

⁴ *U. o.* 477. l.

sorban a nép számára készültek, bár szerzőjük gondosan ügyelt arra, hogy a parasztlelet rajzolása közben egy szót se ejtsen ki olyat, „amit akárinely kényes úrhölgy ajkaira ne vehetne elpirulás nélkül”.¹ Az az óvatos, félúton megálló népies irány ez, melyhez Auerbach *Dorfgeschichte*-i is tartoznak (Vas Gereben ismerte ezeket²). Vas Gereben elbeszélései nagyon egyformák, mondhatni: sablonosak; cselekvényük mindig annyiból áll, hogy egy derék és szép parasztleány (csaknem mindenik elbeszélésben: Örzse) parányi bonyodalom árán boldog lesz egyszerű választottjával, aki rendesen szolgaleány a leány családjánál, de mindig szép és jóra való ember. Az a túlságosan leereszkedő modor, melyet már a *Néparatya*-ban megsokalt Arany János, ezeknek a népies elbeszéléseknek is egyik árnyoldala; de azért ezek között vannak Vas Gereben legkifogástalanabb alkotásai (*Egy falu, két bakter*), mert ezekben az apró művekben nem válik annyira érezhetővé, mint a nagyobbakban, írónk egyik legfőbb fogyatkozása: a szerkesztőképesség hiánya.

Nagyobb korrajzaiban szerkezetnek alig van nyoma. Szerzőnk maga is tudja és elismeri magáról, hogy a cselekvény művészi alakításához szükséges nyugalom és műgond hiányzik a természetéből. Több ízben rajtakapja magát (még több ízben őt az olvasó), hogy nem arról beszél, amiről akart, mert egy-egy újabb ötlet vagy emlék minduntalan kizökkenti az előre elgondolt eszmemenetből. „Már hiába, úgy vagyok én a múlttal, mint a szenvedélyes vadász az akadályokkal, keresztül megyen mindenem és csak később látja ruhadarabjain, hogy itt is járt, amott is járt, talán többet, mint a vad után . . .”³ Egyszerre két-három nagyobb munkán is dolgozott⁴ s az összegyűjtött anyagot félig nyers állapotban adja az olvasó elé. Munka közben meg-megfeledez az arról a keretről, melyet kezdetben a cselekvény számára kiválasztott;⁵ pl. a *Garasos arisztokrácia* tartalmát

¹ *Parlagi képek. Tormagyökevek.* 237. l.

² *Nagy idők, nagy emberek.* 34. l.

³ *Tekintetes urak.* 408. l. — V. ö. *Jurátus élet.* 48. l.

⁴ Váli Béla: *Vas Gereben.* Egy. Phil K. 1883. 878. l.

⁵ Néha a szereplők neveit is elfelejti és összetévesztgeti. A *Jurátus élet* elején Faragó alispán fiát Endrének hívják, később Imre néven szerepel. Egy csikós-legény a *II. József kora* 25. lapján Fogas Gyurinak mondja magát, a 311. lapon már Markos Gyurivá változik. A *Parlagi képek* egyik elbeszélésében (*Íd az Isten, csak kérni kell tőle*) az öreg Galambos hol Jánosnak (169. l.), hol Pálnak (182. l.), hol pedig Istvámnak (184. l.) van említve. Ugyanezen kötetnek egy másik novellájában (*A kárvalott cigány*) a bíró leánya eleinte Örzse, később Trézsi!

tulajdonképen a regény főszemélye beszéli el, de mennyire nem tud boldogulni szerzőnk ezzel a formával! Kénytelen zárójelben segítségére sietni az olvasónak s tudatni vele: «(ezt már lakóm mondja)» mert a sok beavatkozó személy közt sokszor szemünk elől veszítjük a voltaképeni elbeszélőt. Vas Gereben a szerkezet követelményeit legfeljebb egyes külsőségekben tudja felfogni; a *Pörös atyafiak* cselekvényeit sikerült is két mértanilag egyenlő félre osztani; ez a legnagyobb eredmény, amit ezen a téren elért! Ez a fogyatkozás nagy kárára van Vas Gereben korrajzainak, de szintén természetszerűleg következik az író egyéniségéből. Vas Gereben maga feljegyezte magáról, hogy csak külső körülmények tették könyvíróvá; gyermekkorában is inkább megtanulta a dalt vagy adomát, csak ne kelljen asztalhoz ülve papírra jegyezgetni; de azt is bizonyosra állítja, hogy — ha könyveit meg nem írta volna is — élete derekán és nyugtán *elbeszélte* volna gyermekeinek példának okáért.¹ Ez nagyon jellemző nyilatkozat. Aki adomázni, másokat élőszóval mulattatni szeret,² az nem bibelődik a művészi szerkezet szabályaival, de előadása közvetlen és valószerű lesz. Ezért olvassa a magyar közönség még manapság is szívesen Vas Gereben korrajzait.

A tősgyökeres magyar nyelv és az élvezetes előadásmód valóban legnagyobb jelessége Vas Gerebennek. Ebben a tekintetben igazi istenáldotta tehetség ő, szép-prózánknak egyik legjobb stílusztája. Rajongó szeretettel van eltelve nyelvünk iránt, melynek — mint egész nemzeti létünk tengelyének — sorsát feszült figyelemmel kíséri több művében. Lelkesedve magasztalja a magyar nyelv apostolait: a költőket, főként a dunántúliakat (Kisfaludy Sándort, Berzsenyit, Vörösmartyt), azután a színészeket, kik szintén fontos szolgálatokat tettek a nemzeti nyelv és irodalom terjesztése terén. Átéri a nyelvújítás nagy jelentőségét, mely lehetővé tette nyelvünk kibontakozását a latin és német igából, de tudja, hogy a nyelv a nemzeti lélek leg-

¹ *Egy atispán.* 11. l.

² «Felekivel és Szerdahelyivel gyakran rendezett adomaversenyt; rendszeren ő (Vas G.) volt a győztes.» Barabás Ábel: i. m. 204. l. — Érdekes adalék idevonatkozólag *Jókai* egy hírlapi humoros nyilatkozatának következő részlete (*Déliújság.* 1853. II. félév 834. l.): «... Ha pedig mégis néha néha megcsúszna rajtam, hogy holmi unalmas drámai előadások alatt az én genialis barátom, Vas Gereben anecdotáinak hallgatásában a közönséget megzavarnám, ezáltal a hallgatókat bizonyosan nagyobb élvezettől fosztva meg, mint aminőt a színpadról várhatnak, tekintse a figyelmes cikkirő ifjúságom könnyelműségét és legyen irántam kegyes elnézéssel.»

sajátosabb terméke, tehát legromlatlanabb tisztaságban a nép ajkán él. Ezt a hamisítatlan népnyelvet ő is az anyatejjelel szívta magába, mint Pláncseszű kortársai: Petőfi, Arany, Jókai; ezekkel össze sem hasonlítható ugyan alkotó tehetség, ízlés vagy képzelő erő szempontjából, de mint a nép nyelvének és eszejárásának irodalmi értékesítője nem méltatlan hozzájuk. Stílusa egyáltalában nem könyvízü. hanem olyan természetes és ötletes, mint a népé, melytől tanulta. Előadása bővelkedik szeszélyes, jóízű példákban és képekben, a figyelmet nemcsak nem fárasztja ki, hanem még el is tereli a mű belső fogatkozásaitól. Ahogy Eötvös József súlyos tartalmú műveiből egész kötetre való gondolatokat lehet kiválogatni, melyek önerejükben is megélnek: úgy gyűjthető össze Vas Gereben korrajzaiból egy gar-mada anekdota, melyek maradandóan hirdetik írójuk tehetségének a nép lelki világával való benső kapcsolatát. Sajnálatos, hogy a halál korán elnémította Vas Gerebent; de elkészült műveiből az is megállapítható, hogy — ha hosszabb ideig élt volna is — írói tehetsége nem igen fejlődött volna tovább. Eszmeköre meglehetősen szűk volt, mint azé a nemzedéké, melynek dolgozott: az állandó téma és célzat, mondhatni, adva volt, a legtöbb író ehhez alkalmazkodott. Vas Gereben is mint ember, mint politikus, mint író, egyaránt hű fia volt korának és nemzetének s megérdemli az utókor figyelmes emlé-kezetét.

PÓSA LAJOS.

Irta: GYÖNGYÖSY LÁSZLÓ.

Élete. Pósa Lajos 1850 április 9-én született Nemosradnóton, Gömör-megyében. Tanulmányait szülőfalujában, a rimaszombati és sárospataki református gimnáziumban s a budapesti egyetem filozófiai karán végezte. Egy évig kisegítő tanár volt a budapesti IV. ker. községi főreáliskolában. 1881-től 1889-ig a Szegedi Napló szerkesztőségében dolgozott. Mint országos nevű gyermekköltőt a Singer és Wolfner-cég Budapestre hívta s föl-kérte az *Én Ujságom* szerkesztésére. A nagyhatású gyermeklapot 1890-től kezdve haláláig szerkesztette. 1914 július 9-én halt meg Budapesten.

Munkái. — *Költemények.* Budapest, 1878. — *Újabb költemények.* Budapest. 1881. — *Pósa Lajos költeményei.* Szeged. 1883. — *Dalok, regék az ifjúság számára.* Szeged. 1884. — *Kis bokréta.* Budapest. 1885. — *Gyermekversek.* Szeged. 1886. — *Tíz év alatt.* Szeged. 1886. — *Aranykert.* Budapest. 1886. — *Kis aranykert.* Budapest. 1887. — *140 dal.* Szeged. 1887. — *Dalaim.* Szeged. 1887. — *Virághullás.* Szeged. 1887. — *Ibolya.* Szeged. 1887. — *Négy mese.* Szeged. 1887. — *Daloskönyv.* Szeged. 1887. — *Népdalok.* Szeged. 1888. — *A B C.* Budapest. 1888. — *Aranytollú madárutói.* Budapest. 1888. — *Pillangók.* Budapest. 1888. — *Virágok.* Budapest. 1889. — *Gyermekkert.* Budapest. 1890. — *Apró emberek könyve.* Budapest. 1890. — *Rózsabokor.* Budapest. 1891. — *Aranynapok. Tündér-órák.* Budapest. 1891. — *Az Én Ujságom gyermekszínháza.* Budapest. 1892. — *A nagy mama meséi.* Budapest. 1892. — *Csingilingi.* Budapest. 1892. — *Zengő arany abécé.* Budapest. 1892. — *Pósa Lajos meséskönyve.* Budapest. 1894. — *Gyermekmesék.* Budapest. 1895. — *Nagyapó mese-könyve.* Budapest. 1895. — *Cini-cini.* Budapest. 1896. — *Édes anyám.* Budapest. 1897. — *Száll az ének.* Budapest. 1899. — *Összes munkái.* Öt kötet. Budapest. 1905. — Munkáinak kétkötetes jubileumi kiadása ki van nyomtatva, de könyvtári forgalomba még nem került.

Irodalom. — Szinyeyi József: *Magyar írók élete és munkái.* XI. köt. Budapest. 1906. — Mihályi József: *Az iskolák költőjéről.* A Hét. 1913. évf. 48. sz. — Báthory Andor: *Pósa Lajosról.* Késmárki evangélikus főgimnázium értesítője. 1914. — Lőrinczy György: *Pósa Lajos.* Ünnepi beszéd. Budapest. 1914. — Mikszáth Kálmán: *Pósa Lajosról.* Uj Idők. 1914. évf. — Herman Ottó: *Pósa Lajosért.* Budapesti Hírlap. 1914. 40. sz. — Gyöngyösy László: *Pósa Lajos.* Magyarország. 1914. jun. 7. — U. az.: *Régi ujság-írók.* U. o. 1916. jul. 17. — Móra Ferenc: *A költő.* Szegedi Napló. 1918

május 19. — Az egyes Pósa-kötetek bírálatainak jegyzőke Szinnyei József frói lexikonában. — Ezenkívül több mint háromszáz ujságközlemény, de ezeknek bibliografiai értékük is alig van. A Pósa Lajos költői működésének 40. évfordulója s a költőnek nem sokkal utóbb bekövetkező halála alkalmával megjelent alkalmi cikkek közül még leginkább említhetők azok, melyek a tanügyi lapok 1914. évfolyamaiban láttak napvilágot: A Gyermek, Néptanítók Lapja, Kisdiednevelés, Tanító, Tanügyi Értesítő, Közműveltség, Új Élet. Hozzávéhetők a következő folyóiratoknak alkalmi megemlékezései 1914-ből: Magyar Figyelő, Új Idők, Vasárnapi Ujság, A Hét. (Címjegyzék az Egy. Phil. Közöny évi reportóriumaiában.)

I.

Ős Gömör szülötte. A kies, regényes Balog-völgyének szűz magyar földjén született, amelynek szelíd, hullámos-dombos vidékén ős-időktől kezdve magyar, s a reformáció óta szín-református nép lakik, amely a magyarság szívével, eszével érez és gondolkodik. Szülőhelye Nemes-Radnót községről már 1423-ik évtől kezdve emlékeznek hiteles okiratok. Az ősi lakosság kivétel nélkül nemes: beköltözött nagyon kevés van. szorgalmas gazdálkodó, jómódlú nép, törhetetlen magyar érzéseiben és hagyományaiban. Öntudatukat nevelte az a körülmény is, hogy nemesi előjogaiknál fogva állandó részt vettek a közéletben, a nemesi jogok megszüntével lelkes hívei, buzgó előmozdítói lettek a függetlenségi pártnak. Mindössze egynehány: Bodon, kis Pósa, nagy Pósa, Kovács, Varga, Turóczy, Lukács, Igó, Ferenczy, Bedécs-család, mint ők mondják *had*, lakja a falut. Összetartanak. házépítéskor egymást segítik, igavonóval, munkával, élelemmel. Az egyes nemes családoknak még most is megvan közös vagyonuk, amelynek jövedelme a közös pénztárba folyik s ezt az összeget egyházi, iskolai célra adják. A családok ősi leveles ládáját husvét másodnapján szellőztetik, ponyvára rakják az egész család jelenlétében, utána nagy áldomás van. Radnóti leány nagyritkasággal megyen más faluba feleségül. A kérő idegen legényt kikolompolják, kiverik a faluból. A fiúkat már gyermekkorukban eljegyzik a szülők a kiválasztott leánnyal. Iskoláit, egyházát maga tartja el, s erre büszke. Értelmes, olvasó, dalos nép. A zsoltáron, biblián kívül, amely napi olvasmányuk, egyéb könyvet is szívesen vesz kezébe. Társas összejövetelein szeretik a tréfát, a dalt, aminek megtanulására gondot fordítanak még nagy legénykorukban is. Daloskörük van, vasárnap és ünnep estéjén leányok, legények énekelve bejárják a falut, hogy öröm hallgatni összhangzatos dalolásukat. Aki kocsmás, az tisztas házból feleséget nem kap.

Ilyen környezetben nőtt fel Pósa Lajos, s ezek a hatások lát-
szanak egész írói fejlődésén. A zsoltár, a biblia, a népmesék, a dalok,
a magyar levegő és szokások a politikai meggyőződésig, mindezek
olyanná fejlesztették, amilyen volt teljes életében és ilyen maradt
mindvégig, más nem tudott és nem is akart lenni.¹

A költő 1850-ik év április 9-ikén született, apja Pósa Antal,
anyja Kovács Mária voltak, volt még egy Károly nevű testvére, aki
azonban hét éves korában az 1864-ik év november 8-ikán meghalt.
A családi egyesség azonban hamar megbomlott a házuknál. Apja szép
szál, hollófekeete nagybajuszú ember, de könnyelmű, tékozló természet
volt. Ló, cigány, a vásár volt öröme, kis örökségét hamar elverte, s
minthogy a költő anyjához, aki árvaleány volt, ment «gazdúnak», úgy
akart tenni felesége vagyonával is, ahelyett, hogy összetartotta volna
családjá javára, amire fogadkozott. Így utjok elvált, «*Marsa néni*»
így jutott korán özvegyiségre, s azt a gyámolt, amit az urában hiába
keresett kis gazdaságához, magában lelta fel; szorgalmas, rendkívül
tisztá, okos, erélyes gazdává vált 30 holdas birtokában, s egyedül
gyermekai nevelésében keresett vigasztalást. Károly fia halála után
mar csak Lajos fiában találhatta örömét. Versenyezve anyjával, Bodon
Katalinnal, becézgették a kis Lajost, különösen szép ruhában járat-
ták. Szélfű, szófogadó gyermek volt, mindig az anyja körül játszott,
csínytevéseken sohasem törte fejét, a falusi iskolában a legjobb tanuló
volt, nem felmondta, de szavalta leckéjét. Kolosi István jeles tanítója
és Petheő Dániel, a papjuk, rábeszélést az öreg asszonyt, hogy adja
be a rimaszombati iskolába. Anyjának nagyon nehezen esett meg-
válni egyetlen gyermekétől, hiszen ki gondolja akkor a földet, aztán
radnóti szokás szerint már jegyese is volt Pósa Málka személyében.
Végre megnyugodott abban, hogy pap lesz a fiából. Így került 1860-ik
év októberében a rimaszombati gimnáziumba. 1866-ik év június vé-
géig járt ott. Mindig jeles tanuló volt. Innen ment Sárospatakra
filozófiára, mint akkor a VII. és VIII. osztályt nevezték. A nyolca-
dik osztályt, hogy édes anyjának kevesebbe kerüljön, mint magán-
tanuló végezte, mind a két osztályt jeles eredménnyel. De már ekkor
írói babérokra vágyott, tépelődő, szótlán, komoly fiú volt. Mintha
rávetődött volna arcára édes anyja szomorúságának árnyéka, amely
állandó volt a jó asszony szemében. Társai búsmagyarának hívták. Nem
akart édes anyjának sem ellenére tenni, de a fővárosba vágódott,

¹ Következő radnóti adataimat Pósa Lajos, radnóti református lelkész
úr közléseiből merítem.

tanár akart lenni, hogy így íróvá is lehessen. Egy vig verse megmaradt a *Hajnal* című ifjúsági közlöny 1868-iki 4-ik számában. címe *Virág Jenő*. Ez év őszén végre is sok töprengés után beiratkozott a theológiát megelőző első évfolyamra, de már csak sebtében kollokvált, épen csak azért, hogy az utat el ne vágja maga elől, ha édes anyja nem adja meg az engedelmet a fővárosba való felmeneteléhez; így az eredmény csak dicséretes lett, a bölesészetből már csak elégséges. De nem tért vissza a sárospataki főiskolába, anyja végre is beleegyezett, hogy a tanári pályára lépjen.¹ De csak az 1873-ik tanév kezdetén iratkozott be az egyetemre, addig kisebb lapok riportterje volt, várta dicsősége felvirradását, s nyomorgott.

Mikor látta, hogy írói törekvése oly nagy sanyarúsággal jár, komolyan hozzálátott a tanuláshoz. 1873/75-ik tanévben az egyetemet látogatta. Hallgatta Greguss Ágostot, Toldy Ferencet és Hörváth Cyrillt: tehát széptani, irodalomtörténeti, bölesészeti tanulmányokkal foglalkozott, szorgalmasan és jeles eredménnyel kollokvált. Ez időben az *Üstököst*, Jókai híres élelappját, Törs Kálmán csinálta, a szerkesztő Jókai csak irogatott belé. Törs földije volt Pósnak s vidám verseit közölni kezdte, hogy segítsen rajta. Már-már úgy volt, hogy végképén a tanári pályán marad, az 1875/76-ik tanévben a józsefvárosi községi főreáliskolában (régén Zerge-utcának, ma Horánszky-utának hívják) mint *póltanár* kapott alkalmazást. A magyar nyelvet tanította az I. B., I. C., II. B. osztályokban. De mint maga mondta nekem, úgy vette észre, hogy a versírásnak sehogyse kedvez a tanár foglalkozás, otthagytá állását. Visszatért az írói és hírlapírói hallatlan nyomorúsághoz.

Nagy tervei és reménységei voltak, gyűjtötte verseit és Bodon Józseffel, aki szintén gömöri származás volt, kiváló elbeszélésíró, néplapot tervezettek. Jártak Arany Jánosnál, akitől verset kértek lapjuk részére. A két szerény ifjú, mikor látta, hogy Arany látogatásukra még nagyobb zavarban van, mint ők maguk, már dadogni is alig tudtak. Míg végre kölcsönösen akadozó beszédek után megértették Aranytól, hogy verset nem adhat, mert csak töredékei vannak, vi-gasztalásul azonban távozásuk előtt megkérdezte a nagy költő Bodontól.

— Ön az a Bodon József, akitől azokat a szép *beszélyeket* olvastam.

¹ Zsoldos Benő és Harsányi István közlése.

Az igenlő válasz után hozzátette a nagy költő: «Nekem nagyon tetszettek».

1878-ik év szeptember 15-ikén végre megjelent a néplap mutatvány száma. Címe *Mulattató Ujság* volt, de csak e számon szerepel Pósa Lajos, mint szerkesztőtárs, a második szám már csak Bodon Józsefet tünteti fel szerkesztőnek. Évi előfizetési ára négy forint volt, a Weissman-testvérek adták ki. Fametszetű képei, Bodon elbeszélései, Pósa Lajos versei. Könyves Tóth Kálmán ismertető, népszerű cikkei, Magyarország nevezetesebb helyeinek népies ismertetése, hírvoratok teszik tartalmát. De bár Kossuth Lajos is írt ajánló sorokat a lap részére, nem boldogultak. 1878-ik év december 8-ikától Bodon maga adta ki a lapot. 1879-ik év februárius 9-iki számával meg is szűnt. Bodon József vidékre menekült, ügyvéd lett Gyöngyösön, s Rimaszombatban halt meg. Utolsó évei a lemondás és elkeseredés napjaiból teltek ki. Pósa Lajos törhetlenül állandó nyomorgások között éldegélt a fővárosban, még anyjának se mert írni, hogy ne keserítse, s ne történjék meg az, hogy miatta földjeit adogassa el. Szegény anyja, mint halottat siratta.

Két első verses kötete *Költevények* és *Ujabb költemények* közül az első zajos sikert aratott, de a második alig keltett figyelmet. Már tűrhetetlenül nyomasztóvá lett rá nézve a fővárosi levegő, menekült Szegedre, ahová a *Naplóhoz* hívták meg munkatársnak a távozó Mikszáth Kálmán helyére. E jeles lapnak sok országos hirre kapott munkatársa volt s ma is állandóan tehetségeket nevel az irodalomnak. 1881-ik év januárius 8-ikán köszöntött be egy lírai tárcájával, amelyben elpanaszolja, hogy a főváros minden reménységétől kifosztotta és Szegeden ólajtaná elfeledni bánatát. De bizony nem tudott meggyökeresedni a lapnál, mikor elvált tőle talán még többet dolgozott belé, mint amikor munkatársa volt. Az volt a híre, hogy nem való újságírónak. Nagy Vince, ez a kiváló direktor, 1883-ik év októberében titkárnak vitte színházához. De a szegedi színház 1885-ik év április 22-ikén leégett, megint oda lett a biztos kenyér. Így aztán Szegeden is napról-napra élt, mint a madár, de legalább gondtalanul, nagy és vidám társaságban, amit egyéni szeretetreméltósága tartott össze. A híres *Pósa-asztal* meg volt már Szegeden is. Mikor a fővárosba feljött, szinte természetesnek tartotta, hogy folytatódik, csak hogy nagyobb arányokban az *Orientben*. Szegedi tartózkodása alatt három nagy esemény történt életében. Sok gyermekverset írt. Különösen Mikszáth Kálmán buzdítását szívelte, meg, aki gyakorlati észjárásával jóakarattal figyelmeztette: «Gyermekverseket írt, mert a

nótákból legfeljebb elmerenghetsz a holdvilágnál, a gyermekversekből egy kis peccsenye, bor is kerül kenyered mellé asztalodra.» Pósa megfogadta a tanácsot, nemcsak egy gyermeklap kiadására vállalkozott, de igen szép és nagy feltűnést keltő gyermekmeséit, köztök a *Kaczor királyt* is, itt írta; első gyermekversei is itt jelentek több kötetben, amik csakhamar országos hírűvé tették nevét.

Itt írta híres *Apró történeteit*, amelyek szintén nagy feltűnést keltettek. E vidám esattanós rövid románcok és apró trugédiák híre az egész országra szállott Szeged városából.

És Dankó Pista? Vékonydongájú, köhögős, hajlotthatú legény volt már akkor is az az égő szemű cigány. Az anyja kegyetlenül verte még siheder korában is, ha kevés pénzt tudott összekoldulni hegedűjével. Ilyenkor nem mert kunyhójukba bemenni még téli időben se, csak reggelre kelve sompolygott be, mikor az irgalmas szomszédok keserves jajgatására kiszabadították kegyetlen anyja kezéből. Addig ólakban, csűrökben virradt fel, s ott szerezte halálos tudóbáját, amely oly korán elragadta az élők sorából. Pósaival akkor ismerkedett meg, amikor «Nem jó, nem jó minden este» kezdetű dalára megcsinálta az országosan elterjedt, híres dallamot. Elment Pósa-hoz, hogy az utolsó sort egy ütemmel töltsön meg: «mert csak úgy lehet rá jó nótát vágni». Meg is magyarázta néki, hogy ő «nem olyan falu»-végi cigány, s elhúzta rögtön, amit otthon «picsikató» kipengetett ujjával hegedűjén. Nagyon tetszett a dallam Pósanak is, de egy dal se vált oly hamar népszerűvé Szegeden. Ahogy Dankó elénekelt és eljatszotta valamelyik felsővárosi kocsmában, felkapták a kútrajáró leányok, a tánchelyeken arra ropták a csárdást, s a tánc után is vígan énekeltek. Így került az írói asztalukhoz Dankó Pista, így szövődött a fővárosban is folytatott szövetségük. Pósa önművelésre buzdította és tanította a szegény, kopott cigányt. Mikor egyik-másik kifogásolta társaságát, a maga lelkes módja szerint nem egyszer fülem hallatára bizonyította a teltség jogát és előkelőségét.

Vidám hangulatok és nyomoruságos törődések közt telt el az a majdnem tiz esztendő, amikor a Singer és Wolfner kiadó cég egy gyermekujás megindítását tervezve Pósa-t szólította fel szerkesztőnek. A bucsuzás Szegedtől nehezen ment, hetekig eltartot, de végre is meg kellett lenni. Az utolsó írói cigányösszejevetel után vasútra ült Pósa Lajos, magával vevé azt az aranytollat, amit ottani működése elismeréséül kapott. De magával vitte meleg érzését e nagy alföldi város iránt, amely haláláig tartott és számtalanszor megújított sűrű látogatásaival.

II.

Nálunk ifjúsági lapirodalom csak a szabadságharc után keletkezett. Úttörői: Remellay Gusztáv, Boros Mihály, Dienes Lajos, Lukács Pál, *Horkai bácsi*, a máramarosi liceum tanára, és Szabó Richard voltak. Az ő szövetségek indította meg az 1859-ik évben Szabó Richard szerkesztésében *A Gyermekbarát* című ujságot. Ez a vállalat jobbára idegen emelőkön emelkedett, bár Dienes Lajos és Horkai bácsi irtak belé szép, eredeti verseket is, Dienes valamennyi kortársát felülmulta kevés, de kitünő meséivel. E két költő válogatott munkáinak összegyűjtése ma is nagy hasznára válnék ifjúsági irodalmunknak. Időközben a szerkesztést Aszódy Mihály és Csegey Gusztáv vállalták «a kiadó felelőssége mellett», de a közönség pártfogása nagyon gyér volt, s bár Csegey Gusztáv határozott költői tehetsége itt bontogatta szárnyait, a lap tartalmilag egyre süllyedt és 1867-ik évben meg is szűnt. Egy néhány szép versén kívül egyebet nem is lehet érdeméül feljegyezni, minthogy a népszerű Hoffmann Ferenc német ifjúsági műveit nálunk ismeretessé tette e vállalat.

E végelgyengülésben kimult lap után azonban sorra jelentkeztek az ifjúsági iratok és lapok. De vállalkozásuknak alig akadt közönsége, noha az úttörőkhöz egy új ember is csatlakozott: Dolinay Gyula személyében, aki a *Kis Ujságot* indította meg 1870-ik évben, szerkesztette még a következő esztendőben is. Tartalma sekély, üres volt. Aszódy Mihály *Kis Lapja* se ért sokkal többet, ebbe olvadt belé a *Kis Ujság* is. Verses képmagyarázatok voltak benne, kottapapírosok, sokszor megismételt, általánosan ismert, idegen mesék, mint a Karbunkulus herceg. De egy-két jeles vers ide is került Szász Károlytól, Gyulai Páltól. Különösen Gyulai Pál egyik legszebb verse: *Az éjjeli látogatás*, országszerte nagy hatást keltett. Emlékszem reá, hogy hordták házról-házra. Minden gyermeknek tudnia kellett, könnyezve szavalgatták velünk az öregek is. A kicsinyek már ekkor is érezték, hogy Gyulai Pál jeles költő, az irodalom később jutott hozzá. Ez volt a bosszú páratlan lelkiismeretes bírálói működéséért s azért mert őrállója, lelkiismerete volt az irodalomnak, mert nem tűrte a léhaságot s állandóan hirdette, hogy e szentelt berkekben csak megilletődéssel járhat az író is, az olvasó is. Éppen ilyen tetszést arattak egyéb gyermekversei: *Géza úrfi*, *A gonosz mostoha*, *Tyúk és a farkas-verem*. Petőfin kívül ő volt Pósa Lajos legjelesebb előfutárja.

E vállalatokban dolgozott Remellay Gusztáv, aki a hazai történetet akarta volna népszerűsíteni. Szorgalmas író volt, de száraz a

kietlenségig. E szellemi sivárságban még jeles lap volt Kalocsa Róza *Méhecskéje*, amely 1867-ik év deczember 1-én indult meg. Ide írta Beöthy Zsolt a Kálmán diák szünóráit, Majthényi Flóra az Eszti néni látogatásait. De ez is hamarosan, már 1868-ban megszűnt a közönség részvétlensége miatt. Említést is alig érdemel Márki József *Kis Tükör* című lapja. Ebben az olvasók «kedves kis ösémék és kedves kis hugonék» dolgozatai jelentek meg fellengős dicséretek közepette. Az előfizetőgyűjtők arany inggombot vagy melltűt kaptak ajándékba különböző nemük szerint. Még így se boldogult az élelmes szerkesztő; az 1872-ik esztendőben ő is megbukott. Beniczky Irma *Kis Vasárnapi Ujságja* se volt hosszú életű. Idegen forrásokból száraz, ismeretterjesztő közleményeket adott. Versei botrányosan rosszak. Szerencsétlenségére híreket is közölt, de ezek többnyire politizáló irányúak voltak, a vasárnapi mulatók és a malomalatt összegyűlő közönség szája szerint. Több pártfogást érdemelt volna Cs. Ugróczy Ida vállalkozása *Az Ifjúsági Könyvtár*. Ebben jelent meg Csegey Gusztáv híres történeti elbeszélése: *A mocsarak királya*.

E tétova ingadozások közt csak Dolinay Gyula a *Kis Lap* után következett *Hasznos Mulattatója* és Águi Adolf, Forgó bácsi *Kis Lapja* maradt meg hosszabb ideig a közönség pártfogásában. Forgó bácsi irodalmi színvonalra törekedett, de versei, prózája teljesen idegen forrásokból táplálkoztak. A *Hasznos Mulattató* eleinte a *Kis Lap* és a *Kis Ujság* külföldi képeit és közleményeit melegítette fel. De ilyen szerkesztői élelmeség után később javulni kezdett, iparkodott elvétele jelesebb költemények közlésére, jobb elbeszélései is akadtak. Másik vállalata, a *Leányok Lapja* is mélyebb gyökeret vert. Dolinay Gyulának mindenestre érdeme, hogy népiskolai, ifjúsági iratok és könyvtárak berendezésére buzdított. Ezek alapját az ő buzgólkodása vetette meg.

De így is kezdett kialakulni az igazi, gyermek és ifjúsági lap körvonala. Jeles gyermekversek már vannak, ha kevés számmal is. A hazai történet népszerűsítése is elkezdődik, ha kedély, melegség nem is mutatkozik e kísérletekben. Az ismeretterjesztő közlemények fontosságát felismerik, bár idegenszerű átdolgozások ezek. Kezdik az elbeszélő műveket az ifjúság részére, s már akad köztök egy pár jobb mű. Az út megvan törve az eredeti, igazi tehetségek részére.

Ilyen előzmények után még Szegeden írt gyermekversein felbuzdulva lakóhelyén Pósa Lajos is megindított egy gyermeklapot. Első száma 1882-ik év június 15-ikén jelent meg. *Jó barát* volt a címe, szerkesztője, kiadója maga a költő volt. A szegedi Somogyi-könyvtárban van belőle tizenhét szám. Az első tizenhárom szám Pósa

Lajos adománya, a tizennegyedikől a tizenhetedik számig beszerzés. Előfizetési díja öt forint volt évenként, egyes szám ára húsz krajcár. Több szám nem is jelent meg belőle. Az előzetési felhívás szerint a helybeli és vidéki tanügyi körök sürgetésére indította meg Pósa Lajos a lapot, mert meg volt győződve, hogy «e még mindig parlagon heverő tér művelésével szolgálatot tesz a közönségnek». A lap különben címében hordozza irányát és rendeltetését. A felhívás vagy negyven jeles író t sorol fel mint munkatársat. Megtaláljuk benne Acsády Ignác, Bartók Lajos, Benedek Elek, Dalmady Győző, Győry Vilmos, Endrődi Sándor, Herman Ottó, Inczedy László, Jakab Ödön, Kenedi Géza, Komócsy József, Mikszáth Kálmán, Radó Antal, Reviczky Gyula, Vajda neveit. Persze a tőlök eredő közlemények többnyire átdolgozva jelentek meg és eredetileg nem a *Jó barát* részére készültek, ami azonban nem változtat azon a körülményen, hogy a lap megfelelt kitűzött céljának. Maga Jókai Mór is melegen üdvözölte megindulását, felhatalmazta a szerkesztőt, hogy bármelyik művét átvehesse s «ad usum Delphini» az ifjúság céljai szerint átalakíthassa.

A lap tehát kitünően indult meg, ami a szellemeket illeti. De két körülménnyel magában hordta az elmulás esirait. Vidéken jelent meg, ahonnan nagyobb elterjedésére nem lehetett számítani. E nagy bajhoz járult a kiállítás silánysága. A Burger-féle nyomda állította volna ki, de éppen nem olyan köntösben, mint amilyenben a későbbi *Az Én Ujságom* megjelent. Képei régi naptárakból, német családi lapokból ismert fametszetek voltak. A szövegversei már sokkal jobbak, még a képmagyarazatok is jelesek. Maga Pósa írta ezeket is az ő könnyed, dallamos verseléssel. Legalább két verse van minden számban. Azok a gyermekversei, amelyek már kezdetben népszerűvé tették nevét, már itt megjelentek. Az első hónapokban látható örömmel készül a lap; az utolsó számokban, hogy ujságírói nyelven szóljak, csupa vágás van. Lapja kimulása után sokáig már csak lantját pengethette kis közönségének, megajándékozva őket szebbnél-szebb gyermekverseivel.¹

De az eszme nem halt meg. Wolfner József Szegeden prokuratora volt a Traub-féle nyomdavállatnak. Felkerült a fővárosba és egyik megalapítója lett a Singer-Wolfner kiadócégnak, így Pósa régi ismerőse volt. Már az 1886-ik évben merült fel a fővárosban alapítandó gyermeklap terve, de csak az 1899-ik év december havában öltött az ige testet. December 15-ikén megjelent *Az én Ujságom* első száma. Pósa

¹ Méra Ferenc szíves közlése alapján.

Lajos beköszöntő versével, amelyben valósággal az ő gyermekded öröme is ujongott a kicsinyekkel, akiknek lapja kezökbe került:

Itt van, itt Az Én Ujságom!	Tele dallal, tele képpel,
Csakhogy itt van, régen várom.	Telisteli, szóp mesékkal.
Napkeletről tündér hozta,	Mesc, meso tarka szárnyon,
Ez aztán a kedves posta.	Fogjátok meg, el ne szálljon!

A mutatványszám elküldése után csak úgy dőltek be az előfizetési pénzek, még jóval újév előtt 3500 előfizetője volt. Újév táján már jelentkeztek Singer-Wolfneréknél a közvetítők, akik a lap megvételére ajánlatot tettek, mert a meglevő gyermeklapok előfizetői megsappantak. Természetesen az alkuból nem lett semmi.

Haláláig lankadatlan szorgalommal, aggódó, érzékeny és páratlan lelkiismeretességgel szerkesztette; szerető gondossága, arany kedélye, szíve-lelke ott ragyogott minden lapján. Lankadatlanul buzgólkodott benne haláláig. Legelőször jött a kézirat elolvasása, vizsgáló, kémlelő szemmel. Költői-e, meleg-e, nincsen-e benne olyasvalami, amely a gyermek érzékeny, ártatlan lelkét durván érintené, akárcsak anyyi, mint a tükörre érő lehellet? Ebben a tekintetben nem ismert engedékenységet. Herczeg Ferenc, Jókai Mór egyes kéziratai sem jelenhettek meg ilyen fogyatkozás mellett. Ilyenkor aztán senmiféle fogadtatás nem segíthetett. «Ti lehet, hogy tudjátok — szokta volt ilyenkor mondani — de, én érzem, nem ide való, s ennek jobban hiszek.» Ez elvőből kifolyólag sorról-sorra vette a kéziratot, ahol ilyen hibát látott, átalakította, a magyarság ellen elkövetett hibákat gyomlálgatta páratlan lelkiismeretességgel. Ez volt a második állomás. A harmadik állomás a kinyomott iven korrekturnája volt. Ezeket még egyszer átnézte a korrekturnák és revíziók alkalmával. E munkája is szorongó lelkiismeretességgel történt. Szemére is vetették, hogy zsarnoki önkénnyel bánik el a kéziratokkal, de célja nemes volt, akkor is csak benső, hívó szózatának engedelmeskedett.

A tartalom, a beosztás is az ő szerető gondosságára vallott. Isten, haza, szülő-szeretet, a magyar föld történetének ismertetése, amely a honszeretetnek olyan nagy erőssége, szintén helyet talált Az Én Ujságomban. P'rozai, verses darabok nevelték a kicsinyeket az Isten félelmében. Maga Pósa igen sok vallásos verset írt lapjába. A hazaszeretet szent tüzét állandóan élesztette a költő. Árpád, a Rákóczyak, Kossuth Lajos, a bujdosók, kurucok, a 48-as honvédek voltak állandó mintaképei, akikről kis olvasóinak oly sokszor énekelt. A szülői szeretet nemcsak verseiben és elbeszéléseiben vissza-visszatérő szívfelemelő tárgy volt, de átvette a néptől a verses felköszöntőket, formában,

tartalomban költőileg megneemesítve. Példája egész írói nemzedéket nevelt. Régi nagy írók Jókai, Herczeg Ferenc, Gárdonyi Géza írtak lapjába. Egy sereg új íróat vezetett be az irodalomba: Herman Ottó-nét, Lőrinczy Györgyöt, Móra Ferencet, Lampérth Gézát, Hettyey Gábort, Egri Györgyöt, Tábori Róbertet, Sebők Zsigmondot. Ez utóbbinak Maczkó úrról írt történetei páratlan népszerűsége tettek szert. Maga a költő csak úgy ontotta a csengő-bongó verseket, meséket a kicsinyek számára. Könnyen ömlő, kellemes verselése, s mindenkifelett gyermeteg lelkének mély érzése és igazi, gondatlan vidámsága határtalan népszerűséget biztosítottak néki a gyermekeseregben. Négyet, ötöt írt egy számban, kettőt majd mindegyikben. Valóságos rajongással emlegették nevét a kicsinyek: a fiúk, leányok egyformán. A lap tartalmi beosztása megmaradt a mai napig. A címképet mindig gondosan kiválogatta, ha telt, vers is volt róla a szövegrészben, de nem erőltetve, mert a versnek jónak és költőinek kell lenni, ha nem lehetett az, úgy inkább elmaradt. Első versül jött a hazafias, vallásos vagy egyéb ünnepies költemény. Ha nem volt rá alkalom, úgy ezt is mellőzte. Jött helyette a második helyre szánt nagyobb elbeszélés. Utána egy kisebb vers, második elbeszélés vagy prózai mese. Verses mese is igen gyakran. Majd második, kisebb vers különböző tartalommal. Ismeretterjesztő közlemény a magyar földről, a magyar életből. Köszöntők, tréfás apróságok, amelyeknek fő-főmestere Gárdonyi Géza volt. Változatosan kedves, mulattató, istenhez, hazához emelő könyvek az ő temérdek újszámai, a szeretet aranyfényével, lelke derüs vidámságával besugározva. Gyermeknek való aranykönyvek. Érettebbek, felnőttek is örömmel olvassák. Arra is ügyelt, hogyha egyes számai a kicsinyeknek szóltak, mások az érettebb ifjúság kedvére voltak szerkesztve.

Hatása meglepő, művelődéstörténeti jelentősége a nagyok' közül való. Irodalomtörténeti fontossága az, hogy azon az igazi magyar nyelven, amivel Arany és Petőfi zengtek, megszólalt a kicsinyek előtt. Amit annyi kísérlet után e nagy szellemeink végigcsináltak irodalmi körökkel együtt, azt Pósa maga végezte el, mert előzőinek hatása csak korlátolt lehetett esekélyszerű költeményeikkel, az utánavalók pedig csak követői voltak. Művelődéstörténeti jelentősége pedig az, hogy erre a nyelvre, magyar érzésre tanította a főváros felemás nemzetiségét. Bár előbb kezdhette volna meg apostoli működését! De Pósa nevelő hatása csak ezután fog teljes erejében jelentkezni, mikor az ő harcosai az irodalom terén is fellépnek.

(Folytatjuk.)

ENDRÓDI SÁNDOR.

Irta: LOÓSZ ISTVÁN.

Élete. — Endrődi Sándor született 1850 január 16-án Veszprémben katolikus szülőktől. Atyja E. Kupricz Sándor törvényszéki bíró volt, anyja Hamvai Kovács Szerafin. Középiskolai tanulmányait Nagyszombaton kezdte, Veszprémben, Kecskeméten, Székesfehérvárott, Pozsonyban és Pesten folytatta. Érettségi vizsgálata nem sikerülvén, Balassagyarmaton beállt színésznek Novák Sándor társulatához. Ettől azonban csakhamar megvált és Pápán érettségi vizsgálatot tett. Ezután külföldre utazott, Berlinben és Lipcsében irodalmi és esztétikai előadásokat hallgatott és már ekkor kezdett dolgozni több hazai ujság számára. 1868-ban Budapestre jött és itt az egyetemen előbb jogra iratkozott be, majd pedig bölcsészethallgató lett; vágya azonban az írói pálya felé hajtotta. Miután első verse megjelent a Nefejejs-ben (1868.), neve csakhamar feltűnt a jelesebb szépirodalmi lapokban. Az írói körökkel való érintkezés buzdítólag hatott reá és lízas tevékenységgel kezdett dolgozni, s több napilapnak és szépirodalmi folyóiratnak lett a dolgozótársa. Az írói munkásság mellett biztos állás után vágyva, elhatározta, hogy a tanári pályára lép. 1877-ben Kolozsvárra ment, ahol történelmi, irodalmi és neveléstani előadásokat hallgatott. Tanári oklevelet szerezve, a nagyváradi reáliskolánál kapott tanári alkalmazást mint a magyar nyelv és irodalom tanára, ahol 1892-ig működött. 1880 november 15-én nőül vette Écsy Antóniát, a balatonfüredi fürdőigazgató unokahugát és ezzel egy hét éves szerelmi regény jutott boldog révbe. Azonban a családi szerencsétlenségek nemsokára feldúlták boldogságát. 1885 október 23-án elvesztette kis leányát, Margitot, 1886 május 13-án pedig Sándor fiát: 1889 március 20-án meg neje halt meg. E nagy lelki megrázkódások után nem volt többé maradása Nagyváradon. 1892 augusztus 20-án Pécsy Tamás, az akkori házelnök kinevezte a képviselőház naplószerkesztőjének. Budapestre visszatérve még tevékenyebb részt vett az irodalmi életben; munkatársa lett csaknem az összes szépirodalmi és főbb napilapoknak. Többször utazott külföldön; bejárta Olaszországot, Sziciliát, az északi tenger vidékeit és Norvégiát. A Kisfaludy-Társaság még 1882 február 8-án megválasztotta tagjai sorába. Igen tevékeny részt vett Bartók Lajossal együtt a Petőfi-kultusz újabb mozgalmaiban és a Petőfi-ház megteremtésében. A Petőfi-Társaság, melynek már 1878 óta tagja volt, 1907-ben december 28-án alelnökévé választotta, az Akadémia pedig 1899-ben levelező tagjai sorába emelte,

miután egy évvel előbb költeményeinek gyűjteményét Beöthy Zsolt bíráló jelentése alapján a Marczibányi-díjjal tüntette ki. Jelenleg is a fővárosban él és szorgalmasan dolgozik Heine fordításán. Amint e sorok írójához küldött levelében mondja: «Heine líráját és románcait fordítgatom. Ez a Kisfaludy-társaság számára készül s nem akarok addig meghalni, míg nyélbe nem ütöm. Megvan a reményem, hogy elkészülök vele. Ez minden gondom s törekvésem. A saját műzsámmal már leszámoltam *A pálya végén* című könyvemmel.»

Munkái. — I. 1. *Falusi álmok*, költői rajz prózában. Budapest. 1875. — 2. *Tücsökdalok*. Budapest. 1876. — 3. *Költemények*. I—II. köt. Bp. 1877—1878. Kiadta a Petőfi-Társaság. — 4. *Másodvirágzás*, elbeszélések. Bp. 1879. — 5. *A kívándorlók*. Bp. 1883. (Jó Könyvek. 22.) — 6. *Balaton* *ég alatt*, elbeszélések. Bp. 1884. — 7. *Endrődi Sándor költeményei*. 1879—85. Bp. 1885. (Szépirodalmi Könyvtár. I.) — 8. *Hangulatok*, úti rajzok és költői vázlatok. Nagyvárad. 1887. — 9. *Költemények*. Bp. 1891. (Szépirodalmi Könyvtár. II.) — 10. *Endrődi Sándor összegyűjtött költeményei*. 1867—1897. I—IV. köt. Bp. 1898. — 11. *Kuruc nóták*. Bp. 1897., 1898. és 1906. Több kiadást ért; német nyelven is megjelent: *Kuruzen Melodien* übers. von Ivanhoe. Wien 1905. és Sponer Antal fordításában is. Wien. 1909. — 12. *Isten feté!* Bp. 1901. — 13. *Ghitta*. Az otthon világából, elbeszélések. Bp. 1901. (Magyar Könyvtár. 212. sz.) — 14. *Tarlóvirágok*. Bp. 1904. — 15. *Endrődi Sándor költeményei*. 1867—1901. Bp. 1904. (Összefoglaló válogatott gyűjtemény egy kötetben.) — 16. *Őszi harmat után...* Bp. 1905. — 17. *Anakreoni dalok*. 1902—1909. Bp. 1910. — 18. *A pálya végén*. Bp. 1914. Az «Élet» könyvei. — 19. Egyes költeményei német fordításban megjelentek az Ung. Revue 1890—2. évf. és az Ung. Rundschau 1904. évf. — II. Műfordítások: 1. *Heine költeményei*. Bp. 1882. — 2. U. ez az Egyetemes Könyvtárban (13., 19. sz.). Győr. 1888. — 3. *Heine: Dalok könyve*. Bp. 1893. és díszkiadásban Thumann Pál rajzaival. Bp. 1904. — 4. *Idegen költőkből*. (Összegyűjtött költeményei IV. kötetében). 1898. — 5. *Hugó Viktor: Angelo*, dráma 5 felv. Bp. 1871. (Nemzeti Színház könyvtára). — III. Prózai munkái: 1. *Dugonics András*, életrajz. Pozsony. 1883. Magyar Helikon 3. sz. — 2. *Kölcsey Ferenc*, életr. Pozsony. 1883. (M. Helikon 4.) — 3. *Bolassa Bálint báró*, életr. Pozsony. 1883. (M. Helikon 20.) *Anyos Pál*, életr. Pozsony. 1883. (M. Helikon 20.) — *Magyar hőlgyek retrojzai*. (20 füzet) Pozsony. 1885—6. — 6. *Költők világa*, irodalomtörténeti rajzok. Nagyvárad. 1887. — 7. *Századunk magyar irodalma képekben* (Széchenyi föllépésétől a kiegyezésig). Bp. 1900. — IV. Más költők műveinek kiadása, antológiák, stb.: 1. *Dugonics András: Bátor* *Mária*, szomorú történet öt szakaszban. E. S. tanulmányával Dugonics Andrásról. Bp. 1881. (Nemzeti Könyvtár XVIII.) — 2. *Vajda János kisebb költeményei*. — 3. *Tóth Kálmán válogatott munkái*. — 4. *Abonyi Lajos munkái*. Bp. 1905—6. — 5. *Bartók Lajos: Hattyú dalok*. Bp. 1906. — 6. *Bokrétu a magyar népköltés java termékeiből*. Bp. 1905. — 7. *Babérvérde a magyar költészet java termékeiből*. Bp. 1905. — 8. Ferenczi Zoltánnal együtt szerkesztette a Petőfi Könyvtárt, ebben a vállalatban tőle jelent meg: *Petőfi napjai a magyar irodalomban 1842—49.* és — 9. *Petőfi a magyar költők lantján*. (Baros Gyulával együtt szerkesztette). — 10. Bar-

tók Lajossal és Szana Tamással együtt szerkesztette a *Petőfi Albumot*. Bp. 1898. — 11. *Magyar olvasmányok* a gimn. V. oszt. számára. 2. kiad. Bp. 1899. — 12. *Magyar olvasmányok* a gimn. VI. oszt. számára. Bp. 1891. (Középisik. könyvek tára.) — 13. *A magyar költészet kincsesháza* (Kardos Albert, Négyesy László és Névy László közreműködésével). Bp. 1895. — 14. *A magyar költészet kis kincsesháza*. (Népisik, haszn.) Bp. 1904. — 15. *Általános mutató a magyar képviselőház naplóköteteihez*. 1896-tól kezdve több kötetben. — V. Tudományos munkák fordításai: 1. *Érő és anyag*. Büchner Lajos után németből. (Láng Lajossal együtt). Bp. 1870. — 2. *A nagy francia forradalom története*. Held után németből. Bp. 1871: — 3. *Anglia művelődésének története*. Buckle Tamás után (többek közreműködésével). Bp. évszám nélkül.

Irodalom. — Szinyei József: *Magyar írók élete és munkái*. II. köt. — Révai Nagy Lexikona. 6. köt. 493 l. — Győry Vilmos: *Koszorú*. Bp. 1875. 758 l. — *Magyar Könyvészet*. 1876—1910. — Moonich és Vutkovics: *Magyar írók névtára*. 441 l. — *Hölgyek Lapja*. 1877. 4. sz. — *Püggetlen Hírlap*. 1878. 59. sz. — *Figyelő*. XI. 1881. XIV. 1885. — *Kisfaludy Társaság Évlapjai*. XVII. 18. l. — *Koszorú*. 1882. és 1885. — Patyi István: *Endrődi Sándor Költészete*. Győri Közlöny. 1890. 10. 11. sz. — b. s.: *Egy poéta*. *Magyar Hírlap* 1891. 140. sz. — *Endrődi Sándor*. II. é. 1891. 33. sz. — *Dunántúli Képes Naptár*. 1892. 104. l. — s. f.: *Költők és írók*. *Fővárosi Lapok*. 1893. 108. l. — N-i: *Endrődi Sándor*. *Máramarosi Lapok*. 1900. 36. sz. — Beöthy Zsolt: *Endrődi Sándor költészetéről*. Jelentés az 1908. évi nagyjuttalomról és a Marczibányi mellékjuttalomról. *Akadémiai Értesítő*. 1908. 264. l. — Barabás Ábel: *Endrődi Sándor*. *Budapesti Hírlap*. 1910. 13. sz. — *Kont*: *La poésie hongroise de 1850—à 1900*. I. "Europe polit. et littér. IV. 38. l. — *Ismertetések egyes műveiről*: 1. *Kuruc nóták*. *Fővárosi Lapok*. 1896. 318. sz. — *Pesti Hírlap*. 319. sz. — M. Gy. *Nemzeti Ujság*. 319. sz. — *Vasárnapi Ujság*. 48. és 52. sz. — *Timár Szaniszló*: *Egyetértés*. 329. sz. — *Kemény Aladár*: *Tanulók Lapja*. 48. sz. — *Horváth Gyryll*. *Budapesti Hírlap*. 334. sz. — Sz. Ö. F. *Máramarosi Lapok*. 49. sz. — *Délmagyarországi Közlöny*. 282. sz. — Mai Pál. *Pesti Napló*. 338. sz. — *Századok*. 948 l. — *Lázár Béla*. *Nemzet*. 1897. 54. sz. — Ö. *Budapesti Szemle*. 89. köt. 139. l. — *Kupár Rezső*. *Szépírodalmi Kert*. 10. sz. — *Irodalomtörténeti Közlemények*. 118. l. — *Somogyi Gyula*. *Magyar Kritika*. 3. sz. — *Endrődi Sándor és a Kuruc nóták*. *Athenaum Naptára*. 1898. 99. l. — *Dr. Perényi József*. *Zemplén*. 1903. 49—50. sz. — *Egy kuruc dalról*. *Budapesti Napló*. 114. sz. — *Kuruzen Melodien*. I. gy. *Virág-fakadás*. 1905. 4. sz. — 2. *Összegyűjtött költeményei I—IV. köt.* *Timár Szaniszló*. *Egyetértés* 1898. 356. sz. — *Magyar Hírlap* 349. sz. — r. b. *Irodalmi Tájékoztató*. 3. sz. — *Doktor Apácai*. *Politikai Hetiszemle*. 1899. 37. sz. — *Magyar Hírlap* 8. sz. — *Palmer Kálmán*. *Pesti Napló* 155. sz. — I. M. *Magyar Szemle*. 4. sz. — *Alfa*. *Budapesti Hírlap*. 38. sz. — *Roboz Andor*. *Magyar Kritika*. 9. sz. — O. E. *Hét*. 4. sz. — *Új Idők*. 3. sz. — *Lázár Béla*. *Nemzet*. 91. sz. — S. E. *Nagyváradi*. 153. sz. — s. *Budapesti Szemle*. 1900. 102. köt. 285. l. — 3. *Isten fele*. *Alfa*. *Budapesti Hírlap*. 1901. 354. sz. — *Lázár Béla*. *Nemzet*. 306. sz. — T. R. *Új Idők*. 50. sz. — t. z. *Hazánk*. 304. sz. — y. *Máramarosi Lapok*. 50. sz. — *Kabos Ede*.

Budapesti Napló. 342. sz. — Irodalmi Tájékoztató. Karácsonyi szám. — P- i. Protestáns Szemle. 1902. 50. l. — Roboz Andor. Politikai Hetiszemle. 5. sz. — Erdélyi Károly. Havi Közlöny. 91. l. — Gr. Hazánk. 32. sz. — N. S. Havi Szemle. 2. sz. — G. I. Magyar Szemle. 5. sz. — 4. *Őszi harmat után* . . . Ifét. 1905. 52. sz. — Havas István. Nemzeti Iskola. 2. sz. — Őr. Magyar Világ. 1906. 2. sz. — 5. *A pálya végén*. —ly: Két veterán író (Endrődi Sándor és Rákosi Jenő) könyve. Endrődi Sándor: *A pálya végén*. c. verskötetének rövid ismertetése. Uránia. XVIII. évf. 1. szám. 1917. — Magyar Kultura. 21. sz. 1915. — 6. *Magyar költészet kincses háza*. Budapesti Szemle. 1895. 83. köt. 473. l. — Irodalomtörténeti Közlemények. 379. l. — Lehr Vilmos. Egyetemes Philologiai Közlöny. 488. l. — Komáromy Lajos. Nemzeti Nőnevelés. 322. l. — Lévaq Mihály. Nemzeti Ujság. 159. sz. — Nemzeti Iskola. 19. sz. — Pesti Napló. 116. sz. — Birsai. Hazánk. 154. sz. — Böngérfi. Néptanítók Lapja. 37. sz. — 7. *Századunk magyar irodalma képekben*. Kristóf György. Erdélyi Múzeum. 1900. 285. l. — dr. Körösy György. Magyar Kritika. III. évf. 11. sz. — Magyar Hirlap. 35. sz. — Kont J. Rev. Crit. 16. sz. — Századok. 183. l. — Császár Elemér. Egyetemes Philologiai Közlöny. 907. l. — Lmr. Irodalomtörténeti Közlemények. 378. l. — Marton János. Sárospataki Ifjúsági Közl. XVII. évf. 1. 3. sz. — Irodalmi Tájékoztató. III. évf. 3. sz.

I.

Endrődi Sándornak több mint félszázados írói pályája, 1867-től számítva, a magyar nemzeti állam kiépítésének korára esik. A 1867-es kiegyezés megadta az alapot hozzá, hogy a magyarság újból önálló és nemzeti életet kezdhessen élni. Az állami és társadalmi berendezkedés békés munkája mellett koronként erős küzdelmeket kellett folytatnia a nemzetnek, hogy egyrészt fel tudjon emelkedni intézményeiben a nyugodt államok színvonalára és magába tudja fogadni a modern eszmearamlatokat; másrészt le tudja győzni a bizonyos nemzeti színezetű hagyományokhoz ragaszkodó konzervativizmust és azokat a centralisztikus és dinasztikus törekvéseket, amelyek a kiegyezés után sem szüntek meg újat állni nemzeti törekvéseinknek.

Nemzeti életünk ez utolsó félszázada sokban hasonlít a Széchenyi által megindított reformkorszakhoz. Mindkettőt szabadelvű intézmények, korszerű reformok, nemzetiségi és nyelvkérdések foglalkoztatták, amelyek nemzeti múltunk hagyományaiból táplálkozva a magyar nemzeti állam kiépítését sürgették. E korban az önálló magyar államiság érvényesítése, a magyar önálló hadsereg- és címerkérdés, a magyar nyelv jogainak kiterjesztése, szabadelvű egyházpolitikai reformok, mindmegannyi ütköző pontjai voltak sok éles politikai küzdelemnek.

Ezen politikai kérdések mellett nemzeti hagyományaink tisztelgésben tartása szintén káros félreértések forrásaivá lett. Március 15-ének

nemzeti ünneppé emelése, október 6-ának nemzeti gyásznapra szentelése, a Kossuth- és Rákóczi-kultusz. mind nemzeti multunk rajongó szeretetéből fakadtak és a nemzeti romanticizmus színével vonták be legújabb történetünk utolsó felszázadát, amelyben Endrődi és kortársai éltek és működtek.

E kor költészetét is csupa forrongás és vajudás jellemzi. Megtaláljuk a realizmus és naturalizmus végleteitől kezdve visszafelé az idealizmus és romanticizmus mindenféle árnyalatát, nemcsak különböző költőknél, hanem sokszor ugyanazon költő pályafutásában is.

II.

Azon költők között, kik a költészetet komoly hivatásnak tekintették és egyik szemükkel a multba néztek, a másikat pedig a jelen felé fordították és ennek forgatagában éltek, első sorban Endrődi Sándor kelti fel érdeklődésünket. Egész lelki berendezkedése szerint erősen impresszionista, világnézete ideális és költészete a nemzeti romantikusokkal is rokonságot tart.

Endrődi minden ízében lírai természet. A világot a maga lelkén keresztül látja. A maga énye a központ, amelyből költészetének kiapadhatatlan forrása táplálkozik. «Itt van az egész életem rímekben», mondja összegyűjtött költeményei előszavában. S valóban, amit időnkint érzett, gondolt, cselekedett, vagy ami lelkének húrjait többekévébbé érintette, megfelelő hangot találnak költeményeiben. Aki figyelemmel olvassa verseit, belőlük összeállíthatja életének minden jelentősebb mozzanatát: sőt gyakran olyat is elmond, amelyet költői szempontból bizvást elhagyatott volna.

Endrődi túlérzékeny kedélyvilága minden hatásra fokozott mértékben hat vissza és a közönséges benyomásokat is bizonyos túlzó hajlammal színezi ki. Ezért nála a köznapi érzelmek is néha bizonyos emelkedettséget mutatnak és ünnepies színt öltenek. Az érzelmek és hangulatok illetően felfokozása hozza magával előadásának a patétikus felé hajló jellegét és nyelvének kápráztató színpompáját ott is, ahol az egyszerű beszéd természetesebb és hatásosabb volna. Ha Endrődiben a kellő mértéktartás hiánya olykor hibáztatható is, az igazi ihlettség peroiben született alkotásainak egész sora feledteti velünk költészetének egy-két szépséghibáját.

Endrődi költészete lírikusnál szinte bánulatos termékenységet és bőséget árul el. De azért érdeméül kell feljegyeznünk, hogy ha egy érzelem több ideig foglalkoztatja is, ritkán ismételi önmagát. Egy-

egy szín- és érzésárnyalattal elevenséget és újságot tud kölesönözni érzelmeinek. No meg aztán költészetének birodalma tartalomban is elég gazdag. A maga változatos szívvilágát kibővíti a természet, a társadalom, a haza és a történelem kimeríthetlen anyagával. Egyik szellemes, de sokban elfogult bírálója találóan így foglalja össze költészetének eszmevilágát: «Küzdelem a sorssal, a szercelem gyötrődése. ábrándja, fájdalmai. A családi tűzhely boldogító nyugalma, majd szívet kínzó veszteségei. A természet, a haza, a szabadság szeretete. Hódolat a nemes eszmék iránt; meleg vonzódás azokhoz, kiket lantjára méltónak tart. S e mellett bizonyos önérzet, mely emelt fővel, sőt daccal fogadja olykor a mostoha sors kedvetlenségeit.»¹

Ezt az eszmekeört gazdagították azóta újabb költeménykötetei. Anakreon eszmevilágának moderu köntösbe öltöztetésével és élete hanyatló korának egy újabb érzelmi gazdagodása a vallásos lírával.

Endrődi a költészetet mindig komoly hivatásnak tartotta. Egész életén át valóságos áhítattal csüggött rajta. Ideális lelke irtózott a gondolattól is, hogy lantját köznapi célok szolgálatába szegődtesse. Költészetének világa egy eszményibb, tökéletesebb világ, mint a mi-nőt a valóság nyújthat. Innét a fájdalmas csalódás nála, ha a rideg való felrzza álmodozásaiból. Ezért egész valójával a romantikus költészet felé vonzódott s fájt neki, hogy korunk költészete a realizmus és a naturalizmus felé hajlik.

(Folytatjuk.)

¹ — s.: *Endrődi Sándor költeményei*. Budapesti Szemle. 1900. 281. sz. 288. l.

ÉRTEKEZÉSEK.

Arany János mint zeneszerző.

E néhány sornak az a célja, hogy a nagy költő születésének századik évfordulója alkalmából, noha már az évfordulón jócskán túl vagyunk is, rámutasson Aranyra egy olyan irányú működésére, amelyre úgy látszik feledékenységből nem történt kielégítő utalás. Értom a költő zeneszerzői működését.

Aranyt mint zeneszerzőt először Bartalus István mutatta be a magyar közönségnek, mikor a következő c. alatt: «Arany János dalai», kiadta Arany zeneszerzeményeit. A pazar kiállítású kvart alakú kötet Erzsébet ausztriai császárné és magyar királyné ő felségének van ajánlva. A képek Gyulai László jellegzetes rajzai. A kiadás teljes címe: Arany János dalai Petöfi, Amadé és saját költeményeire. Tűnekre és önálló zongorára feldolgozta Bartalus István. Budapest, 1884.

Bartalus a díszes kötet előszavát 1883. jan. 31-én felolvasta a Kisfaludy-Társaságban. Felolvasásában utalt arra, hogy Aranyra a zenével való foglalkozása csak halála után derült ki. Hogy Arany nem lett nagy zeneköltő, festő vagy szobrász, azt Bartalus az akkori viszonyoknak tulajdonítja. Nálunk — úgy mond — a «versírás» volt az egyedül uralkodó művészet.

Hogy Arany mikor kezdett a zenével foglalkozni, azt is Bartalus előszavából tudjuk meg. Arany maga mondta el Bartalusnak 1882 nyarán, hogy a zenét kisujszállási tanítóskodása alatt kezdte tanulni. Módjában volt használni igazgatója könyvestárát és klavirját, mint akkor a zongorát nevezték. Aranyt nem oktatta zenében senki, maga magának volt a mestere. Zenetanulása a kisujszállási egy évi működése után abban maradt. Bartalus felteszi, hogy Arany egy év alatt «sokat tanulhatott», de a technika helyett inkább benső lelki táplálékot merített az egy évi zongoratanulásból. A technikát ugyan elfeledte, de lelkének ifjúkori érzeményei végpercéig megmaradtak.

A zongorát később a lantból módosított gitárral helyettesítette. Ezt már diákkorában is tudta kezelni.

Bartalusnak, ki Arany dalainak értékét hivatva volt megítélni, alkalmasint igaza van, mikor azt írja: «Nemzetiségünk» Aranyban «egy nagy nemzeti zeneköltőt» vesztett el. «Egészen felhagyott a zenével, de ismétlem: zenetanulmányai úgy meglátszanak hangzatos liráján, mintha minden költeményét dalolva írta volna.»

Bartalusnak ezekben a szavaiban: «Egészen felhagyott a zenével», *nem kis ellenmondás* van, hiszen maga Bartalus mondja, hogy Arany

utolsó dala: a Tudós Macskájának megzenésítése 1882 áprilisában történt, tehát a költő halála évében. Arany maga mondja el Őnéletrajzában, hogy mikor Debreczenben felsapott színésznek, szép csengő hangja volt s ebből következtethetni, hogy egyúttal jól is énekelt. A színészek között töltött idő is serkentőleg hathatott zenei fejlődésére s már akkor megcsendülhetett lelkében egyik-másik dalszerzeményének csméje. Semmi esetre sem fogadható el egészen, amit Hodossy Béla ír: Arany János dalai c. tárcájában, hogy a Salamentól Aranynak ajándékozott gitár készítette volna, hogy a költő zenei dalszerzéssel megpróbálkozott. Hiszen a gitárt, mint előbb említettem, diákkorában is tudta kezelni, aztán Török Pál zongoráján is volt módja zenei tudását gyarapítani. (L. Hodossy Béla: Arany János dalai. Sárospataki Hirlap. 1917. 9—10. sz. Én csak az Irodalomtörténet ismertetése után idézem H. cikkét. Irodalomtörténet 1917. 455. L.) Feltevésemet támogatja a *Tamburás öreg úr* (1877.) következő strófája is:

Az öreg úr így, *dalai közt* élve,
Enlékezik időre, helyre, személyre:
Kitől, mikor és hol tanulta, dalolta
Ezt is, amazt is, *gyermek kora olta*.

Arany tehát, mint e sorok is mutatják, mindig nagy figyelemmel hallgatta a szép magyar nótákat s a hetvenes évek elején egyik névnapja alkalmával megvallotta barátainak, hogy egykor tudott gitározni s hogy még most is tudna. Ez a vallomás adta Salamon Ferencnek azt az eszmét, hogy a következő János-napon meglepte a költőt egy gitárral. Ez a gitár van aztán oly szépen megénekelve az előbb említettem költeményben s ez meg a pipa volt a hetvenes, nyolevanas években a súlyos beteg költőnek vigasztalója:

Az öreg úr (fél-süket és fél-vak).
Maga *számúra* és lopva zenél csak.
(*Tamburás öreg úr.*)

Hogy mily nagy volt zenei tudása, az kiviláglik Bartalus azon megjegyzéséből, hogy Arany akármelyik népdalunkat el tudta játszani mind a 12 létranemben. Bartalus szerint Arany csak dallamokat írt ugyan, melyek nélkülözik a kielégítő harmoniát, de a dallamok a helyzethez illően *élet-hívek* s nemcsak mély érzés, hanem *szakértelem* szüleményei. Ennél is többet mondott: némely dal legjobbaink közé sorolandó, némelyik pedig egészen műveletlen tért foglal el.

Bartalusnak a zeneszerzőségére vonatkozó megjegyzéseit azért ismertetem ilyen bőven, mert tapasztalásból tudom, mily nehéz Arany dalainak gyűjteményét még a fővárosban is megszerezni.

Bartalus 1863-ban Arany János folyóiratában, a Koszorúban, Waguerról egy tanulmányt írt. Arany a tanulmány végén a következőket jegyezte meg: «Nem kívánunk tisztelt referensünkkel vitatkozni. Örömezt elis-

merjük W. R. kitünő tehetségét, sőt operareformja is úgy tűnik fel előttünk, mint egy s más tekintetben üdvös reactio a jelenkori opera tulzásai ellen. Azonban a jövő operájának, amennyire *elméletből* ismerjük, nem ígérhetünk nagy jövőt, mert a szavalati drámával kíván versenyezni, mire képtelen, mert e miatt kénytelen megbénítani azt is, mit mint opera elérhetne.» (Haraszi Emil: Wagner R. és Magyarország. Bpest, 1916. 279. l. Ugyancsak Haraszi Emil mondja ugyanott, hogy Arany nemcsak zenebarát, de komponista is volt és Wagner elméleti írásait jól ismerte.)

Arany a polemiát folytatta a Zenészet Lapokkal a Koszoru 1863. I. évf. II. félév. 238. s 285–86. lapokon.

Feltűnő, hogy id. Ábrányi K., noha rámutat Aranyra arra az érdekre, hogy a Petőfi-dalok terjesztésében sikerrel fáradozott, Aranyt még a a nem ex professo zenészek között sem említi bővebben. Mindössze ennyit mond Aranyról az ezredéves zene- és hangszerkiállítás alkalmából: «A mellékterem irodalmi és színművészeti osztályában látható volt még Arany János gitárja és Toldy Ferenc harmonikája is. E két irodalmi nagyság a zene műzsájával is szeretett időközben társalogni.» (A magyar zene a XIX. században. Bpest, 1900. 601. l.).

Az Országos Dalosegyesület 1870-ben dalversenyszövegre 10 arany pályadíjat tűzött ki. A pályaművek bírálóiul [felkérték Arany Jánost, Gyulai Pált és Vadnay (sic!) Károlyt. A pályázat első ízben sikertelen volt. A bírálati jelentést Arany írta. Fejtegette a tiszta magyar versmértéket, melyről a pályázók megfélekedtek. A choriambust mint magyar mértéket sürgette. A második pályázat sikeres volt. A bírálók ugyanazok voltak. (Id. Ábrányi K. fentebb idézett munkája. 601. l.).

Aranyra a magyar zenéhez való viszonyára élénk világot vet a következő kedves feljegyzés, mely a Nemzet-ben jelent meg 1882 okt. 27-én. «Arany Jánosról a Pesti Naplóban a következő érdekes történetet beszéli el Nagy József ez év tavaszán Aranyra tett látogatásáról: Benyitván hozzá, a megöszült, megtört embert karszékekben ülve találtam családjával körülvéve. Mindjárt így szólott hozzám: «Kedves Öcsém, amint látom, velem együtt penzióban van.» «Látom — folytatá néhány perc múlva — a jogenyefa tetejében nem feketében, hanem fehérben ül a holló!» «Értem a célzást», — felelém. Midőn hajdan Arany e kedves nótáját előtte dalolgattam, akkor még a haja is fekete volt, de most már az idő bemeszelte. Arany nem soká kedves hangszerét, a gitárt, kezébe vette s kevés ideig gitározott. Gyöngélgéző neje meghatva, örömkönyekkel telt szemmel mosolyogva mondá: «Janit ily jó hangulatban rég nem láttam, hogy gitározék.»

A párisi Magyar Egyesület 1882 dec. 21-én Arany János emlékére ünnepelte. «Mendel kisasszony szavala után — írja a Nemzet 1882 dec. 27-én — Bertha Sándor előrebocsátva, hogy Arany János zenével is foglalkozott, a Toldi-trilógia nagy költőjét mint zeneszerzőt mutatta be. eljátszva Budapestről magával hozott 1 Barthalus (!) szívésségéből neki e célra átengedett «Zách Klára áriáját», mely anélkül, hogy nagy igényekkel

lépne fel, a maga egyszerűségében megható. Mintha egy XVII. (I) századbeli hegedős bánatos dalát hallanók. Ez az igénytelen, de kedves zeneszerzemény, — melynek premiére auditionja a párizsi Magyar Egyesületnek jutott osztályrészül — világosan mutatja azt, hogy a magyar költői rythmus nagy mestere a zenei harmoniában kereste a lyrai költészet helyes föltételeit.)

Arról is van feljegyzésünk, hogyan mutatták be itthon Arany János zeneszerzeményeit. A Harmonia 1883. II. 5. számában Arany János mint zeneszerző c. alatt rövid cikket közöl, amelyben azt olvassuk, hogy mikor Bartalus a dalokat beuntatta, az Akadémia ülésterme zsúfolásig megtelt. Arany dalait Láng Fülöp énekelte Bartalus zongorakiséréte mellett.

Aranynek zenekedvelésére és gyengéd baráti figyelmére mutat az a feljegyzés is, amelyet a Pesti Hírlap közöl 1882. okt. 28-án. E szerint egyszer egy díszes társaság volt együtt vacsorán Arany Jánosnál. A társaságban több fővárosi író is résztvett. Arany titokban elhívatta a cigányt. A banda kívül először is Tompa «Télen-nyáron pusztán az én lakásom» gyönyörű népdalára írt s már akkor népszerűvé vált nótát zendíté rá Arany János utasítására. (P. H. Arany Jánosról. Tárca Tóth Józseftől).

Arany dalai közül, melyek vegyes hangra is le vannak téve, legjobban tetszettek: *A tudós macskája*, *A szép fényes katonának és Csokonai*. Az első kettőt harminctagú énekkarommal egy Arany-ünnepélyen alkalmam volt bemutatni s mondhatom, hogy a hatása nagy volt. Különbö az énektanárok előtt régi dolog, de mintha az újabb nemzedék egy kissé mégis megfélekedzett volna arról, hogy Aranynek vegyeskarra szánt zeneszerzeményei is vannak.

Ezzel kapcsolatban még egy eszmét vetek fel, melynek megvalósítása nemcsak az iskolai énekművészetnek, hanem a magyar irodalmi oktatásnak is nagy hasznára lenne.

Össze kellene gyűjteni mindazokat az énekeket, melyeknek szövege irodalmi tekintetben fontos s ezeket az énekeket kellene a diákokkal énekelteni templomban és hangversenyteremben. Elkézdve a *Sz. István jobbkezeről*. c. énektől Balassin, Tinódin, Amadén, Horváth Ádámon s a XIX. sz. nagy költőin át egészen Arany János haláláig. Az egyházi énekek gyöngyei megtalálhatók Bogisich Mihály *Őseink buzgótsága* c. gyűjteményében (Budapest, 1888.), de híres lírikusaink profán szövegeire írt dal-lamok gyűjteményes kiadásával még eddig nem dicsekedhetünk. Hogy egy ily gyűjtemény mekkora hasznára lenne az értelmi és kedélyi oktatásnak, azt nem kell bővebben fejtegetni!

Hiszen, hogy egy Arany-idézettel végezzem, a jövő nemzedék életére nem lesz közömbös, ha:

«Felhangzik az ének, a szív ere pezsdül
S előterem a mult bústól, örömetül!»

(Csaba Királyfi. Előhang.)

LARATÓB VINCE.

Fáy András Bélteky Háza.

Nem mondták még ki az utolsó szót e munkáról, amelynek fontosságát a magyar regény történetében szinte nehéz lenne túlozni. A következő sorok talán valamennyire pontosabban megszabják az általa elfoglalt helyet.

Fáy legjobb és legterjedelmesebb életrajzának szerzője azt vallja, hogy Fáy a Bélteky Ház tárgyát nem képzelésből, hanem a valóságból vette; példákat is hoz fel arra nézve, hogy saját életéből is merített hozzá.¹

Volt Fáynak egy Zsuzsi nevű testvére, szépségeért bálványozott, jó szívé, de kacér és roppant fényűző teremtés, aki nyíltan hirdette, hogy neki a Darius kincse se lenne elég. épen azért csak egy dúsgazdag öreg úrhoz megy férjhez. És úgy is tett. (Badics. 71.). Aligha tévedek, ha a Fáy Zsuzsi reflexét látom abban az arcképben, amelyet *Lauráról* fest a regény írója: kikiáltott első szépség Pozsonyban, hiú, kacér, fényűző hajadon, aki aztán egy dúsgazdag öreg úr felesége lesz.

Bizonyosan Fáy ismeretsége köréből került ki *Halkó* is, a mindig vig mulattató ingyenélője az úri társaságoknak. Fáy több ilyen alakot ismert, Badics hármát névszerint fölemlít. (90.)

Ez a böngészet még bizonyára folytatható, én azonban most más útra térek. Annyira közhellyé vált a Bélteky Ház eredetisége, hogy irodalmi hatásra nem is gondoltak, pedig talán sikerül néhány példával igazolni, hogy egy sokat olvasott író nagy terjedelmű munkájában nem lehet ezt a priori kizárni. Irodalmi hatást érzek pl. *Ufay*, a gazdag föld-birtokos rajzában, aki annyira ragaszkodik megszokott kényelméhez, hogy megvegyülésén a *szük mente* és hosszú szónoklatok hatása alatt egy mellékteremben pipazza el az egész tanácskozást. Nem *Sulyosdi Simon*-e ez? És ő rá ismerek Bélteky Mátyásban is, amikor rozsdá fogott pengéjét hiába akarja napvilágra hozni, bizony «most is a rozsdá éjjelében maradt» az. Hogy Fáy ismerte Sulyosdi Simont, legyen elég ennyit mondani: azzal vádolta Kisfaludy Károlyt, hogy ezt a novelláját az ő (Fáy) egyik elbeszéléséből írta. (Badics. 173).

Szerepel egy magyar herceg is, ki évenként ogyszer csak azért jön haza, hogy birtoka jövedelmét fölvegye s aztán külföldön olköltse. Iggyike ez a legismertebb irodalmi motívumoknak, amellyel már a 18. század óta folyton találkozunk színpadon és elbeszélő irodalmunkban. (Részletesen írt róla Zolnai Béla: *Phil. Közl.* 1914. 175). Megvan aztán még jóval később is, pl. Jókainál a *Magyar Nábob*-ban (1853.).

Van ezeknél fontosabb irodalmi hatás is. Ismeretes, hogy Fáy regényének egyik legnagyobb fogyatkozása a szerkezete, lévén az pusztún éles rajzoknak laza összefűzése. Honnan vette ezt a különös, szokatlan eljárást? Azt hiszem, ráakadtam a forrására egy világhírű munkában.

¹ Badics Ferenc: *Fáy András életrajza*. Budapest. 1890.

Manzoni *A jegycsek* című regényében él azzal a módszerrel, hogy amint felléptet egy új személyt, elmondja egész életrajzát. Így ismerjük meg Cristoforo kapucinus atya, Gertrud, a hercegi apáca és Borromeo érsek életét. Manzoni aligha tartotta tökéletesnek ezt az eljárást; nem alkalmazta nagyon gyakran és az érsek életrajzában mintegy mentségül jegyezte meg: Tovább nem szóval, hanem tetteivel jellemezzük. Fáy efféle kétség nem bántotta.

Ismerte-e a Manzoni regényét, külső argumentumok híján nem dönthetem el. Döntő bizonyítéknak lehetne elfogadni pl. azt, hogy *A jegyesek* megvolt Fáy könyvtárában, erről azonban csak annyit tudok, hogy olyan gazdag könyvtára volt, mint akkor kevés magánembernek és hogy halála után jó részét Zichy Antal vette meg, aki betűrendes katalogust is készített róla. (Badics. 214). Így csak annyit mondhatok, hogy a két regényt egymás után olvasva feltűnik a szóban lévő megegyezés; hogy elég szorgalmas olvasó volt ahhoz, hogy egy gyorsan nagy birre jutott munkával megismerkedjék; végre a következő adatok a kölcsönzés lehetőségét bizonyítják. A Bélteky Ház 1832. jelent meg és jórészt 1831. iratott. Az olasz regény 1826. jelent meg, 1828. pedig német fordításban (Lessmann), tehát azon a nyelven, amelyen Fáy irodalmi műveltségének nagyrészt szerzte.

Ha föltevéssem megáll, azt kell mondani, hogy az irodalmi hatás a Bélteky Házban ha nem is sokoldalú, de nem is jelentéktelen. A regény egyik jellemző tulajdonságát köszönhetjük neki.

Különben hitem szerint a kérdés az eddigiekkel még nincs kimerítve; a regény némely személye és részlete nem teszi rám a való élet benyomását. Ilyen *Olmay*, a körülrajongott, hódító katonatiszt, aki szerelmi bánat folytán egyre lejjebb sülyed, kártyás, majd rablóvezér lesz a Bakonyban. Legényeivel elhurcoltatja Bélteky Mátyást, bekötött szemmel, egy barlangba és kényszeríti olvasatlanul aláírni egy levelet. Később egy kiránduláson álruhában majd halálra rémíti egykori szerelmesét, pár nap mulva pedig betör ennek házába s ekkor Bélteky Gyula agyonlövi.

Elég elolvasni ez izzig-vérig romantikus történetet, hogy azt mondjuk rá: ez nem a Fáy kertjében termett, ez olvasmányai emléke. És alighanom így áll a dolog Berky festő, — ennek kedvese, az altábornagy leánya és törvénytelen fiúk, a szelíd örült történetével is.

A Bélteky Házat pár év előtt Mikszáth új kiadásban adta az olvasóközönség kezébe. Vajjon a hibás szerkezet, a személyek óriási száma és a rossz stílus, mely mint háromszoros szöges drót veszi körül, nem zárja-e el a nagy közönséget attól, ami benne igazi érték: a jellemzés és a tiszta magyar élet? Mert nem igaz, amivel a Fáy stílusát általában magasztalják, hogy milyen tőszyökeres magyar, népies, természetes, amelyre a nyelvújítás jóformán nem is hatott.¹ Ilyen egységes Fáy-stílusról nem

¹ Tóth Lőrinc: *F. A. emlékezete*. Kisz. Társ. Évl. Új foly. 2. — Erdélyi

beszélhetünk. Vigjátékai és a Bélteky Ház stílus tekintetében annyira különböznek egymástól, mintha nem is egy szerzőé volnának. Stílusa ott legjobb, itt legrosszabb, úgy hogy olvasását szinte állandó bosszúsággá teszi az örökös *irántai, körülöttei, kálmánai, posonbóli* (Pozsony), *szembei, hozzái, dolgairóli, körülei, megszokotthozsi, önmagávali, ezekhezsi* stb. Adjuk hozzájuk a neologia más fajta korcsait (hanga, eseny, lapony, rimány, tanítványné) és az ilyenféle túlságosan összetömörített mondatokat: Kinek a télei örökölés kötő reménye alatt különben is sok volt szabad. Vagy: Ürült palackú asztal utója volt leginkább pályamezeje efféle vitának.

Fáy azt mondja egy helyen, hogy ha újra születne és ismét író lenne, más utat követne: mindenek előtt anyai nyelvét tenné minden oldalról szabályos sajátjává. (Eszmeburkok. 444).

Én nem mondhatnám azt, hogy Fáy nem tudott tökéletesen magyarul, hanem igenis azt, hogy megmetyezte az ő nyelvét is, mint nem egy tősgyökeres magyar íróét (Jósika, Knthy stb.), a nyelvújítás.

A Bélteky Ház, akár olvassák még ma is, akár nem, ott van a magyar regény fundamentumában azok közt, amelyekre alapulnak. Jósika, Eötvös, Kemény, Jókai és mások munkái. Hogy némely munkákra hatott e részletekben, azt most nem kutatom, de e nélkül is szembetűnő a *Magyar Nábob* és *Kárpáthy Zoltán* alapszemjével való rokonsága. Mind Fáy, mind Jókai azt a két nemzedéket mutatja be, amely 1830 körül került egymással szembe. Bélteky Máttyás és Kárpáthy János a régi konzervatív, Bélteky Gyula és Kárpáthy Zoltán az új, a haladni akaró Magyarországot képviselik.]

Természetesen a Fáy regényének is vannak elődei (Kartigán, Dugonics, Verseghy munkái stb.), de ezektől egy lényeges különbség választja el. Dobd ezek bármelyikét az irodalmi chemia lombikjába és lecsapódik az idegen, legtöbbször német regény. Azt hiszem a Fáy munkájánál ettől nem kell félni. Ez az első magyar regény, amely ha tartalmaz is idegen elemeket, egészében a magyar író munkája, mert azon az alapon jött létre, amely az epikának és drámának legsajátabb terrenuma: az élet megfigyelése alapján.

SZIGETVÁRI IVÁN.

Csokonai Dorottyaéhoz: Fingerkalender.

Az első könyv végén Carneval szemlét tart az új menyecskék s a pártában maradt lányok felett s e végre előkéri Hymentől a nagy matrikulát. Hymen:

Egy potrohos könyvet feltesz az asztalra.
Még a' Calepinus' tíz-nyelvű grapsája,
'S a' Füleagófusok' szép Fantáziája
Hozzá képest tetszik *finger-kalendernek*,
Vagy Etuisha illő dirib-darab szernek.

Pál: *F. A. élete és művei.* 1890. — Vadnai Károly: *Az első magyar társadalmi regény.* 1873. — Badiés. 198.

Hogy mi az a *finger-kalender*, azt sem Csokonai jegyzetei, sem másféle magyarázatos kiadások meg nem világosítják, lexikonok s egyéb tudós könyvek sem szólnak róla. Nemrégiben egy vidéki úri család erekllyei közt akadtam rá egyéb régiségek közt.

Ez a *finger-kalender* nem egyéb, mint a mai *tárcanaptáraink* őse. Apró kis könyvecske, mérete 70 mm magasságban, 24 mm szélességben. Címlapjának szövegében benne van a név: «*Preszburger | Finger | Kalender | auf das Jahr | 1779. | welches ein | Gemein-Jahr | v[on] 365 Tagen. | Worinnen nebst | denen hohen Ge | burten, die all- | hiesigen Jahr | markte und Post- | sten zu ersehen | Preszburg | bei Franz Patzko | privil.[egierter] Buchdr.[ucker].*» — A ritkított szavak az eredetiben vörössel vannak nyomtatva. Lapszáma 30. A naptár minden hónapjához egy-egy képecske tartozik jelképes ábrázolással s egy versikével; pl. januárius: a csillagászat alakja fölkelő nappal; alatta: «*Durch diese | Wissenschaft | Erhält die Welt | Viel Kraft.*» — Februárius: egy kakas, meg egy griffmadár a lemenő nappal; alatta: «*Gerüstet auf | Die Zeit | Fh er die Wache | Schreih.*» — Március: disznón lovagló Bacchus két Silennel; alatta: «*Stultus und | Stolz | Wachsen auf | Einem Holz.*» stb. — A bekötési tábla mellső lapja zománc, rajta zöld lenge ruhában a tavaszt ábrázoló női alak; hátsó lapján a telet mutató női alak. A mellső tábla belső felén az elmaradhatatlan kis tükör, jelölül annak, hogy a naptárka hölgyeknek van szánva. Nevét nyilván hosszú, keskeny alakjáról kapta. Nem tudom van-e nyilvános gyűjteményeinkben e művelődés- és divat-történeti emlékeknek egy példánya. A család, bár nagyon kértem, nem tudott elválni erekllyéjétől, melyet már a hatodik ültő híven őriz.

TOLNAI VILMOS.

TUDOMÁNYOS IRODALOM.

Beöthy Zsolt: A magyar irodalom kis tükre. Ötödik bővített kiadás. Budapest. 1918. 254 l. Az Athenæum kiadása. Ára 4 kor.

A magyar irodalomtörténetnek külön jogcíme van az ünneplésre Beöthy Zsolt hetvenedik születésnapján. Immár ötödször ajándékozta meg Beöthy a magyar olvasó-közönséget a magyar irodalom kis tükrével. Munkája anyagának hézagait kiegészítve, bölcséleti alapgondolatát még jobban kidomborítva, megmutatta, hogy neki, az irodalomtörténetben mindnyájunk tanítómesterének, még igen sok mondanivalója van számunkra.

Irodalomtörténet-elméletének alapgondolatait már ismertük, a nemzeti érzésnek életitalára, melytől irodalmunk újra meg újra megifjodik, Beöthy már többször rámutatott s mégis a könyv negyedével bővült, felölelve az újabb irodalombúvárás eredményeit.

A Kis tükröt nem kell ismertetnünk, hiszen valamennyien a legközvetlenebbül ismerjük, minden kritikánál ékeesebben beszél a mű címlapjának «Ötödik kiadás» felirata, csak tanítványi odaadással s hódolattal akarunk kettős ünnepünk alkalmából Beöthy irodalomtörténeti munkásságának, elsősorban a Kis tükröknek jelentőségére rámutatni.

Beöthy irodalomtörténeti módszere nem szűkeblűen philologiai, de a kizárólag lélektani, bölcséleti, esztetikai vagy kulturtörténeti irány egyoldalúságának vádjá sem érheti. Philologus, mert irodalmi igazságokat, nagyjelentőségű tényeket állapít meg, de azért az irodalomtörténetben nemcsak minél több adatnak forráshelyekről való összegyűjtését látja, nem áll meg a tények megállapításánál, hanem tovább megy, értékeket keres. Bölcselő, mert a magyar irodalom mélyén rejtőző eszmét a maga szellemi összefüggésében látja meg s mindennekfelett művész, ki belsőleg átérzi s átéli a költői alkotást. Beöthy maga hangsúlyozza irodalomtörténet-elméletében, hogy a költői és általában irodalmi művek nemcsak történeti jellegű jelenségek, amelyek mintegy felhívják bennünket, hogy keletkezésüket vizsgáljuk; jelentőségük főképen abban a hatásban áll, amelyet gyakorolnak s így vizsgálatuk egyik igen jelentékeny és fontos szempontja az irodalmi művek művészi oldalára esik. Az ily értékeléshez azonban művészi érzék, fogékony ízlés kell s Beöthy e tekintetben méltó folytatója Kólcsey, Erdélyi, Gyulai, Greguss irodalomtörténeti s kritikai munkásságának. Hogy intuitív meglátással pillantja meg a költői erőnek más szellemben való megjelenését; magával ragadó, sokszor fenségesen szárnyaló a stílusa, ha képzeletileg s érzésbelileg kiváló írókról szól. Lendülete az irodalomtörténetírásnak valóságos költőjévé avatja.

Az irodalmi alkotások empirikus feltételeit kutatva Beöthy a nemzetiség, a korviszonyok, az irodalmi hagyomány s a költői egyéniség ható erejére mutat rá. A Kis tükörben szellemi életünk egész fejlődése az elméletnek művésziellen elemzett hatalmas példasorává válik.

A Kis tükör alapgondolata, hogy az országunkat elfoglaló Volgamenti lovasoknak ősi életviszonyaik által kialakított lelki típusát a magyarság félreismerhetetlenül megőrizte. Faji sajátosságaink közül a legszembeötlőbb a nemzet közérdeke iránti állandó érdeklődés, a nemzeti érzés. Azokat az eszméket és formákat, miket a magyarság idegenből átvesz, akként módosítja és idomítja, hogy a magyar nemzeti érdek szolgálatára minél alkalmasabbakká tegye. Így egyesül a magyar lélekleben a keresztény vallás és haza fogalma, olvad össze a templom és vár képe. Így tör elő a renaissance egyetemes műveltségéből egy-egy magyar hang. A protestantizmus és katholicizmus forrongása magyar politikai kérdéssé válik. Az antireformáció a hitegységgel a nemzeti egységet akarja visszaállítani. A racionalizmus az emberi ismeretek kritikáját a magyar állapotokra alkalmazza. A felvilágosodás és klasszicizmus eszméi összhangban maradnak a nemzet hagyományaival, a romanticizmus eszmeáramlatában fogan meg a dicső magyar jövőért küzdő reformkori költészet.

Beöthy bölcseleti s történeti vizsgálódásai műveltségünk és nemzeti érzésünk egységéről való meggyőződéshez vezetik. Látja, hogy a multban minden szellemi energia, minden tehetség a nemzeti közösséget táplálta. Fajunk hihetetlen assimiláló erejével magába olvasztott s a maga képére átalakított minden vele érintkező fajt. Magába szitta a szlávokat, besenyőket, kúnokat, törököket, maga pedig megmaradt ezer éven át magyar-nak. Persze csak vére szerint törzssőkös magyar ismerheti fel a horvát eredetű Zrinyi munkájából kiragyogó nemzeti eszme szikráját s a sváb származású Munkácsy Honfoglalás-án mély politikai belátással kifejezett igaz magyar gondolatot.

E bölcseleti s történeti vizsgálódásokban van meg az ősi magyar nemes tudós fanatikus honszeretetének elméleti alapja. Beöthy nyugati műveltsége s keleti fajszeretete a rajongás bátorságával lelkesedik kulturális értékeinkért. Az ő egyetemes emberi tudásának és műveltségének s mély hazaszeretetének egyesülése irodalmi kutatásai eredményének, kulturánk és magyarságunk egységének örökké szimbolikus képviselője lesz. Beöthy lelkében egyrészt Arany kora érzésvilágának utolsó hullámverései élnek, másrészt -- s ebben van a Kis tükör fő jelentősége is -- ő talán az első a szó legnemesebb értelmében vett modern tudósunk, ki az egyiptomi, a görög, a római s az újabb kulturák segítségével jutott el arra a magaslatra, honnan nemzete irodalmát egész jelentőségében s az egyetemes műveltségben való elhelyezkedésében látja.

HUSZTINÉ RÉVHEGYI RÓZSI.

Emlék Szily Kálmánnak. A Magyar Nyelvtudományi Társaság elnökének nyolcvanadik születésnapja alkalmából. Írták és kiadják a Magyar Nyelv dolgozótársai. Budapest. 1918. 132 l. Ára 12 kor.

Egy mindnyájunkat tiszteletre és hálára kötelező munkásság emlékéét örökíti meg ez a becses kiadvány. Jelentőségét növeli az a körülmény, hogy — bár az elsősorban a M. Ny. dolgozótársai hódolatának tolmácsa — a létrejöttét ihlető ünnepi érzés a magyar művelődés minden igaz hívével közös. Az alkalmisággal kapcsolatos elismerésnek ez a széles körökre kiterjedő egyértelműsége — a mostani esetben — nem is olyan meglepő. Szily Kálmánra nézve ugyanis mindenki meg van győződve az emlékkönyv egyik munkatársa, Horváth János megállapításának igazságáról: «alig van valaki, akiben Széchenyi magyar-akadémikus ideálját hívebben s egy egész tudományos életpályát egységesebben jellemző módon láthatnók megvalósítva.»

«A Természettudományi Társulattól a Magyar Nyelvtudományi Társasáig Szily Kálmán mindig ugyanaz maradt: a magyar műveltség legbuzgóbb szolgája, a műveltséget szerteárasztó nyelvnek leghívebb munkása, a szaktudomány és a művelt közönség közös érdekeit munkáló társulások legnagyobb magyar szervezője.»

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság tagjai különben annál őszintébb örömmel vesznek részt a Szily Kálmánt méltán megillető tiszteletnyilvánításban, mert az irodalomtörténetírás barátainak társaságba tömörülésekor a kezdeményezők előtt épen az ünnepelt vezetése alatt együttműködők serkentő példája lebegett. Egyébként a két társaság munkakörének egymásrautaltsága is indokolja az ünneplésben való részvételt, nem is szólva arról, hogy Szily Kálmán éleselméjű fejtegetései igen gyakran nem csupán a módszeres eljárás tekintetében szolgáltak mintakul kutatóink előtt, hanem értékes megállapításokkal is gazdagították a magyar szellemi élet fejlődésének történetét. A jelzett egymásrautaltság nyomai észrevehetők a most kiadott emlékkönyvben is, melynek szorosan vett nyelvészeti cikkei között, mint az alábbiakból látni, akárhány irodalomtörténeti érdekei között, mint az alábbiakból látni, akárhány irodalomtörténeti érdekei van. Ilyen mindjárt Horváth Cyrillé: *A László-hymnus-ról*, melyből kitűnik, hogy 1. a deák himnusznak a legenda volt közvetlen forrása, 2. nem a magyar szöveg az eredeti, mint Gábor Ignác állítja, hanem a latin, és a magyar a fordítás. A többi dolgozatok során Mészöly Gedeon *Zsoldos Ignác műszavait* ismertetve rámutatott arra, hogy milyen helyes érzék vezette Szilyt nyelvújítási szótára írásakor. — Pap Károly, Pauler Tivadar 1831-ből való jegyzetei alapján, *Horváth István nyelvészeti előadásairól* tájékoztat. — Pintér Jenő: *A magyar nyelvtudományi folyóiratokról* nyújt rövid tájékoztatót. — Réthei Prikkel Marian a *hős* szóról bebizonyítja, hogy eredeti szavunk: a hév, hé (hő) főnévből birtokosító képzővel alkotott melléknév, mely idő folytán főnévi használatú lett. Egyéb föltevésekkel szemben valószínűbbnek tartja Simonyi véleményét, aki szerint ezt a szót Baróti Szabó Dávid hozta be az újabb magyar

költői nyelvbe. — Riedl Frigyes *Az idegen szavak védelme* címen példákra való utalással azt hangoztatja, hogy az idegen szavak bizonyos korlátok közt némely esetben gazdagítják a nyelvet. — Sebestyén Gyula a *Rovásírásos nyelvművek*-re vonatkozó kutatásait foglalja össze s e téren végzett elmunkálataira nézve a magyar nyelvtudomány ellenőrző kritikáját szorgalmazza. — Simai Ödön újabb buvárkodása eredményeképpen megállapítja, hogy a *költészet* szó 1830-ban, Szalay Lászlónál található meg először a «költészet-sziget» összetételben; a szó alkotásában bizonyára a művészet szóalak lehetett a minta. — Szász Károly *A névelőről* írva, egy csomó idézettel bizonyítja, hogy mennyire nem ügyelnek olykor még jelesebb íróink sem a névelőnek a jelzős birtokszó előtt való helyes használatára. — Tolnai Vilmos az *Al-latin jövevényszavak* egy csoportját mutatja be. — Trócsányi Zoltán kifejti, hogy a XVI. századbeli hitvitákban előforduló rejtélyes szólásban, «az X. ut tők-ben, az előrészt ugyanazt jelentti, mint az utórész: olyan okos, értelmes valami, amit mondtál, mint a tők, vagyis butaságot mondtál». Vargha Damján *Szövegjavítások a Nyelvműléktár XII. kötetének Döbr. K. részéhez* címen újabb kutatásai nyomán a kiadott és az eredeti szöveg javítását illető néhány adatot sorol fel. — Viszota Gyula előbbi idetartozó tanulmányai folytatásaképpen arra a kérdésre keresi a feleletet: *Hogyan dolgozott Széchenyi?* A «Budapesti Híd-egyesülethez intézett jelentés» meg a «Néhány szó a lóverseny körül» c. műveket vizsgálva arra az eredményre jut, hogy a legnagyobb magyar segítő társainak (Helmecci, Tasner) munkája pusztán egyes szók magyarázatára, legföljebb egy-egy mondatszerkezet világosabbá tételére vonatkozott. — Zlinszky Aladár *Szemléleti és hangulati elemek a metaforában* címen azt fejt ki, hogy a költők sokkal inkább a képek hangulati elemét aknázzák ki, mintsem a szemléletit. Az olvasó is könnyebben elnézi a szemlélet hiányosságát, ha a hangulat tökéletes. Legrosszabbak azok a metaforák, amelyek semmiféle hangulatot nem keltenek. — Erdélyi Lajos *Calepinus szótára és az ulvarhelymegyei székelység nyelve* c. kisebb közleményében saját nyelvjárástani kutatásai alapján is megerősítve látja Szily Kálmánnak azt a megállapítását, hogy Calepinus szótára 1585-diki kiadásának magyar munkatársa baranyai Laskó Péter lehetett. — Gulyás Pál *A nyelvtudományról mint a bibliographia segédesszközéről* ír. Felhívja a figyelmet arra, hogy oly kéziratok vagy nyomtatványok közelebbi meghatározásában, melyekről a szerző és a cím megjelölése elmaradt, milyen jó szolgálatot tehetnek az egyes írók nyelvkincsét feldolgozó szótárak. — Voinovich Géza: *Arany János gúnyverse Somogyi Antalra* címen egy Régi magyar énekek felírású négysoros epigrammot közöl. — Kertész Manó a *Dijára jut* — Arany Nagyidai Cigányok-jában is előforduló — kifejezést úgy értelmezi, hogy eredeti jelentése ilyenféle volt: ugyanolyan büntetésben részesül. — Velledits Lajos: *Három táncszót* magyaráz. (Bokros, oldaltánc, martogató. Előfordulnak — külön a sorrend szerint — Jósikánál, Vahot I.-nél és Tóth K.-nál.) — Kardos Albert *Tallózás Zách*

Klára körül c. cikkében rámutat Arany ismert balladájában a «reggeli templomok» (= r. isteni tiszteletre) kifejezés metonimikus voltára, továbbá a költemény ötszótagú sorainak verstani érdekességére. (Versszakot kezdnek, párbeszédben fordulnak elő és úgy, hogy az első szótag hangtani erejével és értelmi súlyával kettőt pótol.) — Az irodalomtörténeti szempontból jelentős dolgozatok sorát Hellebrant Árpádnak *Szily Kálmán nyelvészeti munkásságá-t* ismertető nyolclapos könyvészeti egybeállítása zárja be. Eszerint a könyv ünnepeltjének 1878 óta — nagyszámú értekezésén, olnöki megnyitóján és kisebb cikkein kívül — tizenegy önálló nyelvészeti műve jelent meg, köztük olyanok, mint a magyar nyelvújítás szótárának két hatalmas kötete, meg a majd ötszázlapos Adalékok. E bámulatos termékenység és kitartó munkaerő feletti csodálat sugallhatta Lehr Albertnek a könyv elején olvasható gyöngéd epigrammáját:

Szellemi s testi erőben nagy kort érni — szerencse,
Téged az isteni kéz áld vele — érdemidért.

Adja a Gondviselés, hogy még sokáig ismételhessük e kedves sorokat.

BAROS GYULA.

A Kisfaludy-Társaság Nemzeti Könyvtára. Szerkesztik: Beöthy Zsolt, Négyesy László, Császár Elemér. Első sorozat: hat kötet. Budapest. 1914. Franklin-Társulat. — *Magyar drámai emlékek a középkortól Beszenyeiig.* Kiadja Alszeghy Zsolt. — *Zrinyi Miklós művei.* I. kötet. Kiadja Négyesy László. — *Deákos költők.* I. kötet. Kiadja Császár Elemér. — *Bajza József művei.* I. kötet. Kiadja Szücsi József. — *Tompa Mihály művei.* Kiadja Kéký Lajos. — *Szigeti József drámái.* Kiadja Bayer József. — A hat kötet ára füzve 30 kor.

I.

A világháború zavarai elfojtották azt az érdeklődést, mely a Kisfaludy-Társaság Nemzeti Könyvtárának megindulását kísérte. Szórványosan megbírálták néhány kötetét, maga a vállalat egyelőre elakadt. Ha visszatérnek a békés idők, az elmaradt köteteket bizonyára gyors ütemben kapja kézhez az olvasó közönség.

A Franklin-Társulat és a Kisfaludy-Társaság közös hirdetése szerint az új Nemzeti Könyvtár a legnagyobb arányú vállalat, melyre a Kisfaludy-Társaság fönnállása óta vállalkozott, sőt egyáltalában ez a magyar irodalom legnagyobb vállalata. A 180—200 kötetre tervezett gyűjtemény magában foglalja az egész értékes magyar irodalmat, a magyar irodalom minden korának és minden ágának azokat a műveit, melyeknek esztétikai értéke vagy irodalomtörténeti jelentősége van. A kötetek pontos kritikai szövegeit a mai tudomány színvonalán álló bevezetések és jegyzetek kísérik. A kiadás munkájára kiváló irodalomtörténetírók vállalkoztak. A

nagyközönségnek szánt ajánlás szerint a Kisfaludy-Társaság „egész irodalmi és tudományos tekintélyét ráteszi a Nemzeti Könyvtárra”.

Mivel a vallás- és közoktatásügyi minisztérium nagy összegekkel támogatja a vállalatot s a középfokú iskolák és a nagyobb könyvtárak úgyszólván hivatalos megrendelői valamennyi sorozatának, a Nemzeti Könyvtár jövője biztos alapon nyugszik. A kiadótársulatnak nincs semmiféle kockázata a közrebocsátás üzleti részének lebonyolításával. Viszont a Kisfaludy-Társaság abban a szerencsés helyzetben van, hogy hatalmas tőkéjére támaszkodva tetszése szerint tüntetheti el azokat a szakadékokat, melyek a régibb és újabb magyar írók kiadásában tátonganak.

Az első sorozat hat kötete azonos kiadói beosztással készült. Egy-egy kötet bevezetése rövid tájékozást nyújt az illető író életéről és munkáiról, utána a mai helyesírás szerint átírt szövegek következnek, a harmadik részben a jegyzetek foglalnak helyet. A lelkiismeretesen kidolgozott szerkesztői utasítások lehetővé tették, hogy a különböző szakemberek gondjaira bízott kötetek sem terjedelem, sem külső beosztás tekintetében ne térjenek el szembeszökően egymástól.

A régi magyar drámairodalom maradványainak válogatott gyűjteményét magában foglaló kötet tizenöt párbeszédés darabot közöl a XVI—XVIII. századból. — A Zrinyi-kiadás első kötetében a Szigeti Veszedelemen kívül megvan Zrinyi Miklós valamennyi verses munkája. — A deákos költők kötetében Baróti Szabó Dávid, Révai Miklós és Rájnis József verseinek válogatott gyűjteményét olvassuk. — A Bajza-kiadás első kötete Bajza József összes költeményeit, egy novelláját s néhány kritikáját és polémiáját tartalmazza. — A Tompa-kiadás első kötete Tompa Mihály költeményeinek gyűjteménye 1847-ig. — A Szigeti-kötet Szigeti József színművei közül ad ötöt.

Az első sorozatból kiemelkedik Négyesy László Zrinyije, ez a nagy apparátussal és világos elrendezéssel készült kötet, mely mintául szolgálhat minden más kiadásnak. Kéky Lajos Tompája is különb az eddigi Tompa-kiadásoknál.

A szövegközlés gondos munka valamennyi kötetben, de a szemelvények és mutatványok összeválogatása nem mindenütt szerencsés. Az egyes kötetekhez csatolt jegyzetek mennyiségben és minőségben a szövegek és közrebocsátók szerint váltakoznak. A közreadók figyelme általában kiterjedt nemcsak a bibliografiai adatokra, hanem a variánsokra, sőt a tárgyi magyarázatokra és a források megjelölésére is.

A vállalat a maga egészében megfelel annak a célnak, melyet a Kisfaludy-Társaság maga elé tűzött. Kérdés azonban, hogy a kitűzött cél megfelel-e azoknak a kívánásoknak, melyek egy ilyen nagy vállalattal szemben támaszthatók.

II.

A Kisfaludy-Társaság Nemzeti Könyvtárának legnagyobb baja az, hogy két úrnak akar egyszerre szolgálni. Egyrészt azt kívánja az új

Nemzeti Könyvtár, hogy úgy tekintsük, mint a legszigorúbban tudományos jellegű vállalatot, másrésről a művelt nagyközönség igényeit is szem előtt akarja tartani. Olyan kettős feladat ez, mely fantáziának igen szép, de gyakorlati megvalósítása lehetetlen. Ha pedig mégis megvalósul, a tudomány adja meg az árát.

Maradjunk a realitás talaján. Van-e Magyarországon olyan társadalmi réteg, mely csak valamennyire is érdeklődik a régi magyar irodalom termékei iránt? Sőt tovább megyek: olvassa-e valaki a tanárokon kívül a Vörösmarty Mihályt megelőző kor íróit? Van-e olyan orvos, mérnök, tisztviselő, pap, földbirtokos, kereskedő, aki Rimay Jánost és Bacsay Ábrahámot vagy akár Bessenyei Györgyöt és Dugonics Andrást érdeklődéssel forgatná. Ilyen nemzedék száz esztendő mulva sem fog felnőni. És ez nem csodálható. Senki sem kívánhatja az irodalomtörténetileg rendszeresen nem iskolázott olvasóktól, hogy műélvezettel forduljanak olyan írókhoz, akiknek tanulmányozása nagy előkészületet és alapos tudományos elmélyedést kíván. Az, ami a magyar irodalomból az utolsó száz esztendőn kívül esik, a tudomány körébe vág s legföljebb a szakemberek kicsiny csoportját érdekli.

De annak, aki szakszerűen foglalkozik a régi írókkal — legyen az illető tanár vagy nem tanár —, nagyon keveset jelentenek a szemelvényes kiadások. Ezt bizonyítani sem kell. Ha valaki rendelkezik egy írónak teljes kritikai kiadásával, nyugodtan megindulhat az irodalomtörténeti nyomozás útján, de a mutatványos gyűjteményt nem használhatja. A mutatványos kötetek pedig eddig is rendelkezésére álltak a közkézen forgó gyűjteményes vállalatokban. (A Franklin-Társulat Magyar Remekírói, a Franklin-Társulat Magyar Regényírói, a Régi Magyar Könyvtár, az Olcsó Könyvtár, a Jeles Írók Iskolai Tára, stb.)

Ezzel számot kellett volna vetnie a Kisfaludy-Társaságnak s nem kellett volna a szerkesztő-bizottságot abba a kényes helyzetbe hoznia, hogy egyrészt ragaszkodjék a szigorúan tudományos módszer minden követelményéhez és a filológiai apparátus teljes érvényesítéséhez, másrésről kijelentse, hogy a köteteknek nem célja az eredeti kiadásokat a tudós világ számára fölöslegessé tenni, sőt, ha már választani kell, jobb lesz, ha «keves számú szakférfiunk helyett a művelt közönség nagy tömegének követeléseit elégítjük ki». A nagyközönség igényei ezúttal ismét diadalt arattak a tudomány érdekein, pedig a nagyközönség és az iskolák igényeit már eddig is teljesen kielégítették a főntebb fölsorolt gyűjteményes vállalatok, melyek közül például a Franklin-Társulat Magyar Remekíróinak ötvenöt kötete elsőrangú szakemberek gondjai alatt adta közre mindazt, ami a nem szoros értelemben vett szaktudóst érdekelheti a magyar irodalom történetéből.

Az új vállalat kötetei tehát csak az eddig is bőségesen forgalomba hozott luxuscikknek — a szemelvényes kiadásoknak — tömegét gyarapítják. A teljes kritikai kiadások helyett válogatott munkákat és csonka

klasszikusokat kapunk. Végső elemzésben, természetesen, a szemelvényes alapra fektetett vállalat közrebocsátása sem volna kár, ha t. i. ez a luxus nem vonná el a Nemzeti Könyvtár rendelkezésére bocsátott állami költséget egyéb fontos tudományos feladatok teljesítésétől, melyekről alább szólunk.

A 180—200 kötetre tervezett vállalatból — az előleges tervezés szerint — a Vörösmarty Mihályt megelőző irodalomra 56 kötet esik. Egyegy kötetet szán többek között a vállalat a XVI. század vallásos költészetének, a régi magyar leveleknek, a XVII. század vallásos költészetének, két-két kötetet a XVI—XVII. századi történetíróknak, a hitvitázó irodalomnak, Gyöngyösi Istvánnak. Valamennyit szemelvényekben. Az 1711. után következő íróknak szintén elmarad a teljes kiadásuk, elannyira, hogy néhol szinte úgy látszik, mintha a szemelvényes elv volna a kiadás legfőbb elve. Még Vörösmarty Mihály, Petőfi Sándor és Arany János összes munkái sem kerülnek kihagyás nélkül a közönség kezébe: prózai műveik némely része elmarad. De mire való akkor a kiadás legnagyobb büszkesége: a kritikai apparátus? Kinek kell Eötvös József munkáinak a vállalat keretében tervezett ötkötetes csonka kiadása, mikor egyebütt megkaphatja Eötvös kritikai teljes kiadását? Egyik példát a másik után lehetne felsorolni, egyik kérdést a másik után tenni, hogy nyilvánvalóvá legyen mennyire nem segíti elő tudományunk nagyobbarányú fejlődését a különben nemes becsvággyal és nem közönséges energia-befektetéssel készülő könyvtár.

De bírálni mindig könnyebb, mint alkotni. Hogyan képzelné a bíráló a nagy vállalatot? Hogyan használná föl a Nemzeti Könyvtár rendelkezésére álló tőkét? Hogyan fogná üstökön a szerencsét, mely az állam jóvoltából igen ritkán éri a hivatalos támogatásra ugyancsak rászoruló magyar tudományt?

Legfőbb elvül azt kellene kitűzni, hogy minden adható, csak szemelvényes kiadás nem. Mivel pedig magánkiadó vagy pedig ügynevezett részvénytársasági irodalmi intézet sohasem szánja rá magát a régi magyar jeles írók kiadására, jól tudván, hogy ez az üzlet a művelt közönség osekély érdeklődése miatt vajmi kis hasznot hajt, meg kell ragadni a most kínálkozó jó alkalmat azoknak az íróknak kritikai teljes kiadására, akiknek hogy nincsen ilyen kiadásuk, fájjaljuk és szégyeljük.

Érdemes-e ötkötetes Jókait kiadni, továbbá egybegyűjteni egy kötetre való szemelvényt a XIX. század papi szónoklataiból, mikor mai napig sincsen teljes tudományos Csokonai-kiadásunk? Aki Csokonai Vitéz Mihályt akarja ismerni, kénytelen fölkeresni egy olyan könyvtárat, melyben meg van Toldy Ferenc 1844. évi Csokonai-kiadása. Tudományos szempontból régóta elavult kiadás ez, de ez sem kapható már évtizedek óta, holott 1844-től kezdve egészen új Csokonai irodalom virágzott föl és számos lappangó Csokonai-kézirat került elő. Hol kérik a teljes kritikai Madách-kiadás, melynek helyébe a Nemzeti Könyvtár kétkötetes váloga-

tott gyűjteményt tervez. Tudja-e és hiszi-e a nem tudós közönség, hogy Madách Imre összes műveinek az a kiadása, mely először 1880-ban, másodszer 1890-ben jelent meg három kötetben, tartalmilag mennyire hézagoss és szövegében mennyire megbízhatatlan? Várva-várják a szakemberek Kölcsey Ferenc, Berzsenyi Dániel, Katona József és Kemény Zsigmond összes munkáinak kritikai kiadását. Reménykednek, hogy majd csak sorra kerülnek Bessenyei György, Dugonics András, Gvadányi János és mások munkái. S nem óhajtják, hogy ezeknek a rovására újból sajtó alá jussanak kivonatos gyűjteményekben azok a szerencsésebb klasszikusok, akiknek már meg van a maguk teljes kritikai kiadása: Ányos Pál, Fazekas Mihály, Kisfaludy Sándor, Kisfaludy Károly, Bajza József, Czuczor Gergely, Garay János és mások. Természetesen, ha az utóbbiak közül egyik-másik már eltűnt a könyvvárosi forgalomból, sürgősen gondoskodni kell pótlásáról, bővítéséről, javításáról, szóval még használhatóbbá-tételéről. Havas Adolf mintaszerű Petőfi-kiadása ma már drága pénzen sem kapható, sőt régen kifogyott az antikváriusi forgalomból is, pedig ez olyan cikk, hogy évről-évre elfogy belőle bizonyos meghatározott példányszám. Minek a most tervezett hiányos Petőfi, ha drága pénzen sem lehet hozzájutni az igazi teljes Petőfőhöz? Elfogyott Vörösmarty megbízható kiadása is, kár volna fogyasztani az új kritikai kiadás vevőközönségét egy csonka félkritikai kiadással.

Egy ilyen emberöltőkre szóló nagy vállalatban, aminő az új Nemzeti Könyvtár, néhány évtized leforgása alatt egységes kiadásban lehetne főlhalmozni a magyar irodalom szétszórt kincseit. Mindenki bizalommal fordulna ehhez a vállalathoz, mely végre megszüntetné azt a helyzetet, hogy ha valamelyik író munkáinak áttanulmányozására van szükségünk, a legkülönbözőbb helyekről kell összegyűjtögetni a kiadott és kiadatlan, hézagoss és kritikátlan anyagot.

PINTÉR JENŐ.

Lukács György: Balázs Béla és akiknek nem kell. Összegyűjtött tanulmányok. Gyoma. 1918. 122 l. Kner Izidor kiadása.

Ez a szemrehányó fölényvel írott könyv az utánunk jövő generációknak van ajánlva. Szerzője meg van győződve róla, hogy a mai nemzedéknek épaanyira nem kell Balázs Béla, mint Lukács György sem. S így a kelletlen költő és kongeniális méltatója egy őszinte és meleg kézfogást váltanak a jövő elismerés reményében.

A kis könyv a szerző összegyűjtött Balázs-kritikáit foglalja magában. Csak épen az előző polemikus hatvágására akarunk reflektálni. Az egész tulajdonképen Babits Mihálynak szól, akit elkeresztel «kiváló nyelv művésznek és filológusnak», «kiváló irodalom bűvárnak», szóval mindennek, csak költő voltát nem akarja elismerni, nyilván Balázs Bélával szemben. Hiszen szerinte Balázs Béla az első magyar költő, akinek a mélység eldöntő

karakterisztikonja és ezért — épen ezért — az első magyar költő, aki igazán gyökereiben drámazó és tragikus. «Ez a megállapodás mindúntalan ismétlődik a tanulmányaiban is és jaj annak, aki nem akarja elfogadni. Szegény Babits Mihályból is egész freundzsigmondi éleslátással analizálja ki, hogy Balázs Béla és a németiség iránt való elfogultsága mögött egy izgatott kívánság, egy elutalt, de adott esetben kikitörő félelem van elrejtve: a mélységtől való félelem».

De fordítsuk meg a dolgot s nézzük a másik «komplexumot», Lukács György elfogultságának okait, mellyel Balázs Béla jelentőségét annyira túlozza.

Az egyikről maga tesz őszinte vallomást, elismeri, hogy «nem kritikus», hogy hiányzik belőle a műalkotás értékének az az ösztönös megértése, az a csalhatatlan tapintat, amely az igazi kritikus elmaradhatatlan kelléke. Nála minden először elméleti meggondolásokon, esztetikai gyötrődésekben szűrődik keresztül: ítéleteit kész normákhoz szabja s természetesen ezek hypothotikus értékeitől függnek saját értékelései. Azért érdeklik elsősorban: «a művek axiológiája és történetfilozófiája, nem maguk a művek». Ezért vonzódik szinte ösztönszerűen oly írókhoz, kikben túltengő a reflexió, mint Balázs Bélában, elannyira, hogy elnyomja a költészetet. Balázs Bélában, amint egy élesszemű és nyelvű írói kritikusa észrevette, mindig «a probléma» van legelőször készen, ehhez keres magának tárgyat, ehhez illeti a formáit. Költészete sokszor valóságos «kísérleti költészet», írói műhelye igazi költészeti laboratórium, ahol előre megállapított recipék szerint kotyvasztódik az, ami eddig nem volt meg a magyar irodalomban.

A másik oka, amiből tulajdonképen az első is következik, a történeti érzék teljes hiánya Lukács Györgyben. Neki minden költői alkotás aktuális értékű, történeti perspektívában nem képes sem semmit sem látni. Épen azért neki az irodalmi fejlődés fogalma nemcsak, hogy «problemátikus», hanem teljesen elfogadhatatlan. Ezért nincs meg az a stílusérzéke, mely föltétlenül szükséges ahhoz, hogy az eredetit az utánzattól megkülönböztesse. Ezért látja Balázs Bélát is eredeti írónak s kézzel-lábbal tiltakozik Maeterlinck tagadhatatlan hatásának vádjá ellen. Hiába legfinomabb formái megkülönböztetések, mi sem könnyebb, mint ilyeneket konstruálni s e címen egy epigónt tisztára mosni az utánzás gyanúja alól. A történeti látóképesség hiánya teszi oly elfogultá Madách-csal szemben is, ezért adja a mesterkélt felháborodást a Tankréd-jelenetnél, mert nem fér a fejébe a fölölilagosult költő ironiája a barátfanatizmus fölött. Igaz, hogy a nacionalizmus sokszor mutatkozott sekélyesnek a középkori miszticizmussal szemben, de viszont nem minden fölerőszakolt romantikus érzékenység jelent egyszersmind mélységet is.

De nem akarjuk tovább folytatni, félünk, hogy többet találnánk vele Balázs Bélának «ártani», mint amennyit e könyv után a mindenestre komoly törekvésű író megérdemel. De mégis föltámad az a kérdés, vajjon

miért adta ki összegyűjtött kritikáit Lukács György, ennyi lényegbevágó foglalkozásának tudatában. A megokolás kissé naiv, mert szintén hiányzik belőle a történeti stílusérzék: «nagyon megvetne mindnyájunkat egy késői nemzedék, ha meg kellene állapítania: közöttünk járt Balázs Béla — és senki se vette észre». Attól félek, hogy az utókor másért fog szemrehányást tenni Lukács Györgynek. Hogy miért? Mindenki készséggel megfelel rá, ha csak egyszer is végigkínlódja magát a prófétai hajlamú esztétikus rémséges «rmodorán.»

PÉTZELI IMRE.

Várady Imre: Gellert hazánkban. Irodalomtörténeti tanulmány. Budapest, 1917. Német Philologiai Dolgozatok. Szerkesztik: Petz Gedeon, Bleyer Jakab, Schmidt Henrik. XX. 118. l. Ára 5 kor. 50 fill.

Várady Imre négy terjedelmesebb fejezetre osztott tanulmányában Gellert írói működésének magyarországi nyomait kutatva, adalékokat nyújt a német irodalmi hatások történetéhez, figyelme kiterjed a magyarországi német irodalomban jelentkező Gellert-hatásokra és a hazai német-magyar irodalmi érintkezések egyes pontjaira is rámutat. Szorgalmas kutatásaival és a rendelkezésére álló irodalomnak lelkiismeretes felhasználásával sikerülten oldotta meg feladatát. Bennünket közelebről a tanulmány negyedik fejezete: «Gellert a magyar irodalomban» érdekel. Először Gellert regényének és meséinek fordításával foglalkozik. Ismerteti A Svétiai grófnének Torday Sámueltól való szolgálai fordítását, mely az első magyar nyelven megjelent szépirodalmi munka. Ugyanezt a művet fordítja le hat év múlva (1778). Sz. Sándor István is és részletesen számol be Kónyi János Gellert fordításával. Itéletében józan mértéket tart. Majd szól Gellert meséinek egyéb fordítóiról: Látzai Józsefről, Aszalai János, Földi János, Rádai Gedeon, Kovács Ferenc fordításairól. Várady teljességre törekedett és ezért sajnálhatjuk, hogy a Beöthy Zsolt birtokában levő Gellert fordítások kéziratosságyűjteményét nem kaphatta kézhez. Péczeli ifjú korában Gellert költészetéből vette az első impulzust a hazai meseirodalom megteremtésére. Péczeli életfelfogásában, cselekedeteiben, törekvései céljában sok rokonvonással emlékeztet Gellertre, de szigorúbb és pesszimistább emennél. Rádai Gedeon mintaképe a tiszta jambikus alexandrinusok írásában Gellert volt. Rádai szólaltatja meg először nyelvünkön Gellert vallásos lyráját is. Szűts István szintén fordít Gellert istenes énekeiből és meséiből. A Gellert mesék magyar fordítóinak sorát Hatvani István zárja be. Gellert hatása, különösen nevelési iránya megérezhető Kis Jánoson, P. Takáts Józsefen Kármán és Pajor Uraniáján, melynek előszavában kifejezett vezéreszméik Gellert irányához kapcsolódnak. Tudósaink közül először Szerdahelyi foglalkozott Gellerttel. Révai Miklós Batteux mellett Gellertet választotta mesteréül. Decsy Samuel Pannoniai Fénixében a nyelv filozófia kérdéseiben Gottsched és Gellert gondolatáig jutott. Kazinczy Orthologus és neologus c. cikkében értékeli Gellert érdemeit.

Gellert színműveit szintén fordították magyarra, de ezek színpadi irodalmunkra nem voltak hatással. Sz. Sándor István és Szentjóni Szabó László fordították Gellert szindarabját. Mindketten lefordították «Das Band» és Sándor István «Das Orakel» címűt is. Földi «Lucindá»-ja, mely szintén «Das Orakel» fordítása elveszett. Pósfalvi Tullok Mihály «Die Kranke Frau»-t fordítja Gellerttől.

Érdekesen mutatja be Várady Gellert meséinek és erkölcsi költeményeinek hatását Ányos, Szentjóni Szabó és Verseghy költészetére. E részben kiegészíti Császár Elemér kutatásainak eredményeit is. Gellert moralizáló irányának legjellegzetesebb magyar képviselője P. Takáts József, kinek írói munkássága egész szellemében emlékeztet Gellertre. Takáts forrása Gellert felolvasásai voltak.

Várady kutatásainak eredményeit a következőkben foglalja össze: Gellert hatása Bécsen át jutott hozzánk s először a magyarországi németiség gondolkodásában és izlésében nyilvánulnak eredményei. A magyar társadalomnak is legelőbb németül tudó tagjai ismerkednek meg Gellert gondolatvilágával. A XVIII. század hetvenes éveinek végén megjelenő első magyar Gellert fordításoknak, amelyek száma egyre növekszik, igazi jelentősége Gellert hatásának mélységében és tartósságában van. Megindítója a bécsi divat, táplálója a didaxis iránt való hagyományos hajlandóság volt. Miként Bécsben, nálunk is meséi terjednek el főként. Szindarabjainak nem látta hasznát a magyar drámairodalom s a kor lírai kísérletein is már csak költészetének olyan elemei hagytak nyomot, amelyek természetük szerint újabb költői irányokhoz kapcsolódva, ezek hatásában kínálkoztak fölhasználásra.

A XIX. sz. első évtizedeivel végleg lezárul Gellert hatásának története irodalmunkban.

Várady Imre dolgozata alaposságánál fogva is figyelmet érdemel. Egyedüli foglalkozása helyenkénti bőbeszédűsége. Egy helyen Széchenyi nevét *Szécsényinek* írja!

A tanulmányhoz csatolt Függelékben Gellert magyarországi hatásának és fordításoknak időrendi áttekintését adja a szerző.

PERÉNYI JÓZSEF.

Kőrösi Albin: Cervantes élete és művei. Budapest. 1918. 56 l. A Szent István Akadémia kiadása. Ára 3 kor. 20 f.

A Szent István Akadémia nyelv- és széptudományi osztálya alig kezdhetne volna meg méltóbban kiadványainak sorozatát, mint ezzel a katolikus életfelfogás egyik legkiválóbb irodalmi képviselője, Cervantes emlékének szentelt tanulmánnyal. *Don Quijote* halhatatlan költőjét bizonyára nem kell felfedezni e folyóirat olvasói előtt, hiszen nincs talán művelt magyar ember, akinek legalább gyermekkori emlékei közé ne tartoznának azok a felejthetetlen percek, melyeket az ideálok után futó

nemes hidalgó s prózaian vaskos szolgája társaságában tölthetett. Sajnos, a világirodalom e gyöngye a mai magyar nemzedék számára legfeljebb ifjúsági átdolgozásban férhető hozzá, hiszen a teljes fordítás: Györy Vilmos mesterműve évek óta kifogyott. Könyvkiadói viszonyaink irodalmi színvonalára mi sem jellemzőbb, mint ez a körülmény. Kiadóink kihasználva a háború okozta olvasói konjunkturákat, vállalva versenyeznek egymással, hogy lefordíttassák a sokszor igen kétes értékű régibb, újabb s legújabb irodalmi alkotásokat, de egyiküknek sem jut eszébe, hogy isnét hozzáférhetővé tegye Cervantes remekét, noha ma is élvezhető, zamatos és hű fordításban áll rendelkezésére. Tudjuk, hogy a Kisfaludy-Társaság tervbe vette Györy fordításának új kiadását, de ennek megvalósítását a háború utánra halasztotta. Ily körülmények közt a Szt. István Akadémia helyesen tenné, ha rávinné a Szt. István Társulatot, adná ki ő Cervantes főművét esetleg egészen új fordításban, mert vannak művek, melyeknek soha sem volna szabad hiányozniuk a könyvesboltok polcairól, s e művek nem nagy csoportjába tartozik a *Don Quijote* is. Úgy tudjuk, Körösi Albin, a spanyol irodalom e tudós ismerője és hivatott tolmácsa, maga is foglalkozik a *Don Quijote* magyar átültetésével s a Szt. István Társulat valóban lekötelezné a magyar közművelődést, ha e fordítást hozzáférhetővé tenné közönségünknek. Jelen tanulmány oly meleg megértéssel foglalkozik a nagy spanyol hányatott életével, oly széleskörű erudícióval boncolja műveit, s elsősorban főművét, a *Don Quijotét*, akiben Cervantes saját egyéniségének tükörképét véli fölfedezni, hogy Körösiben kétségkívül hivatott tolmácsra talál Dulcinea búsképű lovagja. A tanulmány nagyrésze a *Don Quijotenak* van szentelve. Vizsgálja keletkezésének körülményeit, művészi értékét, eszmei tartalmát s fejtegetései mindenkor a legújabb kutatások biztos talaján állanak. Emellett kellő teret szentel Cervantes egyéb műveinek, elsősorban a nálunk alig ismert *Novelas Ejemplaresnek*, melyeknek egyik darabját nemrégiben olvashattuk a Budapesti Szemlében Király György sikerült fordításában. A magyar irodalomtörténet művelőit Körösinek az az állítása érdekelheti közelebbről, mely szerint a búsképű lovag Gvadányi *Peleskei nótáriusára* volt hatással s csak sajnálnunk kell, hogy ez állítását tüzetesebben nem okadatolja meg, hanem beéri néhány párhuzam futólagos említésével.

GYALUS ISTVÁN.

Riedl Frigyes: Arany lelki élete. Budapest. 1918. 32 l. Lampel-kiadás. Magyar Könyvtár. 894. sz. Ara 40 f.

Ez a szép tanulmány először a Kisfaludy-Társaságnak Arany születése századik évfordulóját ünneplő ülésén került a nyilvánosság elé. Majd megjelent a Budapesti Szemle 1917. évfolyamának márciusi füzetében s akkor folyóiratszemplénkben részletesen ismertettük. (Irodalomtörténet 1917.

évf. 429 l.). Most, hogy értékes jegyzetekkel megbővítve külön füzetben is kiadták, megint érezzük a szerző tanításának igazságát: a vérbeli irodalomkutató csakugyan olyan, mint az élesszemű természetbúvár, egyszer már bejárt és megvizsgált területen is vesz észre újabb okulást nyújtó, figyelemre érdemes jelenségeket.

V. M.

Gorzó Gellért: Tompa. Rozsnyó. 1917. 31 l. A «Sajó-Vidék» kiadása.

«Tompa: Száz éve született» c. lelkes, alkalmi bevezetése után a szerző azokat az eszméket és érzelmeket nyomozza Tompa egyéniségében és költészetében, amelyeket az Ikarus-monda, mint allegoria kifejezhet. Véleménye szerint ugyanis először nem a hatvanas években ötlöhetett fel a költő előtt a mondai Ikarus képe, hanem korábban, a szabadságharc után, majd ismételten más-más motívumok befolyására egészen addig (1863), míg a mai formájában feldolgozta. A gondos elemzés világosan szemlélteti azt a lelki átalakulást, mely az Ikarus-eszmo fölvetődésétől az Ikarus-allegoria megszületéséig költőnkben végezhment.

V. M.

Kőrös Endre: Tompa, a nemzeti költő. A dunántuli ref. egyházkerület pápai nőnevelő-intézetének értesítője az 1917—18. isk. évről. 3—17 l.

A hanvai költő-pap születésének százéves évfordulóját ünneplő dolgozat főképen Tompa hazafias költészetének jelentőségét mérlegeli. Az ide-tartozó lírai darabok fejtegetése alapján rámutat arra az immár köztudattá vált irodalomtörténeti tanításra, hogy a belső megindulások, melyeket a költőnek köszönhetünk, az eszmék, melyeket a lírikus nagy formagazdaságban tár elénk, irodalmunkban az elsők közt jelölik ki Tompa helyét.

V. M.

Kovács Sándor: II. Petrőczy István és Révay Erzsébet levelei 1690—1699. Budapest. 1916. 66 l. Ára 2 kor. 60 fill. Magyar Prot. Történelmi Emlekek. 1. sz.

E levelek nyelvi és kortörténelmi vonatkozásaiakon kívül főképen mint ama meghatóan benső hitvesi szeretet kifejezői érdekesekek, mely a Thököly-felkelés egyik vezető emberét, Petrőczy Istvánt és feleségét, b. Révay Erzsébetet annyira igazi lelki társaknak mutatja. A legnagyobb részt kötetlen formában írt sorok közt két vers is található. Az elsőt a versfők szerint 1692-ben írta a bujdosó férj. A hűséges feleség is költői formában enyhítgeti tőle távolszakadt ura keserőségeit. A derék asszony mindenre kiterjedő szerető gondoskodásának jellemzésére álljon itt 1693 ápr. 14-én küldött levelének ez az utóirata: «P. S. Hallottam edes Szivem, hogy sok boritallal terheli kegyelmed maghát, annak okáért kegyelmedet kérem, ne roncsa avval maghát, mert tovább is kell az egészség...» Az érdekes levélgyjtemény több helyén Petrőczy István költői lelkű hűgára, Pekry Lőrincné Petrőczy Kata Szidoniára is találunk utalást. Kár, hogy a hozzá-

értő és ügybuzgó közlő nem foglalta össze az irodalomtörténetileg értékesíthető vonatkozásokat egy rövid bevezetés alakjában.

B. Gy.

Borzovai Nagy Ottó : «Zsúpra aggnő!» Egy XVI-ik századbéli nótárius tréfája. Pólya Tibor rajzaival. Budapest. 1918. 34 l. Szerző kiadása.

Borzovai Nagy Ottó megkísérelte, hogy Kreusl János uram, körmöci nótárius, tollpróbálgató versikéjéből egy kedélyes kis családi regényt magyarázzon ki. A mai erkölcsök szerint persze ez nem más, mint egy «részeseges középkori (?) nótárius durva, trágár tréfája». Nem tartozik ugyan rám, hogy Kreusl uram méltatlanul kétségbevont becsületét mentsem, de nem hiszem, hogy a szerző maga is komolyabban vette volna munkáját. Így ezt a pompás kis tudományos tréfát csak figyelembe ajánlhatom mindazoknak, kiknek a «nugae philologicae» iránt érzékük van s negyedórásukat óhajtanak áldozni néhai való jó Tömb Szilárd emlékének. A könyvecske értékét nagyban emelik Pólya Tibor mulatságos rajzai, melyeknek különben az a szerepük, hogy ott beszéljenek, ahol az értekezőt a tolla — megvan a maga oka, miért — cserbenhagyja. A könyv egyetlen komoly értéke a körmöci jegyzőkönyv lapjának sikerült facsimiléje.

K. Gy.

Gulyás József: Tokaji református papok. Sárospatak. 1917. 56 l. A ref. főiskola nyomdája. Ára 2 kor. 50 f.

Irodalom- és műveltség-történeti szempontból értékesíthető adatokat foglal magában ez a kis füzet, mely a sárospataki főiskola gyűjteményének egyik kézirata nyomán s azt kiegészítve a tokaji református papok névsorát közli 1570-től egészen napjainkig. A papok között régibb irodalmunk több derék munkásának nevével találkozunk. Ezekhez a Szinnyi Magyar Irókjára való utalást is odaírta a gondos kiadó, aki e munkájával újabb jelét adta állandó lelkes érdeklődésének. Bizonyára a füzet különnyomat jellege és a nehéz nyomdai viszonyok okozták, hogy az adatok áttekintését megkönnyítő névmutató a kiadvány végéről elmaradt.

—i. —y.

Lázár Béla: Írók és művészek között. Száz vidám história. Budapest, 1918. 164 l. Pallas-kiadás.

E történeteknek szereplői jobbára magyar és külföldi festők és szobrászok, kik között a szerző harminc éve forog. A históriáknak hol elindítója, hol néma tanuja, hol meg cselekvő részese írójuk. A kötet négy első darabja Gyulai Pál alakjához fűződik, akinek a szerző egyetemi hallgató korában tanítványa volt. Néhány érdekes történetet olvasunk ezenkívül Ibsenről (a Magyarokhoz c. versének története s a vers szövege Lázár fordításában, Ibsen véleménye Schmitt Jenő magyar filozófus drámájáról, továbbá epizódok Ibsen darabjainak budapesti előadásairól, buda-

pesti látogatásáról, a Tenger Asszonya párisi előadásáról s francia kritikáiról, a szerzőnek Ibsennél tett látogatásáról) s Jókai Mór szerepléséről a brüsszeli interparlamentáris konferencián, továbbá közvetlenhangú visszaemlékezéseket Verlaineről, Brandesről, Wilderől.

B. Z.

Mauk Kornélia: Képek Mikszáth Kálmán életéből. Budapest. 1918. 83 l. Lampel-kiadás. Magyar Könyvtár. 887—888. sz. Ára 80 f.

Jellemző apróságok az elhunyt jeles elbeszélő sógornőjének tollából. A Mikszáthról mint esküdtről, ügyvédbojtárságáról, anyjához való viszonyáról, jóhiszeműségéről, gyöngédségéről, gazdálkodásáról és jubileumáról szóló kis képek nagyobbreszt ismeretesek ugyan már a tájékozottabb olvasók előtt, mert előzetesen egy folyóiratban is megjelentek, összegyűjtésük azonban nem volt fölösleges, mert így a maguk összességében — a szerző vonzó előadásának közvetítésével — könnyen hozzáférhető, megbízható adatokat szolgáltatnak a későbbi kutatásnak.

V. M.

Siklóssy László: Apró-gyűjtés. Mit gyűjtsünk kis pénzen? Budapest, 1918. 96 l. Táltos-kiadás.

A praktikus szakember tanácsait tartalmazza ez a szép kis könyvecske kezdő gyűjtők számára. Alapgondolata az, hogy mindent lehet gyűjteni, csak rendszer legyen benne. Végigvezet bennünket a nagy és híres gyűjteményeken s a gyűjtés ezernyi faját és lehetőségét tárja elénk. Minden sorából kiérzik a szeretet, mellyel tárgyával foglalkozik s ezt a szeretetet át is tudja ültetni az olvasóba. Hasznosan és élvezettel forgathatja mindenki, mert az író igazán szakavatott és megbízható kalauznak mutatkozik.

—ay.

A Dugonics-Társaság jelentései. I. Tömörkény István főtítkári jelentés 1914—1916-ról. II. Móra Ferenc titkári jelentés 1917-ről. Szeged. 1918. 52 l. A Dugonics-Társaság kiadása.

A szegedi irodalmi társaság háborús működéséről szóló jelentésekből folyóiratunkat az érdekelheti, hogy a Társaság megbizta Balassa József v. tagot, hogy «Mikszáth Kálmán szegedi korszaka» címen könyvet írjon. A készülő könyvből a szerző egy fölolvásó-ülésen föl is olvasott, de az egész még nem jelenhetett meg, mert az illető hadbavonult. — Az 1917-i titkári jelentés a Társaságról megszívlelendő dolgokat mond tanulságul a vidéki irodalmi társaságoknak is. «Ráeszmélhetünk arra, hogy mi a magyar irodalmat csak akkor szolgáljuk eredményesen, ha a mi speciális szegedi hivatásunkat betöltjük s ehhez nekünk elsősorban a szegedi szellemi élet munkásaira van szükségünk... Innét Szegedről se az ország irodalmát nem irányíthatjuk, se a délvidéket irodalmilag nem annektálhatjuk, hanem a magunk földjén kell maradnunk... Egy vidéki irodalmi egyesületnek a szépirodalomhoz való viszonya meglehetősen korlátozott s inkább csak

az országos irodalommal való kapcsolat fenntartására szorítkozik, alkotó munkát tkp. tudományos téren végezhetünk s itt nagyon sok a tenni-valónk». — 1917 áprilisában Arany-estét tartott a Társaság a szegedi színházban. — A titkár rendezte a Társaság iratait, összeállította a tagok listáját «már csak azért is, hogy elő ne fordulhassanak olyan esetek, mint a múltban, amikor — mint most a régi okmányok átnézésénél kiderült — épen a törzskönyv hiánya miatt megtörtént, hogy egy tagot háromszor is megválasztottunk rendes taggá». — Megemlítjük még, hogy Vigh Gyula mérnök Mindszentről beküldött a Társaságnak egy 1783-ból való 10×17 cm méretű vörösréz metszetet, amely Dugonics Andrást ábrázolja, a kép alatt latin felirattal. A rézmetszetet egyelőre a szegedi Városi Könyvtárban helyezte el a Társaság.

B. Z.

A Dugonics-Társaság Tömörkény-emlékünnepe. Néhai főtitkára halálának első évfordulója alkalmából 1918 április 28-án. Szeged. 1918. 45 l. A Dugonics-Társaság kiadása.

A Tömörkény István sikerült arcképével ellátott füzet közreadja a Dugonics-Társaság kegyeletes Tömörkény-ülésének egész műsorát. Az ülés első száma Szalay József elnöki megnyitója volt. A megnyitó beszéd utolsó szavai sejtetni engedik, hogy Tömörkény emlékét maradandó módon s egy irodalmi társasághoz illően: művei kiadásával szándékoznak megörökíteni. Szávay Gyulának Tömörkény emlékéhez írott strófái után Balassa Ármin alelnök emlékbeszéde következik. Balassa részletesen tárgyalja Tömörkénynek Szegedhez s a Dugonics-Társasághoz való viszonyát, polemizál Tömörkény kritikusaival, különösen Ady Endrével, szól Tömörkény írásművészetéről. Móra Ferenc titkár — Tömörkény utóda a szegedi Somogyi-Könyvtár és Városi Múzeum igazgatói székében — Tömörkényről az emberről néhány igen finom és egyszerűségükben is kedves történetet mond el. Ezek a visszaemlékezések az elhunyt író egyéniségére fölötté rokonszeuves fényt vetnek.

B. Z.

Két jelentés. A Magyar Könyvkereskedők Egylete 1918. évi július 21-én tartott évi közgyűlésén elmondta Benkő Gyula elnök és Wiesner J. Emil titkár. Budapest. 1918. 30 l. Különkenyomat a Corvina 1918. évfolyamából.

A magyar könyvkereskedés legutóbbi évtizedeire nézve hasznos adalékokat nyújt mindkét jelentés. Negyven évvel ezelőtt, 1878 nyarán alakult Abafi-Aigner Lajos kezdeményezésére a Magyar Könyvkereskedők Egylete s ez a társulás nagy hatást tett a hazai könyvkereskedés fejlődésére. Az első elnök Pfeiffer Ferdinánd volt, őt követték: Abafi-Aigner Lajos, Hoffmann Alfréd, Benkő Gyula. Az egyesület hivatalos közlönyét, a Corvinát, Abafi-Aigner Lajos indította meg, utána Petrik Géza volt a szerkesztő, utóbb Wiesner Emil. Ez a közlöny 1878 óta állandóan adja az összes újonnan megjelent könyvek jegyzékét. Az egyesület kiadásában jelentek

meg 1890 óta a Magyar Könyvkereskedők Évkönyvének és Magyarország Bibliografiájának kötetei. A tagok létszáma jelenleg meghaladja a 400-at. — Az elnöki megnyitó kiemeli, hogy a háborúban a könyvvásárlás soha nem sejtett élénkségű lett s ennek egyik fő oka, hogy a könyv az egyedüli ajándékcikk, amelyből nagy készletek voltak. A könyv ára a háborúban csak igen mérsékelten emelkedett. A közönség rávetette magát a nyomtatott betűre s az új gazdagok egész könyvtárakat vásároltak vaktában. «A pénzhez jutott új gazdagok ma a könyvárús legjobb vevői, akik az árakkal se nagyon törődnek. Ők jöttek a könyvkereskedők régi szolid vevői helyébe, akikről tudjuk, hogy a háború szülte viszonyok szétszórták őket a szélrózsa minden irányába. Nagy kérdés, vizontlátja-e őket a könyvkereskedő majd akkor, amikor amazoknál be fog állani a könyvvásárlás kedvének az apálya? Ez pedig be fog állani, mihelyt ez az osztály abba a helyzetbe jut, hogy mást is vehet, nemcsak könyvet. Legyen csak elég árú a piacon, amilyenre a beállott hosszú nélkülözés folytán érzékeny szükség van, lehessen újra vásárolni fehéreműt, ruhát, cipőt, bútort és mindenekelőtt élelmiszert, lehessen csak ismét utazni, az emberek hamarosan ott fogják hagyni a könyvesboltot. Összeolvadnak majd ezek a vevőink, miként vaj a napon. Mi pedig aggódva kérdezzük, visszajönnek-e a régiiek, akiknek a tőkájük nem annyira pénz, mint inkább intelligencia, de akik a háború idején uralkodott drágaság folytán eladósodtak?» — A titkári jelentés panaszosan említi, hogy a vidéken milyen fejletlen még ma is a könyvkereskedelem. Itt van például Kolozsvár. Lakóinak száma a 60,000-et jóval meghaladja, egyeteme és állandó színháza van s nincs több benne három tanult könyvkereskedőnél. Jászberényben 30,000 lakóra egy könyvkereskedő osik, Egerben 30,000-re kettő, Kassán 45,000-re három, Pozsonyban 80,000-re négy, Szabadkán 100,000-re négy. A háború eredménye az utcai könyvkereskedelem kifejlődése. Az általános Beszerzési Részvénytársaság 148 pályaudvaron árusít könyveket, azonkívül 100 árusítója van. Az Est egyedül a vidéken 550 árusítót foglalkoztat. A rikkancsok szétviszik a könyveket olyan helyekre is, ahol azelőtt könyveket egyáltalában nem lehetett kapni.

(r.)

Bács-Bodrog Vármegyei Történelmi Társulat Évkönyve. Szerk. Trencsényi Károly titkár. 33. évfolyam. Zombor. 1918. 44 l.

E kiadvány a társulat működéséről szóló hivatalos tájékoztató és különféle címen összefoglalt apróbb közléseken kívül Kozma László közgyűlési elnöki megnyitó beszédét, Frey Imrénének egy numizmatikai cikkét és Trencsényi Károlynak *Iványi Istvánt (1845—1917.)*, a Bácska történetíróját, parentáló nekrológját foglalja magában. Az utóbbi közlemény megemlíti, hogy Iványi irodalmi munkásságáról maga számol be abban a kis füzetben, melyet *40 évi írói munkálkodásom emlékére* címen, családjának s barátainak szánva, 1904-ben adott ki. 183 művet sorol föl benne. Erről a munkában eltöltött pályáról emlékezve méltán írhatta a kegyeletes szerző, hogy Iványi István hatása a szabadkai sírban sem ért véget. V. M.

A nagyszalontai Arany János polgári leányiskola értesítője az 1917—1918. iskolai évről. Szerkesztette: H. Fekete Péter igazgató. Nagyszalonta. 1918.

Az értesítőt Fekete Péter cikke nyitja meg: *Arany János ismeretlen verse*. A cikkíró azok közé tartozik, akik Nagyszalontán fejleszteni iparkodnak az Arany-kultuszt és buzgón kutatnak az Arany- emléktárgyak után. Legutóbb előkerült, az egyik biharmegyei úri család levelesládájából, Arany Jánosnak egy verses sírfóliára, melyet a költő 1856-ban írt Bartos Gábor biharmegyei földbirtokos sírkövére. A hatsoros verset Arany Nagykőrösön írta, 1856 április 12-én. A szöveg Arany kezeirása s el van látva névalíráásával is. A befejező két sort kétféleképpen szövegezte a költő s a választást a családra bízta. A család az eredeti hat sort vésette a sírkőre.

(r.)

Jelentés a IV. orsz. középiskolai tanárkongresszusról. Kiadja a végrehajtóbizottság. Budapest. 1918. 72 l.

A füzet gyorsírói följegyzések alapján ismerteti az 1918 júniusában tartott tanári kongresszust, mely megdöbbentő képét tárta föl annak a fájdalmas valóságnak, hogy hogyan morzsolódott föl az utóbbi években a magyar kultúra legbuzgóbb munkásserege: a magyar tanárság. A kongresszus vezetői rámutattak az iskolák lezüllesztésére és a tudományos életet fenyegető katasztrófára.

«Mi a tanár? Az iskolán kívül is lelke a magyar kulturának. Kicsi ország vagyunk, sok történelmi katasztrófa akadályozta kulturának természetes fejlődését. Kis nemzetek érthető és megbocsátható hiúságával szeretjük kirakatba tenni, amink van. Kérdezzük, mi marad a világ szeme előtt a magyar kultúra kirakataból, ha tudományos társaságaink, folyóirataink, népszerű tanfolyamaink, kulturális egyesületeink egyszerre el találják veszíteni a magyar középiskolai tanár ingyen vagy nevetségesen csekély honoráriumért végzett munkáját? Azt hisszük, soha még szocialista tüntetéskor oly gyorsan le nem huzzák a kirakatokra a vasredőnyt, mint ahogy a magyar kultúra kirakatára le kellene huzni.»

«A tanárnak a kultúra fejlődésével lépést kell tartani. Olvasni, tanulni, könyvet venni, tudományos társaságokba eljárni. A tények bizonyítják, hogy még vannak, akik képesek erre a heroizmusra. A mai napig még nem kellett lebecsülni a vasredőnyt a kulturkirakatra. De már a tanárság századrésze sem tud úgy résztvenni a kulturális életben, ahogy szeretne. Sem ideje, sem pénze, sem nyugta nincs hozzá. Csak egy lépés még ezen a lejtőn és Diderot híres színész-paradoxának mintájára meglesz a tanári paradox: a tanár csak tanítani fog, de olvasni nem; játszani fogja a kulturát, de ismerni nem. Micsoda perspektíva ez!»

(r.)

SZÉPIRODALOM.

Az érdemnek koszorú, a tehetségnek
buzdítás, a lelketlen kontárságnak vissza-
riasztás kell.

Arany János.

Vezérszó helyett.

I.

A kritikának, e gyűlöltre rettegett s retteggve tisztelt istennőnek, temp-
lomot építeni, oltárt emelni közöttünk, sohasem volt oly hasznos, sőt
szükséges, mint ma.

Ha végig szemléljük a magyar literatura történetét, nem találunk
kort, mely a jelennel hasonlítható, nem évszakaszt, mely a vívó és küzdő
kor nevét oly méltán viselhetné, mint ez. Ma tanult és tanulatlan, művész
és kontár egyaránt vergődnek a halhatatlanság szent bérczeihez, de az utat,
melyen oda juthatni, felette kevés ismeri... Vannak íróink, kik ha egy
történetecskét, mely legfeljebb is anekdotának volt alkalmas, dialogusba
szöve — mert nálunk a drámai formához ez elég — nyolc-kilenc íven
végighurcolhattak, shakespearei, calderoni elmét vélnek agyaikban lobogni.
Említsük-e a poétasterek hemzseggő seregét, ezeket a türelem ostromlóit,
ezeket a fülkínzó unalmas trubadúrokat? Könyveink nagyobb részét ezek
foglalják el, azért van bennök a szív és ész szavának oly ritkán helye.
S mindezek a legfelleghőbb álmokban élnek s goethei, schilleri nagyság
bizodalmával kerengenek parányi köreikben. Embernek legfőbb boldog-
ságát képzelet s álmok teszik s ha kit álmaiból vertek fel, az boldogsága
egébből hullott le; hagynunk kellene tehát keresztényi kimélettel, hadd
álmodják végig az ily jámborok rövid életüket s hadd legyenek boldogok.
De ez álomboldogokat imádók, hirdetők, magasztalók veszik körül; a
tévedések, a képzelmekek kórjai elragadnak s egész csoportokat tántorítanak
a vad tudatlanság örvényébe, azalatt, hogy a valódi érdem félrevonulva
nem ismertetik vagy elfeledtetik — s ez vágja ketté a dolgot. Fel kell
vernünk ezen ál-Goethéket, ál-Schillereket álmaikból, hogy imádóik is
látni tanuljanak; meg kell gyujtani a kritika szövétnékét...

Kritika kell közöttünk, meg nem kérlelhető és kemény kritika, de
részhajlatlan, de igazságos. Ki kell irtanunk a hizelkedés, a szolgál-
osúság lelkét; ledöntenünk szobrait a bálványozásnak; elrezzentenünk a
lelketlenséget; kimutogatnunk egymás vétkeit... Ha mi barátainkat,
rokonainkat, mint eddig, csak ölelgetjük; hitsorsosainkat csak dicsérgetjük;

nagyjainknak csak hízkelünk, bókolunk; ellenségeinket csak üldözzük s a jót bennök is elismerni nem tanuljuk s nem akarjuk; ha rettegünk az igazat nyilván kimondani, ha örökké csak mellékes tekintetek szolgarabjai leszünk: úgy a tudományos haladásnak bizvást lemondhatunk még reményeiről is; úgy örök vesztéglésben tespedezünk s kínai penész fogja elborítani, megemészteni nemzetiségünket, nyelvünket, tudományos létünket.

Bajza József.

II.

Mióta irodalom van, egyetlen nevezetesebb kritikus sem került e az illetlen élesség, a személyeskedés vádját, nem is fogja soha, sőt azt tapasztaljuk, hogy akik legtöbbet beszélnek ellene, legtöbbszőr követik el. Honnan ez ellenmondás, melyet mindennap tapasztalunk? Részint onnan, mert az önérdék és szenvedély csaknem észrevétlen módosítják elveinket részint, mert bizonyos személyeskedés s illetlen élesség nélkül lehetetlen az irodalmi és politikai vita, leginkább pedig onnan, mert a társadalmi illem szabályait akarjuk kitűzni az irodalomban is . . . Nem tagadjuk, hogy van irodalmi gentleman, de tagadjuk, hogy egy volna a társadalmival . . . Minő élet volna az, ha mindenki jogosítva érezné magát, úton-útfélen, társaskörben, szobánkban szemünkre hányni bűneinket, hibáinkat, gyöngeségeinket, minő igazságtalanság volna, némi haszontalan igazság kedvéért feldulni a magánviszonyok szentségét, minő bűn az őszinteség erényét a korlátlan sértés jogává aljasítani, minő zsarnokság a szabadság nevében túrni és gyakorolni a legszenvedhetlenebb szolgaságot. Ime a társadalmi becsület és illem fontossága! Talán az egész csak külső erkölcsösség, de forrása, véde, zománca a bensőnek, talán sokszor csak pusztá formasággá fajul, de mégis valami, legalább a be nem vallott erkölcstelenség adója az erkölcsnek.

Vajjon ilyenmű becsület és illem érvényes-e az irodalomban és parlamentben is? . . . Kinek jut eszébe parlamenti szónoktól, hírlapírótól, kritikustól, szóval a közélet bírálójától ilyesmit követelni? Hiszen nekik lehetetlen nem sérteni, nem személyeskedni, mert egyes politikai, közgazgatási és írói személyeket kell támadniok és védniök s megnevezett határozott tényeket venniök kiindulási pontúl. Hiszen nekik kötelességök használni a közügynek, mi ritkán jár kíméletlenség s nagy kellemetlenségek nélkül. Itt többé nem lehet célunk, minél kellemesebbé tenni magunkat s másokat is hasonlóra kötelezni, mint a magánéletben. A különböző cél különböző utat jelöl ki, s másnemű jogokkal ruház föl. Ami a magánviszonyok közt becsület és illem, a közéletben hiba, bűn lehet és viszont . . . Lehetünk-e gyöngédek, midőn épen a gúny fegyverét kell használnunk? Társaloghatunk-e gentleman módon, midőn a kímélet és udvariasság épen azt fogják veszélyeztetni, aminek diadalát óhajtjuk, midőn a tények már magokban goromba vádák s az okoskodás és következtetés oly sok esetben válik gyanusítássá? Angolország a gentlemanek

hazája, mégis sajtója a legkíméletlenebb. Az angol társadalmi élet szigorúbb illemtet követel és tart, mint a szárazföld akármely országa, mégis közéleténél, divatozni kezdő fogalmaink szerint, nincs valami durvább és illetlenebb. E fogalomzavar akarva vagy akaratlanul a szabad vélemény jogát támadja meg. Gyöngédnek óhajjtátok a kritikust és gyöngévé teszitek, illedelmesnek, félnkké válik és gentlemanből szalonfecségő lesz. Mihelyt a vélemény szabadabb és jellemzőbb nyilatkozatait becsületsértő durvaságoknak bélyegzitek, vagy száműztétek a kritikust az irodalomból, vagy megrontottátok egész tehetségét. Az a lelkesülés, mely az eszmék küzdelmében kifejlett rokon- és ellenszenv hullámzásából veszi táplálékát, elpárolog, kihül; az az önértet és becsszonj, mely nem ismerhet más korlátot, mint amilyen a helyzet sajáttságáé, eltöri, kialszik; a vizsgálódás azon erélye, az előadás azon szépsége, melyeket a hangulat szabadsága nyújt s a tárgy természete parancsol, összeomlik, semmivé lesz. Bíráló helyett hizelgőt, szónok helyett udvaroncot fogtok teremteni, ha ugyan oda tudnánk aljasodni, hogy sophismáitokat megszentelje a közvélemény.

A kritikusknak is, mint minden írónak, ha valóságos irodalmi művet akar teremteni, szüksége van bizonyos felindulásra, lelkesülésre, melyet tárgyától vesz, s tárgyára sugározat vissza. Ti e lelkesülést akarjátok tőle elvenni, hogy üres konvencionális hangulatot erőltessetek reá. S miért, hogy ne álarcoshassa le a nyegleséget, ne bélyegezhesse meg az erkölcstelen irányt, ne tehesse nevetségessé a tudatlanságot és gögőt s mi egy római imperatorral szemben is szabad volt, ne háborgathassa óles hangjával az ünnepelet írök diadalmenetét. Miért akarjátok csak a kritikust korlátozni? A politikai hirlapírót, a parlamenti szónokot, a történetírót sem kellene felednetek. Állítsatok ide is főfelügyelöt, ki ne korlátozza ugyan a szabad véleményt, de szigorúan ügyeljen fel illemszabályaitok megtartására, s meglássátok mi fog kikerülni. A modor korlátja szűkségkép a vélemény korlátjává válik. Tacitus epés rágalmozó lesz, az angol sajtó szemtelen pasquill-gyár, Macaulay durva sértegető, s műveik máglyára kerülnek.

A pártatlanság alatt nem lehet mást érteni, mint az igazság őszinte keresését s az ez alapon emelkedő erős meggyőződését. Tehetünk-e róla, hogy meggyőződésünk egy s más ügynek vagy személynek kedvezőtlen, hogy a közönség helyeslésével vagy hibáztatásával találkozik, hogy végre az idő tévedéssé deríti ki azt, mit igaznak hittünk s igazsággá, mit a közvélemény tévedésünknek képzelt? Vizsgálódni, boncolni tehetségünk szerint, lelkiismeretesen, kimondani meggyőződésünket jóhiszenben, ennyi mindaz, mit egy írötöl, kritikustól követelhetni. Ennyi az ő pártatlansága sem több sem kevésbb.

Mérték és alkalmazása többé vagy kevésbbé, de mindig elv a kritikai lapoknál. Csak a francia irodalmat hozom fel például. A politikai lapok tárcái rendszeren kritikai közlönnyök is, de minő különbség az itt megjelenő

birálatok s a Revue Des Deux Mondes-ban közöltek közt, pedig elvben nem mindig különböznek egymástól. A tárcák kritikussai, bár mértékek nem ugyanaz, ritkán alkalmazzák a legmagasabb mértékét. A percek benyomásai alatt írván, meglegszenek a nap szükségéi szerint szolgálni az ízlést s inkább szellemdús kalauzok, mint szigorú bírók. A Revue kritikussai már nyugodtabb helyzetöknél fogva is mélyebben igyekeznek behatni a tárgyba, magasabb szempontból indulnak ki s magasabb mértékét alkalmazznak. Ha figyelemmel kísérvük az európai irodalom legnevezetesebb kritikai közlönyeit, el kell ismernünk, hogy mérték és mérték közt elvi különbség van, még akkor is, ha a tisztán aesthetikai elvek közt kevés különbséget fedezhetünk fel. Valóban minden kritikai irányú lapnak határozott mértékének kell lennie, melyhez ha nem is legapróbb részletekig, de általában hű marad . . . Aztán nálunk e kérdés még fontosabb, mint más irodalomban. Nálunk a kritikának nincs tekintélye. Nem azt a tekintélyt értem, mely hitet parancsol, hanem amely meghallgatást követel s megvárja, hogy gondolkozzanak ítéletei fölött. A mi nemzetünkben megvan az a magában kitünö tulajdon, hogy lelkesült, erélyes és tetre kész. Általában a kétely nem igen bántja, sőt ösztönszerűleg őrizkedik tőle. Valóban Európa Hamletjétől, Németországtól semmit sem tanult, s nem is kívánatos, hogy e tekintetben tőle tanuljon. De azért még sem ártana neki egy kis kétely, egy kissé nagyobb adaga a boncoló szellemnek, nem azért, hogy lelkesülését kioltsa, hanem hogy tisztábban lobogtathassa, nem hogy erélyét megbénítsa, hanem hogy biztosabbá tegye. Amit a mi nemzetünk elhisz, az el van hive, amit megszeret, az meg van szeretve, legyen eszme, személy, könyv vagy intézmény, s nem igen állhatja, ha boncolni merészlik. Amint Bulwer a németet a kritikussok nemzetének nevezte, szintoly joggal nevezhetni a magyart a lelkesülök nemzetének. Így a kérlelhetetlen vizsgálódáshoz általában nem csak hogy nincs hajlamunk, mi tán még nem volna baj, de meglehetősen ellenszenvvel is viseltetünk iránta. Ez már magában nagy nehézség arra nézve, hogy irodalmi kritikánk a fennebbi értelemben vett tekintélyhez juthasson. Ide járul még, hogy legolvasottabb irodalmi lapjaink hozzá szoktatták közönségünket az általánosságokhoz, a határozatlanhoz, a frázisok uralmához.

. . . Ön nevetésesnek és igazságtalannak találja, ha a szerkesztő azt kívánja valamelyik kritikussától, hogy elveit s kritikusi mértékét így vagy amúgy alkalmazza ez vagy amaz műre: én azt találnám nevetésesnek, ha a dolgozótárs kívánna a szerkesztőtől, hogy kiadjon olyast, mit nem helyeselhet elv vagy forma, mérték vagy ítélet tekintetében. Jól tudom, hogy a szerkesztő nem olvashat el minden művet, melyeket kritikussai bírálnak. De ebből nem következik az, hogy semmi oly nemű óvatossággal ne éljen, melyet lapjának iránya, következetessége nemcsak megkíván, hanem épen parancsol. A szerkesztő először is nagyjában ismeri az irodalom újabb termékeit, másodszor ismeri dolgozótársainak erejét, gyöngeségét, fény- és árnyoldalait, tudja kiben, hol, mennyire biz-

hatik s a szerint a bírálendő könyveket s a szerint vizsgálja át a bírálatokat. Ha gyanúra lel okot, maga is utána néz mindig, de kivált oly esetekben, melyek a rendkívüliek közé tartoznak. Például, ha egy híres író legújabb művét valamelyik bíráló, mint általában nem sikerültet ítéli el, vagy pedig egy egészen új író művét nagyon sikerültnek s több efféle, a szerkesztő maga is megolvassa az illető művét s belátása szerint vagy nem adja ki a bírálatot, vagy ha kiadja is, talál módot a netalán hibás ítélet paralizálására. Egy szóval sem mondom, hogy a szerkesztő nem adhat ki oly cikkeket is, melyek véleményével nem csak árnyalatokban, mértékben, ítéletben, hanem még a legfőbb elvekben is ellenkeznek. Mind ezt teheti, sőt tennie néha épen érdekében fekketik, csak arról gondoskodják, hogy lapjának iránya, elve, szóval mindaz, minek képviselője kíván lenni, sérelmet ne szenvedjen... Ha a szerkesztő becsületesen szolgálja programját, mindent megtett, amit tennie kellett. De vajon szolgálhatja-e azt becsületesen, ha olykor a másnemű véleményeknek is tért nyit? A tapasztalat igennel felel... Ezer módja van annak, hogy az ellenkező vélemények közlése mellett meg lehet őrizni a lap irányának egységét egész a részletekig, a módszerben is bizonyos elveket, bizonyos rendszert követve. Természetesen, hogy egy így szerkesztett lap nem lehet sine cura s a szerkesztés valamivel több lesz, mint a bejövő kéziratokból téltul válogatva csak odaadni ezt azt a szedőnek. De úgy hiszem, hogy az ily szerkesztést ön is épen oly kevésbé pártolja, mint én. Azt is jól tudom, hogy a leggondosabban szerkesztett lapban is lehet találni itt-ott nemcsak egyenetlenségeket, hanem következetlenségeket is, mert a legkitünőbb emberek is csak emberek s a betegségtől kezdve szórakozottságig egy csoport esetlegesség befolyása alatt állunk, s kivált egy új lapnak, míg megalakul, kerékvágásába zökken, a legtöbbször oly akadályokkal kell küzdenie, melyeket a legnagyobb tehetség is alig győzhet le.

Gyulai Pál.

Lendvai István: Fáklyafüst. 1912—1917. Budapest. 1918. 68 l. Táltos-kiadás. Ára 4 kor. 50 f.

Lendvai István fölbukkanó neve némi zajt ütött a kritikában. Főleg az Új Nemzedék hívta föl rá a figyelmet. Lendvai ennek a bátorhangú hetilapnak egyik buzgó munkatársa. Annyit már eleve kimondhatunk róla, hogy nem vérbeli lírikus, de mindenesetre hozott valami esztétikai novumot a költészetbe. A mondánivalójában és a hangjában egyéniség nyilatkozik meg. *Modern* költő, — a szónak mai kritikánk használta értelmében — de nem lehet ráfogni sem Ady Endre, sem Babits Mihály vagy másvalaki utánzását. Van benne ugyan itt-ott némi közeledés a futuristákhoz, de ez csak olyan, mint a néhány Ady-féle szó («csodák», «döbbenetes», «poklok hegedőse» stb.) és az egyszer kicsendülő Babits-féle

ritmus (a *Királyfi éjszakája* szemben Babits *Danaidáival*): mindez csak annál kirívóbbá teszi a tartalom eredetiségét.

Lendvai verseiből a legújabb időknek, a visszavonásokban őrlődő, háborútban vérződő magyarságnak siráma szól. Ez a keserű magyarság az új világnézeti érték a Lendvai szavában. Nem a régi Adynak dekadens lemondása ez: erő van benne, egy új, haladó nemzedék pozitív munkára serkentő ereje. Végre egy háborús költő, aki nem üres harci riadót fúj régi hangszerén, előszedve Petőfi szókészletét, mint a legtöbb anthológiákban szentesített, tehetségtelen Hazafi-Veray János; nem vonul vissza nyugatra pislantó göggel, a nemzetköziség diadalát várva és idegenül a nagy világküzdelemben, hanem együtt vérzik a pusztuló magyarsággal és siratja a fajtáját, de úgy, hogy magukra eszmélésre lázít vele, mikor a «bús Turán»-ról, a «Turáni hajnalok»-ról beszél. Miért harcoltunk, miért hullott a sok magyar vér? — ez a tragikus kérdés mintegy a refrénje Lendvai lázas verseinek. Vajjon csakugyan az «úri tempó kedvéért», ahogy ő megfelel rá? Az események, az ország területi integritásának veszélybe jutása már most, 1918 november havában, rácăfoltak erre a feleletre. Egyébként nemcsak Lendvaira, hanem az egész úgynevezett világháborúban minden nemzet a sovinizmus paroxizmusában tombolt, csak épen mi állottunk politikai és érzelmi orientálódás nélkül. A háború elejének szalmalángja sok naiv verselőt gyújtott lelkes, de értéktelen dalokra, egyedül Gyóni Gézának sikerült föltámasztani a hatvanhét óta élmény híján szunnyadó hazafias lírát, de nem a sablonok, hanem a nyugatos stílus hangján. A Nyugat elhallgatott, mert egész világnézete ellenkezett a militarizmusok világhatalmi mérközésével és mert a költészete egészen más régiókban járt, semhogy a háború élményeit azon nyersen, naturalista földolgozásban kifejezhesse. A háború lelki diszpozíciói is ellanyhultak a békére nem vezető nehéz években és ekkor kezdtek megszólalni a legigazabb és az irodalmi fejlődés színvonalán álló háborús versek: Kiss József elégiái, a békevágy fortissimói Babits Mihálynál, Kosztolányi Dezső lány melancholiájában a frontmögötti élet prózájának romantikája, Ady Endre belső vergődései élet és halál vízióiban. Közben a futuristák nemzetközi élet- és művészet-programja, stílus- és formaromboló radikalizmusa ütötte föl fejét, végkép diszkreditálva minden «háborús vers»-et. Itt kapcsolódik bele a Lendvai kötete a lírába.

Hozott egypár egyszerű vonalakban, de merészen odavetett «csataképet». Írt balladát a halottakról, «magyar rapszódia»-at, «csonka» éneket a magyar vidékről, esőben úszó bús tanyákról, vörösen futó éjszakákról, melyekben sárbaveszve álmodnak a kúriák. Két kép vonul végig küllömböző hangulati variációkban a kötetben: a becsületből hareoló magyar katona és a «keserű» magyar vidék, melyet a «szőrösmellű Dél» jelképez, aki a parasztharangok muzsikája közben tétlenül hasal a parton és kavicsokkal játszik. Kiemelkedik valamennyi közül az *Altató*-nak című vers: a szerb hegyeken, Kárpátokban, Doberdón hulló magyarságnak elégiája,

melynek főhatása éppen abban a kontrasztbau van, hogy az altatódal formájában, ringató szavakban, látszólagos rezignációban lázító tartalom lüktet.

Lendvai fantáziája erősen hajlik a misztikum felé. Irracionális, bizarr képek, — «erdőkben dermedve lóg a hold aszott hullója» — homályosan kibontakozó szimbolumok vonzzák — «álom testvér», «árnyék testvér» — és keresi a primitívséget. Ez a misztikum ma általános tünet az irodalomban. A szellemi élet minden ága a romantika, az irracionális világnézet jegyében áll. A tudományos pozitívizmus és a művészeti naturalizmus annak idején a valóságnak, a lelki életnek legszökevényebb körét hódította meg az irodalom számára. A «tudattalan» pszichológiájának előtérbe nyomulásával viszont az őszönök és a lelki misztikumok kultusza párhuzamos az irodalomban. Lendvai verseiben fárasztó és homályos marad a sok misztikum, erőltetettnek érezzük a szuperlatívusokba dagadó, bizarr képeket, babonás szimbolumokat. Valami ideges, érthetetlen szabadosság, rapszodikus izgalom, gondolatugrálás szalad végig az egész kötetben, hajszolja az erős effektusokat és a komplikációs képzettársításokat («rótszínű álom»). A vörös szín általában domináló képzet ezekben a versekben.

Jellemző, hogy a szerelem hiányzik a kötetből. Férfias, zord, sőt disszonáns zenéjű ez a költészet, kevés a melódiája, úgy, hogy alig tudunk fölmelegedni mellette. A kifejezési készségben sok a kiforrotlanság és bizonytalanság. Néha hántóan költőietlen mondatai vannak és a stílus sem egységes: artisztikusan cizellált sorok és pattogó ritmus összevegyülnek izléstelen hangokkal — a «hastáncosnók lotyogó köldöke» — és a szabad vers könnyen lecsusszan a prózába. Határozatlanságban folyik szét legtöbb kompozíciója és némely témája oly hosszúra nyúlik, mint a Szép Ernő-féle versek csurgó méze.

Kétségtelen azonban, hogy Lendvai verskötetete méltán vonhatja magára a történeti szempontokat néző kritika figyelmét.

— b —

Zempléni Árpád: Vasfő és Ime. Vogul regé. A M. T. Akadémia gróf Nádasdy-féle elbeszélő költemény pályázatán 100 arannyal jutalmazott pályamű. Budapest. 1918. 30 l. A szerző kiadása. Franklin-nyomda. Különnyomat a Budapesti Szemléből: 1918. évf. okt. füz. 99—128. l.

A *Turáni dalok* kedvelt költője immár másodízben nyerte el az akadémiai Nádasdy-jutalmat. Pár éve *A kalapács* című költői elbeszélése részesült e jutalomban. Ez a műve két eddai ének nyomán készült, de már ebben is az északi hitregét összekapcsolta a hozzánk közelebb álló finn-ugor ősi világgal. Tisztán ez utóbbiból merítette a tárgyat a Kisfaludy-Társaságtól megjutalmazott *Bosszú* című kiséposzában, mely — mint ismeretes — a Munkeszi Hadisten című osztyák hősi ének földolgozása.

Szóban forgó legújabb nagyobb költői elbeszélésében szintén a finn-ugor ösköltészet egyik termékét dolgozta föl, mely a Munkácsi Bernát közzétette *Vogul Népköltési Gyűjtemény*-ben (II. k. 1892. 294—310. l.) a *Kaltes-leány nászregéje* címen olvasható.

Már e többszörösen megnyilvánuló tárgyválasztás magában véve is figyelmet érdemel. Költőink közül ugyanis Zempléni Árpád ismerte föl először azt, hogy a velünk rokon finn-ugor népek költészetében, különösen az újabban közzétett Munkácsi- és Pápay Károly-féle vogul és osztyák népköltési szövegkiadásokban mennyi kiaknázható értékes költői anyag rejlik. Zempléni a *Keletre magyar* című — hogy úgy mondjam — programmversében elvül hirdeti, hogy ne fussunk az árja faj s a nyugati divatok után, hanem testvéreink közt napkeleten keressünk barátot. Ha e túlzó turáni elvet nem valljuk is magunkénak, annyi bizonyos, hogy keleti rokonainknak költészete termékenyítő hatással lehet saját költészetünkre, amint éppen Zempléni példája is mutatja.

A *Vasfő és Ime* alapjául szolgáló vogul regé a népköltési termékeknek nem éppen a javából való. Prózaalakú előadásában van ugyan sok üde szín és költői szólás, de a kis elbeszélés csaknem minden lélektani motívum nélkül szűkölködik, s olyannyira naiv, s még a mesevilág körében is oly szokatlan nagy mértékben van telítve bizarr elemekkel (csupa ígézet és varázslatos kaland az egész meséje), hogy szinte merészségnek látszik modern költő részéről ily anyag földolgozására vállalkozni. Annál inkább méltányolhatni Zempléni kiváló költői tehetségét, melynél fogva sikerült neki a gyarló kis vogul regé nyomán szép és érdekkeltő költői elbeszélést alkotnia. A hivatalos bíráló (Akad. Értesítő 1918. évf. 244. l.) azt mondja ugyan, hogy a magyarság lelki világától távol álló vogul regé magát a költőt is hidegen hagyja, aki nem írt igazán kiváló művet, mely fogva tartaná az olvasó lelkét. Hogy a költőt magát is hidegen hagyta volna tárgya, kötve hiszem. De az igaz, hogy Zempléni műve nem a mi világunknak megfelelő tárgykörből való és nem lélektani szálakból szőtt, érdekesítő költői elbeszélés. Ámde ne támasszunk irányában túlzó kívánalmakat s ne tekintsük olyan műnek, aminőnek bizonyára szerzője sem szánta. Mint egy naiv vogul regének ugyancsak naiv hangú földolgozása határozottan élvezetes és érdeket is keltő olvasmány. Mindjárt a mű elején a költő oly ügyesen bele tud ringatni bennünket a mesevilágba, hol «való a lehetetlen, hihető a hihetetlen», hogy képzeletünk szárnyán könnyen lelkünk elé tudjuk idézni még a szertelen varázslati részleteket is, s a mesei hangulatban szinte várjuk az egyre jobban fokozódó fejleményeket. Ugy gondolom, a legtöbb olvasó lelkében, aki nem ismeri a vogul regét s nem végez tudós elemzéseket, ez a mesei hangulat és beleérzés s a nyomán kelő érdeklődés még inkább végbemehet.

Költőnk a vogul regé mesevázlatán egy lényegtelen epizód beleszövéseivel kívül mitsém változtatott. De habár ekként műve lelemény dolgában

szegényes, annál jobban kidomborodik benne az az alapeszme, hogy az igazi szerelem nem riad vissza semmi akadálytól, míg csak célját el nem éri. A szerelmi versenypályán egymásra tóduló sokféle fantasztikus elem és a varázslati kalandok sokkal színesebben vannak benne föltüntetve, mint az eredeti regében. Emellett szerkezetileg is tagoltabb s így világosabb az eredetinel.

Fő ereje azonban Zempléninek a mindvégig eleven, szemléletes és üdehangú költői előadásban van. Nemcsak az ősi népszokások hű rajza, hanem a naiv és mindenben tárgyhoz illő költői szólások pazar és találó alkalmazása is azt mutatja, hogy igen beható tanulmány tárgyává tette különösen a vogul népköltési gyűjteménynek életképeket tartalmazó kötetét.

Verselő technikája meg éppen mesterinek mondható. Műve a *Kalevala* ősi versformájában van írva, közben-közben kurtább sorokkal tarkítva, az egyhangúság elkerülése végett. A pattogós ritmust még fokozza a több sorban alkalmazott betűrím. Már ez a gyorsütemű versforma is közrehat abban, hogy az egész elbeszélés nagyon élénk és lendületes.

ZOLTVÁNY IRÉN.

Tarczai György: Vitus mester alma. Regény. Budapest. 1918. 440 l. A Szent-István-Társulat kiadása. Ára 8 kor.

A művészet és a tudomány benső összhangja sehohsem lehetőbb és kívánatosabb, mint a történeti regény műfajában. Az ilyenmű művek meséjének magva mindig olyan természetű, hogy csak szakértelemmel kiválasztott talajba vethető el, mert különben satnya növényt ereszt, vagy talán ki sem kel, hiába süt rá a költői képzelet meleg verőfénye. S mint-hogy a körültekintő, józan gazdálkodás elve a művészet világában is megszivlelendő törvény — sok siker és még több kudarc bizonyítja ezt —, csak helyeselnünk lehet, ha a művész igyekszik megmaradni azon a területen, melyet a tudomány tisztos eszközeivel legsikeresebben megmunkált ihletének termő magvai számára. Nagy ritkaság az olyan talaj, mely egyaránt alkalmas volna mindenfajta növényzet számára s bizony holmi exotikus sokféleség hajszolása helyett jobb kinek-kinek megbecsülnie és módszeresen kihasználnia azt a területet, melyen tehetsége legotthonosabb. Az egyetemes lángész egy-egy kivételes csodáját nem számítva, mindenik művészetben — a költészetben is — a specialisták útja vezet immár legenyesebben a belső sikernek arra a magaslatára, ameddig az illető művész egyéni képessége egyáltalán eljuthat.

A létűnt idők folyvást növekvő birodalma is bizonyára elég tágas mező ahhoz, hogy a regényíró élete fogytáig kutathasson hozzáférhető és felhasználható új meg új kincsek után. Sőt mélyreható, komoly sikerű búvárkodás hova-tovább itt is csak akkor remélhető, ha az író a múlt óriási területén nem ötletszerűen kalandozik, hanem kiválaszt magának

kisebb-nagyobb korszakot vagy a régi élet nyilvánulásainak egyik-másik ágát, mert csak így végezhet a tervbe vett művészeti alkotások számára igazán tüzetes előmunkálatot. Az írónak lehetőleg hosszú időn át mintegy benne kell élnie azon emlékek légkörében, melyeknek alapján egy elmúlt világot akar romjaiból a művészet hatalmával új életre föltámasztani. A történeti regényírók leggyakoribb és legtermészetesebb erőforrásait tehát vagy a szülőföld, illetőleg a lakóhely döntő benyomásai táplálják (Jósika és Kemény erdélyi tárgyú művei, Baksay: *Dáma*, Gárdonyi: *Egri csillagok*), vagy a múlt iránti érzéket önkéntelenül is fejlesztő különleges élethivatás.

Tarczai Györgyről elmondhatni, hogy neki mind a két erőforrás rendelkezésére áll történeti tárgyú szépirodalmi műveinek megalkotásában. Tarczai írói érdeklődése hazai múltunknak főként művelődési oldalára, még pontosabban szólva: művészettörténeti szempontjaira irányul, még pedig első sorban Felsőmagyarországra (a Szepességre), ahol született és fővárosunkra, ahol lakik; de a magyar műtörténelem írók számára nem csupán a költői ihlet alkalmi forrásaként szerepel, hanem ez egyúttal az ő élethivatásul választott buzgó tudományos kutatásainak állandó tárgya. Tarczai György a költő és Divald Kornél a műtörténész nem hiába *egy* személy: kétféle működésében is világosan látni lehet a közös töből fogant két testvérhajítást: régészeti buvárkodásában művészeti fogékonyságát elégíti ki, viszont költői termékei talán túlságosan is hozzá vannak építve az ő beható történeti kutatásainak eredményeihez. Legújabb — s eddig legnagyobb szabású — regényének, a *Vitus mester álmá-*nak eszmecsi-ráira is körülbelül rá lehet ismerni a szerző egyik tudományos munkájában: a *Budapest művészeté-*ben a *török hódoltság előtt*. Ebben mondja (91 l.), hogy «mihelyt elpusztult műemlékeink tekintélyes számáról szerzünk bizonytságot, józan ésszel lehetetlen kételkednünk abban, hogy hazánkban ezeknek megfelelő virágzó művészi élet is volt»: s mostani regényének első — sikerültebb — fele csakugyan erről iparkodik bennünket meggyőzni azon tudományos kutatások alapján, melyeket épen szerzőnk végzett régi műemlékeinkre vonatkozólag. Ugyanesek a főntebb említett könyvében (150 l.) szól «érdeme szerint máig sem méltatott fafaragásunk»-ról: nos, ezt a mulasztást teszi jóvá ő maga, hiszen mostani regényének lényege is épen a fafaragó művészet virágkorának grandiózus korrajza, azonkívül e regény készültével egyidejűleg tudományos téren is közölt részletes tanulmányt e tárgy magyarországi történetéből (*A hárfái Szent Egyed-templom*) s ebben az értekezésben is találkozunk a regény hősének (Stószí Vid) és egypár mellékalakjának (István mester, János Albert lengyel királyfi) nevével.

Annyi bizonyos, hogy a jó történeti regényhez elengedhetetlenül szükséges «históriai hitel» Tarczai e művében bőségesen megvan. A mese a XV. század végső három és a XVI. század első három évtizedét öleli fel. Terjedelmileg két pontosan egyenlő félre oszlik a regény, de a tárgyalt

időtartam szempontjából nagyon aránytalan ez a felosztás, mert a hat évtizednyi időszakból mindössze öt-hat év esik az I. részre. Ennek az aránytalanságnak az az oka, hogy csak ennek az öt-hat esztendőnek a meséje történik Magyarországon, a többi Krakóban és Nürnbergben, a lelkes magyar szerző azonban a hazai vonatkozású rövid néhány évnek akkora teret akart szentelni, mint a tízszer olyan hosszú külföldi folytatásnak. Szívesen meg is bocsátjuk ezt az aránytalanságot, mert a regény első része a másodiknál jóval sikerültebb s ránk nézve érdekes és tanulmányos korrajz. Egész csomó ismert történeti személy tűnedezik fel a háttérben: Mátyás király, Szapolyai István, Temesvári Pelbárt, Regiomontanus, Karai László prépost, Beckensloer János egri püspök, Thurzó János krakói főbíró, Galeotto; egy pár fontosabb történeti esemény: Mátyás boroszlói sikeres hadjárata, Szabács megvétele, a délmagyarországi török beütés stb. Az egész munka a legértékesebb része ez a háttér: a Mátyás korabeli művészeti és mesterségi élet jól sikerült rajza. Meg-elevenednek előttünk: a királyi udvarnak mindinkább olasz hatás alá kerülő művészeti és erkölcsi jellege, a céhek ágazatai, a társas összejövetelek, nyilvános parádék, a polgárság közt terjedő önző jólét stb., különösen pedig az egyházi élet alkalmi, szertartásai és szenthelyei. Amit szerzőnk Buda középkori templomairól, e templomok faragású művészies oltáiról, a faragó művészet technikájáról, szépségéről, kapós voltáról, a faragó mesterek áhitatos, nagyratörő, élő minták után dolgozó, finom történeti becsű szerepéről elmond: mindabban hosszú esztendők fáradságtalan régészeti tanulmányainak szemléletes értékesítését élvezzük. A faragásra vonatkozó szabatos képek a regény II. részében is folytatódnak, mert hiszen a regény egész cselekvénye egy faragó művész alakja köré, Stósz Vid (németesen Veit Stoss) köré csoportosul. Ezzel kapcsolatban kell rátérnünk a mű fogyatékoságaira.

A hű korrajzi háttér a történeti regénynek szükséges alkotórésze, de magában véve még nem regény, csak arravaló, hogy élő és cselekvő emberi jellemeket segítsen kidomborítani és megértetni. A háttér megrajzolásában kötve van az író az egykorú adatokhoz, de a főbb személyek jellemzésében sohasem a történeti ad hoc adatoké a döntő szó, hanem az emberi lélektan örökérvényű törvényeié. Ezért ajánlatosabb a történeti regény főhőséül képzeleti alakot szerepeltetni, mert így a gondos korrajzi háttér úgyis teljes illúziót nyújt a cselekvény reális volta iránt, viszont a legfontosabb és legnehezebb feladat terén, a főszemély vagy főszemélyek művészi életreklésében az író munkáját nem nehezítik meg még inkább holmi ránk maradt kényes és lélektanilag sokszor alig megfejthető adatok. Ezt a nehézséget Eötvös József is érezte s ő a történeti hűség mellett döntött, de Gyulai Pál méltán jelentette ki már hatvan évvel ezelőtt a költői indokolás nevében ezt a szigorú felfogást elfogadhatatlannak. A Tarczai György erejét is meghaladja a regényhősének meglevenítésében megkísérelt nagyszabású művészeti vállalkozás és úgy érezzük, hogy ennek

egyik főoka a történeti adatokhoz való erős ragaszkodás. Veit Stoss-ról el van ismerve, hogy korának legkitűnőbb fafaragó szobrásza volt (1438 kör.—1533) s mint művészről úgyszólván adva vannak már róla az író számára a legszükségesebb jellemvonások. De mint embernek nemcsak születési helye, sőt faji eredete, hanem erkölcsi jelleme sinos tisztázva, tehát Tarczai egy lélektanilag fogós probléma rejtelmeibe igyekszik a költői intuición fényével bevilágítani, Stoss egyéniségében megkeresni a kulcsot élete mindenik mozzanatához. A dolog természete hozza magával, hogy nem ott válik nehézzé az író helyzete, ahol hiányoznak a konkrét történeti adatok, hanem inkább ott, ahol alkalmatlan, de tényleges adatok állanak útjában. Hogy pl. a Stoss családjának származási helye vitás, ez csak kedvező a szerzőre nézve, mert így bátran szerepeltetheti előttünk Vitus szobrászt úgy, mint egy magyarországi (stószai) késműves fiát, aki nálunk is szép oltárokat faragott. Szemmel láthatólag szivesen itt is tartaná Vitus mestert szerzőnk Magyarországon minél tovább, de történeti adatok vallják, hogy Vitus 1477-től 1496-ig Krakóban, azontúl pedig Nürnbergben élt. Ezért a szerző a művészi égő munkavágyon kívül egy másik szenvedélyt is ültet mesterünk szívébe: az ágyúsmesterséghez való nyughatatlan vonzódást, mely voltaképen az ő vallásos lelkének rajongó álmát («Vitus mester *álma*»!) akarná szolgálni: a keresztény népeknek a német-római császár vezetése alatt való bajnoki egyesülését, a pogány töröknek Európából való kiszorítását s valami egy akol egy pástor-féle magasztos ábránd megvalósulását. . . Ez a jellemvonás igen jól illik a korhoz; kár, hogy nem tud a szerző alkalmat adni Vitus mesternek e tiszteletreméltó vágyódás kielégítésére: nem engedik a történeti adatok; Budáról Krakóba, Krakóból Nürnbergbe való költözése evvel a szenvedélyével van megokolva, de csak Zápolya huszáraival kerül egyszer csetepatéba, török hadaknak színét sem láthatja, hiszen a történelem alibit bizonyít: Vitus Krakóban és Nürnbergben élt csaknem hatvan évet át. A történelmi hűség győz, de — benyomásunk szerint — a költői koncepció kerektségének és teljességének rovására. Egy történeti adat maradt fenn arról is, hogy ez a Vitus Nürnbergben egyszer önző céllal — okmányt hamisított s ezért a hóhér tüzes vassal szúrta át mind a két arcát! Ennek a kellemetlen adatnak olyan megfeszített munkára kellett volna indítania írónk leleményét, mint — mondjuk — a sírrablás mondai adata Aranyt a Toldi Szerelme írásakor, mert csak úgy egyszerűen egy ilyen cselekedetet nem magyarázhatunk meg egy annyira szívünkhez nőtt ismerősünk eddigi jelleméből; vagy pedig — még a hiteles adat ellenére is — mellőzni kellett volna. Tarczai emezt nem akarja, amazt — úgy látszik — nem tudja megtenni s a költő szerepéből kiesvén életrajzíróvá válik, aki nem maga teremti alakját, hanem csak kívülről figyeli azt s tettei révén — vagyis az adatok alapján — néha belelát annak lelkébe, néha azonban az adat-kulcs nem nyitja fel a lélek zárját. «Vitus mestert Norinbergában sem hagyta cserben jó szerencséje. Újból megnősült. Reinholt városi szenátor leányát, a büszke Krisz-

tinát vette el...» (303. l.) — hiszen elhinni elhiszi az olvasó, hogy Vitus újból megnősült, de az ilyen előadásmód, mely az események geneziséből semmit sem láttat, hanem csak a tényeket regisztrálja, még életrajzban sincs egészen helyén s mutatja, hogy ilyenkor nem az író intuíciója a szuverén, hanem az adat, a magában véve holt adat.

Ime a könyv főhibája, mely történeti regényeinkben nem épen ritka. Tarczait mintogy az erénye viszi túlzásba: az adatok megbecsülése. Ez igen hasznosan érvényesül a háttér megrajzolásánál, de az egész munka inkább mondható becses élet- és korrajznak, mint regénynek. A «Künstlerroman»-ok legajánlatosabb módja — ismételjük — az, ha képzeleti alak a főhős, akit aztán olyan jelleműnek rajzolhat az író, hogy a költői koncepció teljes mértékben érvényesülhessen s emellett a korra és az illető művészetre vonatkozó akármily sok stúdiumot, adatot, véleményt, intimítást stb. is érdekesen és kényelmesen beleszőhossa művébe.

De mi meg a kritikusi hatáskört lépnek át, ha a költő munkájába akarunk avatkozni. Ezt nem is tesszük. Annyit azonban tolakodás nélkül tanácsolhatni vélünk a nemes becsvágyáért és komoly irányáért általunk is nagyrabecsült írónak, hogy bonyolult, nagyszabású lélektani problémák helyett inkább a korrajzok terén gyümölcsöztesse kétségtelen tehetségét és nagy tudását.

A regény stílusa színárnyalatokban nem eléggé gazdag. Sok helyen alig különbözik attól az előadásmódtól, ahogy ugyanarról a témáról tudományos értekezéseiben beszél a szerző. Az archaizálás művészete csak a tartalomban van meg, a nyelvben nem igen. De a komoly, néha lendületes és legtöbbször szabatos beszéd érte el nem vitatható. Legfeljebb néhány szórendi sajátossága ellen tiltakozik a tősgyökeres magyar nyelv-érzék: «egyre jobban bájolta el» (66. l.), «annál inkább hatalmasodik el» (178.) «hamar szakadt vége» (357.), «ha akarják is vala» (321.), «ki tudja, nem jött-e volna» (383.)

— ig —

Kassák Lajos: Khalabresz csodálatos púpja. Novellák. Budapest. 1918. 157 l. Táltos-kiadás. Ára 9 kor.

Kassák Lajosnak, a tehetséges és ambiciózus írónak, ügylátszik nagyobb jövője lesz a próza, mint a versírás terén. De már azzal is, hogy élére állott egy új nemzedék mozgalmának, mely egyelőre csak a Ma c. folyóirat körül vetette fel hullámain, megérdemli a figyelmet. Érdekes, hogy ebben a novellás-kötetben — itt-ott a stílust leszámítva — alig találjuk megvalósítását annak a programnak, melyet az új futurista iskola oly türelmetlenül hirdet. Igaz, hogy a prózai műfajok mindig konzervatívabbak, mint a vers.

Nem jelent forradalmat a kötet: kiméletlen, sőt nyers naturalizmus átültetve a szimbolumok és fantasztikumok világába, körülbelül az a mo-

dor, amit már az Ady Endre novellái is képviseltek, csakhogy sokkal szubjektivebb formában, mint Kassák. De a tendencia mindenütt irodalmi, távol áll minden konvencionális, koncessziókra hajló mulattatástól és a témák mögött van világnézet. A témák az élet tragikus szemléletéből folynak. Az utcák legfájóbb terhe az Ember, mondja egy *anarkistametés* leírása közben az író. Ez a legszembetűnőbb a Kassák novelláin: a véres pesszimizmus, mely engesztelhetetlenül, minden témából kierőszakolja a halálos véget. Emberei elsősorban ösztöni lények, akikben tombol az indulat, — itt Móricz Zsigmondnál is továbbmegy — mintha csak az állat, az «emberbarom» érdekelné az emberben. Zola jámbor nyárspolgár ahhoz a titáni gesztushoz képest, mellyel ő az alakjainak megformálásához neki-gyürközik. Hősei a népből valók, de nem az ethnografiai, vagy szociológiai érdeklődés kedvéért: minden reális részletelemük dacára is szimbolikus alakok s túlnőnek a banális valóságon és víziókká hatalmasodnak. Ilyen a *Piros szüret* című novella munkása, aki föllázad a gyárüzem gépei ellen, egy ember, aki nekitámad az emberalkotta, embervérrel táplálkozó «szörnyeteg»-nek és egy heroikus rohammal beleveti magát a halálba. Egy másik novellája (*Májusi ének*) azt a konkrét téma fölé emelkedő gondolatot testesíti meg, hogy a léha, élvező, de egyébként ártatlan embert legázolja a forradalmár néptömeg. Izlése a bizzar felé hajtja Kassákot, fantáziája szinte rémeket látóan neurasztheniás és mindenütt a legsivárabb életképeket keresi. Ami a naturalistáknál demokratikus együttérzés volt a néppel, nála már anarchista világnézet és elemi erővel való beleézés a pathologikus lelkiállapotokba. Beleéli magát az örültek háza légkörébe és szinte a vérben kéjelegve írja le azt a jelenetet, mikor egy örült katona megfojtja a szobatársát. Az író fantáziájára jellemző, milyen alakokban tetszeleg: legbizarrabb köztük az uzsorás kereskedő, *Khalabresz*, aki nyomoréknak teszi magát, hogy így még zavartalanabban harácsolhassa össze az aranyakat, púpot formálva belőlük a hátán, — innen a könyv címe — míg aztán eléri a végzet; a nép dühe agyonveri. Egy havasi pásztor lejár a szeretőjéhez, egyszer otthontalálja gazdáját, az asszony urát, összeszólkoszik vele a birkák fölött és agyonveri: Kassáknak arra jó ez a jelenet, hogy beletömjön erotikát, állatiasságot, gőzölgő vért, dekadens mazochizmussal kitombolja magát ebben a chaotikus clair-obscur drámában és az olvasó idegeibe is jól belemarkoljon.

Az egyéni pathologikus lélekkel rokon valami a tömegpszichológia. Kassák a forradalmár áhítatával nyúl a tömeg problémájához. Amit hivatalos nyelven emberhalállal végződő kocsmai verekedésnek hívnak, nála a tömegörület elemi megnyilvánulása lesz és mélyebb értelmet kap: az egyénenkint gyáva tömeg agyonveri a huszárt, akitől azelőtt mindenki remegett (*Őszi bál*). Kassáknak kedve telik az ilyen gyilkosságokban és rá is tudja szuggerálni az olvasóra az indulatok átélését, tud elképzeltetni, nem plasztikusan, de erőteljes látomásokban vonultatva föl az erőszakoltan sötét tragédiákat — a végén mégis úgy érezzük, hogy túl sok vért folyat

csupán a vérnek esztétikai élménye kedvéért, hogy távol áll tőlünk ez az ő fejszés, késes, szerelemre lihegő embervilága, hogy az író pszichológiája nem az objektív lelki igazságot mutatja, — bár sokszor megdöbben a leleplezéseivel — hanem átfüti az egész világot a maga robbanékony, forrongó temperamentumával és a misztikumok mécesével világít rá az emberekre. Az alakok mintha körben mozognának. Igaz, hogy a sötétség növeli a tárgyakat és sok érzelmi asszociációnak nyit szabad teret, de végre is szétfolynak a stilizált, nagyvonalú kontúrok és a darabosan, elnagyoltan odavetett lélekábrázolás úgy hat, mint a modern szobrászok szándékosan befejezetlen szobrai.

Kassáknak mindennél fontosabb a stilus. És ebben oly gyökeresen eredeti, hogy szinte minden szava és képe új és nem vesz át semmit a hagyományos sablonból. Bámulatos szóbőséggel dolgozik, a legkíméletlenebbül kifejező jelzőkkel vagdal belé a hétköznapi stilus konzervatív készletébe. Egy-egy szavában kiágaskodik a futurizmus, amelynek lázongása azonban nem bántó, mert nem válik modorossá és a magyar nyelv őszerejéből merít. Ideges stilus, mindenütt a vér és a halál asszociációival telítve, — pld.: a napfény «szétloccsan a padlón» — csaknem mindegyik kifejezése hoz valami esztétikai meglepést. Kassák, úgy hisszük, még sokat fog lendíteni a magyar próza stilusán.

Nemrég jelent meg Kassákról az Új Nemzedékben egy rövid életrajz. Kassák írói megnyilatkozásának érdekes hátterét ismertük meg belőle: egyszerű munkás volt, bejárta Európát és nagy nélkülözések között küzdött föl magát az irodalmi vezérségre. Reméljük, hogy ebből az élménykohóból ezeknél a novelláknál kiforrottabb, szélesebb méretű és az élet objektivebb mélységeibe markoló kompozíciók is fognak kikerülni.

— b —

Biró Lajos: A Molitor-ház. Detektívregény. Budapest. 1918. 324 l. Légrády Testvérek kiadása.

Sajátságos, mennyire nem tudják az írók műveik faját megállapítani! Íme Biró Lajos is téved, még pedig a maga rovására, mikor *A Molitor házat* a detektív-regények közé sorozza. Igaz, hogy magja egy titokzatos bűneset, mely csak a regény végén tisztázódik — de ha ez elég alap volna arra, hogy detektív-regénnyé süllyessze, akkor a *Tetemre hívást* is bátran nevezhetnők detektív-balladának. Arany remeke nem az, de Biró regénye sem; ez utóbbit joggal megilleti a pszichologiai regény kitüntetett címe. Hogy értékes regény-e, az más kérdés!

Hogy Biró munkáját mint regényt magunk elé állíthassuk, előbb le kell hántanunk róla az oda nem tartozó elemeket. Biró ezúttal több becsavággal és komolysággal dolgozott, mint újabban szokott, ezért meséjét csak keretül szolgálva beleyömszölte a cselekvénybe társadalmi, politikai, tudományos és gazdasági nézeteit. Őszintén szólva, bennünket igen

kevés érdekel, hogyan gondolkozik Biró Lajos, az ember és nem a regényíró, a közélet nagy kérdéseiről, ha ezek a problémák, mint itt, nem kapcsolatosak a mesével, nem szerepelnek az események rúgóiként. Hogy Biró Lajos nem tiszteli az ősz haját s azt hiszi, a háború után a harminc és negyvenéveseknek első földata lesz kipusztítani a hetvenéveseket és ha másként nem megy, pusztá kézzel rakásra fojtani őket, az az ő privát véleménye, melyhez legföllebb akkor volna közöm, ha ügyész volnék — így azért sem hat meg, mert ezt már előtte, ha nem is ilyen nyíltan, de talán még durvábban, megírta Hatvany Lajos báró. Hogy mint vélekedik a keresztyénségről, melynek tanításait szerinte legtisztábban egy Rappaport dr. nevű zsidó orvos testesíti meg, az is igen mellékes, valamint az a feledékenységem sem lep meg, hogy felsorolván, milyen osztályoknak használt az imént véget ért szörnnyű háború, csak a parasztot és a gazdát említi, a kereskedőkről, szállítókról, a posztócsalókról és árdrágítókról azonban hallgat. Tudományos alaposágáról pedig eléggé meggyőző az az adata, hogy a Centaur Alfájáról a fény százezer év alatt jut le a földre, holott nemcsak csillagászati kézikönyvekből, hanem még a Lexikomból is megtudhatta volna, hogy az α Centauri, a hozzánk legközelebb eső álló csillag, csak ötödfél fényévnyi távolságra van. Ezeket a részeket tehát mellőzhetjük, ha a regény értékét meg akarjuk állapítani.

A második fölösleges réteg, melyet le kell fejtenünk, a henyé szereplők és epizodikus részletek rétege. Amazoknak is, omzekeknek is bőviben vagyunk. A cselekvényt az öreg Molitor Árpád nyitja meg. Dúsgazdag tagglegény és különc, a családi hiúság maniakusa; családjának minden tagját Andrassy-úti palotájába gyűjti, végrendeletet tesz, aztán titokzatos módon hirtelen már a regény elején meghal. Ez a megindítás nem épen mindennapi, legalább az életben nem, az irodalomban hozzá hasonlót már Mikszáth használt. Az árván maradt palotában heinzsegnek a szükségtelen családtagok, cselédek és idegenek: egy Molitor leány, akinek nincs más szerepe, mint hogy csábítgassák, öccse, egy detektív hajlamú fiú, aki mindig gyanakszik és nyomoz, de tettei nem emelkednek ki a gyermekjátékok köréből, egy rokonszámba menő öreg paprikajancsi, a ház «lengyel»-e, továbbá egy inas, soffőr, házmester és takarítónő, azután mindenféle hivatalos személy és egy vendég, a doktor, aki mindig «assistál»; ezekkel mindig történik valami, de semmi olyan, ami lényeges eleme volna a mesének: egy merész vonással mindannyiukat s majd minden tettüket ki lehetne törölni — a regénynek csak a terjedelme fogyna vagy a harmadára, de a mese alig szenvedne. Majd föllép a regény egyik főalakja, Zoltán. Előkelő, nagy stílusú úr, képviselő, és a koponyájának csontfala szerföllött gyöngé; ezt jegyezzük meg, erre majd lesz szükségünk. Előbb az egyik unokahugát üldözi becsutelen ajánlataival, majd mikor célt ért, a másikat, a gyermekleányt akarja szeretőjévé tenni, közben megöli nagybátyját, hogy meg ne változtathassa végrendeletét, melyben őt tette általános örökösévé. Ez az angyali alakba bujtatott sátán nyilván Jókai receptje szerint készült; hogy Jókai

elegáns gonosztevői sokkal érdekesebbek, azt nem kell mondanom, de azt igen, hogy még azokban is több az élet, mint ebbén a vértelen bábban. Zoltán nagy szerepet játszik a regényben, de csak passzív: ő is meghal hirtelen, betörik az a gyöngö koponyafala, s a regény tengelye innen kezdve az a kérdés lesz, ki ölte meg és hogyan Molitor Zoltánt. A rendőrség egyideig nyomoz, majd azzal az igen nagy tapintatra valló megokolással, hogy nem akarja egy előkelő család nyugalmét zavarni, félreáll, beletnyugszik, hogy ez a másik hirtelen haláleset is a véletlen műve. A pesti rendőrséget divat volt egy időben szidni, de ilyen súlyos kritikát még nem kapott!

Ekkor lép előtérbe a regény főhőse, Molitor Géza, akit eddig a szerző a maga nézeteinek tolmácsául használt, s ezzel el is érkeztünk a tulajdonképeni meséhez. A békében archeologus volt — mi ugyan ennek egyetlen jelét sem látjuk, de a szerző szavára el kell hinnünk — a világháborúban mint százados harcolt, most üdülő szabadságon van s defetista elveket vall. Szerelmes a másik főhősbe, unokahugába, Ágnesbe; ez a szerelem a regény igazi tárgya, s ennek rajza teszi a *Molitor-házat* pszichológiai regénnyé. Sajátságos szerelem s még sajátságosabb pszichológia. Eleinte nem mer nyilatkozni, mert a leány, aki szintén szereti őt, tartózkodása miatt gyötri, később meg nem akar nyilatkozni, mert Ágnes, az eszes, tanult, erős akaratú leány, egyébként végzett orvos, odadobja magát Zoltánnak. Miért? Biró megpróbálja mindenképen magyarázni, de józan emberi elme nem tudja megérteni, hogy egy szerelmes leány, tudván azt, hogy a férfi is szereti, egy másik karjába vesse magát. Géza lázasan kutat bizonyítékok után, mert meg van győződve, hogy Zoltánt csak Ágnes ölhetette meg s aggodalma, kétségei az örület szélére hajtják. Ágnes azonban igazolja «alibi»-jét s hogy vilárosságot derítsen a sötét ügyre s kigyógyítsa Gézát, rendszeres hipnozissal veti alá. Minden este hipnotikus álomba meríti, s a cselekvény utolsó része alig egyéb, ha szabad ezt a kifejezést használunk, mint egy hipnózis-dráma, tudományos hókusz-pókuszokba, megmártott párbeszéd kettejük között. A regény maga a pszichológia területének egy félreeső, bizonytalan sarkába került: átalakult psycho-pathológiai regénnyé. Igen különös dolgot tudunk meg belőle. Gézának még a haretéren egy gránátnyomás következtében idegbaja támadt, úgynevezett kettős öntudata lett; ezt Ágnes fölhasználva rákényszerítette a maga akaratát, úgy hogy Géza egy éjjel, midőn a második számú öntudata volt a soros, tervszerűen megölte unokabátyját, még pedig egy darab jéggel — s most megérthetjük, mert nem találták meg annak idején a gyilkos szerszámot: elolvadt! Géza öntudatai közül azóta az első számú működött, így hát nem csoda, ha a gyilkosság céltudatos kieszeléséről, a Zoltánnal folytatott szóváltásáról és magáról a merényletről teljesen megfeledkezett. Mit szól ehhez a fantasztikus magyarázathoz az orvostudomány, az az ő dolga; mi laikusok, noha tudunk az öntudat kettészakadásáról, fejcsóválva olvassuk s az a Centauri esetére gondolva nem igen bízunk Biró Lajos tudományában s

a csomó lélektani megoldása helyett nem vagyunk hajlandók elfogadni ezt az orvosi kísérletet. Hogy a regény végén az orvos és a meggyógyult paciens boldogan omolnak egymás karjába, az a szentimentális gépíró kisasszonyokat kielégítheti, aki azonban költői igazságot vár a regénytől, az csalódottan teszi le a könyvet.

A regény, tagadhatatlanul, kitűnő technikával van megcsinálva, érdekesen, sőt helyenként érkézfeszítően elbeszélve, de a külső és belső igazság hiányát semmiféle mesterkedés és technikai virtuozitás nem tudja feledtetni.

CSÁSZÁR ELEMÉR.

Moly Tamás: Vörösbegy. Kalandor-történet. Budapest. 1918. 340 l. Légrády Testvérek kiadása.

A *Vörösbegy*et szerzője kalandor-történetnek nevezi, de ez a műfaji megjelölés téves: a mű valójában detektív-regény, s vele egy új műfaj kopogtat irodalmunk kapuján. A detektív-regény eddig nem tartozott nálunk a «recipiált» műfajok közé; angol-amerikai termékei, mint füzetes kiadványok, ugyanazt a szerepet játszották a fővárosi közönség körében, mint a ponyva a vidéken, s csak Sherlock Holmes kalandjaiban nyilvánult némi irodalmi törekvés, de követői nem akadtak, sőt Heltai Jenő szerény kísérlete, a pár évvel ezelőtt közrebocsátott *Jagvár* című betörő-regény, szintén folytatás nélkül maradt. Most Moly Tamás megírta az első magyar detektív-regényt: olyan irodalmi jelenség ez, mellyel foglalkoznunk kell.

Moly Tamás regénye nem ponyva-termék; a komoly irodalomhoz nemcsak kiállítása csatolja, hanem szerzőjének neve és magának a regénynek előadása is. Stílje gondos, nyelve irodalmi, hangja művelt: nyilvánvaló a törekvése, hogy irodalmivá emelje a műfajt, megneemesítse az eddigi vad-hajtást s szakítson a detektív-regények durva, alszerű szellemével. Ezzel jogot szerzett arra, hogy kihívja a komoly, irodalmi kritikát, s megkövetelheti, hogy magas esztétikai mértéket alkalmazzunk reá. Alább iparkodunk majd megfelelni ennek a föladatnak, de előbb számot kell vetnünk magával az új irodalmi fajjal. Meghonosodását nem tartom az irodalom gazdagodásának, s ha már egyáltalán nem lehet kiirtani a detektív-regényt — pedig emellett esztétikai okokon kívül erkölcsiek is szólnak — jobb lett volna, ha pusztán az értelmileg alacsonyabb osztályok olvasmánya marad. De ahhoz nincs jogunk, hogy magát a tényt letagadjuk: a detektív-regény itt van s helyet követel magának abban a birodalomban, amelyre a művészet napja süt. Nem tartom valószínűnek, de nem is épen lehetetlen, hogy idővel méltó is lesz erre a helyre, s akad hatalmas költői egyéniség, amely értékesítéssel fejleszti.

Moly Tamás alkotása, mint regény, messze áll ettől a foktól s még a mai detektív-regények két legfontosabb kelléke is hiányzik belőle, az érde-

kesség és valóságosság. Minden ilyenfajta műnek kiinduló pontja valamilyen homályos, rejtélyes, emberileg szinte megfejthetetlen bűneset, s a szerzőnek úgy kell kibonyolítani visszajáról a szálakat, hogy az olvasó mohó türelmetlenséggel, lázas érdeklődéssel kísérje minden lépését. Ez az egyik föltétel: a meglepő, fordulatokban gazdag, idegizgató mese. A *Vörösbegy* meséje nem ilyen. Egy pesti bankból elrabolnak fényes nappal 275.000 K-t — ez nem épen föltűnő, nem is nagyon érdekes, sőt, noha a rablás módját nem tudjuk, nem is érthetetlen. A tettet a fővárosi detektívtestület legkiválóbb tagja nyomozza, akit azonban a szerző korlátolt embernek rajzol — s ez igen fogyatékos regényírói érzőkre vall. A detektív annyira ostoba, hogy a rendőrfőnök ő méltóságát tartja a rablónak! Nem csoda, hogy Vörösbegy — így nevezi magát az ismeretlen tolvaj — orránál fogva vezeti s többször megbosszantja. Ebből lehetne mulatságos bonyodalmat fejleszteni, csak hogy Vörösbegy épen nem szellemes ember; fogásai, ötletei igen mindennapiak, apró csínyek, amelyeket még mi magunk is elkövettünk ifjú korunkban. Nem sokkal állunk jobban a detektív-regények másik követelményét illetőleg. Ha van némi művészet az ilyen alkotásokban, az abban áll, hogy a hihetetlen, sőt képtelen fordulatokat úgy kell beállítani, hogy az első pillanatban valószínűeknek, lehetségeseknek tessenek: káprázatosan gyors előadással el kell leplezni a fejlemények lehetetlen voltát. Moly Tamás regényében azonban ennek az ellenkezője történik. A rendőrfőnök p. o. maga is nyomozza a tettet; hogy kézrekerítse, magára ölti Vörösbegy maszkját s leányával együtt így megy álarcosbálba. Vörösbegyét persze nem fogja el, mert annak volt anyja esze, hogy a rablás alkalmával elmaszkolta magát, s az életben épen nem illik rá a rendőrség leírása — de hogy a rendőrök sem fogják el kitűnő maszkú főnöküket, az már érthetetlen. Ugyanitt a szeparéban, ahova a rendőrfőnök leányát vitte, a leány az igazi Vörösbegyét atyjának nézi, mert az meg a rendőrfőnök maszkjában jelent meg. Erzsé boldogan túri a betörő udvarlását, csókjait, míg az apa egy dominót néz a leányának és azzal zsörtölődik. Van ezekben a jelenetekben groteszk humor, de annyira képtelenek, és az olvasó kezdettől fogva oly tisztán lát mindent, hogy a szereplők ostobaságán érzett bosszankodás eloszlatja a hatást. Vörösbegy persze mindent tud, azt is, amit lehetetlen tudnia, mindenütt ott van, ott is, ahol a józan ész szerint semmi keresni valója, végül szokásra bírja a rendőrfőnök leányát, s az előkelő úri leány habozás nélkül követi a betörőt. Ekkor már meghökkenünk s zavarodottan kérdezzük: mi az, amit olvastunk, komoly regény-e vagy paródia? Annak túlságosan bohózatos, ennek nem elég mély és jókedvű — a szerző csak játszott velünk, de ebbe a játékba belevesztett regényének művészi hatása.

A *Vörösbegy*, az első kísérlet a magyar detektív-regény terén, nem sikerült. Ohajtánók, hogy ne legyen folytatása, és Moly Tamás is más műfajokban keresne érvényesülést.

CSÁSZÁR ELEMÉR.

Rákosi Viktor: Palozsnaky Tamás a nagyerejű kántor és egyéb elbeszélések. Budapest. 1918. 196 l. Athenæum-kiadás. Ára 6 kor.

Négy elbeszélést adott ki Rákosi Viktor e kötetében s e négy elbeszélés körülbelül egész írói termését is híven képviseli. Rákosi népszerűségének legmagasabb fokát a múlt évtizedben érte el és pedig mint a Marc Twain-féle kissé száraz amerikai szójátékos humornak magyar viszonyokba átültetője. E kötetben is két ilyen humoros elbeszélése van: *Ránki Rudolf házassága* és *Klivényi Titusz története*. Az első egy budai ember készülődései a házasságra, a házasság s a két familia tagjainak jellemzése (a jókedélyű nagybácsi, akinek semmije sincs, de mindenki szereti; a rosszkedélyű nagynéni, akitől mindenki örökölni szeretne s ezért mindenkit kihasznál, stb.); a második három részből álló ciklus Jonathánról szól, a hűséges inasról, aki gazdája után ugrik a Dunába, de mert nem tud úszni, nem ő menti meg gazdáját, hanem az huzza ki őt s ennek dacára egész életében mint életmentő hű inast ünneplik. Kedves, egyszerű történetek, esetlen, de nem rossz emberek, kik már-már illetlenség számba menő szójátékokat csinálnak (pl. a csak beszélni, de írni nem tudó író *Nemirovics Dancsenkónak* nevezték el; a pumpoló fráterről szóló rajz címe: *Pumpes Funerés* stb.); cselekvény nélkül a nagy humoristák mély pszichológiája nélkül valók, de egy kis türelemmel ha végig olvassuk e rajzokat, néha el-elkacagjuk magunkat s legalább értelmes, világos és magyarul írt elbeszéléseket olvastunk el. Rákosi efajta elbeszéléseinek pár éve szép és hű közönsége volt, lesték vasárnaponként őket a Budapesti Hirlap tárcájában s egy-egy szójátékuk, elmés mondásuk elterjedt az egész országban. Maradandóbb értékű azonban Rákosi írói munkásságának az az iránya, mely a Jókai—Mikszáth-féle csapástól ágazott ki. E kötet első nagy elbeszélése *Palozsnaky a nagyerejű kántor* az Elnémult harangok nemes, hazafias hangú csoportjába tartozik. A negyvennyolcas szabadságharc korát eleveníti fel benne. Palozsnaky kántor-tanító a bardóci zúg eltótosodott, de magyar érzelmű népből guerilla-csapatot szervez, a vaskakasos katonák csapatát, melynek tagjai éjjel az Eperjes felől bevonuló német hadoszlopokat pusztítják, nappal pedig alázatosan meggörnyedve látják el munkájukat és nagyba süvegelik a német dragonyosokat. Az elbeszélés közepén a különben is eléggé passzív szerepet játszó Polozsnaky háttérbe szorul, helyét Zdrávi, a szkridnói orvvadász foglalja el, ki a vaskakasos katonák legnagyobb ellenségét, Lárík pandurt a halálba kergeti. Igazi Jókai-alakok vonulnak el előttünk e nemes hangú elbeszélésben: a kis Spitzkó-fű, a harangozó fia, ki mert beteg testű, nem mehet honvédnek, de a bécsi kormánybiztos (magyar mágnás) ünnepies bevonulásával kiugrik a kórház ablakán, letöri a fekete-sárga zászlót s magát halálra zúzza. Jókai-alak a melegszívű, de minden hatalommal szemben vas-erejű Winter orvos, kinek az «a specialitása, hogy a gazdagokat méreg drágán gyógyította csak azért,

hogy a szegényeket ingyen gyógyíthassa, s maga Zdrávi is, ki korbácsütésektől még véres háttal megy éjjeli lesre a dragonyosok ellen, de első áldozatát lecipeli a hegyről a legközelebbi plébániára, hogy hóviharos éjjel rendesen eltemesse áldozatát. A *Csekő Gábor Amerikában* c. rajz valójában egy anekdóta rajzzá alakítása, amint azt Mikszáth meghonosította nálunk. Kissé hőbeszédűen az van itt elmondva, mint határozza el magát Cs. G. félig-meddig virtusból, kalandvágýból, hogy Amerikába megy pénzt keresni, mint próbálkozik meg a hajón s odakint mindenféle foglalkozással, míg végre bűvár lesz, de az első leszállásnál mindjárt felhúzatja magát. A csigák lapátolása sehogyse megy odalent, rosszul lesz, mert a bűvár-ruhában, odalent a tenger fenekén -- nem tud a markába köpni. Rákosi Viktor olvasóinak nagy örömük lesz e kötettel, melynek első darabja kitünő volna mint ifjúsági olvasmány is.

t.

Oláh Gábor: Balgatag Szerelem. Elbeszélések. Debreczen. 1908. 104 l. Csáthy Ferenc kiadása. Ára 6 kor.

Aki Oláh Gábort értékes írói egyéniségnek tartja és új művei elé várakozással tekint, annak kénytelenek vagyunk tanácsolni, hogy ezt a mostani novellás-füzetet ne olvassa el, mert kellemetlen csalódással fogja letenni. Mi is így jártunk. A választékos nyomdai kiállítás, a szép külső talán még kirívóbbá teszi e könyvecske tartalmának silányságát. Igazán nem értjük, hogy a szerző, aki *Írói arcképek* c. kötetében s újabban is egy sikerült essayjében (*Csokonai és a rokokó*) fejlett ízlésű, tehetséges esztétikusnak bizonyult, önmagával szemben hogyan tudja ennyire elnémitani saját kritikai érzékét. Vajjon csakugyan nem képes Oláh Gábor tárgyilagos szemmel nézni saját alkotásait, hogy Pegazusát olyanforma elvakult kegyetlenséggel csigázza holtra, mint mostani könyvének egyik elbeszélésében Vass Mihály debreczeni fiákeres a Rabló nevű szegény állatot? Sajnálatos dilemma! Azt sem volna könnyű dolog eldönteni, vajjon a komoly vagy a víg hangulatú darabok-e a gyöngébbek. A kötet t. i. nyolc kisebbfajta írásművet tartalmaz; ezek közül négy a szomorúság, négy a nevetségesség hangulatkeltő eszközeiből igyekszik kiválasztani a legvégletesebbeket, legrikítóbbakat. Az egyik csoport motívumai: romlott testű és lelkű szanatóriumi betegek, világűrrel, emberi sorssal, temetői szellemekkel, vajúdó éretlen fantazmagóriák, — a másikai: megbolondult fiákeres, szerelmes kanca-ló, halottsiratásból élő undorító vén banya, anyává lett színészkisasszony s még egypár hallatlanul végletes torzkép. A komoly tartalmú darabokban — a tárgy és az előadás terén egyaránt — hátborzongató effektusokat hajhász az író s eljárása legtöbb helyt groteszk erőlködés-ként hat ránk; komikai tárgyú darabjaiban is így erőlködik, de megtetézi ezt néhol vastag ízléstelenséggel is (50., 69. l.). Csak stílusán érezhető, hogy itt jobb sorsra érdemes tehetség tékozzolja

magát; ez a stílus a komikai részletekben vaskos népiessége révén érvényesül, a tragikus páthosz lendületét pedig valami raffinált nyelvkészség biztosítja. Az egész kötetnek címet adó első novellában egyébként ilyen reflexiók olvashatók: «...tele hold jár az égen s ilyenkor születnek az embergyilkosságok» (15. l.), vagy: a tengerparti tavaszi levegő hatása alatt «az ember is megfordul s vagy remek költeményeket ír, vagy szerelemből gyilkol» (19. l.). Nem hiában említi szerzőnk kétszer is a maga «beteg fantáziáját» (3., 80. l.).

Még egyet. Ez a könyv a világháború ötödik évében jelent meg; végső darabja egyenesen a háború ütötte sebek bús eszmekörének felidézésével keresi a hatást. Az első novelláról nem tudjuk, mikor keletkezett, de annyi bizonyos, hogy egy 1918-iki könyvben nagy ízléstelenség ilyen kijelentésekkel előállni: «Én nem tudom, miért izgatnak engemet a nem magyar nők. Egészen más, tisztább és rejtelmesebb szépséget látok bennük, mint az én hazám leányaiban. ... Egy vörös gondolat lobbant fel agyamban: oh ezért a leányért [a román Lauráért] még hazáját is el tudná árulni az ember!» (10., 28. l.) Ne vegye rossz néven Oláh Gábor, de ezt az utóbbi dolgot nem hisszük el róla.

— ig —

Veér Imre: Lygeia. Két kötet. Budapest. 1918. 228 l. Aczél Testvérek kiadása. Ára 12 kor.

Történeti regény fekszik előttünk: ismert historiai alakokkal és költött személyekkel. Ez utóbbiak sorába tartozik a regény főhőse: Lygeia, az athénei hetaira. Az ő gyengén és élettelenül, valószínűtlen elemekből megformált, hiszterikus lénye indítja el a regény bonyodalmas és az olvasó kitartását ugyancsak próbára tevő meséjét. Lygeia nem tudja elviselni, hogy Phaidros, a szép ifjú, Sokrates tanítványa, ne a szerelemnek, hanem a filozófiának éljen. Még attól sem riad vissza, hogy Meletost, Sokrates ellenegét is befogja a maga szekérébe. Szüzi testét igéri neki oda, ha Sokrateset halálra ítelteti s ezzel megmenti az ő számára Phaidrost, aki él-hal Sokratesért. Az ifjú maga is megtántorodik, otthagyja mesterét, de lelkében állandóan küzd Sokrates Lygeiával. Hol mesterének szárnyas gondolatai és erkölcsi eszméi ragadtak magukkal, hol Lygeia vonja magához nászi ágyának örvényébe.

Meletosnak sikerül Sokrateset elítéltetni és evvel Lygeia csábító szépsége diadalt ül: Phaidros az övé lehet, de előbb Meletos kapja meg Lygeiától az ígért bért. De Phaidros azért mégsem lesz az övé, mert megőrül. És hogy az erkölcsi világrendnek is elég tételessék, Meletost és Lygeiát is eléri az emberi igazságszolgáltatás sujtó keze: az athéni bíróság őket is halálra ítéli.

E lélektanilag gyöngén indokolt meséhez a történelmi hátteret Sokrates működése, elítéltetése, Alkibiades, Aristophanes, Plato alakjai adják.

Sokrates rajza elég plasztikus, ez azonban nem a szerző érdeme. Plato Sokrates Apológiájában olyan élő és ható alakot festett meg és hagyott reánk, hogy a szerzőnek csak le kellett másolnia. De ez a jó részlet csak egy kis része a történelmi háttérnek. A többi szinte kiválik a görög világból és érezzük rajta a XX. század modoros írójának mesteremberi és nem művészi kezét. A szövegből lépten-nyomon meggyőződhetünk, hogy az író régiségtani tanulmányokat végzett, mielőtt a regényt megírta. Lehet, hogy jó szakember ezen a téren; a minden sorban hemzsegő görög szavak ezt könnyen elhitethetik velünk. De a sok görög szó nem az az elem, melyből a görög élet fakad. Egy történelmi regény megírásában nem annyira a szaktudomány a fontos, mint az ihlet és a művészi rátermettség. Anatole France egy oldalából több történelmi élet zsong felénk, mint ebből az egész görög műkifejezésekkel megtömött regényből. Hogy egyebet ne mondjunk, Anatole Francenak elhiszük, hogy alakjai azokban a klasszikusan rövid, patinával bevont mondatokban beszéltek. Igen, csakis úgy beszélhettek! De el tudja-e hitetni velünk a magyar kísérletező, hogy Sokrates, Plato, Aristophanes, Lygeia olyan nyelven beszéltek, olyan koncentrált fogalmakat jelző szavakat használtak, mint mai inkább modoros, mint modern íróink? Semmi esetre sem! A nyelvbeli disszonancia, de meg ezenkívül a «Megcsaltalak, mert szerettelek!» hamis és abszurd lélektani alap, az ólomlábakon haladó mese kialakulása, egy pár igazán undort keltő obscén jelenet, mint például, ahol Alkibiades elmondja, milyen praktikákkal akarta a vén Sokratest szeretőjévé tenni, elbuktatják a regényt.

A magyar irodalom semmi esetre sem lett gazdagabb ezzel a Lygeiával. M. F.

Mariay Ödön: A Rákóczi harang. Színmű 3 felvonásban. Budapest. 1918. 302 l. Táltos-kiadás.

Egy debreczeni gépészfú szereti a gazdája leányát, de alacsony sorsa elválasztja szerelmesétől. A gazdag civiskisasszony nem lehet a szegény ifjú felesége. A gépész kimegy Amerikába, meggazdagodik, hazatér és megveszi a tönkrejutott gazda legkedvesebb tanyáját. A gógös öregember egy ideig még ellenkezik, azután elsímul minden és a két szerelmes egymásé lesz.

Színművében a magyar parasztnak a magyar földhöz való szenvedélyes ragaszkodását dolgozta föl a szerző, de a téma meglehetősen kicsúszott kezéből és meséje sablonos szerelmi történetté sekélyesedett. Főbb alakjait gondosan jellemezte. A földre éhes magyar parasztok meg-elevenednek a tollán. A fiú, a gazda, a leánya, az öreg gulyás, a beteg civis az életből valók. Kissé erőltetett a gazda felesége és ríkióan színezett a pletykás bejáró asszony. A többi szereplő meglehetősen háttérbe szorul. Kár annyi alakkal túlszűfolni egy darabot.

A színműnek van néhány sikerült jelenete, de általában a szerző sokat beszélteti hőseit s ezért nem egy helyen unalmassá válik. Ismételtten eltávolodik a tulajdonképeni történettől, nem odaváló dolgokat kever meséjébe. Olykor erősebben is próbára teszi az olvasó türelmét. A jeleneteknek az egész darabban gyorsabban kellene peregniök.

Irodalmi szempontból a darab az értékesebbek közül való. Nem fércmunka, hanem alapos gonddal készült írói alkotás. Színpadi technikája gyöngé. Nem is annyira színdarab ez, mint párbeszédekben föloldott elbeszélés. Író írta, de nem drámaíró.

B. B.

Szomorj Dezső: Matuska. Színmű 3 felvonásban. Budapest. 1918. 136 l. Pallas-kiadás. Ára 6 kor.

Torday Melanie bárónő tíz év óta özvegy, miután tíz évig egy boldogtalan házasság minden sivárságát átélte. Tíz évi tiszta és munkás özvegyiség után kigyúl szívében a szerelem; — szerelem? nem, érzéki vágy, durva nemi ösztön egy hatalmas termetű, gyermeki lelkű, ostoba szláv katona láttára. Torday Melaniet ez a késő virágzás kifogatja minden okosságából, ravaszágából és női szemérméből. Kastélyában mindenki tud szerelméről: a kasznár, a tisztartó, a gulyás, a kocsis, az alispán, a tisztelendő, sőt még a bárónő kamasz fia is. Az első felvonás végén megjelenik a régi szerető, egy kasszírő, akinek a bárónő pénzt ad; ám a kasszírőslány szerelme erősebb kapzsiságánál, mert visszajön s a muszka óriást magával viszi.

Ime a régi kép új keretben, melyből a szerző a technika kovájával akar drámai tüzet csiholni. Néhol sikerül is neki színes szavaival, örületes iramban száguldó mondataival elragadni, — de hajh, a száguldó iramban egy-egy zökkenés, egy-egy botlás és érezzük nem kis bosszúsággal, hogy a földön járunk, hova a szerző mintha céltudatlan naivsággal hordta volna össze a göröngyöket.

Bármennyire divatos drámaíró is a szerző, nem hisszük el neki, hogy olyan a magyar földesasszony, mint Torday bárónő. Bika, csődör (s ez utóbbi még szerelmesére való vonatkozásban is!) csak úgy röpköd a gyöngéd női ajkakon. A hősnő folytonos szerelmi unszolása rikitóan süvölt a hontalan óriás lírai tirádái nyomán. Bárminő színesek is ezek a prózai költemények, melyeket a hontalanság keserű érzése vált ki egy primitív emberi lélekből, — a nőnek egy-egy durva szava, oktalan és időszerűtlen szerelmi követelődése lerombolja menten a hatást. Nem, épenséggel nem magyar földesasszony az, aki saját fia szemeláttára szeretkezik, aki vendégeitől sajnálja az ételt (mert túlontúl sokszor felpanaszolja nekik a vendégeskedést), aki még a számadó juhászával is szemérmetlen játékokat űz.

A hősnő atyja, Plöcken—Pöndör személyében (mért «Pöndörke» még

az unokáinak is?) egy európai híró orvosprofesszort rajzolt a szerző. Mire azonban a rajzzal elkészült, — egy agyalágyult vén bankártípus vi-gyorog ránk. A kasszírő, a zsidó gazdatiszt, az öreg számadó sikerültebb alakok.

Ami igazán értékesebb a darabban, az a szerzőnek pompás lírai készsége. Tüzes szavai mint sugárzó rakéták röppennek el s nemcsak világitanak, de olykor gyűjtanak is. Mondatainak szárnyalása többnyire kifogástalan, bár a gondolatösszekötő és szócska bántóan gyakori, annyira, hogy megszokásból még a rendezői utasítások is teli vannak vele tűzdelve.

Erős kifogásunk van a szerző nyelvének magyarsága ellen. Nem rójuk fel hibájául azt, hogy a népies beszéd iránt nincs érzelme, — de ily kifejezéseket: *Oh talán zavarok!?* *Ez nem egy dráma!* *Ez nem egy tisztességes nő!* stb. magyar íróknak nem szabad a tollára vennie.

—ay.

Drégely Gábor: Egy férj, aki mindent tud. Komédia három felvonásban. Budapest. 1918. 76 l. Dick Manó kiadása. Ára 5 kor. 20 f.

Egyik jellegzetes terméke a szórakoztató színpadi iparnak. Egy féltékeny férj azt hiszi magáról, hogy az emberek szeméből mindent ki tud olvasni s a felesége szeméből azt olvassa ki, hogy meg akarja csalni egy zongoraművésszel. Izgatottan töri magát, hogy visszahódítsa az asszonyt s ez végre sikerül neki: a zongoraművész tovább áll, a kedves feleség visszatér a családi tűzhelyhez. Nincs ebben a lapos komédiában a művészi törekvésnek szikrája sem. Csupa elcsépelet frázis, elkoptatott helyzet. Évtizedek óta ismert komikus figurák szerepelnek benne. A vicces jeleneteket elég ügyesen róttá egymás mellé a szerző, de mondanivalója annyi sincs, mint egy kisebbségnyű tárcaírónak.

P. J.

Gorzó Gellért: Kapitány György. Drámai költemény történeti zenével és énekekkel. Rozsnyó. 1918. 76 l. A «Sajó-Vidék» egybázmegyei nyomda. Ára 5 kor.

Az iskoladrámák inkább történelmi, mint költői szempontból érdekes szokását elevenítette fel 1917 febr. 17-én az az előadás, melyen a rozsnyói kath. főgimnázium diákjai Kapitány György vitézkedésének és szerelmének történetét színpadon bemutatták. A lelkes szerző a sikeren felbuzdulva, könyvalakban is kiadta művét, melynek bevezetése meg az egyes részekhez írt jegyzetek a darab indítékáról és keletkezése egyéb körülményeiről is hűségesen beszámolnak. A figyelemreméltó kísérlet magyaros felfogású kedves meséjével, a patinás szépségű éneketétek (Amadé L.: Katonadal; Csokonai V. M.: A reményhez; Erkel F.: Bánkban-részletek) kíséretében bizonyára méltán aratott tetszést. Az alakítást korlátozó mozzanatokra gondolva talán a komoly kritika sem fog túlságosan fenn-

akadni az előszó-említett *«anakronisztikus összezőrdülésen»*, mely a történelmi távlat meg a kívánatosnál kevésbé archaizáló nyelv között is észrevehető és bizony az illúzió rovására esik.

A darab régibb irodalmunk derék harcosát, Tinódit is színpadra viszi. Csak nemrégiben volt szó e folyóiratban (L. 1918. évf.: 228. l.) arról, hogy Balassa Bálint mily kedvelt alakja a szépirodalomnak. Egész sereg olyan költői műről van tudomásunk, melyekben a XVI. század e szépszavú dalnokát szólaltatja meg az ihletett utód. Az említett helyen felsoroltakon kívül Rákosi Jenő is szerepelteti Balassát Az ezredév ünnepe c. egyfelvonásos *«látományá»*-ban (Bp. 1896.), továbbá róla szól még újabb verselőink közül Hangay Sándornak Ének Balassa Bálintról és Emőd Tamásnak *Históriás ének bús Bálint deákról* c. költeménye. (Amaz Hangay S.: *Fekete haj árnyékában*. Bp. 1914. 28 l., Emőd T. verse pedig *A Holnap* c. kötetben. Nagyvárad. 1908. 147. l. jelent meg.) Tárgytörténeti tekintetben érdemes a megemlítésre, hogy Tinódi alakja is eléggé foglalkoztatta költőinket. Az idetartozó művek közül Virág Benedektől Pontyinak nászdal-ára, Arany Jánostól a Tinódi redivivus-ra és Vargha Gyula Tinódi halála c. szép költeményére már Lakatos Vince is utalt Magyar költők egymásról (Keszthely. 1900. 6. l.) c. munkájában. E felsorolás azonban gazdagabbnak mutatkozik, ha nem feledkezünk meg Tóth Kálmánnak Tinódi Sebestyén c. verséről, továbbá ha tudjuk, hogy Gárdonyi Géza is megszólaltatja a lantost Egri csillagok c. regényében. Tordai Ányos megkülön egy Tinódi c. háromfelvonásos ifjúsági színjátékban állított neki emléket. (Bp. 1912.)

B. Gy.

Gömöri Jenő: A nagy hábcru katonanótái. Gyűjtötte, sajtó alá rendezte és bevezette — Budapest. 1918. 184 l. Kiadja a 12-ik cs. és kir. gyalogezred rokkant-alapja. Lempel-bizomány. Ára 5 kor.

A címben írt gyűjtemény jelentőségéről a az egybeállításban követett szempontokról részletes felvilágosítással szolgál az előszó. Eszerint a kötetben foglalt versek egy része — körülbelül a negyede — 1916-ban is megjelent ugyan már nyomtatásban (l. Irod.-tört. 1917: 20.), de mint-hogy ekkor könyvkereskedői forgalomba nem került, bátran állítható, hogy a jelen műben összegyűjtött darabok először jelennek meg így együtt, a nyilvánosság részére is hozzáférhető alakban. A kiadó sem hiszi, hogy e könyv a nagy háború valamennyi katonanótáját közli, de szerinte jórésztük megtalálható benne és így nem alaptalan az a hite, hogy eddig ez a gyűjtemény a legteljesebb foglalata a szörnyű idők szomorú magyar termékeinek. A gyűjtő a változatokat illetőleg is teljességre törekedett s a többirányú érdeklődésre való tekintettel az egyes darabokhoz jegyzeteket is csatolt. Így ahol teljes biztossággal megállapíthatta az eredeti dal szerzőjét, ott — ha változott szövegről van is szó — osillag alatt közli az író nevét. Célja: *«hogy e könyv megmutassa és megtartsa a jövőendő korok számára, miket dalolt, tehát miket érzett a magyar nép a nagy háború alatt»*. Ki kellett azonban hagynia — úgymond — azokat a nótákat, amelyek bár igen jellemző erejűek, mert a magyar baka érzékiségét szem-

léltetik, de a nyilvánosságnak szánt könyvben nem foglalhatnak helyet. A könyv végén — kívánságra — saját verseiből is közreadottt négyet, melyek mellett Csók Barnabásnak két, Koronghi Lippich Eleknek pedig egy háborús vonatkozású költeményét is közli.

Az utóbbiakat nem számítva, az egész gyűjtemény háromszáznyolc ú. n. katonanótát foglal magában. Természetesen sok van ezek között olyan, amely — mint összegyűjtőjük is mondja, — már régibb keletű népdal s csak újabban kapott háborús köntöst. Ezekon kívül számos érzelmes, alkalmi műdallal is találkozunk a népies eredetű «menetelő» és «hallgató» nóták sorában. A gyűjtemény anyagának gazdagsága és változatossága azonban így is tartalmi és nyelvi tekintetben egyaránt bő tanulsággal kecsegteti a részletek iránt érdeklődő kutatót.

VELEZDI MIHÁLY.

Huss Richard: Ne hánts...! Magyarországi német háborús költészet. Debreczen. 1918. 252 l. Csáthy F. könyvkereskedése. Ára 7 kor.

A magyar irodalmi kritika ezt a könyvet kissé hűvösen fogadta. Oka egyrészt a gyűjtemény esztétikai jelentéktelensége, másrészt az a valóban sajátságos véletlen, hogy épen a legmagyarabb város egyetemének védnöksége alatt kiadott olyan sorozatban jelent meg, melyben egyidejűleg a magyar háborús költészet iránt való tudós vagy áldozatrakész érdeklődésnek nyomai kevésbé fedezhetők fel. Ami különben a dolog lényegét illeti: az esztétikai mozzanatok háttérbe szorulása sajnálatos jelenség, de felháborodásra — a kritikus részéről — nem nyújt elég alapot. Mert végre is a gyűjtő nem tehet arról, hogy a háború ihlető ereje csupán a közhelyek tetszetős váltogatására képesítette napjaink verselőit. Hogy a kötet egybeállítója maga is ismerte gyűjteménye értékét, mutatja «tájékoztató»-jának az a megjegyzése, mely szerint itt «tulajdonképen... nem is műbecsről van szó, hanem a magyar haza iránti becsületes német érzelemről». Ebben igazat adhatunk neki. Tárgykörüket illetően e versek — magyar párjaikhoz hasonlóan — részint a háború nevezetesebb színhelyeihez (Dukla, Isonzo, Ivangorod, a Kárpátok, Varsó stb.), részint kiemelkedőbb történelmi alakjaihoz (E. Grey, Hindenburg stb.) fűződnek; mellettök leggyakrabban az elesett bajtársak és a névtelen hősök emléke szolgáltatják az indítékot. Eszmei tartalmuk szempontjából figyelemre méltó, hogy az egyes darabok szerzői főképp az otthon, a haza és a kultura védelmében látják a mostani nagy erőmérkőzés jelentőségét. Hangulatukat tekintve, uralkodó bennük az érzelmes megindultság, mely büszke önérettel fordul a «becsület mezején» elesettek felé.

A versek nagy részét magyarországi németek írták. Az ő műveik mellé azonban néhány magyar szerzőtől (Emőd Tamás, Gyóni Géza, Mohácsi Jenő, Szávay Zoltán) származó költemény is került, többnyire Somló Károly fordításában.

BAROS GYULA.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

Folyóiratok.

A Cél. 1918. évf. 8. sz. — Kiss Sándor: *Irodalmunk elzsidósodása*. A cikíró szerint Magyarország népei mind gazdasági, mind szellemi téren a zsidóság jármába kerültek. A magyarországi zsidóság fajuralma példátlan a mostani kultúrnemzetek életében. Valóságos szellemi leigázással állunk szemben. Ötven évvel azelőtt alig akadt egy-két zsidó író és ujságíró, míg ma a számottevő írók és ujságírók kilencztedrésze zsidó s ezek fajisága nyilvánul meg a sajtóban. Az általános elzsidósodás egyik főoka, hogy a könyvkiadók és ujságkiadók kevés kivétellel zsidó tőkésék és zsidó részvénytársaságok. Ezek éberren vigyáznak arra, hogy kiket engedjenek érvényesülni. A keresztény írók közül a zsidó kiadók, szerkesztők és kritikusok csak azokat fogadják be, akik javára válnak a zsidóságnak. A keresztény író vagy alkalmazkodik a zsidó izléshez, vagy háttérbe szorul. A rohamosan hanyatló magyar irodalom mellett kifejlődött nálunk az egyre hatalmasabb magyar nyelvű zsidó irodalom. A cikíró végül fölhívja a magyarságot, hogy csatlakozzzék azokhoz, akik meg akarják szabadítani a lenyűgözött irodalmat a zsidó áfium fajsorvasztó narkozisából. — Császár Elemér: *Lévay József*. Az elhúnyt költő lirájának jellemzése.

10. sz. — Császár Elemér: *Molnár Ferenc új regénye*. Az agyonreklámozott regény, az Andor, nagy csalódást hozott. Ha címlapján nem M. F. neve szerepelne, hanem valami ismeretlené, nem volna érdemes vesződni a bírálgatásával. A súlyos kudarc egyik oka, hogy a szerző olyasvalamire törekedett, ami semmiképen sem illik egyéniségéhez. A szellemes csevegő szerepe helyett ezúttal a lélekbúvárét vállalta s képtelen volt megbirkózni a vállalt föladdattal. Meséje nehézkesen dökög, vagy éppen megreked az unalom posványában. Pepecselő módszere próbára teszi az olvasó türelmét. Még stílusa is elernyed. Ezzel a regénnyel M. F. nagyot zuhant.

Akadémiai Értesítő. 1918. évf. 6—8. sz. — Szinyei Ferenc: *Jelentés az 1917. évi Koczán-pályázatról*. A jutalmat Lenkei Sándornak a Magvetők c. történelmi színműve nyerte el, melynek tárgya a Martinovics-féle összeesküvés. — Császár Elemér: *Jelentés a Bulyovszky-jutalomról*. A jutalmat nem adták ki. — Trócsányi Zoltán: *Régi magyar nyomtatványok változatai*. Néhány XVI. századi nyomtatvány szedésbeli változatai érdekes adatokat nyújtanak a régi magyar könyvek előállításának történetéhez. — Batta István: *Bolyai Farkas levele Kendeffy Ádámmal*. Adat-

közlés. — *A M. Tud. Akadémia jegyzőkönyvei.* Ezekből egyebeken kívül kitűnik, hogy: 1. az I. osztályba rendes tagnak megválasztott Négyesy László levelező tag; 2. a Nádasdy-féle pályadíjat Vasfő és Ime c. elbeszélő költeményével Zempléni Árpád nyerte el; 3. Beöthy Zsolt indítványára a nagygyűlés elhatározta, hogy Tompa Mihály alakját márvány mellszoborban örökítteti meg.

Budapesti Szemle 1918. évf. 7. sz. — Csengeri János: *Ponori Thewrewk Emil emlékezete.* Az érdeemes nyelvtudós pályafutásának rajza. — *Tompa Mihály Fekete Könyve.* A csekély jelentőségű élmény-gyűjtemény szövegének közreadása. (Ettől a hagyatéktól, az igazat megvallva, még azok is többet vártak, akik tudták, hogy kortársi adoma-gyűjteménynél egyebet nem tartalmaz a kötet. A szövegkiadás elé írt bevezetés Tompa levelezésének ide vonatkozó közlésével rávilágít arra, hogy a szegény költőnek milyen bomlott volt már az idegzete élete vége felé. Mind a bevezetés, mind a szövegközlés névtelenül jelent meg, ami nemcsak szokatlan dolog, hanem össze sem egyeztethető a tudományos felfogással. Ki vállalja a felelősséget a bevezetésben közölt részletek igazságáért s magának a hagyatékknak szövegbeli hűségéért?)

8. sz. — Kéky Lajos: *Magyar költői versenyek.* Irodalmunkban többször előfordult, hogy egy-egy szűkebb írói kör kölcsönös egyetértéssel közös tételt dolgozott föl. Az első ilyen költői versenyt a Muzáron szerkesztője, Szemere Pál rendezte 1828-ban. A tétel az volt, hogy a versenyzők dolgozzák föl tetszés szerinti műfajban és modorban Pfeffel német írónak egy kis történetét. A versenyben részt vettek: Szemere Pálné, Vörösmarty Mihály, Kiss Károly, Paziázi Mihály, Mailáth János, Kisfaludy Károly, Kovacsóczy Mihály és Kazinózy Ferenc. Ismertebb a másik költői verseny: az erdei lak megéneklése. Petőfi, Tompa és Kerényi vettek részt benne. (1845). A további versenyzők: Gyulai Pál, Szász Károly, Zalár József, Pájer Antal, Almási Balogh Tihamér, Berezik Árpád, Toldy István és Urváry Lajos; s utóbb még számos mérkőző a szépirodalmi folyóiratok hasábjain. — Voinovich Géza: *Lévay József.* Meleghangú megemlékezés az elhunyt költőről, akinek három költeményét hozza is a B. Sz. Ezek közül kettőt még 1915-ben küldött a szerkesztőhöz a költő azzal a kéréssel, hogy csak halála után jelenjenek meg; a harmadikat 1918 júniusában, néhány héttel halála előtt, adta postára.

10. sz. — Zempléni Árpád: *Vasfő és Ime.* A terjedelmes elbeszélő költemény a M. T. Akadémia legutóbbi Nádasdy-pályázatán 100 arany jutalmat nyert. Meséje egy vogul mondán alapszik, mely Hunfalvy Pál egyik könyvének és Munkácsi Bernát vogul népköltési gyűjteményének szövegei között olvasható.

Esztendő. 1918. évf. 9—10. sz. — Hatvany Lajos: *Kossuth Lajos Nap-sugárhoz.* Bevezető tanulmány kíséretében közli a 82 esztendő turini

remetének egy 17 éves leányhoz írt kiadatlan leveleit. A levelek értékes adalékokat nyújtanak K. L. kiváltságos írásművészetének ismeretéhez.

Ethnographia. 1917. évf. 4–6. sz. Versényi György: *Tompa népies költészetéről.* Vizsgálja Tompa költészetének néprajzi vonatkozásait. — Sebestyén Gyula: *Arany János és a hagyomány.* Arany a maga történeti tárgyú költészetében a történeti alap és történeti fölfogás mellé odaállította a mondai alapot és mondai fölfogást is. — Solymossy Sándor: *Mesehős nő, aki „gyöngyöt sír és rózsát nevet.”* A címben jelzett mese-elemeknek a mesék különböző típusaiban való végigkutatása. — Harsányi István és Gulyás József: *A kuruc dalok forrásai. VIII.* Kimutatják, hogy a Magyar Gályarabok Énekét mai szerző írta, még pedig Jeszenszky Károly evangélikus lelkész. Ez a költemény is úgy szerepel irodalmunkban, mint a kuruckor alkotása. — Gulyás Pál: *Népköltésünk ülegennyelvű fordításai.* Sokirányú tájékoztatást nyújtó könyvészeti egybeállítás. — Borbély Károly: *Téves állítások.* Arany Jánosnak a Hegedű c. költeményével kapcsolatos hozzászólások helyreigazítása.

Huszadik Század. 1918. évf. októberi szám. — Balázs Béla: *Ady Endre és a háború.* Egy lelkes Ady-imádó vallomása. A cikkírónak furcsa fogalmai vannak a kritikáról. Szerinte nem jogosult, hogy a legutóbbi Ady-kötet verseit úgy nézzük, hogy jók-e vagy szépek-e? Ez gyanakvó újramérés volna, sőt illetlenség, mint ahogy nem volna illő a martírok tanuságának stílusát kritizálni. «Végérvényesen tudjuk: Ady Endre a világ klasszikusai közé tartozó legnagyobb lírikus nemcsak az élőknek, hanem a halottaknak is élén.»

Irodalomtörténeti Közlemények. 1918. évf. 3. sz. — Király György: *Világbirodalom Sándor mondája régi irodalmunkban. II.* A külföldi mondának a XVI. és XVII. századi magyar irodalomban való szerepéről. Nevezetes maradvány a Heltai Gáspár-féle prózai Sándor-regény. Ez több mint száz évvel Haller Jánosé előtt készült, melyet eddig a maga nemében egyedüli fordításnak tekintettek. Még az az előnye is megvan, hogy teljes, míg Halleré elől csorba s ép egy ívvel rövidíti meg az eredetit. A fordítás elég hűnek mondható és általában olyan, mely méltóan gyarapítja XVI. századi szépprózai elbeszéléseink ugyis csekély számát. — Komlós Aladár: *Dömötör János. I.* Az 1843—1877-ig élt tehetséges költő és író pályafutásának részletes rajza. Több eddigi téves adat helyreigazítása. — Ember Nándor: *A magyar oktató mese története 1786-tól 1807-ig.* Ismerteti Kónyi János, Látzai József, Kovács Ferenc, Pétzeli József, Andrád Sámuel, Ráday Gedeon, Szűts István, Nagy Ferenc, Kazinczy Ferenc, Aszalai Szabó János és Kármán József részint önállóan, részint folyóiratokban megjelent, vagy kéziratban maradt meséit. A tárgyalt mesék forrásai: Phaedrus, La Fontaine, Gellert, Lessing. — Pap Ferenc: *Báró Kemény Zsigmondnak,*

Danielik János püspökhöz írt leveleit közli. — Császár Elemér folytatja *Kovács Ferenc irodalmi hagyatéka* ismertetését és nevezetesebb darbjainak közlését. — Harsányi István: *XVII. és XVIII. századi verses találós mesék a sárospataki könyvtárból*. Adatközlés. — Tolnai Vilmos: *Költőink elfelejtett versei* címen Aranynak hét, Garaynak, Vachott Sándornak és Vörösmartynak egy-egy kis emlékversét közli. — Szabó J. Dániel: *Két minorita iskolai dráma*. Az egyik vigjáték, melyet 1773-ban adtak elő a kantai templom búcsúnapján. Meséje az Arany János Bajuszában látható megtréfáló mesetípus rokona. A végén levő jegyzet szerint Kertsó Czirjék a szerzője. A másik darab a nagyratörő kis emberek szatirája. Mindkét dráma kézírata a kézdivásárhelyi kat. gimnázium könyvtárában található. — Perényi József: *Szigeti József levelei E. Kovács Gyulához*. Szövegközlés. — Flehner Margit: *Faludi Ferenc egy ismeretlen levele*. Szövegközlés.

Juventus. 1918. évf. 1. sz. — *Cum legerem Horatium*. Gyulai Pál Horatius Olvasásakor c. költeményének latin fordítása Némethy Gézától.

Ma. 1918. évf. 10. sz. — Boross László: *Ady Endre és az új magyar líra*. A futurista írók fölfogása szerint az az új hang, amit A. E. a magyar lírába hozott, egyáltalán nem multat-megtágadóan forradalmi. A. E. a magyar nemzeti lírának egyik továbbfejlesztője. Fajisága még túlságosan kidomborodik, ha mindjárt hallat is internacionalista és szocialista hangokat.

Magyar Figyelő. 1918. évf. 9. sz. — Kozma Andor: *Báró Eötvös József*. Alkalmi fölolvadás a svábhegyi Eötvös-emlékünnepen.

Magyar Kultura. 1918. évf. 13—14. sz. — Várdai Béla: *Harsányi Lajos költészete*. Körültekintő méltatása H. L. lirájának. A szerző szerint Sik Sándor mellett H. L. a mai magyar katolikus vallásos költészet legjelesebb művelője. Különös figyelmet érdemel most megjelent verses kötete: a Toronyzene. — Bangha Béla: *Keresztény színházat!* A szerző szerint a színházat még a sajtónál is jobban hatalmába kerítette a pánszemita egyeduralom, holott a színháznak, mely most az erkölcsi mérget terjeszti, óriási krisztianizáló és morális hatása lehet. Azelőtt Vörösmarty, Madách és Szigligeti, ma Béli Izor, Feld Mátyás és társai. Százerek lelke idomul akképen, ahogyan ezek a szindarabgyárosok idomítják.

17. sz. — Várdai Béla: *Még néhány megjegyzés Harsányi Lajos költészetéről*. H. L. és Sik Sándor lirájának egymásra való hatásáról.

20. sz. — Várdai Béla: *Andor*. Molnár Ferenc új regénye egyike a legrészletesebb jegyzőkönyveknek, melyeket nálunk fölvettek azoknak a szerelméről, akiknek lelkét nem szabályozza eszményibb fölfogás. Alakjait ambicióval formálta ki az író, reflexiói nem a mindenáron való elméskedés jegyében születtek. Írói kifejezőképessége is elismerést érdemel. Feltűnő

szentimentalizmusa és a női nemmel szemben elfoglalt megvető álláspontja. Bár a regény hatása rokon a legsivárabb naturalista regények munkák nyomán járó hangulattal, a könyv «végső elemzésben nem aljas munka».

Magyar Nyelvőr. 1918. évf. 5—6. sz. — Zolnai Gyula: *Az indogermán ragozás eredetének kérdése*. Schmidt József budapesti egyetemi tanár, akadémiai tag egyike a legkiválóbb magyar tudósoknak, de munkái zsúfolva vannak idegen szókkal, szükségtelen latinosságokkal. A cikkíró óvást emel a magyar nyelv jogainak ilyen arányu háttérbe szorítása ellen. «Nemzeti érzésünknek és ezzel együtt nyelvünknek veszedelmes hanyatlását látom abban, hogy tudományos előadásunk az utóbbi időben egyre jobban eldeúkosodik, elmagyartalanodik; hogy legtalálób, legkifejezőbb eredeti műszavainkat szükségtelenül nemzetközi latin-görög kifejezésekkel eserélik föl szakíróink, nem is szólva arról, hogy a fölmerülő új tudományos fogalmak magyar elnevezésére olykor-olykor már kísérletet sem tesznek. Ez nyelvünk kicsinylését, jogának határozott sérelmét jelenti. Csak imént tett pl. Kalmár Elek is jogos panaszt egy mennyiség- és természettudományi folyóiratunknak idegen szavakkal való tobzódása miatt. Hasonló jogos panaszt emelhetünk bölcseleti, irodalom- és széptudományi folyóirataink magyarsága ellen is, hogy csak néhányat említsek tudományunknak nyelvben fajulni térer szakágai közül... Nem hagyhatjuk tiltakozás nélkül, hogy egy nagytudományú és nagytekintélyű tudós, az indogermán összehasonlító nyelvészetnek nálunk első mestere és egyetemeinken eddig, sajnos, egyetlen képviselője, a magyar nyelv jogát teljességgel semmibe vegye s olyan felemás nyelven írjon, amelyben szinte több az idegen szó mint a magyar. Még jogosabb a tiltakozásunk az ellen, hogy ilyen nyelven a Magyar Tudományos Akadémia folyóiratában lehessen írni... Schmidt szaktársunknak önnön magyarságáról való megfélemlítéséért tehát nemcsak őt, hanem a Nyelvtudomány című akadémiai folyóirat szerkesztőjét is joggal hibáztathatjuk. Meg vagyok győződve, hogy fölszólalásom jogoságát mindenki, maga az én nagyrabecsült akadémiai és egyetemi társam is el fogja ismerni s ezután írásaiban olyan tisztelettel lesz nyelvünk természetes joga iránt, aminő tisztelettel én most fölpanaszolt súlyos hibája mellett is adózom az ő tudományának». — Simonyi Zsigmond: *Rovás*. Elretentő példákat hoz föl arra, hogy az idegen szóban való tobzódás mennyire elhatalmasodott hirlapirodalmunkban. «Feltűnt — írja az egyik hirlapíró — a Barbusse verseiben rejlő hajtó és alakító erő, de nem a withmani lüktetés ereje, hanem inkább az intelligencia továbbhangzását rezonáló szimpatikus erő. Ez a csodálatos danse-macabre már csak vergődő és eltolt figurákat lart-pour-lartoskodik valósággá s aki nekiindul történelmet keresni, majd apró tragikus akaratokat keseríthet életprincipiummá.» Helyesen jegyzi meg a Magyar Nyelvőr szerkesztője: «Hát érdemes így írni a magyar olvasónak? Hisz meg sem értheti ezt a

stilust, s ha mégis be akarja venni, megcsömörlik tőle. Csak idegenimádástól megrészegeedett író adhat ilyen idegen lelkű írást a józan gondolkodáshoz szokott magyar olvasónak.» — Sztrippai Hiador: *Csakugyan új-nyelvemlék-e?* Valóban az. (L. folyóiratunk 1918. évf. 342. l.). — Kovács Márton: *Egy elfelejtett nyelvemlék.* Fölhívja a figyelmet Albert tihanyi apát 1486. évi magyar levelére.

7—8. sz. — Schmidt József: *Remorsurus petor.* Válaszol Zolnai Gyulának. Kijelenti, hogy úgy fog írni, ahogy eddig írt. «A bűnlajstromból legfőlebb annyi marad, hogy — mondjuk: felesleges módon — túlságosan sok idegen szót használok. Ezt beismerem, de nem tudok rajta segíteni, nem is akarok. Ha Zolnai vagy bárki más azt hiszi, hogy ez nyelvünk természetes jogának csorbítása, módjában van írásaimat bojkotálni, s ha egy szerkesztő vagy az Akadémia osztozik Zolnai nézetében, szuverén jogában áll munkásságomra nem reflektálni. Sohasem volt ambicióm a forumon hemzsegni s szerkesztőt, kiadót kézirattal ostromolni. Semmit sem írni — ezer örömmel! De purisztikus terrornak engedni — soha! Inkább meszet enni!» (!!!) — A cikkhez a Nyelvőr szerkesztője a következő tréfás megjegyzést fűzi: »Audiatur et altera pars! Szivesen közöljük Schmidt József replikáját, nemcsak az illusztris auktor iránti regardból, hanem azért is, mert válaszában két principális probléma merül föl: egyik a terminus technikusok kérdése, a másik az, hogy vajjon az individuális stílus mennyiben igazolhatja az idegen terminusok applikálását. — A Nyelvőr redakciója».

Múlt és Jövő. 1918. évf. 7. sz. — Heller Bernát: *Zrinyi Miklós, a költő.* A Zrinyiászban előforduló bibliai kölcsönzésekről. A cikkíró szerint a Zrinyiásznak az a néhány sora, mikor a Mindenható «látá az magyaroknak állhatatlanságát, megvetvén az Istent, hogy imádna bálványt» nem a protestánsokra vonatkozik, hanem gépies bibliai kölcsönzés. A bibliai elbeszélés párhuzama mondatja a költővel, hogy a magyarok bálványimádók.

8. sz. — Heller Bernát: *Zrinyi és Kohelet.* Vizsgálja a bibliai Prédikátor Könyvének Zrinyi prózai munkáira tett hatását. Zrinyi gondolkodását áthatotta a szentírás s különösen Koheletnek a Prédikátor Könyvében található oktatásai vonzották. Jelmondata, a szerencséről vallott fölfogása, a vanitatum vanitas hirdetése a Prédikátor Könyvében gyökerezik.

11. sz. — Kecskeméti Ármin: *Szobrot Makai Emilnek.* A makóiak szobrot akarnak emelni a korán elhunyt költőnek, aki költészetében a zsidóságé volt, zsidóságban a magyarságé. «A megértés hangulata lebegi körül ezt a szobormozgalmat. Makó városának legjobbjai buzgólkodnak érte vallási különbség nélkül. Bizonyára föllelkesül rajta az egész magyar zsidóság s hálás büszkeséggel a makói szoborbizottsághoz küldendő adományaival sikerre segíti a nagyszerű ügyet, hogy hamarosan elkészül a Makai Emil szobra, felekezetünknek dicsőségére».

Nyugat. 1918. évf. 11. sz. — Hajdu Henrik: *Patthy Károly Pev Gynt-fordítása.* Kiválóan sikerült fordítás a norvég szöveg nyomán. A drámát eddig németből fordították, még pedig komikus félreértésekkel s nem valami költői módon. — Gábor Ignác: *Zrinyi verselése és a magyar rítmus.* A magyar alexandrinus mai formájának kialakulásáról. A fejlődést ismert elmélete alapján magyarázza a szerző, szemben Négyesy Lászlóval, akinek ritmikai tanításait nem fogadja el.

14. sz. — Patthy Károly: *Péterfy Jenő emlékezete.* Ujból való közlése annak a megleghangú megemlékezésnek, mely annak idején a budapesti VIII. ker. községi főreáliskola 1900. évi értesítőjében jelent meg. — Babits Mihály: *Lévay.* Az elhunyt költőnek halálával tartozik minden magyar ember már csak azért is, mert érzelmi nevelésünkben olyan versekkel vett részt, mint a Mikes és a Szüretünk.

18—20. sz. — Dóczy Jenő: *Irodalmunk és a nemzeti szempontú kritika.* A magyar kritikások esztétikai és politikai irányáról Kazinczy Ferencről Beöthy Zsoltig. Első részében meglehetősen magtalan elme-futtatás unalmas közhelyekkel. Ami jó benne, az nem új, ami új benne, abból lépten-nyomon kéri a történeti iskolázatlanság. Második részében már van néhány helyes megjegyzése.

19. sz. — Gellért Oszkár: *Molnár Ferenc új regénye.* Vezérezik. Egekig magasztalja az Andort. Egyetlen dallam az egész regény, a szerző lélekrajzolóképessége még sohasem volt ilyen megérett, páratlan szókincs, csodás stílművészet, látomásszerű megfigyelések, stb. — Tóth Árpád: *Havas Gyula.* A Nyugat egyik korán elhunyt munkatársának írói jellemzése. Az olyan túlzásokat, hogy «Havas Gyula halálával valóban csaknem pótolhatatlan ür maradt az új magyar kritikában» mentse a baráti szeretet melege és az ifjú évek tapasztalatlansága.

Uránia. 1918. évf. 9. sz. — Alexander Bernát: *Báró Eötvös Loránd.* Alkalmi méltatás E. L. hetvenedik születésnapja alkalmából. — Mikola Sándor: *Báró Eötvös Loránd élete és tudományos működése.* A kiváló tudós munkásságának összefoglaló ismertetése. — Elek Oszkár: *Irek és magyarok.* Azoknak a vonatkozásoknak felsorolása, melyekben írónk az angoloknak az ireket leigázó zsarnoki erőszakoskodásaira mutattak rá. (Széchenyi István, Bölöni Farkas Sándor, Pulszky Ferenc, Szemere Bertalan, Eötvös József, Császár Ferenc, Beöthy Zsigmond, Tóth Lőrinc, Kozma Andor.)

10. sz. — Szász Károly: *Molnár Ferenc új regénye.* Az Andor nem szerencsés órában fogant. Az olvasót állandóan kellemetlen érzések kísérik s a hatás, melyet a regény tesz, fölbosszantó és lehangoló. Egy ilyen nagyobb irodalmi munka elolvasása után az olvasónak gazdagabbnak kellene magát éreznie — de itt? A szerelemnek csakis állati elemét látjuk fölbugyogni és piszkosan tajtékezni, s az, amit az író ad, se nem igaz, se nem szép. Nincs igaza a szerzőnek, ha azt hiszi,

hogy ő a való életet rajzolja. Az életben van szenny, de az élet nem csupa szenny s aki egy hosszú regény egyetlen alakjában és egyetlen helyzetében sem tesz engedményt a tisztességnek, az meghamisítja az élet képét. Igazi lélekelemzés sincs a regényben. A szerző csupa meztelenül reális vonatkozásokból rak össze művészetlenül undorító valóságképeket. Azt azonban el kell ismerni, hogy a részletrajzokban kitűnő megfigyelések vannak s az elbeszélés stílusa rendkívül könnyed és természetesen ömlő.

Hetilapok.

A Hét. 1918. évf. 42. sz. — Oblomov: *Sötétség*. Nagybetűs «kritika» Földi Mihály regényéről az irodalom-rovat vezetőhelyén. Csak azért érdemes megemlíteni, hogy rámutassunk arra, milyen modorban szokás ma bírálatokat beadni a türelmes olvasóközönségnek. A szóban forgó regény, a bíráló szerint, csodás alkotás. Hibák nincsenek benne, ellenben szépségei páratlanok. Csak egy Zola vagy egy Goethe tesz ilyen hatást. «Nem tudom — írja többek között a derék Oblomov — tudok-e a könyvről hozzá méltóan írni, nem tudom, meg fogom-e adni neki azt, amit megérdemel? Mindenesetre e könyv páratlanul áll a magyar irodalomban... Az intenzív gondolati légkör, amely az egészet körülveszi, a legnagyobb emberi problémák, amelyekből gyökerei táplálkoznak, a koncentráltság, a nagyvonalúság, azt a mély benyomást váltják ki bennünk, hogy a nagy kultúrnépek egyik nagy regényét olvassuk. És itt meg kell mondanom, hogy soha Flaubert, soha Stendhal egyetlen regénye sem hatott úgy rám, mint ez a könyv... Az érzés, melyet e könyv olvasásánál éreztem, az ámulat volt. Elámultam a mélységén és a gazdagságán... A magyar elbeszélő-irodalomnak vannak érdemes kísérletezői és úttörői, van bűbájos szavú mesemondója és van sok kitűnő elbeszélője, de az új magyar regényt Földi Mihály írja».

Erdélyi Szemle. 1918. évf. 24. sz. — Reményik Sándor: *Babits Mihály*. A mai B. M. egészen más valaki, mint aki annak idején a közönségnek bemutatkozott. A kezdő forradalmár bizarr túlzásai leköszörülöttek. A költővel lépést tartott a műfordító, az osztétikus, a nyelvbűvár és a folyton tanuló, gondolkodó, önmagát szigorúan bíráló ember. Míg a magyar írók többsége boldog önteltséggel írogat s amellet, hogy nem műveli magát, lenézi a múltat és fitymálva tekint mindenre, ami nem a vad zsenik berkeiből kerül ki, B. M. lelke gyökeréig tudatos művész, akit erős tehetsége mellett ízlés és választékosság vezet. A forradalommal indult, de fölibe nőtt a forradalomnak. Visszahajlott a magyar klasszicizmusához s nem esküdött föl filiszteri egyoldalúsággal a nyugatos stílus zászlajára.

Élet. 1918. évf. 25. és 28. sz. — Brisits Frigyes: *Arcképsorozat*. Bán

Aladár, Anka János, Sik Sándor, Harsányi Lajos és Erdős René vallásos lírájának méltatása túlzó magasztalásokkal. (Hogy például Erdős René egyik legmélyebb, legigazabb lírikusunk; hogy költészetében az ószövetség idealizált misztikája újul föl, beborítva a képzelet színeinek keletiesen szép ragyogásával; hogy a magyar katolikus lírában még sohasem lobbogott s hevült végig az érzelmeknek az az intenzív ereje, mint amely az Aranyvederben égett: ki hiszi ezt?)

35—37. sz. — Andor József: *Irodalom és pornográfia*. Nehéz megállapítani azt a határt, mi szabad az írónak és mi nem. Az írás a legszabadabb művészet, az író sajátja maga az élet. Aki bilincsebe veri az író, megbénítja a kezét s rákényszeríti a hazugságra. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy szemet hunyjunk az erotikum térfoglalásával szemben. Vannak érzéki részletek Kemény Zsigmond regényeiben is, de nem azért, hogy az olvasót izgassák vagy fantáziáját megmérgezzék. Jókai Mór is szerette az érzéki helyzetek kiszínezését, de erotikus hőseit tragikusan bűnhődhetette. Mikszáth Kálmán munkáiban sem öncél az erotikum. Herczeg Ferencz és Gárdonyi Géza a magyar irodalom nemesebb hagyományait képviselik szemben azzal az iránnyal, melyet az 1890-es évektől kezdve főleg a Hét írói köre iparkodott meghonosítani. Bródy Sándor, Kóbor Tamás, Ignó, Heltai Jenő és mások fölszabadították a nemi életet a magyar ízlés, keresztény erkölcsök és történeti hagyományok tartózkodó álláspontja alól. Velük romlani kezdett a magyar irodalom etikája. Kétségtelen, hogy a Hét újságot hozott, de egyben veszedelmes úttörője lett az idegen ízlésnek a pornográfia felé hajló erotikumnak.

38. sz. — Margitay Ernő: *Tisztogatás*. A cikkíró felhívja a közönség figyelmét a napilapok irodalmi és művészeti rovataira, amelyek olyanok, mint az apróhirdetések: megfizetik őket. Nem szabad elhinni, hogy egy könyv, szindarab vagy művészeti kiállítás jó, amíg név nélkül dicséri őket az illető sajtóorgánus. «Az előre lenyomatott dícsimnuszokat ugyanis már készen kapják a szerkesztőségek, s a kiadóhivatal utasítására kommentár nélkül adják le. Hogy ez a publikum becsapása? Igen, az. De viszont óriási jövedelemhez juttatja a lapvállalatokat, amelyek nem a kultúra javát, a közönség nevelését és hűséges szolgálatát nézik, hanem tőkájük mennél magasabb kamatozására éhesek.»

39. sz. — Várdai Béla: *Tarczai György*. Írói arekép Divald Kornélról, aki Tarczai György néven már közel negyedszázadon keresztül hívatott lélekkel műveli a történeti regényt és novellát. Eszményi fölfogás, keresztény szellem, művészettörténeti környezetrajz, mesebőség: ezek jellemzik T. Gy. elbeszélő munkáit. Hősei olykor nincsenek lélektanilag elmélyítve, stílusa inkább artisztikus, mint könnyed. Legjobban szereti Nagy Lajos, Zsigmond, Mátyás és II. Lajos korát, legszívesebben időz Eperjes, Bártfa, Kassa és Buda tájain. Leginkább szívéhez nőtt alakok a régi idők művészei. Kettőről egész regényt írt: az olasz Masolinóról és a magyar-német Veit Stossról.

41. sz. — Az egész szám Prohászka Ottokárral foglalkozik, a székes-fehérvári püspök születésének hatvanadik évfordulója alkalmából. Andor József, Sik Sándor, Majláth Gusztáv, Némethy Ernő. Vass József, Izsóf Alajos, Nagy Lajos, Brisits Frigyes, Anka János és mások cikkei megvilágítják az ünnepeelt főpap és egyházi író pályájának számos mozzanatát. Az alkalmi cikkek mellett számos kép.

42. sz. — Vass József, Anka János, Váradi Antal, Margitay Ernő és Mihályfi Ákos cikkei Andor József halála alkalmából. — Boros Ferenc: *Andor József*. Az élhúnyt írók agyonhallgatták. A lapok tele voltak kirkoltott kommuniké-nagyságok neveivel, de az ő munkáit iparkodtak észre nem venni. Nem bocsáthatták meg katolikuságát. Andor József kimonodottan katolikus szellemű hetilapot szerkesztett s az új tehetségeknek egész sorát fedezte föl. De mikor a névtelen írókból neves írók lettek, egykori neveltjei elhagyták őt, mert máshol sokkal többet kerestek írói munkásságukkal. — Tarczai György: *Emlékezés Cypriánra*. Andor József a tanári pályán működött s jóformán csak azon óráit szentelhette az írásnak, melyeket a legtöbb ember pihenésre és szórakozásra szán. Munkássága így is maradandó értéket teremtett. Mint a Budapesti Hírlap és a Magyar Szemle munkatársa az 1890-es években méltán keltett föltűnést stílusával s a meseszövevényben és jellemzésben megnyilvánuló nemes művészetével. Az emberiség szívében szunnyadó jó érzések fölkeltésére tört minden sora. Figyelmét nem kerülte el a gonoszság sem, de az árnyék mellett, melyet napfényes történeteibe szőtt, annál ragyogóbban érvényesült a fény, mellyel körülvette ideálokért hevülő alakjait. Novelláiban és regényeiben százával kelnek életre a művelt magyar középosztálynak ma már kiveszöfélben levő leányalakjai és asszonytípusai. A francia demimonde-irodalom térhódításával szemben az ő elbeszélő munkái a keresztény magyarság eszmekörének és érzelmi világának képviselői.

43. sz. — Prohászka Ottokár: *Andor Józsefnek, a katolikus irodalom harcosának!* A. J. az eszményiséget szolgálta a magyar irodalomban. Pusztítani akarta a szennyet és tisztább légkörbe akarta vezetni a lelkeket. Nagy honoráriumokat nem kapott, csak kenyeret, azt is éjt-napot egybetéve fáradságos munkában kereste meg. Morzsákból élt, mert ideálokért élt. — *Andor József siremlékére*. Az Élet szerkesztősége hétről-hétre nyugtazza a beküldött adományokat.

Figáró. 1918. évf. 1. sz. — Az új színházi hetilap első számában Sz. egynémely igazságot ír gróf Bánffy Miklósról, Kosztolányi Dezső Drégely Gábort helyezi Prém József megüresedett trónjába, Karinthy Frigyes ötletesen gúnyolja Lukács György nagyképű stílusát, Lendvai István Mariay Ödönt mutatja be a közönségnek. A sok szinpadai intimitás bizonyára vonzani fogja a primadonna-lázban égő fővárosi közönséget.

3. sz. — Kaczér Illés: *Heinrich Gusztávnál*. Beszélgetés a M. T. Akadémia főtítkárával. Jellemző dolog, hogy a hadigazdagok közül egy-

nek sem jutott eszébe az Akadémia, egyik sem tett alapítvány.» — Kosztolányi Dezső: *Jászai Mari*. A cikkíró látogatást tett a művésznőnél, aki több kedves apróságot mondott ol Arany Jánosról. Megemlíttette Raviczky Gyulát is. «Ma a sírját egy pesti zsidó asszony ápolja. Borostyánt és futórozsákat ültetett rá. Más nem törődik vele.»

Sárospataki Református Lapok. 1918. évf. 28—31. sz. — Szikszai Fabricius Balázs: *Emlékeszéd Perényi Gáborné szül. Ország Ilona felett*. Latinból magyarra fordította Szinyei Gerzon. — *A kuruc balladák hitelessége*. Utalás arra, hogy Márki Sándor védelmébe vette Thaly Kálmánt azzal a föltevessel szemben, hogy Thaly a saját versei között tizet a kuruckori versek között adott ki. (Márki Sándor cikke a Budapesti Szemle 1918. évf. 6. sz.-ban.)

32—33. sz. — Harsányi István: *Perényi Péter eddig ismeretlen munkája*. Schwarz Károlynak a Zeitschrift Für Bildende Künste lapjain megjelent cikkéből megtudjuk, hogy Hirschwogel Ágost Perényi Péter megbízásából hozzáfogott a képes biblia illusztrációinak elkészítéséhez. Perényi halála után 1548-ban H. a művet tovább folytatta s 1550-ben Bécsben kiadta.

Színház És Divat. 1918. évf. 41. sz. — Faragó Jenő: *Apró följegyzések egy nagy premiérről*. Avagy mutató abból, hogy kitünő szini kritikusaink milyen szini kritikákat tálalnak a műértő fővárosi publikum-elé. Szomoró Dezsőről van szó és a Matuskáról. «Szomoró Dezső frakkban!... Isteneknek vagy istennőknek való látvány. Ilyen lehetett az Élet Királya teljes virágában, ilyen lehet... nem, ilyen nem lehet senki más, mint Szomoró Dezső... Nincs Magyarországon még egy ilyen frakk s nincs Magyarországon még egy ilyen férfi, aki a frakkot így tudná viselni. A legelegánsabb diplomata is eltörpül mellette, divatfiak csak karrikaturák az ő árnyékában. A fehér nyakkendője is milyen finom, milyen habos. Az inge, a lakcipője, finomszövésű selyemharisnyája... és a darabja, nagyszerű dráma, olyan, mint ő maga. Finom, tiszta, tetszetős, ötletes, szép, jó, kedves, grandiózus... egy kiforrott író kiforrott munkája... egy nagyvilági ember nagyszerű alkotása... nincs rajta egy gyűrődés, nincs egy kellemetlen folt... harmonikus és nagyon, nagyon tehetséges.»

Új Idők. 1918. évf. 33. sz. — Tábori Kornél: *Petőfi Istvánné*. Petőfi István özvegye, Gaylhoffer Antónia 1918 augusztus 2-án halt meg Abonyban. Férjét nagyon szerette, de csak rövid ideig élt vele együtt, mert P. I. nem tudott kiszabadulni egy régebbi viszonyának hálójából. A családi levelezés egy része a cikkíró birtokában van.

37. sz. — Herczeg Ferencz: *Beöthy Zolt*. «Tündöklő elmével, meleg szívvel, csodálatos következetességgel, mint esztétikus és tanár olyan munkát végzett, amely döntő befolyással lesz még eljövendő intellektuális

nemzedékek fejlődésére is. Világító torony volt, amelynek fölényes, tiszta és erős fénye irányt mutatott a sötét vizek fölött. Viharok kerekedtek és újból elültek, hullámok tornyosultak és megint lecsillapodtak, a Beöthy Zsolt szellemének tüze pedig változatlan fényvel tovább ragyogott.»

Új Nemzedék. 1918. évf. 21—28. sz. — Roboz Imre: *Állami pénzt az íróknak*. Azok az írók, akik tollukból akarnak megélni, kénytelenek lefokozni magukat az alacsony ízlésű könyvvásárló-közönség kénye-kedvéhez. Az államnak kötelessége volna, hogy segítségére siessen a komolyabb becsapódású íróknak, mert a kiadók ezt nem fogják megtenni. A mindenkori kormányok eddig közömbösen mentek el az irodalom mellett. A színházak deficitjének pótlására, színésziskolákra, színházi hölgyekre, kegydíjakra az utóbbi időkben már három milliót is elköltöttek évenként, de a tudományos vagy irodalmi pályán segítségre szoruló egyének költségvetési díjazását évi huszonöt ezer koronában állapították meg! Pedig ahol a színjátszásra három milliót áldozhat az állam évenként, ott egy millió megilletné az irodalmat. A cikkíró kérdést intézett ebben az ügyben több neves íróhoz és politikushoz s közli véleményeiket, melyek részint megértők és lelkes hangúak (Radnai Rezső kultuszminiszteri tanácsos, Szász Károly, Pekár Gyula, Kozma Andor, Kóbor Tamás, Lengyel Menyhért, Biró Lajos, Andor József), részint pesszimisták (Lendvai István, Török Gyula), részint óvatosak és aggályoskodók (Rákosi Jenő, Berzeviczy Albert, Farkas Pál, Hevesi Sándor).

23. sz. — s. f.: *Ujságírók dolga*. Az ujságírók szót emeltek a sajtószabadság mellett, szemben az államhatalom cenzurájával. De van-e voltaképpen őszinteség a sajtóban, kérde a cikkíró. Hiszen az ujságíró azt írja, amit a kenyéradója parancsol, nem pedig azt, amit gondol, érez és lát. A lap ma már milliós üzleti vállalkozás, hatalmas kapitalisták szócsové. «Nem azért fizet a kiadóm, hogy a magam meggyőződését írjam meg a Velősont-központról, hanem azért fizet, hogy a Velősont-központ dolgában is azt írjam, ami az ő teljesen jogos magánérdeke.» Nincs a földön cenzura, mely vetekedhetnék az üzleti érdek cenzurájával. Hiába minden küzdelem a vélemény szabadságáért. «Nem tehetjük mást, ujságíró-társaim, mint várunk arra az időre, amíg maga a nagyközönség fog ordítani egy jobberkölesű sajtószabadság után.»

26. sz. — Biró Lajos: *A magyarság és a magyar irodalom*. Az Új Nemzedék egyik cikkírója azt állította Biró Lajos, Bródy Sándor és Molnár Ferenc színdarabjainak német fordításairól, hogy azok ártottak a magyarság hírnevének s a színházlátogató külföldiek rosszul vélekednek a magyar társadalomról. Biró Lajos cáfolja az ilyen állításokat. Az irodalom ősidők óta egyúttal társadalomkritika is s nincs gyatrább és meddőbb fajtája az irodalomnak, mint az, amely csak dicsőíteni akar és hizelegni tud. Nemzete iránt az a magyar író teljesíti kötelességét, aki bírálatot mond és igazságos tükröképével a javítást célozza. Egy nemzetet

különben sem lehet megítélni egyetlen írónak munkáiból. Van-e nagyobb ostobaság, mintha német kritikusok most Shaw könyveiből akarják bizonyítani, hogy az angol milyen alávaló nemzet? Mikor Herczeg Ferenc Kék Rókját Frankfurtban előadták, az egyik német kritikus felsőségesen nyilatkozott a romlott budapesti erkölcsökről, pedig azt már mégsem lehet mondani, hogy Herczeg Ferenc nem ismeri azokat a kötelességeket, melyekkel nemzetének tartozik. Bizonyos, hogy a külföldön játszott magyar darabok nem jelentenek valami ragyogó klasszicitást, de érdemük hogy megtalálták a külföldre vezető utat. Aki emlékszik rá, hogy a berlini sajtó tizenkét évvel azelőtt milyen megdöbbenő dühvel fogadta az első magyar darab jelentkezését, az tudja, hogy a könnyű fajsúlyú magyar darabok valóságos csodát műveltek azzal, hogy kikényszerítették a magyar irodalomnak úgyszólván hivatalos nemzetközi akkreditáltatását és kiverekedték a külföldnek most már természetes belenyugvását abba, hogy a magyar kulturának is van mondanivalója Európa szellemi élete számára. Az export-írók tehát éppenséggel nem szolgáltak rá arra, hogy bizonyos egyének ki akarják zárni őket a magyar nemzeti irodalom közösségéből. — Milotay István: *Válasz Biró Lajosnak*. Senki sem arrogálhat magának jogcímet és hatalmat arra, hogy Biró Lajost kirekessze a nemzeti irodalom közösségéből. A jogos kritika még nem kiátkozás. De azt csak nem hiszi Biró Lajos, hogy Földes Imre Grün Lilije, Bródy Sándor Lyon Leája vagy Gábor Andor Prince azok a darabok, melyeken keresztül a magyar kultúra Európa piacára viheti a maga mondanivalóit. Hát szerez ezekből a darabokból a német közvélemény olyan benyomást, mint amilyeneket szerezhet minden idegen akár Zola, akár Anatole France, akár Shaw munkáiból? Hol van a magyar színműtróknak erkölcsi fölháborodása a nemzeti hibákkal és társadalmi nyomorúsággal szemben? Ezekből a darabokból azt látja a német közönség, hogy ezek a magyar írók maguk is vígan kuruttyolnak abban az erkölcsi rothadásban, amelyről léha képeket rajzolnak.

28. sz. — Milotay István: *Antiszemitizmus*. A zsidóság a maga exkluzív osztályuralmával nemcsak a gazdasági téren uralkodik, hanem az intellektuális pályákon és az irodalomban is. A hírlapoknál, könyvkiadóknál csak az boldogul, aki fölládozza lelkét. A magyar értelmiség lecsúszott, iszonyú létgondok közt vergődik, megalázottan háttérbe került. Ezzel szemben Tisza István és Wekerle Sándor a liberalizmus nevében tiltakoznak a zsidókérdés bolygatása ellen. Mindenkit szabad bírálni, csak azt az osztályt nem, amelyik jelenleg legerősebb az országban s amelyik a legkíméletlenebbül kritizál mindent, ha nem az ő érdekeit mozdítja elő vagy ha nem az ő embereiről van szó. Ha liberalizmusról beszélünk, azt az elnyomott magyar irodalom kérheti és igényelheti a zsidóságtól s nem megfordítva. — Sz. L.: *Mikor Móricz Zsigmond téved*. Az egyik újságíró nagy tárcacikket írt a Fáklyáról a Pesti Naplóba. Magasztalta M. Zs. igazságos életábrázolását a kálvinista magyarsággal szemben, egyúttal

azonban tiltakozott az ellen, hogy M. Zs. ellenszenves alakban szerepeltesse a zsidó korcsmárost. — Lám Frigyes: *Irodalmunk és a külföld*. Állami támogatással németnyelvű szépirodalmi folyóiratot kellene kiadni a külföld számára, amely jó magyar munkákat közölne gondos fordításokban. Ma csak azokat az írókat fordítják németre, akiknek üzleti és egyéb összeköttetések vannak. Gazdag főuraink elmerén nem esnék mocsok, ha ilyen irodalmi vállalatok támogatásával és egyéb kulturcselekedetekkel bebizonyítanák, hogy nem olyan léha szoknyavadászok és kártyabonolodok, mint aminőknek őket a radikális szépirodalom föltünteti. Tanulhatnának az új báróktól, akik a Nyugatot és a Pesti Naplót fejedelmi bőkezűséggel támogatják.

29. sz. — Mlotay István: *Állami pénzt az íróknak*. Az állam éppen úgy vegye ki a részét az irodalom iránti kötelességből, mint ahogy kiveszi a szociális, közegészségügyi és művészeti téren. A hivatalos pénzügyi áldozatkészség szerfölött aránytalan a kulturális élet különböző tényezői iránt. A parlament meg éppen közömbös. Pedig a kormánynak és a törvényhozásnak jóindulattal kellene foglalkoznia ezzel a fontos nemzeti ügyvel. Az állami támogatásra érdemes írók kiválogatásának munkáját a kultuszminisztérium illetékes ügyosztálya végezhetné el egy véleményező testület közreműködése mellett, amely írókból alakulna. — Gesztesi Gyula: *Váczy János halálára*. Meleghangú megemlékezés: arckép egy magyar aszkétáról.

30. sz. — Roboz Imre: *Soronkint fizetett színházi kritikák*. A papirinséges újságok hasábjain állandóan bő áradással hömpölyögnek a színházi és kabarés magasztalások frázisai. A »kritikusok« kéjes elragadtatással üdvözölnek minden új bemutató előadást. Minden programszám: elsőrangú, nagyszerű, fölülmulthatatlan. Mi az oka ennek a nekivadult tömjénezésnek, melyet a műveletlen és bámész fővárosi közönség készpénz gyanánt fogad? A »művészeti« rovatok azért magasztalnak égre-földre minden haszontalanságot és azért dicsőítenek jelentéktelen színészeket, mert ez fényes üzlet a számukra. Van olyan képes színházi hotilap, mely negyvenezer példányban jelenik meg hetenkint, tele hódolat-telej aradozásokkal és hazug intimitásokkal. Ezek a lapvállalatok bőséges évi díjazást élveznek a »művészeti« vállalatoktól, azonkívül a színésznők is súlyos ezreket fizetnek nekik a reklámért. Márkus Emiliáról természetesen szó sem esik, annál nagyobb művész nő N. N. és X. Y. a Belvárosi Színház, Faszor-kabaré stb. hírneves csillaga. Azelőtt mégis csak találkozott egy fejlettebb ízlésű réteg a fővárosban, ez hangadó volt s megbukathatott rossz darabokat és rossz színészeket. A háború azonban elsöpörte ezt az intelligensebb társaságot. A háborús években fölülkerekedett csöcseléket a színházi lapok vezetik és tájékoztatják s az új közönség vakon hisz minden megfizetett nyemtatott betűnek.

32. sz. — Roboz Imre: *Juhász Gyula*. Az üzleti élet kíméletlen harcában háttérbe szorított lírikus életrajza. A cikkíró számos jellemző adatot

sorol fel az egészségtelen ujságirodalmi állapotokról, a szerkesztőségi klikkuralomról, a kiadói könyörtelenségről. — Csongor: *Molnár Ferenc monstre-regénye*. A cikkíró az Andor megjelenése alkalmából rámutat arra, hogy Molnár Ferenc jelentősége a magyar irodalomban igen csekély és igen átmeneti. A népszerű regényíró legjobb pillanataiban is csak egy szatirikus vénájú zsurnaliszta, föleresztve bizonyos áltolsztojánus és áltolsztojevszkiji sziruppal.

34. sz. — Hungarus: *Ady Endre: Halottak Élén*. A E. lelke és erkölcsisége merőben idegen azokétól, akik nevét lobogóul használják. A hivatalos magyarság Ady Endrének sem költészetét, sem magyarságát nem értette meg, úgy hogy a költő tehetséges társaival együtt kénytelen volt a Nyugat, Világ, Népszava és Huszadik Század berkeibe menekülni. Itt legalább senki sem pusztult el éhhalállal azok közül, akik az irodalom szabadságát szomjazták. A történeti tradíciók megmerevedett védői nem vettek róluk tudomást, utóbb pedig gúnyolták és üldözték az új irodalom megteremtőit. Nagyon természetes, hogy azoknak, akik nem akartak elkallódni, nemcsak hiúságból, hanem emberi és írói életösztönből is át kellett menniök a radikális oldalra. Itt legalább támogatták és olvasták őket, szemben azzal a konzervatív magyar értelmiséggel, mely a modernséget csak a Herczeg Ferencben és a kabarék pornográf termékeiben tudja bevenni. — Roboz Imre: *Egy fantasztikus művésztársaság*. A Ma köré csoportosuló magyar futuristákról. A mai korban, mikor az írók csak a pénzért és népszerűségért dolgoznak, meg kell becsülni az ideálistákat. A legsúlyosabb írói tévedés is rokonszenvesebb az írói megalkuvásnál. Kaszák Lajos talán botorul pocskolja idejét és talentumát, de lenézést nem érdemel. Kár, hogy kedvét leli olyan haszontalanságok terjesztésében, aminőket a Ma ad közre a közönség derültségére. A Ma versoi és novellái teljesen élvezhetetlen szópuffogatások. Mindazonáltal ez a zavarosan handabandázó folyóirat ma már 1500 példányban jelenik meg. — U. az: *A legfelsőbb bíróság a kritika ellen*. A pesti lapok irodalmi és színházi rovatából teljesen kiveszett a komoly és megbízható kritikai hang. A csillagos egékig fölmagasztalnak mindenkit, ha meg van a kellő összeköttetése, vagy ha üzleti érdekről van szó. Most véletlenül akad egy ujságíró, aki jogos fölháborodásában megró egy elkényeztetett színészt s erre a Kuria elítéli, mert nézete szerint a bíráló erkölcsi kárt okozott a színésznek. Előzőleg a törvényszék és a királyi tábla büntelennek találta ugyan az ujságírót s úgy vélekedett, hogy aki kiáll a nyilvánosság elé, az tartozik elviselni a kritikát, de a Kuria ítélete más volt: a kritikus 100 koronát fizetett támadásáért. «Ez az ítélet akaratlanul is csak azoknak az érdekeit szolgálja, akik a pénzükkel, befolyásukkal már eddig is hirdetősi szennyfolttá változtatták a legtöbb pesti ujság kritikái rovatát.»

36. sz. — Érdekes szemelvények Kossuth Lajos világpolitikai nyilatkozataiból. A szerkesztőség ezt a számot K. L. szellemének szentelte, mert K. L. nyilatkozataiból kiderül, hogy a nagy száműzött az évtizedek

messzeségéből tisztábban látta a világhelyzet jövő alakulását és a magyarság helyzetét, mint bárki azok közül, akik a magyar politika sorsát irányították. — Csongor: *Andor József halálára*. «Valamikor a katolikus Herczeg Ferenc epitetonnal emlegették őt. A Budapesti Hírlap akkor még nagy közönsége és a Singer és Wolfner-cég kiadói oreje állt rendelkezésére és ha ő nem ragaszkodik intranszigenensül, keményen a maga katolikus ideáljaihoz, ma nagyobb gyászszüzek lobognának neve körül a sajtóban, egész életében másképp érvényesült volna, másképp portálták volna.» — Roboz Imre: *Bródy Sándor falusi életképe*. A Vígyszínház évről-évre hűségesen előadatja a Tanitónőt, holott ez a darab a cikkíró részletes bizonyítási szerint minden irodalmi értéket nélkülöző, hazugul és gyatrán megírt fércmű. Nem a falusi alakok ellenszenves bemutatása bántó, hanem az a művésziatlenség és zagyvaság mellyel a szerző összefércelte kócos kis drámáját. Bródyt sose izgatják komoly irodalmi problémák, tragikus emberi motívumok, vérvő gondolatok. Fűtyül ő az effélékre. Jól tudja, hogy az alacsonyrendű, kisigényű és kritikátlan pesti publikumnak mindent beadhat. A szenzációs leleplezésekben utazó zsurnaliszta riport-szimatával dobálja színpadra ríktó jeleneteit, melyekbe mézesmadzagul nagy adag érzéki nyihogást vegyít.

Vasárnapi Ujság. 1918. évf. 34. sz. — Lambrecht Kálmán: *Gyulai Pál, Herman Ottó és Lévy József vadgalamb-pöre*. A három kiváló író hírlapi kötődése abból keletkezett, hogy Gy. P. egyik költeményében a vadgalamb bűgását emlegette s ehhez H. O. ornitologiai szempontból hozzászólt. L. J. a költőnek adott igazat s nem a tudósnak.

35. sz. — Gyöngyösy László: *A Fogoly Lengyel*. Csengey Gusztáv népszerű költeményének keletkezéséről. A költő, aki jelenleg Eperjesen él, húsz éves korában írta a Fogoly Lengyelt (1862). Költeménye a Vasárnapi Ujságban jelent meg. (1863). A szerény evangélikus teológus neve az egész országban ismert lett s költeményét évtizedeken keresztül országszerte lelkesen szavalták.

36. sz. — *Beöthy Zsolt 70 éves*. «Üdvözlésére, legalább gondolatban, megjelenik körülötte az egész ország közvéleménye: politikusok, akik a magyar közélet egyik legfőbb tiszteletreméltó alakját tisztelik benne, írók, akik a magyar irodalom egyik vezéralakját ünneplik, tanárok, akiknek évtizedek óta egyik legnagyobb hatású szellemi vezére, az ifjúság, amelynek még ma is fiatalos lendületű és rendkívüli tudományos képzettségű tanára.»

Vágóhíd. 1918. évf. 29. sz. — Lovászy Károly: *Vigyázat! Német Színház!* Az utóbbi időben egyre sűrűbben hangzik föl Budapest utcáin és mulató helyein a német szó. Idegen alakok, többnyire műveletlen vigécek és azok családtagjai, szinte tüntető módon fecsegnek németül. Sőt most már itt ólálkodik néhány osztrák üzletember, abban mesterkedve, hogy

német színházat nyit a főváros közepén. Most már nem elég a német színészek veudégjárása, az orfeumok németisége, a német birodalmi iskola megalapítása, hanem az állandó német színház is fenyegeti a magyarságot. »Mire kell egy ilyen német színház? Arra, hogy a Budapesten megforduló bécsi és berlini idegenek szórakozzanak benne? Bécsben és Berlinben épen elég német előadást láthatnak ők. Vagy talán arra, hogy a budapesti német anyanyelvű magyar állampolgároknak legyen szórakozóhelyük? Tanuljanak meg magyarul! »A cikkíró fölhívja a magyarokat, hogy abban az esetben, ha a jó üzletet szimatoló germanizátorok mégis kierőszakolnák a német színház megnyitását, minden uton-módon akadályozzák meg az előadások megtartását s már jó előre szervezzék meg a Magyar Nemzeti Színházörtséget.

30. sz. — Kállay Miklós: *A korrupt színpad*. A magyar színpad igazán másnak iudult, mint amivé vált. A színlázak ma nem egyebek művészietlen szórakozóhelyeknél. Züllésüket elősegítette a másik nagytőkés vállalkozás: a sajtó. A színház a sajtóval összefogva megteremtette a fizetett kommunikét, a legkorruptabb, közönségbolondító kritikát. A nem céhbeli színműíró darabja még akkor sem kerül színre, ha valamelyik színház már elfogadta előadásra. Az ilyen színműíró nem egyszer kénytelen társszerzőt vállalni, azaz olyan valakit fölhajtani, aki a színházhoz közel áll és ki tudja verekedni a már elfogadott darab előadását.

— *Látogatás Gárdonyi Gézánál*. Bizonyos, hogy érdekesebb színpadi féremunkát írni, mint egy nagystíllú történeti regényt. Gárdonyi Géza például az Isten Rabjaiért mindössze 3900 koronát kapott kiadójától, holott a nevezetes regényen egy évig dolgozott s ez idő alatt semmi mással nem foglalkozott. Mikor az Egri Csillagokat írta, még a történeti forrásmunkákat is a maga költségén kellett beszereznie. A Nemzeti Múzeumtól kért ugyan néhány könyvet, de onnan azt írták vissza, hogy csak akkor küldenek, ha egy egri iskolaigazgató jótáll helyette a könyvek épségéért! (Talán tévedés van a dologban? Ismerjük ugyan a magyar könyvtári viszonyokat, — fájdalom, nagyon jól ismerjük — de azt még sem merjük föltételezni, hogy egy ilyen nagy kulturintézmény a legkitünőbb magyar írók egyikével szemben, aki mellel az Akadémia és a Kisfaludy-Társaság tagja, ilyen eljárást tanúsítson.)

Hírlapok.

Alkotmány. 1918. évf. 217. sz. — Kiss Menyhért: *Magyarság a színpadi művekben*. Megállapítja, hogy a jóízű közönség ma már nem hisz a könyvek és színdarabok bírálatainak. Egy-egy színpadi író csak úgy tud érvényesülni, ha a szerkesztőségi asztal mellől tárgyal a színházzal. A közönség szó nélkül elfogad minden kezdetleges dolgot.

237. sz. — Anka János: *Cyprián halála*. Andor József a keresztényvilágnézetből új szépségeket virágoztatott ki. Szerencsés intuícióval találta

meg azt a formát és stílust, mellyel ki lehet fejezni a keresztény lelkek inspirációit. Mint szerkesztő éveken át féltő gonddal dolgozott a katolikus belletrisztika felvirágzásán. Alkotásaival és szerkesztői munkájával megvetette alapját a katolikus szépirodalom irodalomtörténeti érvényesülésének.

Budapesti Hirlap. 1918. évf. 202. sz. — *Beöthy Zsolt.* Vezércikk B. Zs. születésének hetvenedik évfordulójára. B. Zs. írói tehetségében egyesül a festő gazdag és érzéki koloritja és biztos vonalvezetése; a szobrász plasztikája és ereje; az építőművész világossága és monumentalitása; a muzsikusz finom hangérzéke és ritmikája; az epikus szélessége és részletkedvelése; a lírikus heve és bája; a drámaíró emberformáló ereje. Majd hosszú, kötetnyi tanulmányok fogják egykor elemezni ezt a páratlan stílusművészetet, amely egyforma fényel ragyog az értekezésben, a szépprózában, a szónoklatban és a szabad előadásban. És keresni fogják a pragmatikus kapcsolatot a nagy író, a nagy tudós és a nagy ember virtusai között... Beöthy Zsolt egyike a magyar nemzet legnagyobb nevelőinek. Nincs intelligens magyar ember, aki, bármily távoli és közvetett vonatkozásban, ne volna Beöthy Zsolt tanítványa, aki tőle ne tanult volna valamit... Hogy belátjuk már most egész nagyságát, hogy hozzá tudjuk mérni nemzetünk klasszikusaihoz, hogy tudatunkban már régi szobor talpatán áll: az nem teszi őt kevésbé élővé, közvetetlenné, közülünk valóvá».

Komáromi Ujság. 1918. évf. 36. sz. — A. Gy.: *Beöthy Zsolt.* Vezércikk B. Zs. születésének hetvenedik évfordulójára. Komárom büszkén vallja B. Zs.-ot a maga fiának s a város lakói lelkes örömmel látják, hogy B. Zs. mennyire szereti nemzetsege ősi fészket. — Oláh Gábor: *Beöthy Zsolt-nak.* Üdvözlő költemény. — Bódiss Jusztin: *Apróságok Beöthy Zsolt-nak komáromi tanuló éveiből 1858–62-ig.* Adalékok B. Zs. életrajzához. B. Zs. harmadik osztályos gimnázista volt, mikor egy figyelemreméltó irodalmi levelét közölte a Nefelejts című fővárosi szépirodalmi lap (1861). Negyedik osztályos gimnázista korában a Gyermekebarát című hetilap vezető helyen hozta Zrinyi Miklósról, a költőről, szóló cikkét. Meglepően szép mind a két kísérlet. — U. az: *A komáromi helikoni ünnepnapok.* B. Zs. születése napján, szeptember 4-én, a magyar irodalmi, tudományos és politikai élet kiválóságai évről-évre fölkeresik a Beöthy-házat, hogy szeretettel köszöntsék az ünnepeltet. Ezeknek a születésnapjára összejöveteleknek lefolyását részletesen ismerteti a cikkíró. — *A Jókai-Egyesület Beöthy Zsolt-nak.* A komáromiak irodalmi köre szép üdvözlő iratot intézett B. Zs.-hoz s Komárom város közgyűlésén az elnöklő főispán kifejezte a törvényhatóság örömet B. Zs. hetvenedik születésnapja alkalmából. — *Beöthy Zsolt üdvözlése.* A komáromi benedekrendi főgimnázium tanári kara lelkes sorokkal kereste föl egykori tanítványát. — Baranyay József:

Beöthy Zsolt és a Komáromi Ujság. B. Zs. egyéniségét jellemző apróságok.

38. sz. — *Beöthy Zsolt: Hegedüs István barátomnak 70-ik születésnapjára: 1918 szeptember 4-ikére.* Borongó hangú, megkapó költemény hexameterekben. — *Zempléni Árpád: Beöthy Zsolt szíve.* Ünneplő distichonok. — *Lőrinczy György: Beöthy Zsolt.* Az ünnepezt tudós írói és tudományos jelentőségének méltatása. — *Beöthy Zsoltról.* Újabb apróságok. Megtudjuk többek között, hogy az ünnepezt az ország minden részéből körülbelül félezren keresték föl baráti és tanítványi lelkes sorraikkal. József Ferenc főherceg a harcterről küldte üdvözlését. Olvashatjuk még B. Zs. meglehangú válaszát a komáromi főgimnázium tanári testületéhez.

Magyarország. 1918. évf. 214. sz. — *Kossuth Lajos mint drámairó.* A Soproni Múzeumba egy régi soproni színlap került, mely arról tanuskodik, hogy Kossuth Lajos fiatal korában történeti drámát írt és azt 1829 szeptember 29-én a Dunántúli Színjárszó Társaság Sopronban elő is adta, mikor a társaság néhány hétig Sopronban tartotta előadásait. A színlap szövege ez: «Sopron. A felsőbbség engedelmével. Ma, kedden, szeptember 29. napján 1829. A Dunántúli Színjárszó Társaság ezen esztendőben ezen nagy nemzeti drámát adja elő öt felvonásban: András és Béla. Irta Kossuth Lajos. T. N. Zemplénnvármegye ügyvédje.» A darabban sok szereplő játszott, de egyetlen ismertebb nevet sem találtunk az akkori jelesebb színészek közül.

Népszava. 1918. évf. 230. sz. — *Isac Emil: A magyar és nemzetiségi irodalom testvérisége.* Magyarországon jóformán semmit sem tudnak a nemzetiségek kulturájáról. A nemzetiségeknek ez nem fájt, mert az erdélyi román irodalom Bukarestbe mehetett s innen Párisba jutott, a szerbeknek megvolt Belgrádjuk, a tótoknak és cseheknek a Prágájuk és Petrográdjuk. Nem szofizma: az erdélyi román írókat jobban ismerik Párisban, mint Budapestben. Ami a nemzetiségi irodalomból az osztályideologia szempontjából kedvező volt, azt természetesen akceptálta a budapesti burzsoá sajtó is. Így Révai Károly magyarra fordította az erdélyi román pap-írók verseit, a budapesti lapok többször közölték a tót Ország Pál táblabíróíró verseit. Az ilyen irodalom természetesen nem a nemzetiségek irodalma, hanem a feudális uraké, a feudális urak pedig egyformán dalolnak mindenütt. A nemzetiségek nemcsak politikájukban ébredtek föl, hanem kulturájukban is. A fajiságukhoz hű nemzetiségi írókból egy pompás irodalmi köztársaság fejlődött.

Pesti Napló. 1918. évf. 180—181. sz. — *Hatvany Lajos: Szegény Emberek és Árvalányok.* Móricz Zsigmond novelláiról jellemvonásainak vizsgálata. M. Zs. tragikus erejű magyar költő, a parasztság specialistája.

202. sz. — Tóth Árpád: *A Halottak Élén.* Ady Endre költészetéről. E költészet szépségének nem árthatnak némely fogyatkozások: a külső forma egy-két pongyolasága, a politizáló részek némely szárazsága és főleg a versek logikai értelmének elég gyakori homálya.

204. sz. — Hatvany Lajos: *Beöthy Zsolt.* B. Zs. egyéniségének és tudományos pályájának jellemzése. «Tanítványi hálás méltánnyalattal közeledünk feléje s igyekszünk e magyar gondolatnak szentelt lelkes pálya eredményéről néhány sorban összefoglaló képet adni.»

247. sz. — Kodály Zoltán: *A népdal feltámadása.* Ujabban több helyről fölhangzott az a nézet, hogy a népdal már nem torem ujat, kimerült, haldoklik, az ősi népköltészet kezd átalakulni félművelt költészetté, amint-hogy a népköltészet nem is jelentett sohasem egyebet félművelt vagy egészen műveletlen emberek költészeténél. Ezzel szemben a cikkíró kiemeli, hogy a népdal, amint ezt a még kéziratban heverő legújabb tudományos gyűjtések igazolják, nem egy elavult stilus maradványa, nem a történet holt relikviái közé tartozik, hanem eleven élet. Ami oszdtékai megítélését illeti, meg kell gondolnunk, hogy a népdal egyrészt nem olvasni való vers, másrészt nem zenodarab, hanem a kottó összeolvadásából alakult magasabbrendű harmadik: a kémia nyelvén szólva nem keverék, hanem vegyület.

Világ. 1918. évf. 230. sz. — Zolnai Gyula: *Hanyatló magyarság.* Nyelvünk magyarsága szemmeláthatóan hanyatlak. Nem az idegenszerű kifejezések elharapódzásában van a líba, hanem mindenekelőtt az idegen szavak nyegle alkalmazásában. Pedig egy nemzet színvonalán állhat a világműveltségnek s együtt úszhatik bármely világáramlattal, anélkül, hogy legeredetibb, legkifejezöb, legogyénibb szavairól le kellene mondania. Akik a mai irodalmi szókincs elnemzetietlenedésében a világműveltség természetes hatását látják s ebbe egykedvűen bolenyugodnak, ne feledjék el a XVII. század végének s a XIX. század elejének nevezetes tanulságtételét. Nyugat műveltségéhez, eszméihez és irányaihoz nemzetünk soha oly tudatossággal és lelkesedéssel nem csatlakozott még, mint ebben a korszakban és ime: ez a kor szülte és juttatta diadalra a nyelvújítást, amelynek egyik nagy jelentősége éppen az, hogy nyelvünk eredeti szókincsét oly hatalmas arányban gazdagította, aminőre sem azelőtt, sem azóta nincs példa.

Virradat. 1918. évf. 43—54. sz. — Szabó Endre: *Cigányország.* Anekdoták magyar írók és művészek életéből az 1870-es évektől kezdve. Főleg Mikszáth Kálmán baráti körére nézve nyújt érdekes visszaemlékezéseket.

55. sz. — Halasi Andor: *Hogyan imádjuk a színészeket?* A cikkíró szóvá teszi a budapesti félművelt közönség esztelen színészbálványozását. Minden érdeklődés a színházaké, kabaréké, moziké. A színészek és színésznők népszerűségét nem befolyásolják a harctéri események és nem ho-

mályosítják el a politikai tülekedések. Színházi pártok alakulnak s talán nincs messze az idő, amikor az egyes pártok között utcai küzdelmekre kerül a sor, mint a dekadens Rómában. Az üzleti alapon álló színházi lapok mesterségesen izgatják a tömegek fantáziáját s még a komolyabb színházi kritika is áradozó szavakkal bókol a színpad harmadrangú hőseinek.

Idegennyelvű lapok.

Göteborgs Aftonblad. 1918. évf. 141. sz. — Egy kritikai cikk hosszasan foglalkozik a modern magyar drámairodalommal. (A svéd színpadokon szereplő magyar szerzőkről l. folyóiratunk 1916. évf. 7—10. sz.) Megemlíti, hogy míg Vörösmarty és Szigligeti nevét néhány évtizeddel ezelőtt még Németországban is alig ismerték, addig Dóczi Lajos pompás vígjátékán már a svéd közönség is nevetett. Tudomást szerzett a svéd közönség Katona Bánk Bánkjáról és Madách Ember Tragédiájáról. Ezeknek azonban semmi közük az új magyar drámairodalomhoz. Az új magyar drámák, ha nem is vesztették el teljesen nemzeti gyökerüket, mégis a szó szoros értelmében európai drámák. Hét szerzőt sorol föl: Heltai Jenő, Biró Lajos, Lengyel Menyhért, Molnár Ferenc, Drégely Gábor, Herczeg Ferenc és Szomory Dezső. «Nyomat találjuk színdarabjaikban az orosz és skandináv hatásnak; erősen fölismerhető, hogyan igyekeztek Schnitzler Artúr simulékony és elegáns psychológiáját elsajátítani. A technikában a franciák a mestereik, míg a tárgy megválasztásában az angol-amerikaiak. »Tehát az ifjú magyarok igazi eklektikusok. Azok a magyar színdarabok, melyek a svéd színpadokon több-kevesebb sikert arattak: Biró Lajos: A cárnő, A rablólovag; Lengyel Menyhért: Taifun, Táncosnő; Molnár Ferenc: Doktor úr, Testőr, Farsang, Parkas; Drégely Gábor: A szerencse fia, A kisasszony férje. A cikkíró legtöbb elismerést juttat Molnár Ferencnek, míg Herczeg Ferencről teljesen megfélekedzik. «A világirodalom nagy értékkel nem gyarapodott, de a színházak, a közönség és a színészek hálásak lehetnek.»

Nord Und Süd. 1917. évf. 12. sz. és 1918. évf. 10—11. sz. — Iám Frigyes győri tanár kitünő fordításában olvassuk Arany János három két balladáját: a Walesi Bárdokat, az Ünneprontókat és a Bor Vitézt. A fordító érdemes dolgot művelne, ha egybegyűjtené és egy nagyobb antológiában kiadná eddigi műfordításait a német közönség számára.

FIGYELŐ.

Négyesy László beszéde Beöthy Zsolthoz.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1918. évi október hó 5-iki ülésén.

Mélyen tisztelt elnök úr! Tisztelt Társaság!

Tágtársaim megbízásából bátorkodom a napirend előtt szót kérni.

Társaságunk a mai ülésén találkozik először ama nap után, melyen szeretett elnökünk fáradságban és sikerben egyaránt gazdag életének 70-ik évét betöltötte. Ez a nap a mai vörzivatáros időkben is országosan ünnepi érzéseket csalt ki a szivekből, mert ahol a magyar nemzeti szellem tudata él, ott azt is tudják, hogy aki most életének ehhez a kerekszámú mérföldkövéhez ért, az ennek a magyar nemzeti szellemnek egyik legkiválóbb, az élők közt nem egy vonatkozásban legelső képviselője és letéteményese; tudják, hogy ő a Bessenyeiek, Kazinczyak, Kisfaludyak kezéből öröklött vezéri zászlót, a nemzeti művelődés zászlaját, a magyar szellemű és európai kulturájú irodalom zászlaját lobogtatja a mai nemzedék előtt, s nemcsak mint író műveivel, s nemcsak mint irodalmi vezér irodalmunkra, hanem mint a nagyvilági színvonalú nemzeti művelődés apostola, egész szellemi életünkre és nemzeti életünkre gyakorolja nemzetiségünket saját hagyományainból fejlesztő, izlésművelő hatását. A közvélemény megérezte, hogy ez a szép élet a nemzet legsajátosabb kincsének: nyelvünknek és irodalmunknak hozott szent áldozat, s ez életpálya eredménye egy nagy nemzetfenntartó érték, a kultúra fegyvertényei közt a legszebbek és legmaradandóbb hatásúak egyike, melynek érvénye nem függ esélyektől, eselszövenyeketől és a szerencse forgandóságától.

Ami a közvélemény is így megérezte, még hatványozottabban érezzük mi, e társaság tagjai, akik az Elnök úr vezéréte alatt álló számos közintézmény közt egyik legsajátosabb munkakörének, a magyar irodalomtörténetnek vagyunk munkásai s a magyar irodalomtörténet mai vezérének mintegy családi körét alkotjuk. Nincs köztünk senki, akinek szellemi valójában lényeges részt nem tenne az az irodalomtörténeti felfogás, az az izlés, az a szellem, amelynek oly ihletett, oly ékesajkú hirdetője a mi szeretett elnökünk; de igen sokan vannak, akiknek szellemi alkatában az alapvető rész származik ebből a forrásból. Mi mindnyájan e táborban nemcsak katonái vagyunk vezérünknek, hanem tanítványai is mesterünknek, többé-kevésbé megértő, de mindenesetre rajongva tisztelő, ragaszkodó, szerető tanítványai.

Engedje meg mélyen tisztelt Mesterünk, hogy a 70-ik életév alkal-

mábol kifejezésre juttassuk ezt a szeretetünket, tiszteletünket. s kifejezésre juttassuk azon való örömmünket, hogy Elnök úr, szeretett Mesterünk, ezt a nevezetes dátumot oly acélos erőben érte meg, örömmünket, hogy nem patriarchánknak, hanem velünk együtt serényen dolgozó vezetőnknek látjuk, s nemcsak a megtett pálya fénye gyönyörködteti szemünket, hanem a zenitjén haladó pálya folytatása is a legjobb reményekkel kecsertet. Semmit sem óhajtunk hőbben, mint hogy a Gondviselés hagyja meg a Mestert sokáig élünkön. Attól, aki a magyar irodalomtörténetírást a nagy alapvető és építők után oly nagy lendülettel vitte előre, s a pszichológiai analysis, a néplélektani felfogás és az eszmetörténeti módszer tekintetében, általában filozófiai szellem tekintetében, annyira elnélyítette ezt a tudományszakot, s aki a mellett megőrizte e tudományágban a forma művészeti hagyományait, s a tartalomban is a történeti álláspont egyoldalúságával szemben az esztétikai szempont jogosultságát olyan foganattal képviseli: nincs jogunk új követeléseket támasztani, de jól esik lelkünknek az a látvány, hogy ezen a gazdag termésű életlán még nemes gyümölcsök érnek. Jól esik remélnünk, hogy többek közt az irodalomtörténet elnevele a magyar ész diadalául még rendszeres irodalmi alakot ölthet. s talán lesz kedve a Mesternek papírra vetni pályájának emlékezetét is, mely a kiégvezés utáni új Magyarország szellemi küzdelmeire és bajnokaira olyan jellemző világot vethet, aminőt más kézből hiába várnánk. De írjon akármit, alkosson kedve szerint, haszon lesz belőle a nemzetnek s újabb koszorú a Mester halántékán. Mindenesetre kérjük, maradjon meg élünkön, akik lelkösen követjük zászlaját s vigyázzuk kezének intését, mely biztos irányban mutat a jövő felé. Együtt maradunk, együtt haladunk, a szellemi csatatér harcosai, Veled, szeretett vezérünk! Jöjjön bármilyen idő, megtanultuk a jelszót: Peragit tranquilla potestas, quae violenta nequit. Isten tartsa meg életedet nekünk, az irodalomnak, a magyar hazának!

† Andor József. (1871--1918.)

Tehetséges elbeszélő volt és rokonszenves írói egyéniség. A nyírségi tájakról magával hozta a magyar vidék mély szeretetét, konzervatív hajlamai a pozitív keresztény világnézet védőjévé avatták. Jó ideig a budapesti II. ker. kir. kath. főgimnáziumban tanárkodott, utóbb bekerült központi szolgálatra a közoktatásügyi minisztériumba. Mint az Élet szerkesztője haláláig egyik tevékeny vezetője volt a keresztény szellemű irodalmi törekvéseknek.

Azok a tárcái, melyeket az 1890-es években Cyprián néven a Budapesti Hirlapba írt, szélesebb körökben is figyelmet ébresztettek tehetsége iránt s későbbi novellás kötetei és regényei évről-évre növelték olvasóközönségét. Andor József azok közé tartozott, akik szerint minden költői törekvés és művészi igazság csak annyit ér, amennyire az élet harmoniáját és a lélek tisztaságát szolgálja. Az írónak tehát nincs joga akármihez hozzájárulni:

osak azt szabad megírnia, ami emel, tisztít, nemesít, erősít, szépít. Ez a meggyőződés mintha nehéz bilincseket vert volna szárnyalására. A nap-sugaras irodalmat művelte, mikor maga is jól látta, hogy az élet tele van sötétséggel. Virágokat tépett vonagló mezőkről, holott ő is vérző szívvel hallgatta a jajkiáltásokat. Irni azonban tudott — elbeszélő munkákat és kritikai cikkeket egyaránt — s a keresztény világnézetű szépirodalom méltán fájlalja korai elmulását.

Az a közönyösség, mellyel a magyar sajtó még halálában is hallgatott róla, visszataszító volt. A legnagyobb újságok is négy-öt petit sorban jeleztek halálát. Ha Andor József egy külvárosi színház énekesé vagy kereskedelmi világunk valamelyik jelentéktelensége lett volna, semmi kétség, hogy szaporábban jöttek volna a kisebb-nagyobb sirató cikkek. De így! Fanyaron leadták az apróbetűs elhalálozási közlést s a közönség tudomásul vehette, hogy meghalt — egy miniszteri tisztviselő.

B. L.

A magyar tudományos testületek szövetsége.

A nyomdaárak folytonos emelkedése szinte katasztrofális helyzetbe hozta a magyar tudományos társaságokat. Az újságok és szépirodalmi lapok nyugodtan emelhetők előfizetések összegét, mert a háborús idők meggazdagodott közönsége még akkor sem mondott volna le napi olvasmányáról, ha tízszeres árakat kellett volna fizetnie megszokott hírlapjáért, de a tudományos folyóiratok kénytelenek voltak kikapcsolódni az áremelés kényszerűségéből. A legutóbbi félszázad minden erőfeszítése ellenére sem nőtt föl Magyarországon olyan művelt olvasó-réteg, mely közelebből érdeklődne a tudományok iránt. Gazdag főuraink, nemesaink, földbirtokosaink, tőkepénzesaink, vállalkozóink, politikusaink, katonáink stb. közül alig akad egy-kettő, aki a nemzeti önérték követelményének tartaná a tudomány támogatását. A magyar tudományosság művelése és fenntartása rá van bízva a tanárookra s a tisztviselők és írók némi csekély részére. Ettől az anyagilag mélyen sujtott csoporttól bajos ötszörös-hatszoros előfizetési árakat követelni a nyomdaárak fölszökkenése arányában. A tudományos folyóiratok fokozatosan zsugorodtak összebb és összebb, de még így is előállt — 1918 elején — az a veszedelem, hogy abba kell hagyni minden tudományos munkát, mert a nyomdai számlák megfizethetetlenek.

A közös nehézségek egy táborba gyűjtötték a tudományos társaságok vezetőjeit. Szily Kálmán és Viszota Gyula kezdeményezésére 1918 tavaszán a Magyar Nyelvtudományi Társaság, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság, a Budapesti Philológiai Társaság, a Magyar Történelmi Társulat, a Magyar Néprajzi Társaság, a Magyar Földrajzi Társaság, a Heraldikai És Genealogiai Társulat, a Matematikai És Fizikai Társulat és az Uránia Tudományos Egyesület képviselői — Bátky Zsigmond, Bleyer Jakab, Fejérfpataky László, Lukinich Imre, Melich János, Mikola Sándor, Papp Ferenc, Pintér Jenő, Rados Gusztáv, Sebestyén Gyula, Szász Károly,

Szily Kálmán, Teleki Pál, Viszota Gyula tanácskozássra gyűltek össze s elhatározták, hogy a nyomdaárak által lehetetlenné vált helyzetet a magyar kormányhoz intézendő fölrirat útján rendezik. A kilenc tudományos társaság mozgalma eredményre vezetett s a vallás- és közoktatásügyi minisztérium anyagi segítsége lehetővé tette, hogy a magyar kultúra története kikerülje — legalább egyelőre — a legnagyobb szegénybélvezet, mely egy nemzetet érhet.

A tanácskozások során több oldalról fölmerült az a kívánság, hogy a magyar tudományos társaságoknak állandóbb kapcsolatot kellene egymás között létesíteniök. Egy öttagú előkészítő bizottság alakult s ez a bizottság egy emlékirat-tervezetet dolgozott ki a tudományos testületek szövetségének ügyében.

„Meggyőződésünk — olvassuk többek között a további tárgyalások alapjául szolgáló emlékiratban, — hogy az ideiglenes kormánysegítség nem lehet a kérdések végleges megoldása. Folyóirataink megjelenését nem tehetjük attól függővé, hogy ez a segítség megérkezik-e vagy sem. Már maga a kétes állapot oly nyomasztó légkört teremtene, amely a céltudatos munkát szinte lehetetlenné tenné. Úgy érezzük, nem szabad megengednünk, hogy a nemzet szellemi életében ilyen zökkenés beálljon és a fejlődés folytonossága megszünjék. Nem szabad megengednünk különösen most, amikor a fékevesztett egyéni önzés a tudományos gondolkodásmód absztrakt ideális világnézetét minden téren háttérbe szorítja. A nemzeti és emberi haladás fontos érdekei egyformán arra köteleznek, hogy a szellemi élet szabad, biztos és független alapokon való zavartalan fejlődésének feltételeit biztosítsuk. Ezeket az alapokat az állami hatalomnak jóakarató támogatása mellett, de mégis magunknak kell megteremtelnünk. Eppen a világháború eseményeitől nyert reflektorszerű megvilágításban szemünk elé tűntek létünk alapvető feltételei: megláttuk, hogy amikor a legtöbb emberi intézmény alapjaiban megrendül, összeomlik, átváltozik és újjáalakul: ugyanakkor ott áll a tudomány sziklaszilárdan mint jólétünknek békében és háborúban egyaránt biztos alapja és a konvulziókban szenvedő emberiség egyetlen megnyugtató princípiuma.»

„Mindezek folytán megfontolás tárgyává tettük nemcsak azt, miként lehetne folyóirataink megjelenésének feltételeit a válságos időkben is biztosítani, hanem azt is, miképpen lehetne a tudományos testületek sikeres működésének folytonosságát megóvni, sőt azt a nemzeti haladás érdekében fejleszteni és kiterjeszteni. Megbeszéltük azokat az akadályokat, amelyek működésünknek útját állják és azokat a vágyakat és kívánalmakat, amelyek a siker érdekében már a béke boldogabb éveiben is felmerültek.»

„Így legtöbb tudományos testületünk fájdalmasan érzi hiányát olyan épületnek, amelyben előadásait, üléseit állandóan tarthatná, ahol szerkesztésére helyet találna, ahol irattárát, könyvtárát és folyóiratait elhelyezhetné, mert most kénytelenek vagyunk előadásainkat és üléseinket szerkesztés a városban, szíveségből átengedett — legtöbbször nem megfelelő —

helyiségekben tartani, kénytelenek vagyunk irattárainkat magánlakásokban helyezni el, ahol a mostoha viszonyok folytán elkallódnak. Irigykedve nézhetünk a munkásokra, akik az állam, a város és a társadalom áldozatkészségéből itt a fővárosban sok helyen, azonkívül szerteszét az országban — sokszor minden modern vívmánnyal felszerelt előadótermeket, könyvtárakat és olvasóhelyiségeket kaptak. Sőt megmondhatjuk, hogy mi magunk is — ideális gondolkodásnádunk folytán — hozzájárultunk állé-reinkkel és szellemi munkánkkal ez intézmények létesítéséhez. Irigykedve nézhetünk egyik másik vidéki tudományos testületre is, amely ugyancsak az állam, a község és a társadalom áldozatkészségéből fényes kultúrpalotához jutott, ahol mindaz megvan, amit mi oly fájdalmasan nélkülözünk.»

«Régóta érezzük továbbá hiányát oly szervnek, amely minden a tudományra és a tudósokra vonatkozó erkölcsi, anyagi és szociális kérdésben megfelelő módon hallatná szavát. Szükség van ilyen szervre másutt is, de különösen szükség van rá minálunk, ahol a tudománynak és a tudósrendnek megbecsülése nincs eléggé kifejlődve. Szükség van erre különösen most, amikor nemcsak a napisajtótól vezetett közvéleménynek, hanem a tudományal foglalkozóknak is egy része telítve van oly elméletekkel, amelyek mindenhová elvezetnek csak nem a tudomány megbecsülésére. Nekünk rendületlen meggyőződésünk, hogy a nemzet haladása csak a tudomány által és a tudományak előljáró vezetése mellett történhetik. Ezt a meggyőződésünket hirdetniünk kell minden lehető módon, amíg általános meggyőződéssé nem válik. Le kell lépniünk csendes rezervált álláspontunkról és hallatniunk kell szavunkat, nyugodtan de teljes önérzettel és nyomatékkal, mert ha nem tesszük, az összesség — a kormányhatalom, a nagytőke, a munkástömegek és a polgári rend — mindig megfélekedezik arról, mivel tartozik a tudománynak.»

«Modern időkben nagy célokat csak kellő szervezkedéssel lehet elérni. Ezt látjuk körülöttünk minden téren. Itt az idő, hogy e koncentrációs jelenségekkel mi is komolyan foglalkozunk s a tőkék és munkástömegek szervezkedésével szemben mi is egyesítsük erőinket. Tudományos testületeinkben igen sok szellemi érték — a nemzet szellemi energiájának javarésze — van elhelyezve. Ezek az energiák mostani szétszórt és rejtett állapotukban kifelé nem fejthetik ki hatásukat, de ha egyesülnek, imponáló erővel képviselhetik a tudomány érdekeit.»

«E megfontolások alapján szükségesnek tartjuk, hogy tudományos testületeink közös akadályok legyőzésére, közös célok elérésére és közös érdekek védelmére egy szervet alkossanak, melyet mi egy felállítandó tudományos testületek szövetségi tanácsában látunk.»

«Szervezeti szabályzatának alapelvei gyanánt a következőket jelölhetjük meg:

1. Célja: a szövetség kötelékébe tartozó folyóiratok megjelenésének feltételeit biztosítani, a tudományos testületek házának megalkotására az

előmunkálatokat végezni, e házat igazgatni, a tudományos testületek és tudósok anyagi, erkölcsi és szociális kérdésével foglalkozni.

2. A szövetség tagjai. A szövetség kötelékébe való felvételét minden tudományos egyesület elnökének és titkárának aláírásával kérheti. A felvétel felett a szövetségi tanács dönt.

3. A szövetségi tanács. Minden a szövetség kötelékébe tartozó egyesület a szövetségi tanácsba három tagot (lehetőleg egyet a hivatalos vezetőkből és egy szerkesztőt) küld, kiknek megbízatása addig tart, amíg a küldő egyesület azt vissza nem vonja. A szövetségi tanács működését elnök, titkár és végrehajtó bizottság útján végzi.

(r)

Az új esztétikai stílus.

Az ember sokszor elgondolkozik azon, hogy miért vesznek kezükbe író tollat az olyan emberek, akik képtelenek gondolataikat épkezláb formában kifejezni? Minek akar író lenni az, aki legföljebb csak olvasónak termett? Egyik-másik könyvmoly össze-vissza olvas mindenfajta német munkát, a megengesztetlen anyaghalmoz zavarosan kavargó a fejében s azután ahelyett, hogy a németeket boldogítaná a tőlük kölcsönzött fémmel és salakkal — boldogít bennünket, szegény magyarokat. Tehetséges tudományos íróinknak sikerült néhány évtized óta hajlékonyá, sőt könnyedé és üdévé tenni a magyar esztétika nyelvét s most előállnak a tehetetlen írások, a ködös és nagyképmű német filozofálások szolgái utánzóí, hogy hebegő frazeológiájukkal kellemtelenkedjenek azoknak, akik megszokták a józan beszédet és a világos stílust.

«A klasszicistikus dráma — olvassuk Lukács György esztétikus újabb zagyaságaiban — egy sorsviszony ornamentális és dekoratív sémáját keresi — míg a shakespearei drámában — a character végső adottság, feltétlen substantiális principium: a sors alkalom az emberi lényeg materialisatioja számára, nem valami emberentúli magánvaló substantia többé, hanem az egyedüli substantiának, az emberi léleknek accidentiája. A klasszicistikus dráma sorsprioritásának oltüntével egyfelől az egyes karakterek szélesebbek és gazdagabbak lesznek, mint az őket átfogó cselekmény, a sors objektív testet öltése, másfelől pedig egymáshoz kapcsoltságuk elveszti kompozicionális magától értetődöttségét, ami a klasszicistikus drámában megvolt. mert ott az egymáshoz való viszony a sorsviszonnyal egyszerűen identikus lévén az alakoknak csak positionális értékük lehetett: csak az a tulajdonságuk nyilvánulhatott meg, melyre a sorsnak mint vehiculumnak szüksége volt és érintkezésük egymással nem lehetett több, mint vezetékül szolgálni egy nem belőlük indult és nem bennük végződő áram számára.»

B. L.

A magyar futuristák.

Az Irodalomtörténet 1917. évfolyamának 5—6. számában Zolnai Béla részletesen ismertette azt az új irodalmi irányt, melynek szóvivői a Ma című folyóirat köré csoportosulva hadat üzentek a mai magyar költészetnek. Ez a kis csoport konzervatívnak, önmagát kiéltnek és végleg elposványosodottnak találta még a Nyugat irodalmát is és egészen új alapot iparkodott vetni a maga költői szakszervezetének. A futurista költők a szavak mögött lappangó hangulatokkal óhajtják sejtetni az élet tragikumát s bizonyára nem tehetnek róla, hogy az olvasók többszörire csak a komikumot érzik ki akaratos hangzavarral összerótt soraikból.

A magyar futurista lira legújabb terméséből (Ma. 1918. évf. 8—9. sz.) álljanak itt a következő versek.

A homorú ember.

Gépszerű, vacsoraszagú nőstények előtt
két markolásába szállt az értelmisége
és köldökénél s szája csorgásánál fogva
patkóakban vonszolódó.
nullásan «kivánom» egy-lülye-szótag-jába fogózkodó
anyagga merevedett.

Fejet rázott s kivihorászott
egy lelkiismeret-alamizsnát.

Vagy önkérdéssé tombította
plakátját egy-két utcának;
«Krisztust,» «hazát,» «erényt»
kondenzált bú tett-vett
önelsárgított velejében.

Vagy térdigelésottan kapkodott
távoli szekérsörgésen.

Vagy embert átkozva
nappaliszobák kotta-szennyét
két akác sor végtelenvegyített sziluettjén rakta le
s rogyott dögge katolikuskodta önmagát!
És lett: szunette embergörbévé
a homorú ember.

Üvöltés július 28-ára.

Egy tömb az Őj!
De a szél az eget céda csöcsnek nézi!

Bomoljatok meg!
szeretem a sikongó kölykeket,
egyszer úgy is röhejbe violázom a fogaim karéját
s benyakalom ezt a kirtühdét világot.

Uram! Uram!
 ha petrencésen bokán kapom magam
 s átfütyentek a sok kis színes packán,
 de semmi oz!
 ha megtanulom a zulukafferek nyelvét.
 kínaiul, franciául a szittyá barmok nyelvén
 és a téglavörös németek nyelvén is megtanulok
 és az angolok nyelvén,
 minok?!
 egy idegsokkos pátosszal
 ide nézzetek, döglött falvakat,
 hullákkal tetovált mezőket
 kivert asszonycsordákat, kirepedt hasú henteseket
 és 1000 galambtokájú lőszergyárost,
 hadd labdázok fel a hányingereségre!
 Kovácslegények, parasztok, köművesek, vasutasok!
 asszonyok, katonák, írók, festő, és tudósok!
 Scheidemann ur!
 Galileisták, radikálisok,
 szociáldemokraták, Károlyi pártiak!
 öreganyám térdkalácsa. józsefvárosi temetkezési klubb!
 az előbb vissza nyögtem a szemeimet,
 láttam a kicsinóberezett pofátokat,
 az ég pedig barna ganéjjal dobta be az egészet.

Tuberkolózis.

Röggel ablakoz a perifériákra anyókák térdelnek horog
 harap a kékbe — semmi — kopognak hallod?
 üres — valaki üvölt én is! rondelő — vér csip-
 kéz nyolchetes fehérre nyomdász halált betűz,
 uccák botlanak kalimpál csillag ernyed a csuklón

diák — hotedizig — omberek! sárkányhoz — esönd —
 koponyáját sinekre morzsolja szibériai bányában
 esontját esükányozza valaki szuka konyhakéssel
 magába nyársal nadrágtartóan 60 kilogrammos
 esomó vonaglik hisztória a mellére vasal kira-
 katozza a húsát

fehér szánatóriumok hiába reklámoznak kövér me-
 zőkön sírnak az állatok és számalmat esurgatnak
 a városokba egy orvost kényszerbe zubbonyoz
 a tóboly

házak sebekkel éjszakáznak — itatós — szüresöluck
 ablak tátog sárga sarló piszkál bűz hőmérő??
 hőmérő?! hőmérő?! a tükör grimasz pápa-
 szemes pocak gesztusok ólnot verítékeznak te-

mető rothad a vackon — taplósodnak sarló
piszkál

se íz se szín semmi semmi üresre tördelt szem har-
minckét vásott fog marja kék koszoruját a má-
niás öklökbe!

Színész-kultusz — szerzői láz.

Egyik tehetséges zeneszerző beszélt, hogy kétségbe van esve, mert az operett-muzsikások, librettisták, primadonnák, bohócok és filmszínészek neve tizezerszer többet szerepel az újságokban, mint például Herbert Spenceré. «Népbütítés — mondta — a legutolsó.» Az emberek izgatottan érdeklődnek a színésznők legapróbb magánügyei iránt, az ifjúság a tizedrangú színészeket is megrohanja autogrammkért, diadalt arat minden színpadi tükölmány. A jószívű színházi kritikusok kivétel nélkül dicsérnek minden színdarabot és színészt, a közönség pedig olyan — amint egyik kiváló honfitársunk megjegyezte — hogy csak akkor tudja, mi a véleménye valamely munkáról, ha a színházi referensek cikkeit nyomtatásban olvassa.

Maguk a színpadi szerzők is közreműködnek abban, hogy a nyomtatott hetüre babonás tisztelettel bámuló közönséget még jobban ráneveljék a kritikátlan színész-tömjénezésre. A Matuska előadása alkalmával Szomorú Dezső nyilatkozott a darabjában játszó színészek tehetségéről. Csupa tüneményes nagyság. Olyan színészesoport, amelyen még sohasem volt Magyarországon. A hősnő: «nem hiszem, hogy van ma Európában egyetlen színésznő, aki az egyéni súlyát és zsenialitását csak megközelíteni tudja». A hős: «nem tudom, mit mondjak róla, nem is halálával, de úgyis szólván alázattal gondolok rá». Az egyik szereplő, mondjuk *A.*, valóságos csoda; a másik, *B.*, fekete szépség és bűbajos egyéniség; *C.*, csak rajongó fölkiáltással közelíthető meg; *D.*, nagyszerű, sáppadt, érdekes és vonzó, igazán kiváló tehetség; *E.*, nem lehet nála tökéletesebbet elképzelni; *F.*, a legszebb alak, akit el lehet képzelni; *G.*, a legmáladandóbb zsidó; *H.*, a legkiválóbb alispán; *I.*, a legkiválóbb szolgabíró stb. «És végül engedjétek hozzám azt a két gyermeket: Stoll Sárkát és Szegő Istvánt, akik üdék orrpiszkálók, zajosak — gyermekek!»

A darabjáról szintén nyilatkozott a szerző. Amint megkezdődött az előadás, lesietett a nézőtérre és ott: «kéjesen átengedtem magam azoknak a mondhatatlan érzéseknek, melyeket egy finom színdarab ébreszt bennem, főleg, ha ezt a finom színdarabot én írtam. És elgondoltam, milyen kezes érzés lehet annak az egyszerű, jó embernek, aki beül ide, erre a kitünő szölyére és ugyancsak átengedheti magát a zavartalan élvezetnek. Aki csodálhat engem és örülhet, hogy ilyen sokat tudok, minden színt és muzsikát tudok, és főleg ilyen nagyszerű szerelmeket tudok! És aki meglepődve bámulhatja azt a másik palettát, amit II. József császár után fölkaptam most itten, bánatos és királyi kedveimben.»

A mozik államosítása.

A kormány könnyíteni akar a városok pénzügyi terhein, az államférfiak javítani akarják a nagyvárosi erkölcsöket s megszületik az új mozi-törvényjavaslat. A kinematografia — a színjátszásnak a technikával párosult mestersége — mint egyszerű filmipar a városok kezébe kerül, a moziengedélyek megszűnnek, a magánvagyonból közvagyon lesz.

A törvényjavaslat támogatóinak érvelését még nem hallottuk, de a tervezett új rend ellenzői már megszólaltak. S tiltakozásukban van is igazság:

1. A városok terheinek enyhítésére irányuló törekvések helyesek, de a sok gyári vállalat és magántulajdon közül miért választották ki a törvényjavaslat tervezői éppen a mozgóképipart? Miért nem konfiskálják a színházakat, orfeumokat és egyéb szórakozóhelyeket? Bizonyára ezek sem az erkölcs nevelői, legalább jelentékeny részükben nem azok.

2. Ha az állam a filmiparból jövedelmet akar magának biztosítani, az állami színházak mintájára állítson állami filmgyárakat és állami mozikat s így versenyezzen a magánvállalkozással. De ahogyan nem rekvirálhatja a Vigszínházat, úgy nem veheti el a filmvállalkozók munkájának gyümölcsét sem.

3. A magyar filmipar az utóbbi időben nagyszerű lendületet mutat. A magyar filmek utat törtek már a külföldre is s a magyarországi nyolc filmgyár üzemtökeje meghaladja a 30 millió koronát. Ehhez a művészi iparhoz csak a legnagyobb óvatossággal lehet hozzányulni.

4. A moziknak állami vagy városi egyenruhába való bujtatása meg fogja ölni a filmvállalatok művészi fejlődésképességét. A közigazgatás a maga csontkezelével szürke aktastilusban irányítja majd azt az üzemet, melynek éltető eleme a szabad verseny.

Így érvelnek az új törvényjavaslat ellenzői. Ezek után várjuk a javaslat tervezőinek válaszát.

(h)

Írói tiszteletdíjak.

Aki megírná a magyar írói tiszteletdíjak történetét, hasznos munkát végezne. Az adatok százai és ezrei szerteszét vannak szórva. Néhány százzal azelőtt az volt az írói tiszteletdíj, ha valami gazdag úr kifizette a szegény író nyomdai költségeit. Az író ingyen küldözte meg jóakaróinak a könyvet s a tehetősebbektől kapott némi ajándékot. A ponyvatermek kiadására olykor már akadt nyomdász-vállalkozó is. Ilyenkor a nyomdász az első kiadás közrebecsátásakor juttatott néhány garast az írónak.

Nevezetes mozzanat volt a magyar írói tiszteletdíjak történetében az *Etelka* megjelenése. Dugonics András 80 ingyenpéldányt kapott regényéért kiadójától, Landerer Mihály nyomdásztól. Landerer 1000 példányt nyomtatott a könyvből s példányát 2 forintért árulta, ami igen nagy pénz volt

1788-ban. Szóval Dugonics fáradtságának hasznát ő vágta zsebre, sőt ráadásul még 70 forintot zsarolt ki Dugoniestől azon a címen, hogy a regényhez néhány képet metszetett.

Kazinczy Ferenc és kortársai tiszteletdíj nélkül dolgoztak. Csak Vörösmarty Mihály föllépése után kezdődött az a korszak, mikor a könyvkiadók a híresebb íróknak már némi tiszteletdíjat is adtak az ingyenes kinyomás mellé. Ennek az írói és kiadói nyomorúságnak legfőbb oka az volt, hogy könyveket nagyon keveset vásároltak Magyarországon.

A régi viszonyokra jellemző, hogy mikor 1833-ban Garay János elvállalta a Regélő című szépirodalmi folyóirat szerkesztését, havonta 20 váltóforint fizetést kapott kiadójától s ezért az összegért gondoskodnia kellett a lap tartalmának teljes kitöltéséről. Nem egyszer elejétől végig ő írta a lapot. A költemények, tárcák, kritikák, ismeretterjesztő cikkek, divattudósítások, fordítások, napi hírek és rejtvények mind az ő buzgalmát dícsérték.

Petőfi Sándor már meg tudott élni a tollából, de halála után még félszázad múlva is nagyon könnyen össze lehetett számolni azokat a magyar írókat, akik nem mellékfoglalkozás gyanánt üzték az irodalmat. Aki nem volt újságíró, az — elenyésző kivétellel — kénytelen volt valami polgári állást is vállalni. Csak a legutóbbi évtizedekben haladtunk annyira, hogy az írás a megélhetésre önmagában is alkalmas pálya lett Magyarországon.

Az Athenaeum könyvkiadó részvénytársaság 1918 nyarán 20.000 példányos első kiadást bocsátott közre Molnár Ferenc *Andor* című regényéből s ez a kiadás 9 nap alatt egészen elfogyott. A szerző 36.000 koronát kapott az első kiadásért szerzői tiszteletdíj címén. Mivel pedig a kiadó cég a regény példányát 15 koronáért árulta, könnyű kiszámítani, hogy az első kiadás jövedelme 300.000 korona volt. A hatalmas kiadói bevételből eszik a könyvárusi jutalék 75.000 koronája, továbbá az írói díj 36.000 koronája, marad tehát nyomdaköltségekre és részvénytársasági haszonra 189.000 korona. A második kiadás is 20.000 példányban jelent meg.

A regényírásnál jóval előnyösebb a szindarabírás. A szerző még a kisebb színházakban is jól jár. Farkas Imre énekes játékát, a *Túl a nagy Krivánon* című operettet, a budai színpályán két hónap leforgásán belül több mint 100.000 ember nézte meg. Az első 50 előadásból 30.000 korona tantiém jutott a szerzőnek. A vidéki előadások jogát 15.000 koronáért adta el.

Mondani sem kell, hogy a tudományos munkáknak ma sincs megfelelő számú vásárló közönsége. Ivenként átlag 60 korona az az összeg, melyet egy tudományos szerző kap kiadójától. Ha t. i. akad kiadója.

(r.)

A fővárosi ifjúság és a hírlapirodalom.

Milyen irodalmi termékek irányítják az iskolán kívül a fővárosi középiskolai tanuló-ifjúság szellemi fejlődését? A nyilvános olvasótermeket, kölcsönkönyvtárakat és színházakat szívesen látogatják a 14—18 éves fiúk s még nagyobb érdeklődéssel forgatják — a szülői házban és egvebütt — a hírlapokat és folyóiratokat. Hogy milyen hírlapok és folyóiratok esnek a budapesti diáksereg kezeügyébe, arról szóljon az itt következő statisztikai próba.

Egy pesti oldalon levő állami főreáliskola III—IV. osztályaiban osztályonkint átlag 60 tanuló közül rendszeresen olvassa az Estet 31, az Előret 28, a Pesti Hírlapot 22, a Színházi Életet 16, az Érdekes Ujságot 14, a Sporthírlapot 13, a Déli Hírlapot 12, a Képes Ujságot 11, a Zászlónkat 10, a Tolnai Világlapját 8, a Pesti Naplót 7, a Sportlapot, Vágóhidat, Figarót 6, a Világot, Magyarországot 5, a Reményt, Pesti Futárt, Uj Időket, Borszem Jankót, Színház És Divatot 4, Az Ujságot, Mátyás Diákot, Nyolc Órai Ujságot 3, az Én Ujságot, Jó Pajtást, Kis Pajtást, Erőt, Egyenlőséget, Bolond Istókot, Budapesti Hírlapot, Napot, Mult És Jövőt 2, a Népszavát, Vasárnapi Ujságot 1 tanuló. Német Hírlapokat és folyóiratokat is olvas osztályonkint átlag 4 tanuló. — Az V—VIII. osztályokban osztályonkint átlag 60 tanuló közül rendszeresen olvassa az Estet 51, a Színházi Életet 29, a Pesti Hírlapot 27, a Déli Hírlapot 25, az Érdekes Ujságot 20, a Zászlónkat 16, a Pesti Naplót 15, a Magyarországot, Sporthírlapot 13, a Világot, Pesti Futárt, Előret 12, a Vágóhidat, 11, a Sportlapot, Figarót 10, az Uj Időket, Nyugatot 8, a Tolnai Világlapját 7, Az Ujságot, Mult És Jövőt 6, az Esztendőt, Képes Ujságot, Borszem Jankót, Színház És Divatot 5, a Reményt, Népszavát 4, a Természettudományi Közönyt, Darwint 3, a Budapesti Hírlapot, Huszadik Századot, Mátyás Diákot, Egyenlőséget, Vasárnapi Ujságot, Virradatot, Sajtót, Nyolc Órai Ujságot 2, a Magyar Hírlapot, Napot, Alkotmányt, Életet, Hetet, Uj Nemzedéket, Mátyás Diákot 1 tanuló. Német hírlapokat és folyóiratokat is olvas osztályonkint átlag 5 tanuló.

Egy budai oldalon levő állami főgimnázium III—IV. osztályaiban osztályonkint átlag 60 tanuló közül rendszeresen olvassa az Estet 27, a Pesti Hírlapot 20, az Előret 14, az Érdekes Ujságot és a Déli Hírlapot 13, a Képes Ujságot 11, a Zászlónkat 10, a Tolnai Világlapját 9, a Színházi Életet és a Pesti Naplót 8, a Magyarországot és a Nyolc Órai Ujságot 5, a Sporthírlapot, Sportlapot, Az Ujságot, Uj Időket, Én Ujságot és Jó Pajtást 4, a Világot 3, a Pesti Futárt, Vágóhidat, Figarót, Borszem Jankót, Szívet, Budapesti Hírlapot, Napot, Színház És Divatot 2, a Kis Pajtást, Reményt, Erőt, Természettudományi Közönyt, Esztendőt, Vasárnapi Ujságot, Mult És Jövőt, Mátyás Diákot, Népszavát, Magyar Hírlapot 1 tanuló. Német hírlapokat és folyóiratokat is olvas osztályonkint átlag 3 tanuló. — Az V—VIII. osztályokban osztályonkint átlag 60 tanuló közül

rendszeresen olvassa az Estet 39, a Pesti Hírlapot 26, a Déli Hírlapot 22, a Színházi Életet 18, az Érdekes Ujságot 17, a Zászlónkat 14, az Előret, Képes Ujságot. Sporthírlapot, Sportlapot 12, a Pesti Naplót, Vágóhidat, Tolnai Világlapját 9, a Nyolc Órai Ujságot, Pesi Futárt 8, az Uj Időket 7, a Figarót, Az Ujságot 6, az Erőt 5, a Világot, Napot, Borsszem Jankót Színház és Divatot 4, a Budapesti Hírlapot, Nyugatot, Vasárnapi Ujságot 3, az Én Ujságomat, Jó Pajtást, Természettudományi Közlönyt, Esztendőt, Mult És Jövőt 2, az Alkotmányt, Magyar Hírlapot, Népszavát, Szívet, Mátyás Dákot, Egyenlőséget, Társaságot, Magyar Figyelőt, Életet, Ország-Világot, Reményt, Huszadik Századot, Darwint 1 tanuló. Német hírlapokat és folyóiratokat is olvas osztályonként átlag 4 tanuló.

Amint látható, a reáliskolai tanulók körében a liberális napilapokon kívül szembetűnően kedveltek a színházi és sportlapok, továbbá a riportlapok és a tömegnek szánt képes folyóiratok (Az Érdekes Ujság, Előre, Képes Ujság, Tolnai Világlapja.) Az ifjúsági folyóiratok közül a katolikus Zászlónk mellett az izraelita Remény, a protestáns Erő s az Én Ujságom, Jó Pajtás és Kis Pajtás meglehetősen háttérbe szorulnak. — A gimnáziumi tanulók kevesebbet olvasnak, mint a realisták, ami nemcsak a szülői ház hatásának tulajdonítható, hanem a szerényebb anyagi helyzetnek is. Az Előre és társaik itt is megtalálják a maguk közönségét. A tudományos érdeklődésnek csak kivételesen bukkanak föl némi nyomai. Mindenesetre nagy kár, hogy az ifjúsági könyvtárak helyiségeiben nincsenek be rendezve megfelelő olvasótermek.

(1)

Helyreigazítás.

Zoványi Jenő debreceni egyetemi nyilvános rendes tanár az Irodalomtörténet szerkesztőségébe a következő helyreigazítást küldte be:

„Az Irodalomtörténet folyóiratszemléje a Protestáns Szemlében megjelent írásaimról már 1912-ben is tartalmazott olyan állítást, ami nem egyezett meg a valóval. Most ismét célszerűnek látja illet állítani, hogy ennek alapján egy kis dorgatoriumban részesíthessen. Nem szólalnék fel ellipse ezuttal sem, ha a tudomány érdeke nem követelné annak megállapítását, hogy én Sylvesternek nem állítólagos *lőcsei papságáról*, hanem állítólagos debreceni tanárságáról közöltem egy cikkeskét, melynek már a címe («Sylvester János és Debreczen») is mutatja, hogy csupán mellékesen jöhetett beírné szóba állítólagos lőcsei papsága. Hogy aztán ez az én tárgyammal csak érintkező dolog már előzőleg kiderült, azt épen magam is mondom cikkeskémben, ami meg azt is bizonyítja, hogy miként sohasem, úgy most sem volt eszemágában sem «újra felfedezni» egy már megállapított igazságot. Senki másnak a babérjaira nem szokásom áhitozni, sőt azt is készséggel elismerem, hogy egy tárgyamul semmiképen ki nem tűzött kérdést valaki «jóval pontosabban» kideríthetett, mint én. Mindamellott örömmre szolgál, hogy még egy ilyen kérdés teljes tisztázásához is hozzájárulhattam egy helyesbített adattal, kimutatván, hogy az a másik Sylvester hol működött lőcsei papsága előtt.»

A folyóiratszemplével — csakúgy mint a kritikai rovattal — sok baja van a szerkesztőségnek. A szerzők megkívánják, hogy tudomást vegyünk a csekélyebb jelentőségű cikkekről is, mások méltatlankodnak, hogy mindössze is csak néhány sor jutott számukra, mikor egyéb cikkekről bővebben adtunk számot. A folyóiratszemplének több munkatársa van, egyöntetűséget nem könnyű teremteni a közös munkában, a múltban mutatkoztak is egyenetlenségek, bizonyos azonban, hogy a szemlélőket lelkes ügyszeretet vezeti s mindig tekintetbe veszik a folyóirat olvasóközönségének érdekeit. Aki figyelemmel kíséri ezt a folyóiratszemplét, látni fogja, hogy az nem száraz kivonatolás, hanem tervszerű munka, amelyet megbízalmasabb munkatársaink nem aktaszzerűen intéznek el, hanem *írniuk*.

Zoványi Jenőről legutóbb följegyeztük, hogy egyháztörténeti adalékaikat a protestáns hittudományi irodalom kutatói haszonnal forgathatják, de viszont nem ártana, ha ő meg az irodalomtörténeti folyóiratokat forgatná nagyobb szorgalommal. «Így nem eshetnék meg velem, hogy újra fölfedezze azt, amit Sylvester Jánosról Hajnóci Iván az Irodalomtörténet 1913. évfolyamában már kiderített, még pedig, a Hain Gáspár-féle krónika felhasználásával, jóval pontosabban.» Ezt az igazságos és őszinte megjegyzést Zoványi Jenő igyekezik mellékvágányra terelni. Cáfol, holott hallgatnia kellene. A folyóiratszemle írójának állítását bárki ellenőrizheti s könnyen meggyőződhetik róla, hogy kinek volt igaza.

Van azonban Zoványi Jenő helyreigazításában egy olyan pont, amely túlmegy az egyéni érzékenykedés és a jó társaságokban szokásos hanghordozás határain. Milyen alapon mondja Zoványi Jenő, hogy az Irodalomtörténet már 1912-ben is írt róla olyasmit, ami nem egyezett meg a valóval? Mi jogon állítja, hogy mi üldözzük őt? Ilyen fajta vád nyolc év leforgása alatt egyetlenegyszer sem merült föl az Irodalomtörténet ellen.

Az Irodalomtörténet 1912. évfolyamában — tudomásunk szerint — mindössze is csak egy bírálatban volt szó Zoványi Jenőről. Úgy látszik, ez az egyeneshangú kritika nem tetszett a szerzőnek. A bíráló — Bélteki László — kiemelte, hogy Zoványi Jenőnek akkor megjelent kötete alapos tudós munka, de egyúttal hozzátette: «Sajnálni lehet, hogy feldolgozása nem felel meg nagy szorgalommal összegyűjtött történeti anyaga becsének. Terjedelmes forrás-kivonatait nem lehet könnyedén áttekinteni; stílusa ellen is jogos kifogások emelhetők. Mondatfűzése bonyolult, kifejezései nehézkesek. Mint tudományos íróink jelentékeny része, ő is idegenkedik a rövidebb mondatoktól s az egyszerű, világos, cikornyátlan beszédétől. Könyvegyőtrően bőbeszédű; fejtegetései — épen a szóáratok és közbevetett mondatok következtében — nem mindig érthetők első olvasásra. Mintha egy XVI—XVII. századi latinból fordított prédikációs könyvet olvasnánk. Bizonyos, hogy ezen most már nem lehet változtatni. Öregbe kurban nem változik meg a stílus, de az ifjabb nemzedék jól teszi, ha ebben a tekintetben nem követi régi szabású tudományos íróink példáját.»

Mi ebben a valótlan állítás? Maga a kritika? Akkor ne írjon többé egy sort sem Zoványi Jenő, mert minden róla szóló megjegyzés valótlan-ság lesz. Vagy más irányban van panasza az Irodalomtörténet 1912-es évfolyama ellen? Valótlan állítások írásával vádolt bennünket: fölhívjuk, nyilatkozzék! Hol irtunk mi valótlan-ságot? Hol üldöztük mi nemigaz beszéddel az igazság bajnokát?

P. J.

Egy levél körül.

A szerkesztés nem kellemes mesterség. Főleg nem az a tudományos folyóiratoknál. A szerkesztő állandóan szembe kerül a tekintélyes nevek viselőivel; ha egy-egy szigorúbb bíráló jelenik meg valamelyik könyvről, a bíráló közreadásáért őt teszik felelőssé, mert hiszen módjában lett volna ki nem adni az igazságtalan kritikát; olykor ismét az a baj, hogy nagyon is enyhe volt a bíráló hangja, világos tehát, hogy a folyóirat hízlelni akart valakinek. A szerkesztő — panaszolják — a régi irodalom rovására kedveli a radikális és dekadens irodalmi törekvéseket, nem is szólva arról, hogy reakciós és klerikális cikkről szövik hálójukat védőszárnyai alatt. A tanulmányok túlságosan könnyed tollal vannak megírva s nélkülözik a könyvcímek és idézetek halmazát hurcoló filológiai apparátust; azaz hogy mégis inkább nagyobb kára a folyóiratnak, hogy élvezhetően megírt cikkei mellett még mindig sok benne az olyan századrangú kérdésekkel és elvont apróságokkal bibelődő tudóskodás, amely fontoskodása ellenére sem hoz semmi eredményt s amely iránt az illető szerzőn kívül más alig érdeklődik; stb.

A politikai napilapok és szépirodalmi hetilapok szerkesztői megengedhetik maguknak azt a fényűzést, hogy ne törődjenek előfizetőik megjegyzéseivel, de a tudományos folyóirat szerkesztőjének állandóan ügyelnie kell, hogyan vélekedik munkájáról a tudományos és áltudományos közvélemény. A legjobb módszer — és ősrégi magyar-német tudományos recept —: szürkének lenni, az életből kikapcsolódni és a surlódási pontoktól minél távolabbra menekülni. A kéziratok beérkeznek, a kéziratok a nyomdába kerülnek, a szerkesztő baj nélkül élhet. Igaz, hogy ezt a munkát egy értelmesebb nyomdász is elvégezhetné, de legalább csend van a tudomány berkeiben.

Tagadja csak meg a szerkesztő valamelyik kézirat közreadását és legyen elég bátorsága nyílt okkal megmondani, hogy a beküldött munka nem tartozik a folyóirat olvasóközönsége elé: kész a baj. Alig van szerző, aki belenyugodnék a szerkesztőnek és legbelsőbb munkatársainak véleményébe. Olyan ez az érzés, mint a szülői szeretet a gyermekekkel szemben. Mindig a tanító a hibás és sohasem a fiú, a jól nevelt, a zseniális.

Egy főreáliskolai igazgató beküldött az Irodalomtörténet szerkesztőségébe *egy régi verses szöveget* közlés végett. Mivel folyóiratunk nem foglalkozik azzal, hogy régi magyar leveleket, kéziratban maradt

verses és prózai szövegeket s egyéb adattári dolgokat közöljön, megkértük a beküldőt: juttassa el kéziratát a Magyar Tudományos Akadémia irodalomtörténeti folyóiratába, az Irodalomtörténeti Közleményekbe, amelynek egyik rovata egyenesen ennek a célnak szolgálatában áll. — A Baros Gyula címére érkező válasz a következő volt:

Igen tisztelt uram! A kéziratot visszakaptam. Az indokolást azonban furcsállom. Az Irodalomtörténetnek nincs adattári rovata — ej, ej. Nézzük csak a legutóbbi füzetet. Hát a Kisebb Közlemények rovata nem csupa adalék? Ha a folyóirat íveket tud áldozni Ambrus Zoltánék világirodalmi nagyságának méltatására, akkor Ányos emlékének is juttathatott volna két oldalt, annál is inkább, mert életrajza elég hézagos.

Kérem, méltóztassék Pintér Jenő szerkesztő úrral s a Társaság vezetőségével közölni, hogy a folyó év végével a Társaság tagjai sorából kilépek. Kiváló tisztelettel.

Azt hisszük, méltán csodálkozik mindenki. Ha így gondolkodnak és így mérlegelnek az idősebb, tapasztalt emberek, mit várhatunk a tapasztalatlan kezdőktől vagy az irodalmi élettől távolabb álló ifjaktól? Csak nem a tekintély vagy a becsület kérdése, ha egy kézirat nem felel meg egy folyóirat céljának és tudományos érdekeinek? Alig van köztünk olyan, akinek ne küldték volna már vissza valamikor a kéziratát, de ha sebezve volt is némiképen hiúságunk, ki látott volna büncselekményt az illető szerkesztőség eljárásában?

Nem teszünk körülményes megjegyzéseket az imént közölt levélre. Csak néhány észrevételt folyóiratunkról.

Az Irodalomtörténet szerkesztésében fokozott éberséggel kell ügyelnünk arra, hogy ne jelenjenek meg benne olyan jelentéktelenségek, amelyek legföljebb nyolc vagy tíz embert érdekelnek, ha ugyan érdekelnek. Az akadémiai vállalatoknak, mondjuk például a Nyelvtudomány című indogermán folyóiratnak, mindegy, ha füzeteiket nem olvassa több negyvenötven érdeklődőnél, mert a tudomány érdekeit így is csak szolgálják és pénzügyi alapjuk biztos. De egy irodalomtörténeti és kritikai folyóirat, mely első sorban a művelt magyar közönség érdeklődésére számít, nem lehet a túlzásba vitt szakszerűség unalmainak tárháza. Megnyugtató ránk nézve, hogy ezzel nem ártunk a magyar tudományosság ügyének, mert a szakszerű részletkérdések kibogozására akad elég hely másutt — s a mi folyóiratunknak is van egy rovata — az Értekezések — ahol a laboratoriumi műhelymunkák, amennyiben nem pusztá szalmacséplések, helyet találhatnak.

Más alkalommal is fölhívtuk már a figyelmet arra, hogy folyóiratunk irodalomtörténeti rovatai első sorban a XIX. és a XX. század irodalmával foglalkoznak. Csak kivételesen tudunk helyet szorítani a régibb magyar irodalomnak és olyan terjedelmesebb filológiai jellegű dolgozatoknak, melyek számára rendelkezésre áll több más tudományos közlöny. Az egészséges munkamegosztás elvét tartjuk szem előtt, midőn folyóiratunkat

főleg az utolsó száz esztendő irodalmi fejlődésének tudományos vizsgálatára tartjuk fenn.

P. J.

Marót és Madách ?

Marót Károly az Irodalomtörténet 1918. évf. 360 lapján közölt cáfolatában sajátos módon bizonyítja be, hogy neki zárt kutatási jogot kell kapnia *Az ember tragédiája* forrásterületére. Marót épen a maga tanulmányai eredményeképen a gyomor filozofiájának «általános és akkoriban speciális elterjedtségére» utal, tehát — megköveteli, hogy Madách kizárólag Byronból merítsen és ne pl. Eötvösből is. «Így eredtetni olyan határozottság, amely mintha mitse tudna a „homo est quod est” fogalomkör általános és akkoriban speciális elterjedtségéről» — mondja Marót; sajnos, bizonyos irányban fejletlen stilisztikai képességgel nem bírom kitalálni, hogy miféle értelmet burkol e szavaiba. Óvakodik figyelmesen elolvasni Eötvös-idézetemet és megőrzi tájékozatlanságát a *Falu jegyzőjére* nézve, mert nehezebb esnék helybenhagyni, hogy Eötvös ironikusan beszél, amint *Madách-Ádám* is kételkedik a *Luciferi* materializmusban. Nem akarja észrevenni Marót, hogy a Byron-féle «gyomornedv» Madáchban a legérzékenyebb lakmuspapírral sem mutatható ki, (Marót «függvénye» bátorít fel arra, hogy vegytani műnyelven beszéljek), ellenben a «konyhá»ba Madáchnál épen úgy belebotlunk, mint Eötvösnél. Azt elismeri Eötvös «előnyétül», hogy «a gyomor kiható jelentőségét az erkölcsi területre is átviszi»; de ez szerinte nem számít, mert az ő retorikájában a cáfolás alapelve az, hogy ami a saját állításunkkal nem egyezik, «csak mondva-csináltan súlyos momentum». Különböznék is tudhatnám, hogy ha Marótnak úgy tetszik, a filológiai *összehasonlító* módszerben a kevésbbé hasonlóknak szükségképen több közük van egymáshoz, mint a nagyobb mértékben hasonlóknak. S ha mindez nem elég, bele kell nyugodnom abba, hogy Marót tudomása szerint Madách fejlődésében eddig nem tulajdonítottak szerepet a *Falu jegyzőjének*; ennél fogva a felhozott érvek alapján sem szabad egy ilyen Eötvös-Madách-összefüggés lehetőségét felvetnem. Természetesen nemcsak a *Falu jegyzője* útján feltehető irodalmi hatást nem engedélyezheti Marót, hanem ahhoz sem járulhat hozzá, hogy esetleg Eötvös és Madách személyes érintkezése közben támadt eszmecsereinek emlékét keressük itt? Én nem állítottam, hogy Madách nem ismerte a *Don Juan* szóban forgó helyét vagy egyáltalában nem gondolt rá; csak egy szerény «azt hiszem»-et kockáztattam meg arra nézve, hogy a Madách-féle eszmeváltózat közelebbi rokonságban áll Eötvöshöz, mint Byronhoz. Marót azonban az ő «határozottságában» annyira felháborodik ezen, mintha legalább is hamisan tettem volna le a nagy esküt arra, hogy Madách szemem láttára vette át az eszmét Eötvöstől. Igen, mert Marót opiót szerzett Byron számára; és így egy magyar író csakugyan nem igényelheti azt a szerény dicsőséget, hogy valami keveset ő is hathasson honfitársára!

PAIS DEZSÓ.

Egy Petőfi-cikkhez.

Petőfi és a «szerbus manier» című cikkemből (Irodalomtörténet. 1918. évf. 7—10. sz.) egy korrekturái jegy elnézése folytán kimaradt néhány sornyi részlet. A 305. l. első bekezdésében az itt dőlt nyomással reprodukált két mondat közé a kimaradt rész ekként iktatandó be: «*Az elsőség Kazinczyt, a stilkülönbségek érzékeny művészetét illeti meg.* E versalak művelésére, melyben összesen hét költeményt írt, Goethe példája vezette. Idetartozó költeményei (a három első Goethe után): *Reggeli panasz, Azzán aga* (mindkettő a *Poetai berekben*, 1789); *A csillagokhoz* (1813; megjelent: *Hébe*, 1822); *Endre és Hedvig* (törödék; 1816 febr. 20.-án írta); a *Salamon* c. költemény V. része (Majláth J. német regéje után; 1828 elején készen volt; Kazinczy életében nem jelent meg); *Gibárt és Irma* (1829); s végül a *Torsók* c. töredékek közül a II. számú. Egy részük kéziratban maradt töredék, más részük, bár nyomtatásban idején megjelent, a húszas évek felé, mikor Toldy értekezése a szerb népköltészet iránt nagyobb érdeklődést támasztott, már feledésbe ment: Vitkovics *A' Rác Nyelvrül* (1819), Toldy *A' Szerbus Népköltéséről* (1827) írván, csak az egy *Azzán agát* emlegetik. Ezen kívül csak a *Gibárt és Irma* című, mely a *Muzáron* 1829-i költői versenyén szerepelt, lépett figyelmet keltőbb körülmények közt a nyilvánosság elé. *Már 1789-ben átültette, Goethe közvetítésével*, . . . stb., amint a megjelent cikkben következik.

HORVÁTH JÁNOS.

A megkorrigált Petőfi.

Talán nem érdektelen, ha fölemlítjük, hogy a világháborús lelkesedésnek fokozására felhasználták Petőfit is, persze a mai viszonyokhoz képest megváltoztatva a szövegét. A *Szent István Társulat naptára az 1916 évre* c. kiadvány 89. lapján olvasható az orosz betörés idejében tényleg szomorúan aktuális *Föl a szent háborúra* c. Petőfi-vers, de az eredeti szöveg 5—8. versszakja híján. A közölt szakok közül a negyedik szak négy utolsó verssorát pedig a következőkép helyesbítette a naptár szerkesztője:

Szent a csata, mert harcolunk
 Királyért,
 Királyunkért, Istenünkért
 És te érted: Hazánkért.

Valóban jól hangzik: Petőfi mint királpárti költő! — A többi soron nem esett változás, de ez is elég arra, hogy az efféle kegyeletlen torzítások ellen óvást emeljünk. A vers végén ez áll: Petőfi. Pedig ez nem Petőfi. Legföljebb: Petőfi nyomán.

GYALUS ISTVÁN.

Mikszáth és Vahot Imre.

Kéky Lajos a Budapesti Szemle 1918. 217—248. l. közzétett tanulmányának Mikszáth-adatát legyen szabad megszerezniem. 1877 telén Mikszáth Kálmán a Császárfürdőben sokat volt Lauka Gusztávval és Vahot Imrével s más írókkal, kikhez a bravurjairól már akkor hírneves Zubovics Fedor

esatlakozott. Vahot Imrének fájt, hogy az irodalomból kiöregedett s azt mondta, a prózában írott költői mű kevesebbet ér, mint a verses. Erre Mikszáth fogadkozott, hogy ír 6 verset is s mindjárt fogadtak tíz liter borba. Aki a rosszabbik verset írja, az fizeti meg a bor árát. Megegyeztek, hogy a «jury» Ágai Adolf lapja, a Magyarország És A Nagyvilág lesz, a verset egy óra alatt meg kell írni. Zubovics Fedor adta a tárgyat: «a Borcsa kisasszonyt légyottra híjjátok». Vahot Imre munkája két négy-soros strófa, így hangzik:

A légyott.

Ah Borcsa angyal, mint imádlak én,
Öreg vagyok, de szívem még legény,
Sok ember szereti igazán a telet...
Óh angyali Borcsa, szeress hát engemet.

S ha szeretsz, ne szégyeld galambom magadat,
Gyertyaoltás után lopd meg alvásodat,
Jövel ki a kertbe, hol epedve várlak,
És forrón dobogó kebelemre zárlak.

Mikszáth győztes verse meg is jelent a Magyarország És A Nagyvilág 1877. évf. 786. l. 27 ötös jambusból álló sort tesz ki a vers, szintén *A légyott* a címe. Első sorai:

A kertbe várj; ha jó az alkonyat
Sötét ruhát öltvén fel, mely alatt
Tovább szövődhet az édes titok.
A kertbe várj, — kicsiny virágaid,
A jázmin-bokrok megszólítnak ott,
Suttogva lágyan, mintha mondanák:
Sorsunk közös, mi is, te is virág...

A verseny történetét Mikszáth megírta a Szegedi Napló 1879 február 15. számában *Vahot Imre bácsi* c. nekrológiájában, melyet a bennünk levő versek teljes szövegével újra kiadtam *Az én halottaim* c. posthumus Mikszáth-kötet 22—31. lapjain.

RUBINYI MÓZES.

A magyar hunmondák eredete.

Ezt a tudományos irodalmunkban sokat vitatott kérdést teszi szóvá a *Reallexikon der germanischen Altertumskunde* legújabb (III.) kötetében Heusler A. a berlini egyetem neves tanára. «A Nibelungok mondája — írja Heusler — Bajorországban és Ausztriában a VIII. században gyökeredzik meg. Amit a magyar krónikák a XIII—XV. században a Burgundok mondájából (a Nibelung mondából) előadnak, az a középfelnémet elbeszélő költészetből származik. Az egymás ellen harcoló Attila-fiak egyike: *Aladarius* ugyan emlékeztet bennünket az alnémet monda Aldrianjára (Hagen fiára) de valószínűbb, hogy egyenest a tudós hagyomány *Aldaricus*, *Ardaricus*-ára vezethető vissza.» [Magyarázatul megjegyzem, hogy *Ardaricus* a gepidák királya volt, ki Attila oldalán

részvett a catalaunumi csatában, Aldrian pedig az alnémet monda szerint Hagen fia, aki bosszút áll Attilán: a Nibelung kincshez csalja Attilát és halálát okozza.]

—s.

Német foglalás.

Wilson elveinek elfogadása idején némiképp meglepő, hogy Bartels Adolf, a híres német irodalomtörténeti író az ép most megjelent új művében, *Die Weltliteratur*, melynek első kötete a német irodalomtörténetet tárgyalja, a német írók közt *Sandor Hegedüs*-t is felemlíti. Ez ifj. Hegedüs Sándor: önrendelkezési jogát méltányolva, nem vagyunk hajlandók őt a németnek átengedni.

—s.

Magyar írók élete és munkái.

Néhai Szinnyei József ily című nagyszabású bió-bibliográfiai lexikonához, mint azt már több ízben jelezte folyóiratunk, a M. T. Akadémia megbízásából több kötetre tervezett kiegészítő sorozat készül, melynek feladata, egyrészt helyreigazítani a Szinnyei nagy művébe a munka természetéből kifolyóan becsúszott tévedéseket, másrészt kiegészíteni a benne szereplő élő, vagy az életrajz kiadása óta elhalt írók további élete folyását és irodalmi működését s végül beledolgozni azon egyéneknek életrajzát és irodalmi működését, akiknek irodalmi föllépése későbbi időpontban történt, mint amikor Szinnyei lexikonának megfelelője füzete megjelent, vagy akik bármely más okból a nagy műből kimaradtak.

A kiegészítő sorozat szerkesztésével a M. T. Akadémia alulfrottat bizván meg, tisztelettel felkérem az Irodalomtörténet azon t. olvasóit, akik bármily csekély irodalmi működést kifejtettek, hogy életrajzukat és dolgozataiknak jegyzékét velem sürgősen közölni sziveskedjenek. Az életrajz főbb kellékei: teljes név, születés helye, éve, hónapja és napja. Hol, mikor s minő tanulmányokat végzett, mikor s hol, mily minőségben működött s egyéb pályájára, vagy irodalmi működésére fontos életrajzi mozzanatok. Az irodalmi működésre vonatkozó résznek a következő adatokra kell kiterjeszkednie: mely hírlapokba és szépirodalmi folyóiratokba dolgozott, az év és annak megjelölésével, hogy mily minőségben (pl. belmunkatárs, színi referens, közgazd. rovatvezető, versek, novellák stb). A tudományos folyóiratokban megjelent hosszabb tanulmányoknál kívánatos a cikkek címének a felsorolása is. Azután időrendben felsorolandók az önállóan megjelent könyvek és értekezések címei, a megjelenés helye és éve föltüntetésével. Ha a mű év nélkül jelent meg, az évszám (-)be teendő. Végül felsorolandók a folyóiratokban és könyveken használt álnévei, betű- és egyéb jelei. Megjegyzem, hogy nemcsak magyarul, hanem bármely más nyelven itthon, vagy külföldön megjelent dolgozatok is fölveendőek a jegyzékbe.

Egy másik kéréssem elsősorban az irodalom- és tudománytörténet művelőit illeti, akik Szinnyei nagy művét gyakran használják s használat közben hiánynaknak vagy tévedéseknek jöttek a nyomaira. Igen le volnék kötelezve, ha ily irányú bármily kis helyreigazítással fölkeresnének.

Végül a vidéki középiskolák irodalomtörténet tanáraihoz is volna egy kéréssem. A nagy mű lehető tökéletessége érdekében hazafias és tudo-

mányos szempontból igen üdvös volna, ha vállalkoznának arra, hogy a városukban és közvetlen vidékén élő s elsősorban a helyi lapokban működő írók életrajzeit beszereznék s a vállalat szerkesztőjének közlésre beküldenék. Önként értetődik, hogy az így nyert életrajzok közlése kapcsán minden egyes esetben fölemliteném azon t. társam nevét, aki a cikkhez az adalékokat szolgáltatta.

Mind az önéletrajzok, mind a helyreigazítások és életrajzi adalékok nevemre a M. N. Múzeum könyvtárába küldendők.

GULYÁS PÁL.

Régi magyar írók ízléses kiadásai.

Az utóbbi időben egyre kevesbedik azoknak a budapesti könyvkiadóknak és nyomdászoknak száma, akik adnak valamit kiadványaik stílusos kiállítására. A gyomai Kner-nyomda és a békéscsabai Tevan-nyomda még ápolja a magyar nyomdászat tisztas hagyományait, szemben igen sok fővárosi nagy céggel, melyeknek műhelyeiben a tömegmunka elnyomja a tetszetős technikát és a jó ízlést. A Tevan-kiadások sorában külön figyelmet érdemelnek a régebb magyar szépirodalmi munkák újabb kiadásai. Olyan kötetek ezek, melyeket örömmel vehet kezébe a kényesebb ízlésű könyvkedvelő is. A *Fanni hagyományai* és a *Ludas Matyi* után most jelent meg a legújabb amatőr Tevan-kiadás: *Egy falusi nótáriusnak budai utazása*. 580 példányban készült a Wéber Simon Péter-féle 1790-iki pozsonyi kiadás alapján. A címlap, könyvdíszek és szövegeképek Divéky József fametszetei. Hogy a szöveg hűségéért ki viseli a felelősséget, nem tűnik ki a kiadványból s ez mindenesetre kár. Csekély fáradsággal végleges kritikai kiadást lehetett volna adni Gvadányi József híres munkájából. A jegyzetek a kötet végére kerülhettek volna s így nem esett volna sérelem a könyv egységes tipográfiáján. Az új Falusi Nótáriust éppen olyan melegen ajánljuk az ifjúsági és egyéb könyvtárak figyelmébe, mint a többi irodalomtörténeti vonatkozású Tevan-kiadást.

(r.)

A Bethlen-Könyvtár.

A Bethlen Gábor irodalmi és nyomdai részvénytársaság kiadásában egy nagyszabású vállalat indul meg legközelebb: a Bethlen-Könyvtár. A vállalat kötetei a magyar protestáns szellemi életét — elsősorban a reformátusok múltját — fogják bemutatni, de méltán tarthatnak számot minden művelt magyar olvasó érdeklődésére. Életrajzok, történeti, művelődéstörténeti és irodalomtörténeti monografiák váltakoznak a Bethlen-Könyvtárban szépirodalmi munkákkal, hogy minél tisztább világításban álljon a magyar közönség előtt a magyar protestáns történeti, művelődési és irodalmi jelentősége.

A munkatársak sorában nem-protestáns írók is szerepelnek, mert a vállalat nem akarja a protestáns jelentőségét a többi vallás rovására emelni. A közönség a közrebocsátás alá kerülő kötetek során népszerű előadásban kapja a tudományos kutatások legjava eredményeit. Az irodalomtörténetet közelebbről is érdeklik azok a kötetek, amelyek Melius Péter, Apáczai Cseri János, Bod Péter, Csokonai Vitéz Mihály, a Rádayak, Telekies, Bolyaiak, Jósika Miklós, Kemény Zsigmond, Jókai Mór, Arany

János, Tompa Mihály, Lévy József, Vargha Gyula, Kozma Andor, Szabolcska Mihály, Révész Imre, Ballagi Mór, Salamon Ferenc, Gyulai Pál és Beöthy Zsolt életének és munkásságának ismertetésével foglalkoznak. A vállalat szerkesztője, Császár Elemér egyetemi tanár kiváló érzéssel készítette el a Bethlen-Könyvtár tervrajzát s nem kételkedünk, hogy munkatársai előkelő formában mutatnak rá arra a munkára, melyet a protestántizmus a magyar szellem fejlesztése terén végzett.

(r.)

Magyar Írók Társasága.

Új irodalmi egyesülés és kiadói részvénytársaság Budapesten. Kiadja a Nemzetvédelem című fajegészségtani és népesedéspolitikai folyóiratot és közrebocsátja jótollú magyar íróknak nemzeti szellemű munkáit. Alapító írók: Császár Elemér, Erdős René, Fieber Henrik, Gegus Dániel, ifj. Gonda Béla, Harsányi Lajos, Körmendy Viktor, Lampérth Géza, Lázár István, Pásztor József, Somlay Károly, Szederkényi Anna, Semere György, ifj. Wallasics Gyula, Wallasics Tibor. A könyvkiadó részvénytársaság elnöke: Lukács György b. t. t. Igazgatóság: ifj. Gonda Béla, Natzler Ervin, Pásztor József, Pekár Gyula. A felügyelő-bizottság elnöke: Császár Elemér.

Elhunytak.

Andor József. (1871—1918.) Nyiregyházán született. 1898-ban nyert tanári oklevet s egy ideig a budapesti I. ker. áll. főgimnázium tanára volt. Mikor Varga Ottót, a történetírót, szabadszelleme tanításáért a II. ker. kir. kat. főgimnáziumból áthelyezték az I. ker. áll. főgimnáziumba, helyét Andor József foglalta el. A történelmet és latin nyelvet tanította. Utóbb berendelték szolgálatáért a közoktatásügyi minisztériumba, ahol mint középiskolai igazgató nagy szorgalommal dolgozott. Irodalmi munkásságát 1892-ben kezdte tárcanovellák közreadásával. Önállóan is megjelent számos elbeszélő kötete. Folyóiratában, az Életben, haláláig buzgón írta kritikai cikkeit.

Török Gyula. (1888—1918.) Régi székely család ivadéka volt. Az arad-megyei Kisjenőn született, a tanári pályára készült, de filozófiai tanulmányait Kolozsvárt az ujságírói pályával oserélte föl. Kolozsvárról Nagyváradra került, innen Budapestre. A fővárosban eleinte a Magyar Hírlap, később a Magyarország szerkesztőségében dolgozott. Néhány év előtt még alig ismerték nevét, de 1917 eleje óta megjelent elbeszélő kötetei figyelmet ébresztettek nem közönséges írói talentuma iránt.

Csontos János. (1846—1918.) Eperjesen született, egy ideig pap volt, 1875-ben a M. N. Muzeum könyvtárának tisztviselője lett, 1890-ben a budapestvidéki tankerület főigazgatóságához helyezték át. Annak idején nagy buzgalommal szerkesztette a M. N. Múzeum bibliografiai folyóiratát, a Magyar Könyvészetet. A magyarországi középkori latin kéziratoknak és a Korvin-kódexeknek kiváló ismerője volt. A M. T. Akadémia 1883-ban választotta tagjai közé. Nagyobb munkát nem írt, de a kisebb cikkeknek egész tömegét bocsatotta közre s ezekben a szakszerű dolgozatokban sok új adattal világított rá a középkori magyar művelődés állapotára.

Magyar irodalomtörténeti előadások egyetemünkben.

A budapesti, kolozsvári, debreczeni és pozsonyi egyetem tanárai az 1918—1919. iskolai év első felére a következő előadásokat hirdették:

A budapesti egyetemen: Beöthy Zsolt r. t.: Az irodalomtörténet elmélete. Heti 4 óra. — Irodalmunk magyarsága. 1 óra. — Riedl Frigyes r. t.: Az újabb magyar irodalom története 1867—1900-ig. 4 óra. — Irodalomtörténeti gyakorlatok. 1 óra. — Négyesy László r. t.: Zrinyi és kora. 4 óra. — A magyar irodalom története 1840—1900-ig. 2 óra. — Irodalomtörténeti gyakorlatok. 1 óra. — Horváth Cyrill m. t.: Kódeksi irodalmunk legkiválóbb emlékei. 2 óra. — Szinnyei Ferenc m. t.: Arany Toldi Szerelme, fő tekintettel forrásaira. 2 óra. — Kéky Lajos m. t.: A magyar regény 1867 után. 2 óra.

A debreczeni egyetemen: Pap Károly r. t.: A reformkor irodalma. I. Vörösmarty és kora. 4 óra. — Irodalomtörténeti gyakorlatok a reformkor irodalmából. 2 óra. — Az irodalom elmélete. 2 óra.

A kolozsvári egyetemen: Dézsi Lajos r. t.: A régi magyar irodalom története. 5 óra. — Gyakorlatok a régi magyar irodalom történetéből. 2 óra. — Szádeczky Lajos r. t.: A honfoglalás történetirőii. 1 óra.

A pozsonyi egyetemen: Császár Elemér r. t.: A magyar dráma története. 3 óra. — Költészetünk a XIX. század elején. 2 óra. — Szemináriumi gyakorlatok. 1 óra. — Hódinka Antal r. t.: A magyar történetírás története. 1 óra. — Weszely Ödön r. t.: A magyar nyelvi és irodalmi oktatás módszere. 2 óra.

A magyar irodalomtörténetből és segédtudományaiból a magyar egyetemeken ez idő szerint 5 nyilvános rendes, 2 címzetes rendkívüli és 6 magántanár működik. A budapesti egyetemen nyilvános rendes tanárok: Négyesy László és Riedl Frigyes, címzetes rendkívüli tanárok: Ferenczi Zoltán, magántanárok: Horváth Cyrill, Szinnyei Ferenc, Kéky Lajos, Gulyás Pál. — A kolozsvári egyetemen ny. r. tanár: Dézsi Lajos, c. rk. tanár: Erdélyi Pál, m.-tanárok: Voinovich Géza és Gyalui Farkas. — A debreczeni egyetemen ny. r. tanár: Pap Károly, m.-tanár: Gyulai Ágost. — A pozsonyi egyetemen ny. r. tanár: Császár Elemér.

A főiskolai jellegű intézetek közül a budapesti műegyetemen a magyar irodalomtörténet tanára Ferenczy József, az Eötvös-kollégiumban Horváth János, a pannonhalmi benedekrendi főiskolában és tanárképző-intézetben Zoltvány Irén, a Pedagógiumban Gyulai Ágost, az Erzsébet-nőiskolában Tolnai Vilmos.

A zágrábi egyetem magyar tanszékét Greksa Kázmér, a berlini egyetemét Gragger Róbert tölti be.

Új egyetemi magántanár.

A közoktatásügyi miniszter Gyulai Ágost budapesti pedagógiumi tanárnak, Társaságunk választmányi tagjának, a debreczeni egyetem filozófiai karán a XIX. század magyar irodalmának történetéből egyetemi magántanárrá történt kinevezését jóváhagyólag tudomásul vette s az új magántanárt ebben a minőségében megerősítette.

A Magyar Tudományos Akadémia 1918 végén.

Az Akadémia tagjai közül költők, műfordítók, regényírók és drámaírók: Ambrus Zoltán, Berczik Árpád, Csengeri János, Divald Kornél, Endrődi Sándor, Gárdonyi Géza, Hegedüs István, Herczeg Ferenc, Kozma Andor, Pekár Gyula, Rákosi Jenő, Szabolcska Mihály, Vargha Gyula, Vikár Béla, Zichy Géza. Irodalomtörténetírók és kritikusok: Alexander Bernát, Angyal Dávid, Badics Ferenc, Bayer József, Bánóczy József, Bogisich Mihály, Beöthy Zsolt, Bleyer Jakab, Császár Elemér, Dézsi Lajos, Ferenczi Zoltán, Haraszi Gyula, Heinrich Gusztáv, Horváth Cyrill, János Béla, Lehr Albert, Négyesy László, Petz Gedeon, Pintér Jenő, Riedl Frigyes, Sebestyén Gyula, Szilády Áron, Szinnyi Ferenc, Tolnai Vilmos, Vizota Gyula, Voinovich Géza.

Legrégibb tagok: Szilády Áron (1861), Beöthy Zsolt (1877), Bánóczy József (1879), Heinrich Gusztáv (1880), Bogisich Mihály (1880), Lehr Albert (1882), Berczik Árpád (1887).

Költői és irodalomtörténeti jutalomtétélek: 1. Nádasy-jutalom: Elbeszélő költemény. 100 arany. Határnap: 1919 szept. 30. — 2. Ormody-jutalom: az 1920. évi márciusi összes ülés ítéli oda olyan könyvalakban megjelent szépirodalmi munkának, mely általános költői értékén kívül az örök női eszményeket szolgálja. 1000 korona. — 3. Karátsonyi-jutalom: Vigjáték. 200 arany. Határnap: 1919 szept. 30. — 4. Kóczán-jutalom: Szinmű V. Ferdinánd király uralkodása idejéből. 100 arany. Határnap: 1919 május 31. — 5. Vojnits-jutalom: az 1919. évi januári összes ülés ítéli oda az 1918. évben Budapesten előadott legiobb magyar szindarabnak. 800 korona. — 6. Ipolyi-jutalom: A magyar politikai szónoklás 1790-től 1836-ig. 2000 korona. Határnap: 1920 szept. 30. — 7. Lehr-jutalom: A népiesség elmélete Dugonicstól Petőfiig. 400 korona. Határnap: 1920 szept. 30. — 8. Gorove-jutalom: A magyar humanizmus története Oláh Miklós felléptéig. 100 arany. Határnap: 1919 dec. 31. — 9. Vigny-jutalom: A fizikai tudományok hazai irodalmának története és magyar műnyelvének fejlődése 1867-ig. 2000 korona. Határnap: 1919 dec. 31. — 10. Széchenyi István életrajza. Nyílt pályázat, tetszés szerinti határidővel. 3000 korona. — Az idegen kézzel, lehetőleg géppel írt, lapszámozott és bekötött pályaművek jellegű levéllel ellátva a M. T. Akadémia főtítkári hivatalába küldendőek. Jutalmat csak önálló becsű pályamunka nyerhet.

A Kisfaludy-Társaság 1918 végén.

Költők és műfordítók: Ábrányi Emil, Bárd Miklós, Csengeri János, Dóczy Lajos, Endrődi Sándor, Hegedüs István, Jakab Ödön, Kiss József, Kozma Andor, Radó Antal, Sajó Sándor, Szabolcska Mihály, Szávay Gyula, Vargha Gyula, Zempléni Árpád, Zichy Géza. Regényírók és drámaírók: Ambrus Zoltán, Bánffy Miklós, Bársony István, Benedek Elek, Berczik Árpád, Gárdonyi Géza, Herczeg Ferenc, Molnár Ferenc, Pekár Gyula, Rákosi Jenő, Rákosi Viktor, Szemere György, Váradi Antal. Irodalomtörténetírók és kritikusok: Alexander Bernát, Angyal Dávid, Bayer József, Beöthy Zsolt, Császár Elemér, Ferenczi Zoltán, Haraszi

Gyula, Heinrich Gusztáv, Kéky Lajos, Négyesy László, Riedl Frigyes, Sebestyén Gyula, Szász Károly, Szilády Áron, Voinovich Géza. Torténetírók és politikai szónokok: Apponyi Albert, Berzeviczy Albert, Fraknói Vilmos, Takáts Sándor.

Legrégibb tagok: Szilády Áron (1867), Rákosi Jenő (1869), Berczik Árpád (1873), Beöthy Zsolt (1876), Zichy Géza (1878), Heinrich Gusztáv (1882), Endrődi Sándor (1882), Vargha Gyula (1882), Abrányi Emil (1885), Dóczi Lajos (1887), Bayer József (1888), Váradi Antal (1889).

Jutalomtéttelek: 1. Lukács Krisztina jutalom: A magyar lira fejlődése a XIX. század második felétől kezdve, tekintettel az európai áramlatokra. 1000 korona. Határidő: 1920 okt. 31. — 2. Lukács Krisztina jutalom: A mondai és történeti anyag költői feldolgozása Aranyánál. 1000 korona. Határidő: 1919 okt. 31. — 3. Széher Árpád jutalom: Hosszabb elbeszélés vagy kisebb regény. 1000 korona. Határidő: 1919 okt. 31. — 4. Somogyi Dezső jutalom: Salamon Ferenc kritikai működésének ismeretése. 200 frank aranyban. Határidő: 1919 okt. 31. — 5. Vigyázó Sándor jutalom: Magyar történelmi regény. 1000 korona. Határidő: 1919 okt. 31. — 6. Grünwald Vilmos jutalom: Lírai költemény. 300 korona. Határidő: 1919 okt. 31. — 7. Greguss Ágost jutalom: 2000 korona az 1911—1917. évkör legjelesebb építészeti művének.

A Petőfi-Társaság 1918 végén.

Szépírók: Ambrus Zoltán, Balla Ignác, Babits Mihály, Bársony István, Biró Lajos, Csathó Kálmán, Czóbel Minka, Endrődi Sándor, Erődi Béla, Farkas Pál, Feleki Sándor, Ferenczy Ferenc, Gárdonyi Géza, Harsányi Kálmán, Hegedűs Sándor, Herczeg Ferenc, Jakab Ödön, Kabos Ede, Kenedi Géza, Kéry Gyula, Koroda Pál, Kosztolányi Dezső, Krudy Gyula, Kvassay Ede, Lampérth Géza, László Mihály, Lőrinczy György, Molnár Ferenc, Móra Ferenc, Móricz Pál, Móricz Zsigmond, Nógrádi Pap Gyula, Neugebauer László, Oláh Gábor, Pakots József, Palágyi Lajos, Pap Zoltán, Pekár Gyula, Peterdi Andor, Porzsolt Kálmán, Rákosi Viktor, Révai Károly, Sas Ede, Surányi Miklós, Szabó Endre, Szabóné Nogáll Janka, Szávay Gyula, Szemere György, Szécsi Ferenc, Szöllősi Zsigmond, Teleki Sándorné, Torkos László, Váradi Antal, Vértesy Gyula, Zempléni Árpád. Tudományos írók és kritikusok: Ferenczy József, Ferenczi Zoltán, Lázár Béla, Palágyi Menyhért. Tiszteleti tagok: Abrányi Emil, Benczur Gyula, Beöthy Zsolt, Berczik Árpád, Csengey Gusztáv, Dóczi Lajos, Hatala Péter, Hubay Jenő, Jászai Mari, Kiss József, Mezei Ernő, Prohászka Ottokár, Rákosi Jenő, Rátkay László, Szabolcska Mihály, Zichy Géza.

Legrégibb tagok: Endrődi Sándor, Erődi Béla, László Mihály, Neugebauer László, Torkos László, Váradi Antal (1876), Szabó Endre (1877), Kvassay Ede (1880), Jakab Ödön (1882), Ferenczi Zoltán (1886), Palágyi Menyhért (1887).

A Társaság évről-évre megismétlődő jutalomtétellei: 1. Vigyázó-jutalom: Lírai költemény. 300 korona. — 2. Bulyovszky-jutalom. Szaválásra alkalmas költemény. 200 korona. — 3. Grünwald-jutalom: Lírai költemény. 300 korona.

A budapesti időszakos sajtó 1918 végén.

Jegyzéke azoknak a Budapesten megjelenő folyóiratoknak, hetilapoknak és újságoknak, amelyek irodalomtörténeti vagy kritikai vonatkozású cikkeket közölnek.

I. Folyóiratok.

A Cél. Társadalmi folyóirat. 9. évf. Főszerkesztő: Kállay Ubul. Felelős szerkesztő és kiadó: Farkas Zoltán. Évenként 12 szám.

A Szent István Akadémia Értesítője. Tudományos folyóirat. 3. évf. Szerkeszti: Reiner János. Kiadja: a Szent István Akadémia. Évenként 4 szám.

Akadémiai Értesítő. Tudományos folyóirat. 29. évf. Szerkeszti: Heinrich Gusztáv. Kiadja: a Magyar Tudományos Akadémia. Évenként 12 szám.

Budapesti Szemle. Tudományos folyóirat. 46. évf. Szerkeszti: Voinovich Géza. Kiadja: a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával a Franklin-Társulat. Évenként 12 szám.

Corvina. Könyvkereskedelmi közlöny. 41. évf. Szerkeszti: Pereszlényi Pál. Kiadja: a Magyar Könyvkereskedők Egylete. Évenként 36 szám.

Egyetemes Philológiai Közlöny. Tudományos folyóirat. 42. évf. Szerkesztik: Bleyer Jakab és Förster Aurél. Kiadja: a Budapesti Philológiai Társaság. Évenként 10 szám.

Ethnographia. Tudományos folyóirat. 29. évf. Szerkesztik: Sebestyén Gyula, Madarassy László és Solymossy Sándor. Kiadja: a Magyar Néprajzi Társaság. Évenként 6 szám.

Esztenő. Szépirodalmi folyóirat. 1. évf. Főszerkesztő: Hatvany Lajos. Szerkesztők: Karinthy Frigyes és Kosztolányi Dezső. Kiadja: a Pesti Napló. Évenként 12 szám.

Huszadik Század. Társadalomtudományi és politikai szemle. 19. évf. Szerkeszti: Jászi Oszkár. Kiadja: az Új Magyarország részvénytársaság. Évenként 12 szám.

Irodalomtörténet. Tudományos folyóirat. 7. évf. Szerkeszti: Pintér Jenő. Kiadja: a Magyar Irodalomtörténeti Társaság. Évenként 10 szám.

Irodalomtörténeti Közlemények. Tudományos folyóirat. 28. évf. Szilády Áron közreműködésével szerkeszti Császár Elemér. Kiadja: a M. T. Akadémia. Évenként 4 szám.

Katholikus Szemle. Katholikus társadalmi és tudományos folyóirat. 32. évf. Szerkeszti: Mihályfi Ákos. Kiadja: a Szent István-Társulat. Évenként 10 szám.

Ma. Irodalmi és művészeti folyóirat. 3. évf. Szerkesztik: Kassák Lajos és Uitz Béla. Kiadja: Kassák Lajos. Évenként 12 szám.

Magyar Figyelő. Társadalmi és szépirodalmi folyóirat. 8. évf. Szerkeszti: Herczeg Ferenc. Kiadja: a Singer és Wolfner-cég. Évenként 12 szám.

Magyar Könyvszemle. Tudományos folyóirat. 26. évf. Melich János közreműködésével szerkeszti Gulyás Pál. Kiadja: a M. N. Múzeum könyvtára. Évenként 4 szám.

Magyar Középiskola. Pedagógiai folyóirat. 11. évf. Szerkeszti: Friml

Aladár. Kiadja: a Katolikus Középiskolai Tanáregyesület. Évenként 10 szám.

Magyar Kultura. Katolikus társadalmi és tudományos szemle. 6. évf. Szerkeszti: Bangha Béla. Kiadja: az Apostol-nyomda részvénytársaság. Évenként 24 szám.

Magyar Nyelv. Tudományos folyóirat. 14. évf. Szerkesztik: Szily Kálmán és Melich János. Kiadja: a Magyar Nyelvtudományi Társaság. Évenként 10 szám.

Magyar Nyelvőr. Tudományos folyóirat. 47. évf. Szerkeszti és kiadja: Simonyi Zsigmond. Évenként 10 szám.

Magyar Pædagogia. Tudományos folyóirat. 27. évf. Fináczy Ernő közreműködésével szerkeszti Imre Sándor. Kiadja: a Magyar Pædagogiai Társaság. Évenként 10 szám.

Magyarság. Társadalmi és irodalmi és művészeti folyóirat. 18. évf. Szerkeszti: Megyeresy Béla: Kiadja: az I. K. E. szövetsége. Évenként 12 szám.

Mult És Jövő. Zsidó irodalmi, művészeti és társadalmi folyóirat. 8. évf. Szerkeszti és kiadja: Patai József. Évenként 12 szám.

Nyugat. Szépirodalmi folyóirat. 11. évf. Főszerkesztő: Ignotus. Szerkesztők: Ady Endre és Babits Mihály. Kiadja: Ignotus és Fenyő Miksa. Évenként 24 szám.

Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny. 52. évf. Pædagogiai folyóirat. Szerkeszti: Ady Lajos. Kiadja: az Országos Középiskolai Tanáregyesület. Évenként 10 szám.

Protestáns Szemie. Protestáns társadalmi és tudományos folyóirat. 30. évf. Szerkeszti: Ravasz László. Kiadja: a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság. Évenként 10 szám.

Századok. Tudományos folyóirat. 52. évf. Szerkeszti: Domanovszky Sándor. Kiadja: a Magyar Történelmi Társulat. Évenként 10 szám.

Történeti Szemle. Tudományos folyóirat. 7. évf. Szerkeszti: Angyal Dávid. Kiadja: a M. T. Akadémia. Évenként 4 szám.

Uránia. Népszerű tudományos folyóirat. 19. évf. Szerkesztik: Szász Károly és Mikola Sándor. Kiadja: az Uránia Társaság. Évenként 12 szám.

II. Hetilapok.

A Hét. Társadalmi és irodalmi szemle. 29. évf. Főszerkesztő és kiadó: Kiss József. Felelős szerkesztő: Rózsa Miklós.

A Társaság. Szépirodalmi képes lap. 5. évf. Főszerkesztő és kiadó: Dobay István. Felelős szerkesztő: Endrődi Béla.

Az Érdekes Ujság. Szépirodalmi képeslap. 6. évf. Szerkeszti: Kabos Ede. Kiadja: a Légrády-cég.

Élet. Képes hetilap 10. évf. Szerkeszti: Anka János. Kiadja: az Élet részvénytársaság.

Figaró. Képes színházi hetilap. 1. évf. Szerkeszti: Radnóti József. Kiadja: a Kultura részvénytársaság.

Ország-Világ. Képes hetilap. 39. évf. Szerkesztik: Váradi Antal és Falk Zsigmond. Kiadja: a Pesti Könyvnyomda részvénytársaság.

Színházi Élet. Képes színházi hetilap. 7. évf. Szerkeszti és kiadja: Incze Sándor.

Színház És Divat. Képes színházi hetilap. 3. évf. Főszerkesztő és kiadó: Vámgel Gyula. Felelős szerkesztő: Faragó Jenő.

Uj Idők. Szépirodalmi, művészeti és társadalmi képes hetilap. 24. évf. Szerkeszti: Herczeg Ferenc. Kiadja: a Singer és Wolfner-cég.

Uj Nemzedék. Politikai, szépirodalmi és közgazdasági hetilap. 5. évf. Szerkeszti és kiadja: Milotay István.

Vasárnapi Ujság. Képes hetilap. 65. évf. Szerkeszti: Hoitsy Pál. Kiadja: a Franklin-Társulat.

III. Hirlapok.

Az Est. Politikai napilap. 9. évf. Felelős szerkesztő: Miklós Andor. Kiadótulajdonos: Az Est részvénytársaság.

Az Ujság. Politikai napilap 16. évf. Főszerkesztő: Gajári Ödön. Felelős szerkesztő: Bagyó János. Kiadótulajdonos: Az Ujság lapkiadó rt.

Alkotmány. Politikai napilap. 23. évf. Szerkeszti: Túri Béla. Kiadótulajdonos: Molnár János.

Budapesti Hírlap. Politikai napilap. 38. évf. Szerkeszti: Csajthay Ferenc. Kiadótulajdonos: a Budapesti Hírlap részvénytársaság.

Déli Hírlap. Politikai napilap. 2. évf. Felelős szerkesztő: Lázár Miklós. Kiadótulajdonos: a Déli Hírlap részvénytársaság.

Magyar Hírlap. Politikai napilap. 24. évf. Főszerkesztő és laptulajdonos: Márkus Miksa.

Magyarország. Politikai napilap. 25. évf. Felelős szerkesztő: Magyar Elek. Kiadótulajdonos: a Magyarország részvénytársaság.

Népszava. Politikai napilap. 46. évf. Felelős szerkesztő: Weltner Jakab. Kiadótulajdonos: a magyarországi szociáldemokrata párt.

Pesti Hírlap. Politikai napilap. 40. évf. Szerkeszti: Légrády Imre. Kiadják: a Légrády-testvérek.

Pesti Napló. Politikai napilap. 69. évf. Főszerkesztő: Hatvany Lajos. Felelős szerkesztő: Liptai Imre. Kiadja: a Pesti Napló rt.

Világ. Politikai napilap. 9. évf. Felelős szerkesztő: Purjesz Lajos. Kiadótulajdonos: a Világ részvénytársaság.

Virradat. Politikai, nemzetgazdasági és irodalmi ujság. 1. évf. Szerkeszti és kiadja: Szakács Andor.

Uj könyvek.

Verses kötetek.

Lendvai István: Fáklyafüst. Budapest. 1918. 63 l. Táltos-kiadás. Ára 4 kor. 50 f.

Gvadányi József: Egy falusi nótáriusnak budai utazása. Békéscsaba. 1918. 160 l. Tevan-kiadás.

Lesznai Anna: Édenkert. Versek. Gyoma. 1918. 176 l. Kner-kiadás. Ára 9 kor.

Zempléni Árpád: *Vasfő és Ime. Vogul rege.* A M. T. Akadémia gróf Nádasdy-féle elbeszélő költemény pályázatán 100 arannyal jutalmazott pályamű. Budapest. 1918. 30 l. A szerző kiadása. Franklin-nyomda.

Szélpál Árpád: *Tüntetés.* Budapest. 1918. 32 l. A Ma kiadása. Ára 3 kor. 50 f.

Balázs Béla: *A vándor énekel.* Második kiadás. Gyoma. 1918. 80 l. Kner-kiadás. Ára 5 kor.

Gyóni Géza: *Élet szeretője.* Versek 1909—1914. Második kiadás. Budapest. 1918. 128 l. Athenaeum-kiadás. Ára 4 kor. 80 f.

Elbeszélő kötetek.

Tarczai György: *Vitus mester álma.* Regény. Budapest. 1918. 440 l. A Szent István Társulat kiadása. Ára 8 kor.

Földi Mihály: *Sötétség.* Regény. Budapest. 1918. 244 l. Franklin-kiadás. Ára 9 kor.

Biró Lajos: *A Molitor-ház.* Detektívregény. Budapest. 1918. 324 l. Légrády-kiadás. Ára

Moly Tamás: *Vörösbegy.* Kalandor-történet. Budapest. 1918. 340 l. Légrády-kiadás. Ára 8 kor.

Rákosi Viktor: *Palozsnaky Tamás a nagyerejű kántor és egyéb elbeszélések.* Budapest. 1918. 196 l. Athenaeum-kiadás. Ára 6 kor.

Oláh Gábor: *Balgatag szerelem.* Elbeszélések. Debrecen. 1918. 104 l. Csáthy Ferenc kiadása. Ára 6 kor.

Kassák Lajos: *Khalabresz csodálatos púpja.* Novellák. Budapest. 1918. 157 l. Táltos-kiadás. Ára 9 kor.

Szabó Dezső: *Napló és elbeszélések.* Gyoma. 1918. 256 l. Kner-kiadás. Ára 10 kor.

Székely Aurél: *Vihar után.* Regény. Budapest. 1918. 188 l. Kultura-kiadás. Ára 8 kor.

Lakatos László: *Egy válópőr története. Egy leány naplója.* Budapest. 1918. 168 l. Kultura-kiadás. Ára 8 kor.

Harsányi Zsolt: *Shakespeare a Nyújorkban.* Tréfás színházi regény. Budapest. 1918. 156 l. Légrády-kiadás. Ára

Mariay Ödön: *Muzsikus-történetek.* Budapest. 1918. 48 l. Lampel-kiadás. Magyar Könyvtár. 899. sz. Ára 50. f.

Pilisi Lajos: *Dekroá Viktor csodálatos élete.* Regény. Budapest. 1918. 268 l. Biró Miklós kiadása. Ára 14 kor.

Bacsó Béla: *A Stefcsik-ház.* Regény. Budapest. 1918. 112 l. Táltos-kiadás. Ára 6 kor. 50 f.

Zemplényi Klára: *Egy elkésett ember évei.* Regényvázlat. Budapest. 1918. 182 l. Táltos-kiadás. Ára 7 kor.

Nádas Sándor: *Öreg szalámitolvaj és egyéb történetek.* Budapest. 1918. 164 l. Pallas-kiadás.

Balázs Béla: *Kalandok és figurák.* Novellák. Gyoma. 1918. 208 l. Kner-kiadás. Ára 7 kor.

Csathó Kálmán: *Blanche avagy a szegény rokon.* Regény. Budapest. 1918. 128 l. Singer és Wolfner kiadása. Ára 8 kor.

Pásztor József: *Legyen férfi a párom*. Vidám regény. Budapest. 1918. 216 l. Magyar Írók Társasága rt. kiadása. Ára 10 kor.

Mikszáth Kálmán: *A tót atyafiak. A jó palócok*. Budapest. 1918. 224 l. Révai-kiadás. Ára 5 kor.

Mikszáth Kálmán: *Tudós írások*. Budapest. 1918. 256 l. Révai-kiadás. Ára 8 kor.

Szindarabok.

Mariay Ödön: *A Rákóczi harang*. Színmű 3 felvonásban. Budapest. 1918. 302 l. Táltoz-kiadás. Ára

Szomory Dezső: *Matuska*. Színmű 3 felvonásban. Budapest. 1918. 136 l. Pallas-kiadás. Ára 6 kor.

Drégely Gábor: *Egy férj, aki mindent tud*. Komédia 3 felvonásban. Budapest. 1918. 76 l. Dick-kiadás. Ára 5 kor. 20 f.

Londesz Elek: *A zöld kabát*. Komédia 3 felvonásban. Budapest. 1918. 96 l. Lampel-kiadás. Fővárosi Színházak Műsora. 360—364. sz. Ára 2 kor.

Balázs Béla: *Doktor Szélpál Margit*. Tragédia 3 felvonásban. Átdolgozott új kiadás. Gyoma. 1918. 100 l. Kner-kiadás. Ára 6 kor.

Balázs Béla: *Misztériumok*. Három egyfelvonásos. Második kiadás. Gyoma. 1918. 110 l. Kner-kiadás. Ára 6 kor.

Tudományos munkák.

Beöthy Zsolt: *A magyar irodalom kis-tükre*. Ötödik bővített kiadás. Budapest. 1918. 254 l. Az Athenaeum kiadása. Ára 4 kor.

Ferenczi Zoltán: *Egy elfeledett regényről*. Petrichevich Horváth Lázárnak Az Elbujdosott c. regénye. Akadémiai rendes tagsági székfoglaló. Budapest. 1918. 54 l. Kiadja a M. T. Akadémia. Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. 22. köt. 9. sz. Ára 4 kor.

Magyar Shakespeare-Tár. Szerk. Ferenczi Zoltán. 10. köt. Budapest. 1918. 320 l. A Kisfaludy-Társaság kiadása. Franklin-bizomány.

Concha Győző: *Eötvös és Montalembert barátsága*. Budapest. 1918. 336 lap. A szerző kiadása. A Szent István Társulat bizománya. Ára 16 kor.

Gopcsa László: *A magyar gyorsírás története*. Második kiadás. Szeged. 1918. 224 l. Várnay-könyvkereskedés. Ára 8 kor.

Vucskics Gyula: *Nogáll János életrajza és intézetének története*. Némethy Gyula és Nagy Lajos közreműködésével. Nagyvárad. 1918. 192 l. A nagyváradi Szent Vince intézet tulajdona. Ára 5 kor.

Perényi József: *Aranka György magyar nyelvűvelő társasága*. Budapest. 1918. 64 l. A szerző kiadása. Különlenyomat az Irodalomtörténeti Közlemények 1918. évf.-ből.

Kemény Gábor: *Rousseau jelleme*. Kolozsvár. 1918. 35 l. A szerző kiadása. Különlenyomat az Erdélyi Múzeum 33. köt.-ből.

Pausz Gabriella: *Nemes Artner Mária Terézia és írói köre*. Budapest. 1918. 143 l. Pfeifer-bizomány. Német Philologiai Dolgozatok. 21. sz. Ára 3 kor.

Gombocz Zoltán és Melich János: *Magyar etymologiai szótár*. 7. füzet. Budapest. 1918. 10 iv. A M. T. Akadémia kiadása. Ára 10 kor.

Némethy Geyza: *Coniecturae ad emendandum Firmicum Maternum Astrologum*. Budapest. 1918. 80 l. A M. T. Akadémia kiadása. Akadémiai Értekezések. I. Oszt. 23. köt. 8. sz. Ára 5 kor.

Pataky Arnold: *A bibliai Jeruzsálem az ásatások megvilágításában*. Budapest. 1918. 48 l. A Szent István Akadémia III. oszt. Felolvasásai. 1 köt. 2. sz. Ára 3 kor.

Heller Bernát: *Az arab Antar-regény. Összehasonlító irodalomtörténeti tanulmány*. Budapest. 1918. 404 l. A M. T. Akadémia kiadása. Ára 8 kor.

Madzsar József: *Az ember származása és a származástan vázlata*. Budapest. 1918. 96 l. Kiadja az Új Magyarország rt. Lantos-bizomány. Ára 3 kor. 60 f.

Fordítások.

Tolsztoj: *Két huszár*. Ford. Trócsányi Zoltán. Budapest. 1918. 158 l. Athenæum-kiadás. Ára 1 K.

Ál-Shakespearei drámák. Szerk. Heinrich Gusztáv. 6. sz.: *Thomas Lord Cromwell élete és halála*. Ford. Benedek Marcell. Budapest. 1918. 96 l. A M. T. Akadémia kiadása. Ára 5 K.

Dante: *A pokol*. Ford. Babits Mihály. Második kiadás. Budapest. 1918. 304 l. Révai-kiadás. Ára 12 K.

Wilde Oszkár: *A szépség filozófiája*. Ford. Hevesi Sándor. Budapest. 1918. 272 l. Révai-kiadás. Ára 8 K.

Dumas: *A kaméliás hölgy*. Ford. Csergő Hugó. Budapest. 1918. 218 l. Révai-kiadás. Ára 8 K.

Kant Immanuel: *Az örök béke*. Ford. Babits Mihály. Budapest. 1918. 104 l. Kiadja az Új Magyarország rt. Lantos-bizomány. Ára 3 K 60 f.

Oppenheimer Ferenc: *A szociális kérdés*. Ford. Kovács Gábor. Budapest. 1918. 100 l. Kiadja az Új Magyarország rt. Lantos-bizomány. Ára 3 K 60 f.

Anatole France: *A szilfasonon*. Ford. Révész Pál. Budapest. 1918. 184 l. Dick-kiadás. Ára 8 K.

Victor Hugo parlamenti beszéde a tanítás szabadságáról. 1850 január 15. Ford. Ignis. Budapest. 1918. 22 l. A Világ páholy kiadása.

Balzac: *Honorine*. Regény. Ford. Sztrokay Kálmán. Budapest. 1918. 160 l. Kultura-kiadás. Ára 8 K.

Schumacher: *Lord Nelson utolsó szerelme*. Regény. Ford. Somlyó Zoltán. Budapest. 1918. 350 l. Kultura-kiadás. Ára 14 K.

Kuprin: *A kriptá*. Regény. Ford. Bálint Lajos. Budapest. 1918. 164 l. Ára 8 kor.

Landsberger: *Kacagj bajazzo*. Regény. Ford. Bethlen Pál. Budapest. 1918. 540 l. Kultura-kiadás. Ára 18 K.

Landsberger: *Morál*. Regény. Ford. Pajzs Elemér. Budapest. 1918. 234 l. Kultura-kiadás. Ára 8 K.

Heidenstam: *Endymion*. Regény. Svéd eredetiből ford. Jeffer Béla. Gyoma. 1918. Kner-kiadás. Ára 9 K.

Egyéb kiadványok.

Lukács György: *Balázs Béla és akiknek nem kell*. Összegyűjtött tanulmányok. Gyoma. 1918. 124 l. Kner-kiadás. Ára 4 K.

Siklóssy László: *Aprógyűjtés. Mit gyűjtsünk kis pénzen?* Budapest. 1918. 96 l. Táltos-kiadás.

A Dugonics-Társaság jelentései. Szeged. 1918. 52 l. A Dugonics-Társaság kiadása.

A Gyöngyösy Irodalmi Társaság évkönyve. IV. köt. Ungvár. 1918. 148 l. A Gyöngyösy Irodalmi Társaság kiadása.

A mi örökségünk. A sárospataki ref. főiskolában a reformáció négy-százados évfordulója alkalmából tartott egyházi beszédek és felolvasások. Sárospatak. 1918. 190 l. A sárospataki ref. főiskola kiadása. Ára 10 K.

Harsányi István: *A reformáció hatása a magyar közművelődésre.* Sárospatak. 1918. 20 l. A szerző kiadása.

Prohászka Ottokár: *Kultúra és terror.* Budapest. 1918. 134 l. Az Élet kiadása. Ára 7 K.

Jászai Mari: *Színhész és közönség.* Budapest. 1918. 164 l. A Magyar Írók Társasága rt. kiadása. Ára 10 K.

Bródy Miksa, Karinthy Frigyes és Tábori Kornél: *Csak semmi háború!* Budapest. 1918. 80 l. A Vidám Könyvtár kiadóhivatala. Ára 1 kor.

Események naptára. A nevezetesebb magyar- és világtörténeti dátumok egybeállítása. Debreczen. 1918. 228 l. Csáthy Ferenc kiadása. Ára 5 kor. 20 f.

Kovács Gábor: *Vér és kenyér. Népesedés-statisztikai tanulmány.* Debreczen. 1918. 176 l. Csáthy Ferenc kiadása. Ára 12 kor.

Társasági ügyek.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1918. évi október hó 12-én tartott választmányi és fölolvadó üléséről.

A választmányi ülésen Beöthy Zsolt elnöklete alatt jelen voltak: Négyesy László alelnök, Viszota Gyula titkár, Pintér Jenő szerkesztő, Zolnai Béla jegyző, Ágner Lajos pénztáros, Badics Ferenc, Bajza József, Baranyai Zoltán, Baros Gyula, Bánóczy József, Császár Ernő, Gulyás Pál, Gyöngyösy László, Hajnóci Iván, Hegedüs István, Horváth János, Huszti Józsefné, Imre Sándor, Kéky Lajos, Király György, Lengyel Miklós, Morvay Győző, Papp Ferenc, Radó Antal, Szegedy Rezső, Szinnyei Ferenc, Vargha Damján, Várdai Béla, Weber Artur választmányi tagok.

1. A titkár bejelenti, hogy Ágner Lajos főgimnáziumi tanár, Fellner Frigyes, a M. T. Akadémia tagja, Morvay Győző tankerületi főigazgató és Viszota Gyula, a M. T. Akadémia tagja, a M. I. Társaság alapító tagjainak sorába léptek.

2. A titkár tudomására hozza a választmánynak, hogy a Magyar Általános Hitelbank kétezer koronát adományozott a M. I. Társaság számára.

3. A titkár előterjesztése alapján a M. I. Társaság új rendes tagjai: László Gyula Szamosújvár, Ortner Béla Arad, Molitorisz János Ostffy-

asszonyfa. Sándor Lajos Hátszeg, Biczó Ferenc harctér. Battlay Boriska, Kázmér Ernő. Vecsei Béla, Klein Jenő Budapest. Új előfizetők: Budapesti VIII. ker. közs. leánygimnázium, Szombathelyi áll. leánygimnázium Szakolczai kir. kat. főgimnázium, Jászapáti áll. főgimnázium, Zalaegerszegi felső kereskedelmi iskola, Nagyszombati polgári leányiskola, Moravetz Testvérek könyvkereskedése Temesvár.

4. Pintér Jenő szerkesztő a következő indítványt terjeszti elő a folyóirat munkakörének kibővítése tárgyában:

„Tekintetes Választmány! Tisztelettel kérem, méltóztassék hozzájárulni, hogy folyóiratunkat kibővítssem egy új rovattal: a mai magyar irodalom kritikai szemléjével.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság alapszabályai szerint ugyan a szerkesztő a saját felelősségére szerkeszti a Társaság folyóiratát, azonkívül igen tisztelt alapító-társaim és választmányi tagtársaim abban a kitüntető bizalomban részesítettek, hogy működésünk legkezdeté óta szabad kezet engedtek a szerkesztésben, mégis ez a vállalat — irodalomtörténeti munkásságunknak a kritikai munkássággal való kibővítése — olyan fontosnak látszik, hogy megindítását nem vállalhattam magamra az igen tisztelt választmány hozzájárulása nélkül.

Alapszabályaink szerint a Magyar Irodalomtörténeti Társaság célja a magyar irodalomtörténetnek és segédtudományainak művelése. E cél szolgálatában a rendszeres irodalomtörténeti elmélyedés mellett adhatunk-e folyóiratunk olvasói számára jobbat a kritika művelésénél? Hiába óhajt manapság tájékozódni a közönség a neves és névtelen írók újonnan megjelent munkáinak értékéről vagy értéktelenségéről; hiába kíván megbízható és elfogulatlan felvilágosítást bárki is a rohamosan fejlődő irodalom termésének minőségéről: nincs egyetlen olyan orgánus sem, amely pontosan számon tartsa a garmadával özönlő irodalmi termést. Silány munkák emelkednek magasra a kiadói reklám és a baráti dicséretet segítségével a komoly törekvések némulnak el visszhang nélkül az üzleti élet kíméletlen zajában. Kétségtelennül van néhány folyóirat, melyben komoly és pártatlan bírálatok jelennek meg hivatott kritikusok tollából, de a szórványosan kiadott bírálatok nem nyújthatnak kárpótlást a rendszeres irodalmi szemle hiányáért.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság legutóbbi közgyűlésén elnökünk, Szász Károly egész programot adott arról a feladatról, melyet sürgősen meg kell valósítanunk, ha szolgálni akarjuk irodalmunk egészleges irányú fejlődésének ügyét. «A mi feladatainknak — így olvassuk Szász Károlynak a Magyar Irodalomtörténeti Társaság legutóbbi közgyűlésén elhangzott elnöki megnyitójában — nem utolsója az élő irodalom szemmel tartása, a mai irodalom jelenségeinek fejtegetése és magyarázata, napjaink irodalmi termékeinek bírálata s értékük megállapítása, valamint vizsgálata annak, — a kortárs sok tekintetben kedvező helyzetéből, — hogy az irodalom alkotásaiban mennyiben érvényesül a kor hatása és viszont, hogy a kor politikai és társadalmi eseményeinek kialakulásában mi szerepe van az irodalomnak? Feladatainknak erre a körére én — töredékes eszmefuttatásom szűk keretében — természetesen csak éppen rámutathatok, fontosságukat azonban erősen hangsúlyoznom kell, abból a

kettős szempontból, hogy korunk irodalmának alapos ellenőrzésével s tüzetes bírálatával talán kedvezően hathatunk írókra és közönségre egyaránt, s másrészt az utánunk jövő irodalomtörténész nemzedékek munkáját is rendkívül megkönnyítjük. A történetírói tárgyilagosság — ez természetesen az irodalomtörténészeket is kötelezi — a *ma* irodalmára nézve talán jobban meglesz majd a következő korszak irodalomtörténetíróiban, kiket személyes rokon- és ellenézés kevésbé fog elfogulttá tenni s ezzel tévedésbe vagy éppen igazságtalanságra vinni, s akik előtt — mikor a mi korunk irodalmát értékelik és magyarázzák — már megnyílt a történeti távlat és munkájukat elmúlt idők ünnepélyes csendje segíti elő. De viszont a közvetetlenség, ami a kortárs megfigyelésén rajta van, az a közelség, melyből korunk íróit és munkásságukat a legparányibb, messziről nem is látható vagy idővel el is enyésző aprólékosságaikkal együtt figyelhetjük, a bentélés abban a korban, mely az irodalmi munkát szüli, vagy melyet az irodalom irányít, — ezek mind olyan előnyök, amelyekkel a későbbi nemzedék a mi korunkra vonatkozólag nem rendelkezhetik, s így a maga irodalomtörténetírói munkásságának alapossága, biztossága és hitelessége érdekében a mi vizsgálatainkra, megfigyeléseinkre és megállapításainkra okvetetlenül szüksége lesz. Nekünk tehát, — amellett, hogy irodalmunk múltjának kutatása és magyarázása, letűnt korok irodalmi termékeire vonatkozólag az anyag rendezése és feldolgozása legelső kötelességünk s tulajdonképpeni hivatásunk, — mellőzhetetlen feladatunk a jelen korral való odaadó foglalkozás.

Bizonyos, hogy ez a vállalkozás — mely «tisztá szándékkal és tisztánlátó szemmel, a nemzet igazi érdekei iránt helyes érzéssel és kérlelhetetlen szigorúsággal gyomlálná nemzeti irodalmunk egész határában az elhatalmasodott gatz» — elég munkát és kellemetlenséget zúdit majd a szerkesztőségre; lehet, hogy Társaságunkat is támadni fogják: mindez azonban nem ok arra nézve, hogy kitérjünk e szinte kötelességszerű munka elől. Olvasóközönségünk hálás lesz fáradozásainkért s mi hihetőleg jó szolgálatot teszünk nemcsak Társaságunk virágzásának, hanem a becsületes irodalmi igazságosztás szellemének is. Bizonyára mi is sokszor tévedünk bírálatainkban, de a jóhiszeműség, gondosság és lelkiismeretes értékelésre való törekvés nem fog hiányozni kritikáinkból. Amellett nem kicsinylendő, hogy milyen értékes anyagot gyűjtünk rendszeres munkásságunkkal a jövő évtizedek irodalomtörténetírásának.

A Természettudományi Közlöny példája megmutatta, hogy milyen közel lehet férni a művelt magyar közönséghez, ha megfelelő munkaerők vállalkoznak a kitűzött cél elérésére. A magyar irodalom múltjának és jelenének van olyan fontossága társadalmi életünkben, hogy mi is bizván megindulhatunk a siker reményével. Az új rovatot teljesen előkészítettem s ha az igen tisztelt választmány jónak látja, a munkát megindíthatom.

Az indítvány nagy tetszéssel találkozik. A választmány kijelenti hogy teljes bizalommal várja a szerkesztő tervének megvalósulását s örömmel veszi tudomásul, hogy az új kritikai rovatban a tudományos történeti szempont megfelelő módon fog kidomborodni.

5. Pintér Jenő szerkesztő megfontolás tárgyává kívánja tenni, hogy ne emelje-e a Társaság — a nyomdai viszonyok kényszerítése következtében — a tagsági és előfizetési díjakat:

«Tekintetes Választmány! A háborús idők olyan terheket rónak Társaságunkra, hogy nem lehet kitérni annak megvitatása alól, vajjon ne emeljük-e — az elháríthatatlan anyagi kényszerűség terhe alatt — tagdíjaink és előfizetéseink évi összegét?

Nem hoznám szóba ezt a kellemetlen dolgot, ha tudnám, hogy a Társaság tagjainak és az Irodalomtörténet előfizetőinek nem tudunk megfelelő kárpótlást nyújtani áldozatukért. De folyóiratunknak kritikai rovattal való kibővítése maga is olyan vállalkozás, mely szinte fölér egy új folyóirat közkézre-adásával. Az igazi pénzügyi baj azonban ott kezdődik, ahol a nyomdai árak és a papiros-drágaság rendkívüli felszökkenésével kerülünk szembe. A tudományos társaságok még az állami segítség ellenére is roskadoznak az immár elviselhetetlennek látszó árnyomás alatt. A nyomtatás papir nélkül ötszörösébe kerül annak, amibe a háború előtt papirossal együtt került. A papir pedig, amelyért békében kilónként 30 fillért fizettünk, ma már hat korona. A helyzet olyan, hogy a Társaság még az állami segítség és a folyóirat leszállított terjedelme mellett sem lesz képes fedezni a költségeket, ha nem emeli a tagság és előfizetés évi díját.

A hírlapok, szépirodalmi hetilapok, közérdekű szemlék sorra kénytelenek voltak béke-árak többszörösét kérni közönségüktől, mert különben már régen tönkrementek volna. A mi tagsági díjunk ugyanaz, mint 1912-ben, mikor folyóiratunkat megindítottuk. Nem túlzás, ha azt állítom, hogy minden egyes számunkra ráfizetünk, vagy világosabban kifejezve, minden egyes füzet, melyet olvasóink tagsági díjuk fejében kapnak, anyagi károsodást jelent a Társaságnak, mert a tagsági díj megfelelő hányada még a nyomdaköltséget sem fedezi, úgy, hogy a hiányokat tőkénkből és az állami segítségből pótoljuk ideig-óráig. Ez a tarthatatlan állapot követeli a tagsági díj és az előfizetési összeg fölemelését.

Biznunk kell tagtársaink és előfizetőink belátásában s talán nem kell félnünk attól, hogy ezekben a válságos időkben megvonják tőlünk segítségüket.»

Beöthy Zsolt, Viszota Gyula, Baros Gyula, Hegedüs István, Badios Ferenc, Lengyel Miklós és Pintér Jenő hozzászólásai után a választmány elhatározza, hogy a legközelebb összehívandó rendkívüli közgyűlésnek az előfizetési díjak 100 százalékos fölemelését, a tagsági díjak után pedig 50 százalékos háborús pótdíj szedését fogja javasolni.

6. Az elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére Horváth János és Imre Sándor választmányi tagokat kéri föl és az ülést bezárja.

A választmányi ülést Beöthy Zsolt elnöklete alatt fölolvásó-ülés előzte meg, melynek tárgya volt Radó Antal fölolvásása: *A magyar ri-melés Falutól Petőfiig.*

A fölolvásó-ülésen napirend előtt Négyesy László alelnök üdvözölte Beöthy Zsoltot hetvenéves születésnapja alkalmából. Beöthy Zsolt hosszabb beszédben válaszolt. Kifejtette, hogy tudományos pályáján az irodalmi múltat és a hagyományt példának és vezéresillagnak tekintette, amely a jövő fejlődésnek megmutatja az utat a legválságosabb időkben is.

Hivatalos nyugtázás.

az 1918 július hó 1-től 1918 október hó 15-ig befizetett díjakról:

Tagsági díjat fizettek: Elek Artur, Bakonyi Hugó, Komlós Aladár (6 K), Szimyei József, Kapossy Lucián, Kádár Lajos, Loósz István, Molitorisz János, Lázár Béla, Dittrich Vilmos, Gragger Róbert (5 K 50 f), Berecz Dezső, Kázmér Ernő (20 K), Dézsi Lajos, Hajas Béla, Gerencsér István, Beödi Balogh Ilona, Rittenbinder Miklós (5 K), Linczer Szilárd, Bartalus András, Kristóf György, Szunyog Xavér, Útő Mihály, Horváth Árpád, Boros Alán, Biczó Ferenc, Farkas Gyula.

Előfizetési díjat fizettek: Békéscsabai evang. főgimnázium igazgatósága, Békési ref. főgimnázium ig., Karczagi ref. főgimnázium ig., Karczagi ref. főgimnázium ifjúsági könyvtára (30 K), Mezőtúri áll. leányközepiskola ig. (10 K), Kecskeméti áll. főreáliskola ig., Budapesti IX. ker. Mester-utcai áll. főgimnázium ig. (15 K), Névtelen (15 K), Budapesti kegyesrendi főgimnázium ig., Nagyszombati polgári leányiskola ig., Gyulai róm. kat. főgimnázium ig., Szegedi áll. főgimnázium ig. (30 K), Klein Árnin Arad (80 K), Pápai ref. tanítónőképző-int. ig. (15 K), Pápai ref. főiskola könyvtára, Nagyszombati evang. főgimnázium ig. (15 K), Újverbácsi közs. főgimnázium ig., Kecskeméti róm. kat. főgimnázium ig. (10 K), Nagyszalontai polgári iskola Arany János önképző-köre (15 K), Kézdivásárhelyi róm. kat. főgimnázium ig., Ferenczy Bernát Miskolc (4 K 50 f), Dobay János Gyula (30 K).

Alapító tagsági díjat fizettek: Vikár Béla, Morvay Győző, Viszota Gyula. — Összesen befolyt 1918 január hó 1-től 1918 október hó 15-ig: 20.825 K 43 f.

Kérem azon t. tagtársainkat és előfizetőinket, akik az Irodalomtörténetet helytelen címzés vagy lakásváltoztatás miatt késedelmesen kapják, sziveskedjenek helyes lakáscímüket velem mielőbb közölni.

Kérem továbbá a Társaság azon t. tagjait, akik ez évi tagdíjikkal még hátralékban vannak, hogy az esedékes összeget mielőbb címemre juttatni sziveskedjenek.

A nyomdai árak rendkívüli emelkedése arra kényszerítette a Magyar Irodalomtörténeti Társaságot, hogy 1919 január 1-től kezdve az évi előfizetési díjat évi negyven koronában állapítsa meg, az évi tíz korona tagsági díjhoz pedig öt korona pótlékot csatoljon. Eszerint 1919-re a tagok által beküldendő évi tagsági díj tizenöt korona, az előfizetők évi díja pedig negyven korona. A drágulás 1914-től kezdve olyan méretű volt, hogy a folyóirat megjelenését és színvonalon tartását csakis ilyen módon lehetett biztosítani. Erre nézve a fentebb közölt 1918 október 5-iki társasági jegyzőkönyv bővebb tájékoztatást nyújt. — Dr. Ágner Lajos, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság pénztárosa: Budapest, I. ker., Bors-utca 10. sz., II. em. 7. —

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG

TAGJAINAK NÉVSORA 1918-BAN.

I. A Társaság tisztviselői.

Elnök: Beöthy Zsolt, egyetemi tanár, a Kisfaludy-Társaság elnöke, a M. T. Akadémia tagja.

Alelnökök: Dézsi Lajos, egyetemi tanár, a M. T. Akadémia tagja.

Négyesy László, egyetemi tanár, a M. T. Akadémia tagja.

Szász Károly, a képviselőház volt elnöke, a Kisfaludy-Társaság tagja.

Zoltvány Irén, főiskolai igazgató, a Szent-István Akadémia tagja.

Titkár: Viszota Gyula, tanterületi főigazgató, a M. T. Akadémia tagja.

Szerkesztő: Pintér Jenő, főgimnáziumi tanár, a M. T. Akadémia tagja.

Jegyző: Zolnai Béla, főreáliskolai tanár.

Pénztáros: Ágner Lajos, főgimnáziumi tanár.

II. Választmányi tagok.

Alexander Bernát	Erdélyi Pál	Jánosi Béla	Radó Antal
Alszeghy Zsolt	Ferencai Zoltán	Kapossy Lucián	Riedl Frigyes
Angyal Dávid	Földessy Gyula	Kardos Albert	Schöpffin Aladár
Babits Mihály	Gagyhy Dénes	Karl Lajos	Sebestyén Gyula
Badics Ferenc	Gályas Rezső	Kékly Lajos	Szegedy Rezső
Bajza József	Gárdonyi Géza	Király György	Szily Kálmán
Balassa József	Gragger Róbert	Kiss Ernő	Szinger Kornél
Baranyai Zoltán	Greksa Kázmér	Körös Endre	Szinnyei Ferenc
Baros Gyula	Gulyás István	Kristóf György	Tolnai Vilmos
Bayer József	Gulyás Pál	Kürti Menyhért	Tordai Ányos
Bánóczy József	Gyöngyösy László	Lehr Albert	Vadász Norbert
Békefi Romig	Gyulai Ágost	Lengyel Miklós	Vargha Damján
Binder Jenő	Hajnóci Iván	Loós István	Varju Elemér
Bleyer Jakab	Harcsányi István	Miklós Elemér	Várdai Béla
Borbély István	Hegedüs István	Morvay Győző	Veress Samu
Császárs Elemér	Horváth Cyrill	Német Károly	Voinovich Géza
Császárs Ernő	Horváth Ferenc	Pais Dezső	Wallentinyi Samu
Csűrös Ferenc	Horváth János	Pap Károly	Weber Arthur
Czapáry László	Husztai Józsefné	Papp Ferenc	Werner Adolf
Czeizel János	Imre Lajos	Paulovits István	Zlinszky Aladár
Elek Oszkár	Imre Sándor	Perényi József	Zsigmond Ferenc
Endrődi Sándor	Jakab Ödön	Pitroff Pál	

III. Tiszteleti tagok.

Szilády Áron, református lelkész, a M. T. Akadémia és a Kisfaludy-Társaság tagja. Kiskúnhalas.

† Id. Szinnyi József, múzeumi osztályigazgató, a M. T. Akadémia és a Petőfi-Társaság tagja.

IV. Alapító tagok.

- Ágner Lajos, főgimnáziumi tanár. Budapest. I. Bors-u. 10.
 Baranyai Zoltán, főreáliskolai tanár. Budapest. IV. Reáltanoda-u. 7.
 Baros Gyula, leányközépfiskolai tanár. Budapest. X. Család-u. 17.
 Baumgartner Alajos, főgimnáziumi tanár. Budapest. I. Pauler-u. 4.
 Battlay Geyza, ügyvéd. Budapest. IV. Koronaherceg-utca 7.
 Beöthy Zsolt, a Kisfaludy-Társaság elnöke. Budapest. VII. Erzsébet-körút 9.
 Békefi Remig, a M. T. Akadémia tagja. Zirc.
 Bogisich Mihály, a M. T. Akadémia tagja. Esztergom.
 Fellner Frigyes, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. I. Orom-u. 8.
 Hatvany Lajos báró, a Pesti Napló szerkesztője. Budapest. I. Tárnok-u. 5.
 Heinrich Gusztáv, a M. T. Akadémia főtitkára. Budapest. V. Akadémia-u. 2.
 Horváth János, Eötvös-kollégiumi tanár. Budapest. I. Ménesi-út 11.
 Lechner Tibor, főgimnáziumi tanár. Budapest. I. Fehérvári-út 38.
 Lichtenegger Győző, nyug. főreáliskolai tanár. Pilis. Pest megye.
 Madarász Ernőné. Budapest. V. Katona József-u. 41.
 Morvay Győző, tankerületi főigazgató. Budapest. III. Zsigmond-u. 114.
 Óvári Ferenc, országgyűlési képviselő. Veszprém.
 Pintér Jenő, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. I. Krisztina-körút 91.
 Rada István, a Szent-István Akadémia tagja. Veszprém.
 Radó Antal, a Kisfaludy-Társaság tagja. Budapest. V. Váci-körút 33.
 Radvánszky Kálmán báró. Sajókaza. Borsodmegye.
 Révai Mór, vezérigazgató. Budapest. I. Gyopár-u. 2.
 Riedl Frigyes, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. VI. Nagy János-u. 45.
 Székely István, főgimnáziumi igazgató. Budapest. I. Lógodi-u. 73.
 Szinger Kornél, a kegyestanítórend főnöke. Budapest. IV. Eskü-út 1.
 Tisza Istvánné grófné. Geszt. Biharmegye.
 Vargha Damján, a Szent-István Akadémia tagja. Bpest. I. Fehérvári-út 15. c.
 Vikár Béla, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. VIII. Főherceg Sándor-tér 3.
 Vizota Gyula, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. VIII. Üllői-út 19.
 Zlinszky Aladár, főgimnáziumi tanár. Budapest. VIII. Nagyfuvaros-u. 23.
 Zoltvány Irén, a Szent-István Akadémia tagja. Pannonhalma. Győrmege.

† Hajdu Tibor, pannonhalmi főpát.

† Hornig Károly báró, veszprémi püspök.

† Pintér Sándor, szécsényi ügyvéd.

† Tisza Kálmán miniszterelnök özvegye.

V. Rendés tagok.

- Abaffy Béla, főgimnáziumi tanár. Makó.
 Ady Endre, a Nyugat szerkesztője. Budapest. IV. Veres Pálné-u. 2.
 Ady Lajos, a Tanáregy. Közlöny szerkesztője. Bpest. I. Ráth György-u. 8.
 Agárdi László, főgimnáziumi tanár. Rózsahegy.
 Alexander Bernát, a M. T. Akadémia tagja. Bpest. IV. Ferenc József-part 27.
 Alszegehy Jánosné özv. Nagyszombat.
 Alszegehy Zsolt, főgimnáziumi tanár. Budapest. II. Irma-tér 3.
 Ambrus Zoltán, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. VIII. Üllői-út 36.
 Andai Ernő. Budapest. VII. Kertész-u. 35.
 Angyal Dávid, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. II. Retek-u. 37.
 Apponyi Sándor gróf, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. VI. Andrassy-út 106.
 Artbauer Gizella, leányközépiskolai tanár. Lőcse. Kossuth-u. 7.
 Ág Endre, hadnagy.
 Ágh Lajos, főreáliskolai tanár. Sopron.
 Áldácssy Antal, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. I. Krisztina-körút 123.
- Babik József, plébános. Tiszabábolna. Borsodmegye.
 Babits Mihály, a Nyugat szerkesztője. Budapest. VIII. Reviczky-u. 7.
 Badics Ferenc, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. VIII. Múzeum-u. 19.
 Bajza József, múzeumi őr. Budapest. VIII. M. N. Múzeum könyvtára.
 Bakonyi Hugó, tanítóképző-intézeti tanár. Budapest. II. Irma-tér 1.
 Bakos István, főreáliskolai tanár. Szombathely.
 Baky István, főgimnáziumi tanár. Gyöngy.
 Balassa József, főgimnáziumi tanár. Budapest. IV. Ferenc József-part 27.
 Balázs Ferenc, ujságíró. Mezőkövesd.
 Balog Albin, főgimnáziumi tanár. Esztergom.
 Balog Ármin, tanítóképző-intézeti tanár. Budapest. VI. Bajza-u. 32.
 Balogh Ányos, főgimnáziumi tanár. Kassa.
 Balogh Jenő, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. I. Ménesi-út 35.
 Balogh Péter, főgimnáziumi tanár. Budapest. I. Lejtő-út 1.
 Barta M. Eszter, iskolanővér. Temesvár. Józsefváros.
 Bartalus András, fővárosi tanító. Budapest. VIII. Baross-u. 113.
 Bartoniek Julia. Budapest. I. Ménesi-út 11.
 Battlay Boriska. Budapest. IV. Koronaherceg-u. 2.
 Bayer József, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. II. Török-u. 4.
 Bán Aladár, a Szent-István Akadémia tagja. Budapest. I. Bercsényi-u. 5.
 Bán Ágoston, uradalmi ügyész. Budapest. IV. Keckeméti-u. 2.
 Bánóczy József, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. VIII. József-u. 53.
 Bárdos Rezső, főgimnáziumi tanár. Szentes.
 Beke Boldizsár, főgimnáziumi tanár. Nagyvárad.
 Benczik Ferenc, főgimnáziumi tanár. Veszprém.
 Bonedek Marcell, főgimnáziumi tanár. Budapest. IX. Ráday-u. 22.
 Benkő István, főgimnáziumi tanár. Szeged. Festő-u. 3.
 Beódi Balogh Ilona. Budapest. I. Uri-u. 22.
 Berczik Árpád, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. VIII. Reviczky-u. 3.
 Berecz Dezső, főhadnagy.

- Bereczky László, kir. járásbíró, Ökörmező. Mármarosmegye.
 Bernáth Lajos, főgimnáziumi tanár. Kiskúnhalas.
 Berzeviczy Albert, a M. T. Akadémia elnöke. Budapest. VII. Erzsébet-körút 9.
 Berzeviczy István, polgármester. Ungvár.
 Berzsenyi Fábián, tanárjelölt. Pannonhalma. Győrmegeye.
 Béres Gaudenc, teológiai tanár. Vajdahunyad.
 Biczó Ferenc, hadnagy.
 Binder Jenő, főreáliskolai tanár. Budapest. II. Margit-rakpart 15.
 Biró Imre, főgimnáziumi tanár. Szeged.
 Bitzó Sarolta, leányközépfiskolai tanár. Besztercebánya.
 Bleyer Jakab, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. VIII. Mikszáth Kálmán-tér 4.
 Borbély Ferenc, főgimnáziumi tanár. Székelykeresztúr.
 Borbély István, főgimnáziumi tanár. Kolozsvár. Unitárius főgimnázium.
 Bódiss Jusztin, a M. T. Akadémia tagja. Komárom.
 Bónicz Márton, hadnagy.
 Bóhm Dezső, főgimnáziumi tanár. Budapest. I. Verpeléti-út 8.
 Breszlauer László. Pécs. Haditermény.
 Brisits Frigyes, főgimnáziumi tanár. Budapest. VIII. Horánszky-u. 6.
 Brüll Einánuel, főgimnáziumi tanár. Kolozsvár. Ref. főgimnázium.
- Czapáry László, ciszt. plébános. Tósokberénd, u. p. Ajka. Veszprém m.
 Czeizel János, leányközépfiskolai igazgató. Szeged.
 Czingeráber Péter, főgimnáziumi tanár. Kőszeg.
 Czöbel Erő, főreáliskolai tanár. Budapest. VI. Bulyovszky-u. 21.
 Csárszky István, a Szent-István Akadémia tagja. Wien. IX. Boltzmann-g. 14.
 Császár Elemér, a M. T. Akadémia tagja. Pozsony. Egyetem.
 Császár Ernő, főgimnáziumi tanár. Budapest. VI. Felső erdősor 1.
 Császár Károly, tanár. Kolozsvár. Forduló-u. 6.
 Csefkő Gyula, tanár. Szeged. III. ker. polgári fiúiskola.
 Cseh Arnold, főgimnáziumi tanár. Aranyosmarót.
 Csernák Szaniszló, főgimnáziumi tanár. Kőszeg.
 Csetényi Imre. Budapest. IV. Veres Pálné-u. 16.
 Csikely József, hadnagy.
 Csuday Jenő, egyetemi magántanár. Budapest. I. Városmajor-u. 42.
 Csűrös Ferenc, városi tanácsnok. Debreczen.
- Darkó Jenő, a M. T. Akadémia tagja. Debreczen. Péterfia-u. 63.
 Debreczeni Ferenc, hadnagy. Nagyszalonta.
 Dengl János, keresk. akadémiai tanár. Budapest. II. Fő-u. 11.
 Dénes Imre, hadnagy.
 Dézsi Lajos, a M. T. Akadémia tagja. Kolozsvár. Erzsébet-út 16.
 Diósi Géza, kegyesrendi tanárjelölt. Budapest. IV. Eskü-tér 1.
 Dittrich Gyula. Tuzsér. Szabolcsmegeye.
 Dittrich Vilmos, leányközépfiskolai tanár. Budapest. IV. Veres Pálné-u. 36.
 Dobay Ferenc, könyvkereskedő. Gyula.
 Dobos Gerő. Kolozsvár. Major-u. 5.
 Domanovszky Sándor, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. I. Attila-u. 13.
 Dósa Imre. Kocsér. Pestmegeye.

- Ebergényi Miksa. Budapest. VIII. Horánszky-u. 23.
 Edelstein Bertalan, tanár. Budapest. III. Lajos-u. 9.
 Eckhard Sándor, Eötvös-kollégiumi tanár. Budapest. I. Ménesi-út 11.
 Elek Artur, író. Budapest. I. Mátray-u. 5.
 Elek Oszkár, főreáliskolai tanár. Budapest. VI. Bulyovszky-u. 26.
 Ember Nándor, tanárjelölt. Budapest. I. Ménesi-út 11.
 Endrődi Sándor, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. II. Bimbó-u. 32.
 Erebrucker Aladár. Budapest. IV. Eskü-tér 1.
 Erdélyi Irén, főgimnáziumi tanár. Szombathely.
 Erdélyi Lajos, egyetemi magántanár. Budapest. I. Győri-út 13.
 Erdélyi Pál, egyetemi könyvtárigazgató. Kolozsvár.
 Ernst Sándor, a Szent-István Akadémia tagja. Bpest. IV. Ferenciek-tere 7.
- Faith Ágoston, főgimnáziumi tanár. Nagyvárad.
 Falu Tamás, író. Monor. Pest megye.
 Faludi János, író. Budapest. V. Pannonia-u. 2/d.
 Farkas Gyula, tanár. Budapest. I. Ménesi-út 11.
 Farkas Lajos, főgimnáziumi tanár. Hódmezővásárhely.
 Farkas Soma, főreáliskolai tanár. Zsolna.
 Fazakas József, leányközépiskolai tanár, Kolozsvár. Bethlen-u. 22.
 Fábián Imre, főgimnáziumi tanár. Budapest. IV. Városház-tér 4.
 Fábry Edith, polgári iskolai tanárnő. Rákosliget.
 Fehér István, takarékpénztári tisztviselő. Orosháza.
 Fehér Miklós, főgimnáziumi tanár. Zalaegerszeg.
 Fejes Áron, tanítóképző-intézeti igazgató. Nyenyed.
 Fejér Adorján, főgimnáziumi tanár. Baja.
 Fejérpataky László, a M.T. Akadémia tagja. Budapest. VIII. Sándor-u. 6.
 Ferenczi Zoltán, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. IV. Ferenciek-tere 5.
 Ferenczy Miklós, egyetemi könyvtártiszt. Kolozsvár.
 Fest Sándor, egyetemi magántanár. Budapest. VIII. Trefort-u. 8.
 Fischer József, főhadnagy.
 Fodor Pál, hadnagy.
 Folbert Ottó, hadnagy.
 Fóris Miklós, főgimnáziumi tanár. Zilah.
 Földessy Gyula, főreáliskolai tanár. Budapest. V. Markó-utca 20.
 Förster Aurél, egyetemi magántanár. Budapest. IV. Eskü-tér 8.
 Frecskay János, szab. hiv. főigazgató. Budapest. II. Lánchid-u. 6.
 Frenyó Lajos, főgimnáziumi tanár. Eperjes.
 Friedreich Endre, főgimnáziumi tanár. Budapest. IV. Eskü-út 1.
 Futásfalvi Pál, máv. osztálymérnök. Kolozsvár. Petőfi-u. 5.
 Fülöp Sándor, főgimnáziumi tanár. Kiskunhalas.
- Gaál Mózes, tankerületi főigazgató. Budapest. X. Elnök-u. 13.
 Gaghy Dénes, főreáliskolai tanár. Budapest. II. Toldy Ferenc-u. 9.
 Gajda Béla, főgimnáziumi tanár. Szentes.
 Galamb Sándor, főreáliskolai tanár. Budapest. V. Markó-u. 18.
 Galambos Dezső, főreáliskolai tanár. Szombathely.
 Gampel Béla, kat. segédlelkész. Lőrinczi. Nógrádmegye.

- Garda Samu, főgimnáziumi tanár. Budapest. VIII. József-körút 83.
 Gábor Andor, író. Budapest. VIII. Rökk Szilárd-u. 6.
 Gábor Ignác, internátus-igazgató. Budapest. VI. Munkácsy-u. 21.
 Gácsér Endre, főgimnáziumi tanár. Nagyszombat.
 Gácsér József, főgimnáziumi tanár. Sopron.
 Gálné Fekete Irén. Budapest. I. Albert-u. 103.
 Gálos Rezső, felső kereskedelmi iskolai igazgató Győr.
 Gárdonyi Albert, levéltári igazgató. Budapest. VIII. Üllői-út 121.
 Gárdonyi Géza, a M. T. Akadémia tagja. Eger.
 Gáspár László, hadnagy.
 Gebauer Ervin. Bács. Bács-Bodrogmegye.
 Gedai József, főgimnáziumi tanár. Budapest. VI. Munkácsy-u. 26.
 Gerencsér István, tanítóképző-intézeti tanár. Kolozsvár. Eötvös-u. 7.
 Gergely Andor. Nyiregyháza. Megyeháza.
 Gerhauser Albert. Budapest. I. Ménesi-út 11.
 Gesztesi Gyula, főgimnáziumi tanár. Budapest. VII. Hársfa-u. 10/c.
 Giesswein Sándor, a Sz.-Istv. Akadémia elnöke. Bpest. VIII. Szentkirályi-u. 28.
 Gigante Silvino, főgimnáziumi tanár. Fiume. Via De Amicis 3.
 Girtler Mária, leányképzőiskolai tanárnő. Besztercebánya.
 Glatz Ernő, keresk. akadémiai tanár. Budapest. I. Istenhegyi-út. 4/c.
 Gombocz Zoltán, a M. T. Akadémia tagja. Kolozsvár. Egyetem.
 Gondán Felicián, főgimnáziumi tanár. Pécs.
 Gorzó Gellért, főgimnáziumi tanár. Rozsnyó.
 Gosztonyi Nándor, főgimnáziumi tanár. Komárom.
 Gozsesman Artur, hadnagy.
 Gönczy István, főgimnáziumi tanár. Budapest. VII. Rottenbiller-u. 12.
 Gragger Róbert, egyetemi tanár. Berlin. Kurfürstendamm 244. W. 50.
 Grauer Vilmos, gyáros. Budapest. VIII. Rákóczi-út 45.
 Greksa Kázmér, egyetemi tanár. Zágráb. Gric. br. 1.
 Grósz Dezső, gyógyszerész. Igló.
 Gulyás István, főgimnáziumi tanár. Debreczen.
 Gulyás József, főgimnáziumi tanár. Sárospatak.
 Gulyás László, főgimnáziumi tanár. Sarajevo. Magyar gimnázium.
 Gulyás Pál, a Szent-István Akadémia tagja. Budapest. VIII. Salétrom-u. 10.
 Gyomlay László, főgimnáziumi tanár. Budapest. II. Heltai Ferenc-u. 37.
 Gyöngyösi László, főgimnáziumi tanár. Budapest. I. Alkotás-u. 34.
 Gyöngyösi Mária, iskolanővér. Temesvár. Józsefváros.
 György Ferenc, főgimnáziumi tanár. Nagyenyed.
 Gyulai Ágost, egyetemi magántanár. Budapest. I. Lógodi-u. 33.
 Gyurek Ferenc, hadnagy.
 Haitsch Ilona, tanárnő. Budapest. IX. Üllői-út 121.
 Hajas Béla, főgimnáziumi tanár. Bonyhád.
 Hajdu János, tanár. Budapest. IX. Ferenc József-part 18.
 Hajnóci Iván, felső kereskedelmi iskolai igazgató. Kecskemét.
 Halasi Dávid, ügyvéd. Zombor.
 Halász Ányos, benedekrendi tanárjelölt. Pannonhalma. Győrmegeye.
 Halász Dénes, főgimnáziumi tanár. Sárospatak.

- Hamvay Lenke. Budapest. V. Csáky-u. 36.
 Haraszti Gyula, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. I. Alma-u. 6.
 Harsányi István, teológiai tanár. Sárospatak.
 Hartyáni Zoltán. Cegléd.
 Haszlinger József, főreáliskolai tanár. Szombathely.
 Havas István, polgári iskolai igazgató. Budapest. II. Batthyány-u. 8.
 Hámos Nándor, tanár. Budapest. IX. Kinizsi-u. 5.
 Hegedűs István, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. I. Krisztina-körút 167.
 Hein Tádé, benedekrendi tanárjelölt. Pannonhalma. Győrmegeye.
 Heinlein István, egyetemi tanár. Budapest. V. Akadémia-u. 2.
 Heinrich János, keresk. akad. tanár. Budapest. V. Alkotmány-u. 11.
 Hellebrant Árpád, akadémiai könyvtárnok. Budapest, VIII. Baross-u. 84.
 Heller Bernát, főreáliskolai tanár. Budapest. II. Toldy Ferenc-u. 9.
 Hidvégi József, író. Budapest. VIII. József-u. 52.
 Hoffer Aladár, cégvezető. Orosháza.
 Hokkes Rezső. Budapest. VIII. Baross-u. 87.
 Holländer Rózsi, tanárnő. Nagyvárad. Jókai Mór-u. 13.
 Horger Antal, a Szent-István Akadémia tagja. Budapest. VII. István-út 93.
 Horváth Árpád. Budapest. IV. Magyar-u. 38.
 Horváth Béla. Budapest. IX. Tóth Kálmán-u. 8.
 Horváth Cyrill, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. VIII. Horánszky-u. 11.
 Horváth Ferenc, főgimnáziumi igazgató. Karczag.
 Horváth Lajosné. Margitta. Biharmegye.
 Horváth László, főgimnáziumi tanár. Aranyosmarót.
 Hörl Gyula, főgimnáziumi tanár. Kalocsa.
 Hudoba Berta. Breznóbánya.
 Huszti József, tanárképző-intézeti tanár. Budapest. I. Villányi-út. 4.
 Husztiné Révhegyi Rózsa. Budapest. I. Villányi-út. 4.
- Thász Ferenc, tanítóképző-intézeti tanár. Sopron.
 Imre Lajos, főgimnáziumi igazgató. Hódmezővásárhely.
 Imre Sándor, a Pedagógium igazgatója. Budapest. I. Győri-út 13.
- Jablonkay Gábor, főgimnáziumi igazgató. Pécs.
 Jakab Ödön, a Kisfaludy-Társaság tagja. Budapest. VI. Vörösmarty-u. 11.
 Jancsik Mihály, főgimnáziumi tanár. Bonyhád.
 Jancsó András. Csanádpalota. Csanádmegye.
 Jankovics Paulin, benedekrendi tanárjelölt. Pannonhalma. Győrmegeye.
 Janovics Jenő, a kolozsvári Nemzeti Színház igazgatója. Kolozsvar.
 Jánosi Béla, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. II. Heltai Ferenc-u. 28.
 Józsa Gyula, ref. lelkész. Szilágysomló.
- Kaposi József, író. Budapest. VIII. József-körút 77.
 Kaposy Lucián, főgimnáziumi tanár. Pápa.
 Kaprinai Krisztina, polgári iskolai igazgató. Rákosszentmihály.
 Karácsonyi János, a M. T. Akadémia tagja. Nagyvárad.
 Kardos Albert, főreáliskolai igazgató. Debreczen.
 Kardos Gabriella, Budapest. VII. Ilka-u. 9.

- Kardos Gyula, főgimnáziumi tanár. Kassa. Fő-út 71.
Kardos Lajos, tanár. Debreczen. Főreáliskola.
Karinthy Frigyes, író. Budapest. VIII. Népszínház-u. 49.
Karl Lajos, egyetemi tanár. Kolozsvár. Kölcsey-u. 3.
Karsay Ervin, promontrei kanonok. Budapest. VIII. Horánszky-u. 23.
Kassay Lajos, főgimnáziumi igazgató. Csikszereda.
Katz Götz, könyvtáros. Budapest. V. Dorottya-u. 12.
Katz Rózsa, leánygimnáziumi tanárnő. Kolozsvár.
Kádár Iлона, tanárnő. Pozsony. Széchenyi-u. 3.
Kádár Lajos, postatiszt. Kolozsvár.
Kádár Titusz, főgimnáziumi tanár. Kőszeg.
Kálmány Lajos, népköltésgyűjtő. Szeged. Oltványi-u. 2.
Károlyi Árpád, a M. T. Akadémia tagja. Wien. I. Minoriten-Platz 1.
Károlyi Gyuláné grófné. Aradmácsa. Aradmegye.
Kárpáti Aurél, író. Budapest. IX. Tompa-u. 9.
Kázmér Ernő, író. Budapest. VIII. Vas-u. 3.
Kelecsényi Rezső, főgimnáziumi tanár. Budapest. II. Lövdház-u. 16/a.
Kemény János, főgimnáziumi tanár. Máramarossziget.
Kemény Simon, író. Budapest. VII. Erzsébet-körút 7.
Kepes Iлона, polgári leányiskolai tanár. Budapest. VI. Kmetty-u. 14.
Khindl Szilárd, főgimnáziumi tanár. Kassa.
Kéky Lajos, egyetemi magántanár. Budapest. VIII. Mátyás-tér 16.
Kilényi Mária, tanárnő. Budapest. V. Kende-u. 14.
Király György, főreáliskolai tanár. Budapest. VII. Nefelejts-u. 32.
Király László, főreáliskolai tanár. Arad.
Kirchner Béláné. Budapest. VI. Felső erdősor 3.
Kirchner Dániel. Losonc.
Kirchner Gyula. Szombathely. Haditermény.
Kispartí János, főgimnáziumi tanár. Budapest. IV. Eskü-út 1.
Kiss Aladár, leányközépfiskolai tanár. Budapest. IV. Váci-u. 43.
Kiss Albert, főgimnáziumi tanár. Igló.
Kiss Ernő, főgimnáziumi tanár. Kolozsvár.
Kiss Gábor, tanár. Budapest. IV. Váci-u. 43.
Kiss Gábor, polgári iskolai tanár. Kézdivásárhely.
Kiss István, főgimnáziumi tanár. Szeged.
Kis Lőrinc, hadnagy.
Klebersberg Kuno gróf, a M. Tört. Társ. elnöke. Budapest. IV. Ferenciek-tere 9.
Klein Jenő, középfiskolai tanár. Budapest. VI. Munkácsy-u. 5/7.
Klemm Antal, főiskolai tanár. Pannonhalma. Győrmege.
Klepp Péter, ref. segédlelkész. Torzsa. Bács-Bodrog megye.
Koczogh András, főreáliskolai tanár. Budapest. II. Toldy Ferenc-u. 9.
Kocsis Lénárt, főgimnáziumi igazgató. Pápa.
Kocsy Jenő, hadnagy.
Komlós Aladár, főhadnagy.
Komlósi László. Budapest. I. Szamóca-u. 6.
Konsza Samu, főgimnáziumi tanár. Szászváros. Viz-u. 37.
Kónya Sándor, főgimnáziumi tanár. Karczag.
Kornis Gyula, a M. T. Akadémia tagja. Pozsony. Újtelep 3.

- Korpás Ferenc, főgimnáziumi tanár. Budapest. VII. Baresay-u. 5.
 Kovács Dezső, főgimnáziumi tanár. Szolnok.
 Kovács Elek. Kiskolcs. Szatmármegeye.
 Kovács Ferenc, tanítóképző-intézeti igazgató. Kőszeg.
 Kovács Gergely, főgimnáziumi igazgató. Fehértemplom.
 Kovács Sándor, teológiai akadémiai tanár. Pozsony. Konvent-u. 11.
 Kovács Sándor, zászlós.
 Kovács Antal, főgimnáziumi tanár. Nagykanizsa.
 Kozák Lajos, tanár. Budapest. II. Ilona-u. 4.
 Kőmives Nándor, tanárjelölt. Budapest. I. Ménesi-ut 11.
 Kőrös Endre, tanítónképző-intézeti igazgató. Pápa.
 Kőrösi Margit, polgári leányiskolai tanár. Budapest. VII. Thököly-út 101.
 Kőrösi Sándor, főgimnáziumi tanár. Budapest. VII. Thököly-út 101.
 Krammer Zsófia, tanárnő. Budapest. VI. Aréna-út 25.
 Kriska Margit. Liptórázsahegy.
 Kristóf György, főgimnáziumi tanár. Szászváros.
 Kulcsár Endre, főgimnáziumi tanár. Zalaegerszeg.
 Küntler Irén, polgári leányiskolai tanár. Türok. Brassómegeye.
 Kúrti Menyhért, főgimnáziumi igazgató. Baja.
- Laczkó Géza, leányközéiskolai tanár. Budapest. IV. Veres Pálné-u. 36.
 Lakatos Vince, főgimnáziumi tanár. Keszthely.
 Lamatsch Sándor. Budapest. VI. Lőportár-u. 8.
 Lampérth Géza, a Petőfi-Társaság tagja. Budapest. I. Vár. Orsz. Levéltár.
 Lábán Antal, a Tereziánium tanára. Wien. Schelloiw-Gasse 50.
 László Dániel, főgimnáziumi tanár. Esztergom.
 László Gyula, Szamosújvár.
 Lázár Béla, a Petőfi-Társaság tagja. Budapest. V. Újpesti rakpart 4.
 Lázár Lajos. Orosháza.
 Leffler Béla, főgimnáziumi tanár. Nyiregyháza.
 Lehr Albert, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. X. Szabóky-u. 62.
 Lengyel Miklós, főgimnáziumi igazgató. Budapest. VIII. Tavaszmező-u. 17.
 Lévy Ede, főreáliskolai igazgató. Budapest. V. Markó-u. 20.
 Lindenschmidt Mihály, főreáliskolai tanár. Szeged.
 Linzer Szilárd, benedekrendi tanárjelölt. Pannonhalma. Győrmegeye.
 Loász István, főgimnáziumi tanár. Szabadka.
 Lukinich Imre, egyetemi tanár. Pozsony.
- Maday Gyulá, főgimnáziumi tanár. Budapest. IX. Lónyay-u. 4/c.
 Madzsar Gusztáv, tankerületi főigazgató. Temesvár.
 Madzsar Imre, főgimnáziumi tanár. Budapest. I. Vérmező-út 16.
 Magyary-Kossa Gyula, főiskolai tanár. Budapest. VII. Rottenbiller-u. 23.
 Maison Jeromos, plébános. Regőcze. Bács-Bodrogmegeye.
 Majorné Kenessey Anna, leányközéisk. igazgató. Budapest. I. Attila-u. 111.
 Majtényi Géza, főgimnáziumi tanár. Kolozsvár.
 Majtényi Károly, főgimnáziumi tanár. Szekszárd.
 Marcsék Tibor, leányközéiskolai tanár. Sopron. Mező-u. 14.
 Marczinkó Ferenc, főgimnáziumi tanár. Budapest. I. Városmajor-u. 72.

- Marczinkóné Mikó Stefánia. Zsolna.
 Marót Károly, egyetemi magántanár. Kolozsvár. Monostori-út 68.
 Maróthy Rezső, orsz. alleveltárnok. Budapest. I. Vár. Országos Levéltár.
 Matisz József, főgimnáziumi tanár. Sátoraljaújhely.
 Mazuch Ede, főgimnáziumi tanár. Ungvár.
 Márki Sándor, a M. T. Akadémia tagja. Kolozsvár. Egyetem.
 Mátrai Ferenc, főgimnáziumi tanár. Jászapáti.
 Mátrai János, főgimnáziumi igazgató. Nyitra.
 Melich János, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. VIII. Baross-u. 77.
 Mészöly Gedeon, akadémiai könyvtartiszt. Budapest. V. Akadémia-u. 2.
 Miklós Elemér, miniszteri osztálytanácsos. Budapest. VI. Délibáb-u. 22.
 Miklóssy Zoltán, főlevéltárnok. Selmezbánya.
 Mildner Gyula, főreáliskolai tanár. Pozsony. Szilágyi-u. 25.
 Mitrovics Gyula, egyetemi tanár. Debreczen.
 Mixich Lajos, főgimnáziumi tanár. Nagyszeben.
 Mlinavec Lajos, főhadnagy.
 Mokos Gyula, leányközépiskolai tanár. Budapest, IX. Bokréta-u. 9.
 Moldován Virgil. Ercsi. Fehérmegye.
 Molecz Béla, főgimnáziumi tanár. Szentés.
 Molitorisz János, ev. lelkész. Ostffyasszonyfa. Vas megye.
 Mosipovich Margit. Budapest. II. Szász Károly-u. 4.
 Mórocz Emilián, főgimnáziumi igazgató. Komárom.
 Müller Lajos, főgimnáziumi tanár. Kecskemét.

 Nádler István, tanítóképző-intézeti tanár. Esztergom.
 Nagy András, határkapitány. Gyékényes. 2.
 Nagy Lajos, főgimnáziumi tanár. Sárospatak.
 Nagy Ottó, főszolgabíró. Tiszaföldvár.
 Námesy Medárd, főgimnáziumi tanár. Székesfehérvár.
 Nelky István, főgimnáziumi tanár. Sopron.
 Nemeskey Gizella, polgári iskolai tanárnő. Budapest. I. Üri-u. 22.
 Négyesy László, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. VIII. Sándor-tér 4.
 Német Károly, főgimnáziumi tanár. Budapest. IV. Eskü-út 1.
 Németh Sámuel, főgimnáziumi igazgató. Felsőlövő.
 Némethné Langheim Irma. Budapest. V. Vécsey-u. 3.
 Nikodémusz János, főgimnáziumi tanár. Felsőlövő.
 Novák Béla, főgimnáziumi tanár. Szombathely.
 Novotha Andor, könyvkereskedő. Jászberény.
 Nógrády László, főgimnáziumi tanár. Budapest. X. Szapáry-u. 8.

 Oberle Károly, főreáliskolai tanár. Budapest. V. Mária Valéria-u. 10.
 Olgyai Bertalan, főgimnáziumi tanár. Budapest. III. Zsigmond-u. 114.
 Orbán György, Budapest. II. Kerék-u. 32.
 Orbán János, főgimnáziumi tanár. Szeged.
 Ortner Béla, magánzó. Arad. Kazinczy-u. 1.

 Paál Sándor, polgári iskolai tanár. Resiczabánya.
 Pais Dezső, főgimnáziumi tanár. Czegléd.

- Palágyi Menyhért, egyetemi magántanár. Budapest. I. Lógodi-u. 73.
 Pallós Albert, kereskedelmi leányiskolai igazgató. Kolozsvár.
 Pap Illés, felső kereskedelmi iskolai igazgató. Szolnok.
 Pap József, érseki udvari káplán. Eger.
 Pap Károly, egyetemi tanár. Debreczen. Péterfia-u. 71.
 Papp Demjén, főgimnáziumi tanár. Nyitra.
 Papp Ferenc, főgimnáziumi tanár. Budapest. II. Vérmező-út 10.
 Paulovits István, főgimnáziumi tanár. Selmeczbánya.
 Párkányi Norbert, főgimnáziumi tanár. Pécs.
 Pásthly János, főgimnáziumi tanár. Keeksemét.
 Pásztor Mihály, főgimnáziumi tanár. Rozsnyó.
 Pekár Gyula, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. VIII. Rökk Szilárd-u. 32
 Perényi József, a Szent-István Akadémia tagja. Kolozsvár.
 Perepatits István, főreáliskolai igazgató. Szombathely.
 Petri Mór, kir. tanfelügyelő. Budapest. VI. Lehel-u. 8/a.
 Péter Mihály, ref. lelkész. Gálszécs.
 Pitroff Pál, főreáliskolai tanár. Győr.
 Plechl Béla, képviselőházi könyvtártiszt. Budapest. V. Országház.
 Podmaniczky Gézáné báróné. Kiskartal. Pestmegye.
 Pogány Mihály. Temesvár.
 Pokoly József, egyetemi tanár. Debreczen.
 Prodán János, miniszteri számvizsgáló. Budapest. V. Váci-körút 54.
- Radvánszky Jánosné báróné. Pusztavarsány, u. p. Hatvan. Pestmegye.
 Rajka László, tanár. Kolozsvár. Jókai-u. 25.
 Rakodezay Pál, tanár. Szentendre.
 Ravasz Árpád, főgimnáziumi igazgató. Budapest. IX. Lónyay-u. 4.
 Reichardt Pirooska, tanárnő. Budapest. VII. Rottenbilller-u. 10.
 Romenár Elek, kórházi főorvos. Békéscsaba.
 Resch Aurél, főgimnáziumi igazgató. Szakolcza.
 Rédey Tivadar, múzeumi tisztviselő. Budapest. VIII. Mátyás-tér 4.
 Réger Béla, főgimnáziumi tanár. Pozsony. Vármegyeház-tér 11.
 Révayné Zuber Marianne. Budapest. I. Orom-u. 20.
 Rieglerné Gerecze Margit. Budapest. IX. Miháلكovics-u. 16.
 Rietly Károly, főgimnáziumi igazgató. Kolozsvár.
 Rozsondai Viktor, főgimnáziumi tanár. Fogaras.
 Rubinyi Mózes, felsőkeresk. isk. tanár. Budapest. VI. Andrásy-út 14.
 Ruzsonyi Béla, főgimnáziumi tanár. Szentgotthárd.
- Sajó Sándor, a Kisfaludy-Társaság tagja. Budapest. X. Jászberényi-út 32.
 Saphier Józsefné. Budapest. VI. Nagymező-u. 19.
 Sági István, főgimnáziumi tanár. Budapest. I. Verpeléti-út 10.
 Sándor Lajos, polgári iskolai tanár. Hátszeg.
 Sándor Mór, bankigazgató. Szécsény. Nógrádmegye.
 Sárkány Alfréd, miniszteri titkár. Budapest. I. Attila-u. 23.
 Sárközy Sándor, főgimnáziumi tanár. Aranyosmarót.
 Schiller István. Budapest. VII. Thököly-út 81.
 Schmack Alerina, irgalmas nővér. Léva. Polgári leányiskola.

- Sátor József, főgimnáziumi tanár. Szeged.
 Schmidt Anna. Budapest. IV. Irányi-u. 25.
 Schön Vilmos. Budapest. IX. Csarnok-u. 5.
 Schöpflin Aladár, író. Budapest. I. Lovas-út 18.
 Schuschny Henrik, orvos. Budapest. VI. Nagymező-u. 49.
 Schwarz Károly, könyvkereskedő. Sopron.
 Sebestyén Erzsébet, tanárnő. Pápa. Jókai-u.
 Sebestyén Gyula, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. VIII. József-u. 6.
 Sik Sándor, főgimnáziumi tanár. Budapest. IV. Eskü-út 1.
 Sikabonyi Antal, múzeumi tisztviselő. Budapest. IV. Veres Pálné-u. 10.
 Simay Viktor. Budapest. I. Fehérvári-út 17.
 Simon Károly. Debreczen. László-u. 14.
 Simonyi Zsigmond, a M. T. Akadémia tagja. Bpest, IV. Ferencz József-part 27.
 Sipos Katalin, tanárnő. Fehértemplom.
 Sipőtz Pál, főgimnáziumi tanár. Budapest. IX. Üllői-út 119.
 Solymossy Sándor, az Ethnographia szerkesztője. Bpest. VII. Mexikói-út 52.
 Springer Stefánia, leányközepiskolai tanárnő. Bpest. VI. Vörösmarty-u. 49.
 Stelczer Lajos. Pozsony. Széplak-u. 72.
 Steuer János, nyug. tanár. Újszentanna. Aradmegye.
 Stoll Ernő, ág. ev. tanító. Nyiregyháza.
 Strauch Béla, főreáliskolai tanár. Budapest. II. Csalogány-u. 50.
 Suhajda Lajos, főgimnáziumi tanár. Selmeczbánya.
 Sümegi Gyula, főgimnáziumi tanár. Szeged.
 Szabó Hermin, tanítónő. Budapest. V. Sas-u. 25.
 Szabó József, főgimnáziumi tanár. Debreczen.
 Szakács Béla, főgimnáziumi tanár. Győr.
 Szalay István, főgimnáziumi tanár. Szeged.
 Szalay Jeromos, benedekrendi tanárjelölt. Pannonhalma. Győrmege.
 Szalay József, a Dugonics-Társaság elnöke. Szeged.
 Szathmáry Román, ferenczrendi áldozópap. Medgyes.
 Szántó Endre. Budapest. IV. Nagykorona-u. 15.
 Szántó Zsigmond, főgimnáziumi tanár. Lugos.
 Szász Béla, kir. ítélőtáblai bíró. Budapest. I. Fehérvári-út 10.
 Szász Károly, a Kisfaludy-Társaság tagja. Budapest. I. Ág-u. 4.
 Szegedy Rezső, egyetemi tanár. Budapest. VIII. Baross-utca 77.
 Szekffü Gyula, egyetemi magántanár. Wien. I. Minoriten-Platz. 1. Hofarchiv.
 Szemere György, Budapest. V. Arany János-u. 31.
 Szemkő Aladár, főgimnáziumi tanár. Budapest. VI. Munkácsy-u. 26.
 Szendrey Zsigmond, főgimnáziumi tanár. Nagyszalonta.
 Szenesné Bodor Mária. Abony. Pestmege.
 Szeneszi Gyula, főgimnáziumi tanár. Szászváros.
 Szentgyörgyi Árpád, joghallgató, Budapest. I. Vérmező-u. 4.
 Szentgyörgyi László, főgimnáziumi tanár. Temesvár.
 Szentiványi Béla, főgimnáziumi tanár. Magyaróvár. Mosonmege.
 Szentiványi Róbert, a Batthyány-intézet igazgatója. Gyulafehérvár.
 Szentpétery Imre, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. V. Markó-u. 31.
 Széchy Miklós, polgári iskolai igazgató. Hajdúszoboszló.
 Szigetvári Iván, főreáliskolai tanár. Budapest. V. Koráll-u. 9.

- Szilágyi Vilmos, a Vígyszínház főrendezője. Budapest. IV. Szervita-tér 2.
 Szilárd Leó, főgimnáziumi tanár. Mezőkövesd.
 Szily Kálmán, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. V. Akadémia-u. 2.
 Szinnyei Ferenc, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. II. Lánchíd-u. 6.
 Szinnyei József, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. II. Bimbó-u. 28.
 Szmolka Béla, postatiszt. Pozsony. I. sz. posta.
 Szolár Ferenc, főgimnáziumi tanár. Budapest. VII. Városligeti fasor 19.
 Szolnoky János. Budapest. V. Széchenyi-u. 1.
 Szomolányi József, főgimnáziumi tanár. Kecskemét.
 Szontágh Katalin, tanárnő. Pozsony. Széchenyi-u. 3.
 Szunyog Xavér, benedekrendi tanárjelölt. Pannonhalma. Győrmege.
 Szóts Gyula, főgimnáziumi tanár. Budapest. V. Markó-u. 31.
- Takács Menyhért, jászóvári prépost, Jászó. Abaujtonamegye.
 Tanács Imre, tanítóképző-intézeti tanár. Sárospatak.
 Terbócz Ilonka. Budapest. II. Albrecht-út 9.
 Tettamanti Béla, főgimnáziumi tanár. Makó.
 Tevan Andor, író. Békéscsaba.
 Thaly Loránt, kórházi főorvos. Budapest. I. Fehérvári-út 51.
 Thienemann Tivadar, egyetemi tanár. Pozsony.
 Tiba István, hadnagy. Mezőtur.
 Tihanyi Gál, benedekrendi plébános. Balatonendréd. Somogy megye.
 Timár Kálmán, gyárigazgató. Kalocsa.
 Timbus Endre, főgimnáziumi tanár. Czepléd.
 Tisza Lajos gróf. Kocsord. Szatmár megye.
 Tolnai Adél, polgári iskolai tanárnő. Ujpest. Dessewffy-u. 31.
 Tolnai Vilmos, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. VII. Damjanich-u. 44.
 Tomor Árkád, főgimnáziumi tanár. Pápa.
 Tompa Béla, főgimnáziumi tanár. Budapest. III. Zsigmond-u. 114.
 Tordai Ányos, főgimnáziumi tanár. Eger.
 Tóth András, felső keresk. isk. tanár. Budapest. I. Attila-u. 91.
 Tóth Gyula, róm. kat. lelkész. Tarnaméra. Heves megye.
 Tóth Gyula, tanár. Budapest. VII. Ilka-u. 26.
 Tóth Jolán. Budapest. IX. Remete-u. 30.
 Tóth József, tanítóképző-intézeti tanár. Szatmárnémeti.
 Tóth Kálmán polgármester. Karczag.
 Trautmann Róbert, építész. Budapest. III. Áfonya-u. 1.
 Travník Jenő, főreáliskolai tanár. Győr.
 Trencsényi Károly, felső kereskedelmi iskolai tanár. Zombor.
 Trepán Timót. Medgyes.
 Trócsányi Zoltán, akadémiai segédtitkár. Budapest. V. Akadémia-u. 2.
 Turesó András. Csanádpalota. Csanád megye.
- Ujvári Gyula, főgimnáziumi tanár. Munkács.
 Ujvári Miklós. Székelykeresztúr.
 Urbányi Karolin. Pozsony. Széchenyi-u. 3.
 Ütő Mihály, felső kereskedelmi iskolai tanár. Hátszeg.

- Vadász Norbert, főgimnáziumi tanár. Szombathely.
 Vajtó Jenő, tanár. Kaposvár.
 Varga Bálint, főgimnáziumi tanár. Budapest. IX. Lónyay-u. 4.
 Vargha Gyula, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. II. Batthyány-u. 13.
 Vargha Lajos, tanár. Kalocsa.
 Vargha Zoltán, főreáliskolai tanár. Budapest. II. Batthyány-u. 13.
 Varju Elemér, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. I. Lovas-út 40.
 Vazáry Erzsébet, tanítónőképző-intézeti tanár. Pápa.
 Vámos Etelka. Budapest. VIII. Rákóczi-tér 13.
 Várdai Béla, a Szent-István Akadémia tagja. Budapest. IX. Ferenc-tér 1.
 Velledits Lajos, főreáliskolai tanár. Budapest. VIII. Horánszky-u. 11.
 Verő Leó, főreáliskolai tanár. Budapest. VI. Bulyovszky-u. 26.
 Veszprémi Vilmos, főreáliskolai tanár. Budapest. VII. Dembinszky-u. 44.
 Veszényi Béla, hírlapíró. Kolozsvár. Mátyás király-tér 8.
 Vécsei Béla, postatakarékpénztári számvizsgáló. Bpest. V. Nagykorona-u. 21.
 Vidóczy Asztrik, főgimnáziumi tanár. Komárom.
 Vilner Ferenc, felső kereskedelmi iskolai tanár. Budapest. VI. Kmetty-u. 8.
 Vincze József, főgimnáziumi tanár. Budapest. IV. Eskü-út 1.
 Vincze László, főgimnáziumi tanár. Nagykároly.
 Visnyovszky Rezső, kir. tanfelügyelő. Budapest. V. Visegrádi-u. 25.
 Voinovich Géza, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. I. Ménési-út 23.
 Vonház István, kereskedelmi akadémiai tanár. Budapest. IX. Mester-u. 36.
 Vozáry Gyula, főgimnáziumi tanár. Munkács. Kórház-u. 5.
 Vörösváry Ferenc, bankigazgató. Budapest. IV. Egyetem-tér 5.
- Waldmayer Károly, az Osztrák-Magyar Bank titkára. Wien. I. Freiong 1.
 Wallentinyi Samu, főgimnáziumi tanár. Eperjes.
 Weber Artur, egyetemi magántanár. Budapest, I. Kékgolyó-u. 20.
 Weiner Imre, főhadnagy.
 Weisbecker Oláf, benedekrendi tanárjelölt. Pannonhalma. Győrmegeye.
 Weisskopf Lenke. Budapest. VI. Nagy János-u. 3.
 Werner Adolf, főgimnáziumi igazgató. Eger.
 Wiener Ilona. Budapest. VII. Damjanich-u. 34.
- Zajzon Sándor, tanár. Kézdivásárhely.
 Zalai Mihály, főgimnáziumi igazgató. Zirc. Veszprém megye.
 Zeyk Károlyné. Ajtony. Kolozsmegeye.
 Zibolen Endre, leányképzőiskolai tanár. Budapest. VI. Andrassy-út 65.
 Zimányi Dániel, főgimnáziumi tanár. Budapest. IX. Ranolder-u. 43.
 Zolnai Béla, főreáliskolai tanár. Budapest. IX. Üllői-út 21.
 Zsigmond Ferenc, főgimnáziumi tanár. Karczag.

VI. Előfizetők.

- Alsókubin: áll. felső kereskedelmi iskola tanári könyvtára.
 Arad: városi közművelődési könyvtár.
 Arad: kir. kat. főgimnázium tanári könyvtára.
 Arad: áll. főreáliskola tanári könyvtára.

Arad : közs. felső kereskedelmi iskola tanári könyvtára.

Aszód : ev. főgimnázium tanári könyvtára.

Baja : ciszterci főgimnázium ifjúsági önképzőköre.

Baja : áll. tanítóképző-intézet tanári könyvtára.

Balassagyarmat : áll. főgimnázium tanári könyvtára.

Balázsfalva : gör. kat. főgimnázium igazgatósága.

Békés : ref. főgimnázium tanári könyvtára.

Békéscsaba : ev. főgimnázium tanári könyvtára.

Beregszász : áll. főgimnázium tanári könyvtára.

Besztercebánya : kir. kat. főgimnázium tanári könyvtára.

Besztercebánya : ev. főgimnázium igazgatósága.

Brassó : róm. kat. főgimnázium igazgatósága.

Brád : áll. polgári fiúiskola igazgatósága.

Budapest : Országos Kaszinó könyvtára. IV. Semmelweis-u. 1.

Budapest : képviselőházi könyvtár. V. Országház.

Budapest : egyetemi könyvtár. IV. Ferenciek-tere 5.

Budapest : Eötvös-kollégium könyvtára. I. Mènesi-út 11.

Budapest : Erzsébet-nőiskola tanári könyvtára. VII. István-út 63.

Budapest : ciszterci tanárképző-intézet. VIII. Horánszky-u. 6.

Budapest : kegyesrendi Kalazantinum. IV. Városház-tér 4.

Budapest : városi könyvtár. IV. Gróf Károlyi-u. 8. I. sz. fiók.

Budapest : áll. főgimnázium tanári könyvtára. I. Attila-u. 1.

Budapest : kir. kat. főgimnázium tanári könyvtára. II. Ilona-u. 4.

Budapest : áll. főgimnázium tanári könyvtára. III. Zsigmond-u. 114.

Budapest : áll. főgimnázium ifj. könyvtára. III. Zsigmond-u. 114.

Budapest : áll. főgimnázium ifj. önképzőköre. III. Zsigmond-u. 114.

Budapest : kegyesrendi főgimnázium igazgatósága. IV. Eskü-út 1.

Budapest : kegyesrendi főgimnázium ifjúsági önképzőköre. IV. Eskü-út 1.

Budapest : áll. főgimnázium ifj. könyvtára. V. Markó-u. 29.

Budapest : áll. főgimnázium tanári könyvtára. VI. Munkácsy-u. 26.

Budapest : áll. főgimnázium ifj. önképzőköre. VI. Munkácsy-u. 26.

Budapest : áll. főgimnázium tanári könyvtára. VII. Baresay-u. 5.

Budapest : ev. főgimnázium tanári könyvtára. VII. Városligeti-fasor 19.

Budapest : áll. főgimnázium tanári könyvtára. VIII. Tavaszmező-u. 17.

Budapest : áll. főgimnázium tanári könyvtára. VIII. Trefort-u. 8.

Budapest : áll. főgimnázium tanári könyvtára. IX. Mester-u. 65.

Budapest : ref. főgimnázium tanári könyvtára. IX. Lónyay-u. 4.

Budapest : áll. főgimnázium tanári könyvtára. X. Elnök-u. 13.

Budapest : áll. főgimnázium tanári könyvtára. X. Jászberényi-út 32.

Budapest : áll. főreáliskola tanári könyvtára. II. Toldy Ferenc-u. 9.

Budapest : közs. főreáliskola tanári könyvtára. IV. Reáltanoda-u. 7.

Budapest : áll. főreáliskola tanári könyvtára. VI. Bulyovszky-u. 22.

Budapest : áll. főreáliskola ifj. könyvtára. VI. Bulyovszky-u. 22.

Budapest : közs. főreáliskola tanári könyvtára. VIII. Horánszky-u. 22.

Budapest : közs. felső keresk. iskola tanári könyvtára. II. Ponty-u. 1.

Budapest : közs. felső keresk. iskola tanári könyvtára. VI. Izabella-u. 46.

- Budapest: közs. felső keresk. iskola tanári könyvtára. VIII. Bezerédi-u.
 Budapest: közs. felső keresk. iskola tanári könyvtára. VII. Kertész-u. 30.
 Budapest: közs. felső keresk. iskola tanári könyvtára. VIII. Vas-u. 9.
 Budapest: közs. női keresk. iskola tanári könyvtára. IX. Mester-u. 27.
 Budapest: közs. felső keresk. iskola tanári könyvtára. IX. Mester-u. 56.
 Budapest: közs. leányközépiskola tanári könyvtára. I. Iskola-tér 1.
 Budapest: közs. leányközépiskola tanári könyvtára. IV. Váci-u. 43.
 Budapest: közs. leányközépiskola tanári könyvtára. IV. Váci-u. 43.
 Budapest: felsőbb leányiskola tanári könyvtára. IV. Veres Pálné-u. 36.
 Budapest: közs. leánygimnázium igazgatósága. V. Szemere-u.
 Budapest: áll. leányközépiskola tanári könyvtára. VI. Andrassy-út 65.
 Budapest: közs. leánygimnázium igazgatósága. VIII. Práter-u.
 Budapest: izr. tanítóképző tanári könyvtára. VIII. Röck Szilárd-u. 26.
 Budapest: róm. kat. tanítónőképző tanári könyvtára. IX. Gyep-u. 23.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. I. Fehér sas-tér 3.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. II. Medve-u. 5.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. III. Kiskorona-u. 10.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. V. Honvéd-u. 27.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. V. Pannónia-u. 65.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. VI. Nagymező-u. 1.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. VII. Egressy-út.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. VII. Wesselényi-u. 38.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. VII. Kertész-u. 30.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. VII. Rottenbiller-u. 35.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. VII. Damjanich-u. 43.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. VIII. Homok-u. 9.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. VIII. Német-u. 44.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. VIII. Práter-u. 31.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. VIII. Üllői-út 54.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. VIII. Knezits-u. 17.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. IX. Gyáli-út. 25.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. X. Százados-u. 6.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. X. Liget-u.
 Budapest: polgári leányiskola tanári könyvtára. I. Bószörményi-út. 22.
 Budapest: polgári leányiskola tanári könyvtára. I. Koronaőr-u. 3.
 Budapest: polgári leányiskola tanári könyvtára. I. Fehérvári-út 62.
 Budapest: polgári leányiskola tanári könyvtára. II. Batthyány-u. 8.
 Budapest: polgári leányiskola tanári könyvtára. II. Szegegyház-u.
 Budapest: polgári leányiskola tanári könyvtára. III. Lajos-u. 1.
 Budapest: polgári leányiskola tanári könyvtára. IV. Papnövelde-u. 6.
 Budapest: polgári leányiskola tanári könyvtára. V. Vadász-u. 31.
 Budapest: polgári leányiskola tanári könyvtára. VI. Felső erdősor 20.
 Budapest: polgári leányiskola tanári könyvtára. VI. Váci-körút 23.
 Budapest: polgári leányiskola tanári könyvtára. VI. Úteg-u. 13.
 Budapest: polgári leányiskola tanári könyvtára. VII. Dohány-u. 32.
 Budapest: polgári leányiskola tanári könyvtára. VII. Aréna-út 25.
 Budapest: polgári leányiskola tanári könyvtára. VII. Peterdi-u. 17.
 Budapest: polgári leányiskola tanári könyvtára. VII. Egressy-út 71.

Budapest : polgári leányiskola tanári könyvtára. VII. Hungária-körút 24.
 Budapest : polgári leányiskola tanári könyvtára. VIII. Práter-u. 15.
 Budapest : polgári leányiskola tanári könyvtára. VIII. Csókai Szilárd-u.
 Budapest : polgári leányiskola tanári könyvtára. VIII. Csokonai-u. 6.
 Budapest : polgári leányiskola tanári könyvtára. VIII. Tisza Kálmán-tér 4.
 Budapest : polgári leányiskola tanári könyvtára. IX. Mester-u. 19.
 Budapest : polgári leányiskola tanári könyvtára. X. Elnök-u. 3.
 Budapest : polgári leányiskola tanári könyvtára. X. Százados-u.
 Budapest : polgári leányiskola tanári könyvtára. X. Szent László-tér 1.

Cegléd : áll. főgimnázium tanári könyvtára.

Csorna : premontrei székház könyvtára.

Csurgó : ref. főgimnázium tanári könyvtára.

Debreczen : közművelődési könyvtár.

Debreczen : egyetemi bölcsészeti magyar szeminárium.

Debreczen : ref. kollégiumi anyakönyvtára.

Debreczen : ref. főgimnázium tanári könyvtára.

Debreczen : áll. főreáliskola tanári könyvtára.

Debreczen : ref. leányközépiskola igazgatósága.

Dés : áll. főgimnázium tanári könyvtára.

Déva : áll. főreáliskola igazgatósága.

Eger : magyar egyházirodalmi szeminárium.

Eger : ciszterci főgimnázium tanári könyvtára.

Eger : áll. főreáliskola tanári könyvtára.

Eperjes : Széchenyi-Kör könyvtára.

Eperjes : kir. kat. főgimnázium igazgatósága.

Erzsébetváros : áll. főgimnázium igazgatósága.

Esztergom : közs. főreáliskola ifjúsági könyvtára.

Esztergom : vizivárosi róm. kat. polgári leányiskola igazgatósága.

Érsekújvár : közs. főgimnázium tanári könyvtára.

Érsekújvár : Megváltóról nevezett növénkek zárdájának könyvtára.

Fiume : áll. főgimnázium tanári könyvtára.

Fiume : áll. felső kereskedelmi iskola tanári könyvtára.

Fiume : áll. leányközépiskola tanári könyvtára. Via Clotilde.

Fiume : tengerészeti akadémia tanári könyvtára.

Fogaras : áll. főgimnázium tanári könyvtára.

Gödöllő : minorita főgimnázium tanári könyvtára.

Gyergyószentmiklós : áll. főgimnázium tanári könyvtára.

Győr : áll. főreáliskola tanári könyvtára.

Gyöngyös : áll. főgimnázium tanári könyvtára.

Gyula : róm. kat. főgimnázium ifjúsági önképzőköre.

Gyula : róm. kat. főgimnázium tanári könyvtára.

Gyulafehérvár : róm. kat. főgimnázium tanári könyvtára.

Hajdúnánás : ref. főgimnázium tanári könyvtára.
Hódmezővásárhely : ref. főgimnázium tanári könyvtára.

Igló : áll. tanítóképző-intézet igazgatósága.
Ipolság : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
Jászapáti : áll. főgimnázium igazgatósága.
Jászberény : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
Jászberény : áll. főgimnázium ifjúsági könyvtára.
Jászó : premontrei kanonokrend könyvtára.

Kalocsa : iskolánénék intézetének könyvtára.
Kalocsa : Miasszonyunk-zárda ifjúsági önképzőköre.
Kalocsa : érseki főgimnázium ifjúsági könyvtára.
Kaposvár : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
Karánsebes : gör. kel. tanítóképző-intézet igazgatósága.
Karánsebes : áll. főgimnázium igazgatósága.
Karczag : ref. főgimnázium tanári könyvtára.
Karczag : ref. főgimnázium ifjúsági könyvtára.
Kassa : Felsőmagyarországi Rákóczi-Múzeum könyvtára.
Kassa : áll. leányközépiszkola tanári könyvtára.
Kecskemét : városi közkönyvtár.
Kecskemét : kegyesrendi főgimnázium tanári könyvtára.
Kecskemét : áll. főreáliskola igazgatósága.
Keszthely : róm. kat. főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
Késmárk : ev. főgimnázium tanári könyvtára.
Késmárk : áll. felső kereskedelmi iskola tanári könyvtára.
Késmárk : ev. polgári leányiskola tanári könyvtára.
Kézdivásárhely : róm. kat. főgimnázium tanári könyvtára.
Kiskúnfélegyháza : közs. főgimnázium tanári könyvtára.
Kiskúnfélegyháza : áll. tanítóképző-intézet tanári könyvtára.
Kisszeben : kegyesrendi főgimnázium tanári könyvtára.
Kisújszállás : ref. főgimnázium tanári könyvtára.
Kolozsvár : középiskolai tanárképző-intézet igazgatósága.
Kolozsvár : egyetemi bölcsészeti magyar irodalomtört. szeminárium.
Kolozsvár : ref. teológiai fakultás ifjúsági egyesülete.
Kolozsvár : róm. kat. főgimnázium tanári könyvtára.
Kolozsvár : ref. főgimnázium igazgatósága.
Kolozsvár : unitárius főgimnázium tanári könyvtára.
Kolozsvár : Marianum leánygimnázium igazgatósága.
Kolozsvár : áll. tanítóképző-intézet tanári könyvtára.
Kolozsvár : áll. tanítónőképző-intézet igazgatósága.
Kolozsvár : kereskedelmi akadémia.
Komárom : Komárom vármegye könyvtára.
Komárom : benedekrendi főgimnázium tanári könyvtára.
Körmöcbánya : áll. főreáliskola tanári könyvtára.
Körmöcbánya : polgári leányiskola igazgatósága.
Kőszeg : benedekrendi főgimnázium tanári könyvtára.
Kúnszentmiklós : ref. főgimnázium tanári könyvtára.

Léva : kegyesrendi főgimnázium tanári könyvtára.
 Léva : kegyesrendi főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Léva : áll. tanítóképző-intézet tanári könyvtára.
 Liptószentmiklós : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Losonc : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Losonc : áll. tanítóképző-intézet tanári könyvtára.
 Lőcse : kir. kat. főgimnázium tanári könyvtára.
 Lőcse : áll. főreáliskola tanári könyvtára.
 Lugos : áll. főgimnázium tanári könyvtára.

Malaczka : ferencrendi bölcsészeti iskola igazgatósága.
 Marosvásárhely : róm. kat. főgimnázium igazgatósága.
 Marosvásárhely : ref. főgimnázium tanári könyvtára.
 Máramarossziget : róm. kat. főgimnázium igazgatósága.
 Máramarossziget : ref. főgimnázium tanári könyvtára.
 Máramarossziget : ref. főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Mezőtúr : ref. főgimnázium tanári könyvtára.
 Mezőtúr : áll. leányközépiskola igazgatósága.
 Miskolc : kir. kat. főgimnázium tanári könyvtára.
 Miskolc : kir. kat. főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Miskolc : ref. főgimnázium tanári könyvtára.
 Miskolc : áll. polgári leányiskola tanári könyvtára.
 Monor : polgári fiúiskola tanári könyvtára.

Nagybánya : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Nagybecskerek : róm. kat. főgimnázium igazgatósága.
 Nagyenyed : ref. főiskola igazgatósága.
 Nagyenyed : ref. főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Nagykálló : áll. főgimnázium igazgatósága.
 Nagykároly : kegyesrendi főgimnázium tanári könyvtára.
 Nagykikinda : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Nagykőrös : ref. főgimnázium tanári könyvtára.
 Nagykőrös : ref. főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Nagyrőcze : áll. felső kereskedelmi iskola igazgatósága.
 Nagyszalonta : közs. polgári leányiskola igazgatósága.
 Nagyszében : gör. kel. román szeminárium igazgatósága.
 Nagyszében : ev. főgimnázium igazgatósága.
 Nagyszében : ferencrendi nővérek intézete.
 Nagyszombat : érseki főgimnázium tanári könyvtára.
 Nagyszombat : közs. polgári fiúiskola tanári testülete.
 Nagyszombat : polgári leányiskola igazgatósága.
 Nagyvárad : gör. kel. szeminárium igazgatósága.
 Nagyvárad : orsolyarondi zárda igazgatósága.
 Nagyvárad : közs. polgári leányiskola igazgatósága.
 Nyiregyháza : ev. főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Nyitra : róm. kat. főgimnázium tanári könyvtára.

Paks : áll. polgári fiúiskola tanári könyvtára.

Pancsova : áll. főgimnázium igazgatósága.
 Pannonhalma : benedekrendi központi könyvtár.
 Pápa : benedekrendi főgimnázium igazgatósága.
 Pápa : ref. főiskola tanári könyvtára.
 Pápa : ref. főiskolai ifjúsági képzőtársulat.
 Pápa : áll. tanítóképző-intézet tanári könyvtára.
 Pápa : ref. tanítónőképző-intézet tanári könyvtára.
 Petroszény : áll. főgimnázium igazgatósága.
 Pozsony : áll. főreáliskola tanári könyvtára.
 Pozsony : ev. főgimnázium tanári könyvtára.
 Privigye : kegyesrendi főgimnázium igazgatósága.

Rimaszombat : prot. főgimnázium tanári könyvtára.
 Rózsáhegy : kegyesrendi főgimnázium tanári könyvtára.
 Rozsnyó : róm. kat. főgimnázium igazgatósága.

Sarajevo : egyesült magyar iskolák igazgatósága.
 Sárospatak : ref. főiskola központi könyvtára.
 Sárospatak : áll. tanítóképző-intézet tanári könyvtára.
 Sárospatak : áll. polgári iskola tanári könyvtára.
 Selmeczbánya : kir. kat. főgimnázium tanári könyvtára.
 Sepsiszentgyörgy : ref. főgimnázium igazgatósága.
 Sepsiszentgyörgy : áll. tanítónőképző-intézet tanári könyvtára.
 Sopron : benedekrendi főgimnázium ifjúsági önképzőkör.
 Sopron : ev. főgimnázium tanári könyvtára.
 Sopron : áll. leányközépiskola tanári könyvtára.
 Sopron : áll. felső kereskedelmi iskola tanári könyvtára.
 Sopron : Megváltóról nevezett nővérek intézete.
 Szabadka : városi főgimnázium tanári könyvtára.
 Szabadka : áll. tanítónőképző-intézet tanári könyvtára.
 Szokolca : kir. kat. főgimnázium igazgatósága.
 Szamosujvár : áll. főgimnázium igazgatósága.
 Szarvas : ev. főgimnázium igazgatósága.
 Szatmárnémeti : ref. főgimnázium igazgatósága.
 Szatmárnémeti : ref. tanítónőképző-intézet igazgatósága.
 Szászváros : ref. főgimnázium tanári könyvtára.
 Szászváros : ref. főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Szeged : Somogyi-könyvtár.
 Szeged : róm. kat. főgimnázium tanári könyvtára.
 Szeged : áll. főgimnázium igazgatósága.
 Szekszárd : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Szentés : áll. főgimnázium igazgatósága.
 Szentgyörgy : kegyesrendi főgimnázium tanári könyvtára.
 Székelykeresztúr : unitárius főgimnázium tanári könyvtára.
 Székelyudvarhely : róm. kat. főgimnázium tanári könyvtára.
 Székelyudvarhely : ref. főgimnázium tanári könyvtára.
 Székesfehérvár : ciszterci főgimnázium tanári könyvtára.
 Székesfehérvár : ciszterci főgimnázium ifjúsági önképzőköre.

Székesfehérvár: áll. főreáliskola tanári könyvtára.
 Szilágysomlyó: róm. kat. főgimnázium tanári könyvtára.
 Szolnok: áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Szolnok: áll. főgimnázium ifjúsági könyvtára.
 Szolnok: Szolnok vármegye alispáni hivatala.
 Szombathely: áll. leánygimnázium igazgatósága.
 Szombathely: áll. főreáliskola igazgatósága.
 Szombathely: premontrei főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Szombathely: közs. felső kereskedelmi iskola tanári könyvtára.
 Szombathely: Vasvármegyei Kultur-Egyesület könyvtára.

Tata: kegyesrendi főgimnázium tanári könyvtára.
 Temesvár: áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Temesvár: kegyesrendi főgimnázium tanári könyvtára.
 Temesvár: róm. kat. leányközépiskola igazgatósága.
 Temesvár: áll. tanítóképző-intézet igazgatósága.
 Torontálvásárhely: polgári iskola igazgatósága.
 Torda: áll. főgimnázium tanári könyvtára.

Ujpest: áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Ujverbász: közs. főgimnázium tanári könyvtára.
 Ujvidék: kir. kat. főgimnázium igazgatósága.
 Ungvár: kir. kat. főgimnázium tanári könyvtára.
 Ungvár: áll. főreáliskola igazgatósága.

Vágújhely: izr. főreáliskola tanári könyvtára.
 Vágújhely: izr. főreáliskola ifjúsági önképzőköre.
 Versecz: közs. polgári leányiskola tanári könyvtára.
 Veszprém: áll. felső kereskedelmi iskola tanári könyvtára.

Wien: Theresianum tanári könyvtára. Favoriten-Str. 15.

Zalaegerszeg: áll. főgimnázium igazgatósága.
 Zalaegerszeg: felső kereskedelmi iskola igazgatósága.
 Zenta: közs. főgimnázium tanári könyvtára.
 Zirc: ciszterci-rendi apátság könyvtára.
 Zombor: közs. felső kereskedelmi iskola tanári könyvtára.
 Zsolna: áll. főreáliskola tanári könyvtára.

Dobai János, könyvkereskedő. Gyula.
 Döme Károly, könyvkereskedő. Nagyszalonta.
 Ferenczi Bernát, könyvkereskedő. Miskolc.
 Gallia-féle könyvkereskedés. Kecskemét.
 Grünsberger Lajos, könyvkereskedő. Pécs.
 Gansel Lipót, könyvkereskedő. Trencsén.
 Hepke Bertold, könyvkereskedő. Fehértemplom.
 Kilián Frigyes, könyvkereskedő. Budapest, IV. Váci-u. 32. (4 példány.)
 Klein Ármin, könyvkereskedő. Arad.

Mildner Ferenc, könyvkereskedő. Kassa.
 Moravetz Testvérek, könyvkereskedése. Temesvár.
 Németh József, könyvkereskedő. Budapest, I. Fehérvári-út 15.
 Pfeifer Ferdinánd, könyvkereskedő. Bpest, IV. Kossuth Lajos-u. 7. (2 példány.)
 Polatsek-féle könyvkereskedés. Temesvár. (2 példány.)
 Schell-féle könyvkereskedés. Besztercze.
 Schwarz Kárdy, könyvkereskedő. Sopron.
 Stein János, könyvkereskedő. Kolozsvár.
 Steiner Zsigmond, könyvkereskedő. Pozsony. Frigyes főherceg-út 15.
 Szmracsányi Lajos, egri érsek. Eger.
 Szolcsányi Gyula, könyvkereskedő. Eger.
 Tóth János, könyvkereskedő. Győr. (2 példány.)
 Thiering Gyula, könyvkereskedő. Sopron.

VIII. Cserepéldányok.

A Cél szerkesztősége. Budapest. VIII. Üllői-út 14.
 A Gyermek szerkesztősége. Budapest. VIII. Üllői-út 16/b.
 A Hét szerkesztősége. Budapest. VIII. Népszínház-u. 22.
 A Nap szerkesztősége. Budapest. VIII. Rökk Szilárd-u. 12.
 A Nő szerkesztősége. Budapest. V. József-tér 9.
 A Szent István Akad. Értosító szerk. Budapest. VIII. Szentkirályi-u. 28.
 A Társaság szerkesztősége. Budapest. IV. Reáltanoda-u. 18.
 A Tenger szerkesztősége. Budapest. VIII. Múzeum-körút 10.
 Az Est szerkesztősége. Budapest. V. Erzsébet-körút 7.
 Az Érdekes Ujság szerkesztősége. Budapest. V. Váci-körút 78.
 Az Ujság szerkesztősége. Budapest. VII. Rákóczi-út 54.
 Adalékok Zemplénmegye Történetéhez szerkesztősége. Sátoraljaujhely.
 Alkotmány szerkesztősége. Budapest. VIII. Szentkirályi-u. 28.
 Bács-Bodrog Megyei Történelmi Társulat Évkönyve szerkesztősége. Zombor
 Borsszem Jankó szerkesztősége. Budapest. IV. Károly-körút 4.
 Budapest szerkesztősége. Budapest. IV. Sarkantyús-u. 3.
 Budapesti Hírlap szerkesztősége. Budapest. VIII. Rökk Szilárd-u. 4.
 Budapesti Szemle szerkesztősége. Budapest. IV. Egyetem-u. 4.
 Corvina szerkesztősége. Budapest. V. Szemere-u. 6.
 Debreczeni Protestáns Lap szerkesztősége. Debreczen. Nyomtató-u. 9.
 Déli Hírlap szerkesztősége. Budapest. VIII. Rökk Szilárd-u. 9.
 Dunántuli Protestáns Lap szerkesztősége. Pápa.
 Egészség szerkesztősége. Budapest. IV. Gróf Károlyi-u. 22.
 Egeri Egyházmegyei Közlöny szerkesztősége. Eger.
 Egyházi Közlöny szerkesztősége. Budapest. VIII. Eszterházy-u. 15.
 Erdélyi Múzeum szerkesztősége. Kolozsvár. Egyetem könyvtár.
 Erdélyi Szemle szerkesztősége. Kolozsvár. Ferenc József-út 66.
 Esztendő szerkesztősége. Budapest. VII. Rákóczi-út 17.
 Élet szerkesztősége. Budapest. VII. Damjanich-u. 50.
 Figáró szerkesztősége. Budapest. VI. Teréz-körút 19.
 Földrajzi Közlemények szerkesztősége. Budapest. VIII. Sándor-u. 8.
 Földtani Közlöny szerkesztősége. Budapest. VII. Stefánia-út 14.

- Hadtört. Közlemények szerkesztősége. Budapest. VIII. Ludoviceum-u. 4.
 Hivatalos Közlöny szerkesztősége. Budapest. V. Báthory-u. 12.
 Huszadik Század szerkesztősége. Budapest. II. Pasaréti-út 79.
 Jogállam szerkesztősége. Budapest. IV. Haris-bazár 5.
 Katholikus Nevelés szerkesztősége. Budapest. I. Királyi palota. Plébánia.
 Katholikus Szemle szerkesztősége. Budapest. VIII. Szentkirályi-u. 28.
 Kereskedelmi Szakoktatás szerkesztősége. V. Alkotmány-u. 11.
 Keresztény Magvető szerkesztősége. Kolozsvár. Unitárius főiskola.
 Korrespondenzblatt Des Vereins F. S. L. szerkesztősége. Nagyszeben.
 Könyvtári Szemle szerkesztősége. Budapest. IV. Gróf Károlyi-u. 8.
 Közlemények Szepes Vármegye Multjából szerkesztősége. Lőcse.
 Kritika szerkesztősége. Budapest. VIII. Vörösmarty-u. 13.
 Ma szerkesztősége. Budapest. IV. Váci-u. 11/b.
 Magyar Figyelő szerkesztősége. Budapest. VI. Andrássy-út 16.
 Magyar Gazdák Szemléje. Budapest. IX. Üllői-út 25.
 Magyar Hírlap szerkesztősége. Budapest. V. Váci-körút 61.
 Magyar Katonai Közlöny szerkesztősége. Budapest. VIII. Ludovika-Akadémia
 Magyar Könyvszemle szerkesztősége. Bpest. VIII. M. N. Múzeum könyvtára.
 Magyar Középiszola szerkesztősége. Budapest. VII. Ilka-u. 32.
 Magyar Kultúra szerkesztősége. Budapest. VIII. Horánszky-u. 20.
 Magyar Nyelvőr szerkesztősége. Budapest. VI. Ferenc József-rakpart 27.
 Magyar Tanítóképző szerkesztősége. Budapest. VI. Felső-erdősor 3.
 Magyar Társadalomtud. Szemle szerkesztősége. Budapest. I. Gellért-tér 4.
 Magyar-Zsidó Szemle szerkesztősége. Budapest. VII. Stefánia-út 16.
 Magyarország szerkesztősége. Budapest. VI. Teréz-körút 22.
 Magyarság szerkesztősége. Budapest. VIII. Főherceg Sándor-u. 28.
 Matematikai És Fizikai Lapok szerkesztősége. Budapest. V. Falk Miksa-u. 15.
 Mult És Jövő szerkesztősége. Budapest. VI. Podmaniczky-u. 6.
 Múzeumi Értesítő szerkesztősége. Budapest. VIII. Szentkirályi-u. 7.
 Művészet szerkesztősége. Budapest. VI. Andrássy-út 16.
 Nemzeti Nénevelés szerkesztősége. Budapest. VII. István-út 93.
 Népművelés szerkesztősége. Budapest. VI. Andrássy-út 45.
 Népszava szerkesztősége. Budapest. VIII. Conti-u. 4.
 Néptanítók Lapja szerkesztősége. Budapest. VII. Thököly-út 42.
 Neues Pester Journal szerkesztősége. Budapest. V. Váci-körút 34.
 Nyelvtudomány szerkesztősége. Budapest. II. Bimbó-u. 28.
 Nyolc Órai Ujság szerkesztősége. Budapest. IV. Múzeum-körút 3.
 Nyugat szerkesztősége. Budapest. V. Váci-körút 51.
 Ország-Világ szerkesztősége. Budapest. V. Hold-u. 7.
 Orvosi Hetilap szerkesztősége. Budapest. IX. Knežits-u. 15.
 Pester Lloyd szerkesztősége. Budapest. V. Mária Valéria-u. 12.
 Pesti Hírlap szerkesztősége. Budapest. V. Váci-körút 78.
 Pesti Napló szerkesztősége. Budapest. VII. Rákóczi-út 18.
 Pécsi Múzeum-Egyesület Értesítője szerkesztősége. Pécs. Szepessy-u.
 Polgári Iskolai Közlöny szerkesztősége. Budafok. Polgári fiúiskola.
 Protestáns Egyházi És Iskolai Lap szerkesztősége. Budapest. IX. Ráday-u. 28.
 Protestáns Szemle szerkesztősége. Kolozsvár. Bocskay-tér 1.
 Religio szerkesztősége. Budapest. IX. Mátyás-u. 28.

Revue De Hongrie szerkesztősége. Budapest. I. Tigris-u. 6.
 Sárospataki Református Lapok szerkesztősége. Sárospatak.
 Szabadgondolat szerkesztősége. Budapest. V. Visegrádi-u. 15.
 Színházi Élet szerkesztősége. Budapest. VII. Erzsébet-körút 2a.
 Színház És Divat szerkesztősége. Budapest. VII. Károly-körút 3.
 Színházi Ujság szerkesztősége. Kolozsvár.
 Teozófia szerkesztősége. Budapest. VIII. Eszterházy-u. 19.
 Természettudományi Közlöny szerkesztősége. Bpest. VIII. Eszterházy-u. 16.
 Theologiai Szaklap szerkesztősége. Nagybörzsöny. Hontmegye.
 Tolnai Világlapja szerkesztősége. Budapest. VII. Dohány-u. 12.
 Történeti Közlemények szerkesztősége. Kassa. Vármegyeháza.
 Turul szerkesztősége. Budapest. Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára.
 Turán szerkesztősége. Budapest. I. Bercsényi-u. 10.
 Új Idők szerkesztősége. Budapest. VI. Andrásy-út 16.
 Új Nemzedék szerkesztősége. Budapest. IV. Duna-u. 6.
 Uránia szerkesztősége. Budapest. VII. Városligeti fasor 19.
 Vasárnapi Ujság szerkesztősége. Budapest. IV. Vármegye-u. 11.
 Vágóhid szerkesztősége. Budapest. VIII. Röck Szilárd-u. 16.
 Világ szerkesztősége. Budapest. VI. Andrásy-út 47.
 Virradat szerkesztősége. Budapest. VII. Erzsébet-körút 22.
 Zászlónk szerkesztősége. Budapest. VII. Damjanich-u. 50.
 Zenci Szemle szerkesztősége. Temesvár. Belváros. Nagykörút.

Aradi Hírlap szerkesztősége. Arad.
 Aradi Közöny szerkesztősége. Arad.
 Debreceni Független Ujság szerkesztősége. Debrecen.
 Debreceni Ujság szerkesztősége. Debrecen.
 Délmagyarország szerkesztősége. Szeged.
 Dunántul szerkesztősége. Pécs.
 Dunántuli Hírlap szerkesztősége. Győr.
 Ellenőr szerkesztősége. Marosvásárhely.
 Ellenzék szerkesztősége. Kolozsvár.
 Esztergom és Vidéke szerkesztősége. Esztergom.
 Fejérmegyei Napló szerkesztősége. Székesfehérvár.
 Felvidéki Ujság szerkesztősége. Kassa.
 Győri Hírlap szerkesztősége. Győr.
 Hevesmegyei Hírlap szerkesztősége. Eger.
 Kassai Ujság szerkesztősége. Kassa.
 Kecskeméti Lapok szerkesztősége. Kecskemét.
 Kolozsvári Hírlap szerkesztősége. Kolozsvár.
 Komáromi Ujság szerkesztősége. Komárom.
 Miskolci Napló szerkesztősége. Miskolc.
 Nagyvárad szerkesztősége. Nagyvárad.
 Nagyvárad Napló szerkesztősége. Nagyvárad.
 Nyirvidék szerkesztősége. Nyiregyháza.
 Nyugatmagyarországi Híradó szerkesztősége. Pozsony.
 Pécsi Napló szerkesztősége. Pécs.
 Somogyvármegye szerkesztősége. Kaposvár.

Szabadság szerkesztősége. Nagyvárad.
 Szegedi Híradó szerkesztősége. Szeged.
 Szegedi Napló szerkesztősége. Szeged.
 Székely Napló szerkesztősége. Marosvásárhely.
 Szombathelyi Ujság szerkesztősége. Szombathely.
 Szamos szerkesztősége. Szatmárnémeti.
 Tiszántul szerkesztősége. Nagyvárad.
 Ujság szerkesztősége. Kolozsvár.
 Vasvármegye szerkesztősége. Szombathely.
 Veszprémi Hírlap szerkesztősége. Veszprém.
 Zalai Közlöny szerkesztősége. Nagykanizsa.

Akadémiai könyvkiadó vállalat. Budapest. V. Akadémia-u. 2.
 Athenæum könyvkiadó osztálya. Budapest. VII. Erzsébet-körút 9.
 Benkő Gyula könyvkiadó vállalata. Budapest. V. Dorottya-u. 2.
 Bíró Miklós könyvkiadó vállalata. Budapest. IX. Ráday-u. 26.
 Csáthy Ferenc könyvkiadó vállalata. Debrecen.
 Dick Manó könyvkiadó vállalata. Budapest. VII. Erzsébet-körút 14.
 Élet könyvkiadó vállalata. Budapest. I. Fehérvári-út 15.c.
 Franklin-Társulat könyvkiadó osztálya. Budapest. IV. Egyetem-u. 4.
 Galantai Gyula könyvkiadó vállalata. Budapest. VII. Erzsébet-körút 44.
 Grill Károly könyvkiadó vállalata. Budapest. IV. Veres Pálné-u. 3.
 Hegedűs és Sándor könyvkiadó vállalata. Debrecen.
 Kilián-cég könyvkiadó vállalata. Budapest. IV. Váci-u. 32.
 Kner Izidor könyvkiadó vállalata. Gyoma.
 Kókai Lajos könyvkiadó vállalata. Budapest. IV. Kammermayer-u. 1.
 Kultura könyvkiadó részvénytársaság. Budapest. VI. Teréz-körút 5.
 Lampel-féle könyvkiadó vállalat. Budapest. VI. Andrássy-út 21.
 Légrády Testvérek könyvkiadó osztálya. Budapest. V. Váci-körút 78.
 Lantos Adolf könyvkiadó vállalata. Budapest. IV. Múzeum-körút 3.
 Magyar Írók Társasága rt. Budapest. I. Budafoki-út 22.
 Népszava könyvkiadó vállalata. Budapest. VII. Erzsébet-körút 35.
 Nyugat könyvkiadó vállalata. Budapest. V. Váci-körút 51.
 Pallas rt. könyvkiadó osztálya. Budapest. VII. Rákóczi-út 18.
 Pfeifer-cég könyvkiadó vállalata. Budapest. IV. Kossuth Lajos-u. 7.
 Ráth-cég könyvkiadó vállalata. Budapest. IV. Váci-u. 30.
 Rényi Károly könyvkiadó vállalata. Budapest. IV. Keeskeméti-u. 3.
 Révai Testvérek könyvkiadó osztálya. Budapest. VIII. Üllői-út 18.
 Rózsavölgyi-féle könyvkiadó vállalat. Budapest. IV. Szervita-tér 5.
 Singer és Wolfner könyvkiadó osztálya. Budapest. VI. Andrássy-út 16.
 Szent István Társulat könyvkiadó osztálya. Bpest. VIII. Szentkirályi-u. 28.
 Táltos könyvkiadó vállalat. Budapest. IV. Irányi-u. 25.
 Tevan-féle könyvkiadó vállalat. Békéscsaba.

Akadémiai könyvtár. Budapest. V. Akadémia-u. 2.
 Bölcsészethallgatók Segítő Egyesülete. Budapest. VIII. Múzeum-körút 6.
 Bölcsészethallgatók Segítő Egyesülete. Kolozsvár. Egyetem.
 Budapest főváros anyagszertára. Budapest. IV. Központi városháza 237.

Budapest főváros könyvtára. Budapest. IV. Gróf Károlyi-u. 8.
 Budapesti Ujságírók Egyesülete. Budapest. V. Váci-körút 55.
 Fészek-klub. Budapest. VII. Kertész-u. 36.
 Fővárosi tanács közoktatásügyi ügyosztálya. Budapest. IV. Városház-u. 16.
 Fővárosi tanács szociálpolitikai ügyosztálya. Budapest. IV. Városház-u. 16.
 Fővárosi tanács közművelődési ügyosztálya. Budapest. IV. Városház-u. 16.
 Közoktatásügyi minisztérium könyvtára. Budapest. V. Hold-u. 16.
 Közoktatásügyi minisztérium elnöki osztálya. Budapest. V. Hold-u. 16.
 Közoktatásügyi minisztérium művészeti ügyosztálya. Bpest. V. Hold-u. 16.
 Otthon írók köre. Budapest. VIII. Eszterházy-u. 4.
 Pesti Napló olvasó termei. Budapest. VII. Rákóczi-út 18.
 Petőfi-ház könyvtára. Budapest. VI. Bajza-u. 21.
 Polgári Iskolai Tanárjelöltek Köre. Budapest. I. Győri-út 13.
 Ujságkiadók otthona. Budapest. VIII. Erzsébet-körút 49.
 Ungarisches Seminar der Universität. Berlin. Behren-str. 70. W. 8.

VIII. Összegezés.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak működése hetedik évében, 1918-ban: 916 tagja és előfizetője volt. Ezek közül tiszteleti tag: 1, alapító tag: 31, rendes tag: 546, előfizető: 338.

A folyóirat 1500 példányban jelent meg. Ebből havonként 916 példányt küldtünk a tagoknak és előfizetőknek, 188 példány ment szét cserépéldány gyanánt, s 300 példány került könyvárusi forgalomban.

A háborús viszonyok következtében a főntebb közölt névjegyzék bizonyára hézagos. Kérjük tagtársainkat és előfizetőinket, hogy figyelmeztessenek bennünket a hiányokra és tévedésekre. A helyreigazítások beküldését a Magyar Irodalomtörténeti Társaság pénztárosának címére kérjük. (Dr. Ágner Lajos. Budapest. I. Bors-u. 10.)

A névsor lezárásának időpontja: 1918. november 15.

Főlhívjuk tagtársaink és előfizetőink figyelmét, hogy 1919 január 1-től kezdve az évi tagsági díj a háborús pótlékkal együtt tizenöt korona, az évi előfizetési díj negyven korona. Egyes szám ára könyvárusi forgalomban öt korona. Kettős szám 10 korona.

Azokat a tagokat és előfizetőket, akik esedékes évdíjukat és előfizetésüket nem küldték be a Társaság pénztárosának, a nehéz nyomdai viszonyok miatt kénytelenek voltunk törölni.

Felelős szerkesztő: Pintér Jenő.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1911-ben alakult. Célja a magyar irodalomtörténet művelése. A Társaság felolvasásokat rendez, kutatásokat támogat s havi folyóiratot ad ki. Tagja lehet a magyar irodalomtörténet minden barátja, aki tagsági díj fejében évi 15 koronát, vagy alapítványképen egyszersmindenkorra 400 koronát fizet. Ennek fejében minden tag megkapja a Társaság folyóiratát és résztvehet a Társaság ülésein.

A Társaság folyóirata, az Irodalomtörténet, július és augusztus kivételével havonként egyszer jelenik meg. Azok, akik nem tagjai a Társaságnak, továbbá az iskolák, könyvtárak, társaskörök évi 40 korona előfizetési árért rendelhetik meg.

A Társaság tisztikara 1919-ben: Elnök: Beöthy Zsolt. Alelnökök: Dézsi Lajos, Négyesy László, Szász Károly, Zoltvány Irén. Titkár: Viszota Gyula. Szerkesztő: Pintér Jenő. Jegyző: Zolnai Béla. Pénztáros: Ágner Lajos. — Választmányi tagok: Alexander Bernát, Alszegehy Zsolt, Angyal Dávid, Babits Mihály, Badics Ferenc, Bajza József, Balassa József, Baranyai Zoltán, Baros Gyula, Bayer József, Bánóczy József, Békefi Remig, Binder Jenő, Bleyer Jakab, Borbély István, Császáz Elemér, Császáz Ernő, Csűrös Ferenc, Czapáry László, Czeizel János, Elek Oszkár, Endrődi Sándor, Erdélyi Pál, Ferenczi Zoltán, Földessy Gyula, Gagyhó Dénes, Gálos Rezső, Gárdonyi Géza, Gragger Róbert, Greksa Kázmér, Gulyás István, Gulyás Pál, Gyöngyösy László, Gyulai Ágost, Hajnóci Iván, Harsányi István, Hegedűs István, Horváth Cyrill, Horváth Ferenc, Horváth János, Huszti Józsefné, Imre Lajos, Imre Sándor, Jakab Ödön, Jánosi Béla, Kapossy Lucián, Kardos Albert, Karl Lajos, Kéký Lajos, Király György, Kiss Ernő, Körös Endre, Kristóf György, Kürti Menyhért, Lehr Albert, Lengyel Miklós, Loósz István, Miklós Elemér, Morvay Győző, Német Károly, Pais Dezső, Pap Károly, Papp Ferenc, Paulovits István, Perényi József, Pitroff Pál, Radó Antal, Riedl Frigyes, Schöpflin Aladár, Sebestyén Gyula, Szegedy Rezső, Szily Kálmán, Szinger Kornél, Szinnyei Ferenc, Tolnai Vilmos, Tordai Ányos, Vadász Norbert, Vargha Damján, Varju Elemér, Várdai Béla, Veress Samu, Voinovich Géza, Wallentinyi Samu, Weber Arthur, Werner Adolf, Zlinszky Aladár, Zsigmond Ferenc.

A tagsági díjak, előfizetési összegek, meg nem kapott füzetek megsúrgetése, régibb évfolyamok megrendelése s a lakásváltoztatásra vonatkozó bejelentések dr. Ágner Lajos társasági pénztárhoz intézendők. (Budapest, I., Bors-utca 10. sz.)

Kérjük azon tagtársainkat és előfizetőinket, akiknek előfizetése lejárt, legyenek szivesek díjaikat a társasági pénztáros címére beküldeni, hogy a folyóiratot továbbra is küldhessük.

A kéziratok, cserepéldányok és ismertetésre szánt könyvek dr. Pintér Jenő szerkesztő címére küldendők. (Budapest, I., Krisztina-körút 91. sz.)

Előfizetési felhívás

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság havi folyóiratára,

az IRODALOMTÖRTÉNET-re.

1911-ben alakult meg a Magyar Irodalomtörténeti Társaság, mely leg-nemzetibb tudományszakunk művelését tűzte ki célul maga elé. A Társaság folyóirata, az Irodalomtörténet, néhány év leforgása alatt egyik középpontja lett a magyar irodalomtörténet tudományának. Az eddig szétszórta működő törekvések itt közös mederre, az eddig gyakran észrevétlenül maradt munkálatok állandó figyelemre találtak.

Folyóiratunk felöleli a magyar irodalomtörténet egész területét, de első sorban a XIX. és XX. század irodalmával foglalkozik. Nemcsak tanulmányokat közöl, hanem állandóan ismerteti és bírálja a szinte napról-napra haladó részletmunkálatokat, számba veszi a tudomány minden lépését, sőt folyóirat-szemléjében a folyóiratok és hírlapok százaiból havonként összegyűjti s az ország legkönyvtelenebb vidékén lakóknak is tudomására hozza a magyar irodalmi vonatkozású cikkek eredményeit.

Az Irodalomtörténet tehát egyrészt teljes tájékoztatást nyújt a magyar irodalomtörténet haladásáról, másrészt szemmel tartja az egész modern magyar irodalmat. Cikkei, bírálati és folyóiratszemléi nyomon kísérik irodalmi életünk minden mozzanatát.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság tagjai a folyóiratot évi 15 korona tagsági díj fejében kapják. Tag lehet a magyar irodalom minden barátja. A tagokul jelentkezők sziveskedjenek címüket dr. Viszota Gyula társasági titkárral tudatni (Budapest, VIII., Üllői-út 19. sz.) s ezzel egyidejűleg a 15 korona tagsági díjat dr. Ágner Lajos pénztáros címére az Irodalomtörténet kiadóhivatalába beküldeni. (Budapest, I., Bors-utca 10. sz.)

A folyóirat előfizetési ára azok számára, akik nem tagjai a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak, egész évre 40 korona. Iskolák, könyvtárak és társaskörök csak előfizetők lehetnek. A 40 korona évi előfizetési összeg dr. Ágner Lajos társasági pénztáros címére az Irodalomtörténet kiadóhivatalába küldendő. (Budapest, I., Bors-utca 10. sz.)

Egyes szám ára 5 korona. Kettős szám 10 korona. Bármelyik régebbi évfolyam ára 40 korona. Kapható minden nagyobb budapesti könyvkereskedésben, továbbá az Irodalomtörténet kiadóhivatalában.